

Contenido de la obra

Manuscript note in cursive script, likely a library or collection identifier.

CATHENA, SEV

EXPLICATIO LOCORVM

QVI IN PENTATEVCHO
SVBOBSCVRIORES OCCVRRVNT,
EX ANTIQVIS GRAECORVM THEO-
logis deprompta. Ex quibus quorundam
hactenus nihil est in lucem
aditum:

FRANCISCO ZEPHYRO FLOREN-
tino interprete.

*Singulorum nomina vide pagina ab auctoris
epistola proxima.*

ITEM CATHENA EXPLANATIONVM VE-
terum sanctorum Patrum in omnia tam veteris, quam
noui Testamenti Cantica: ab ANTONIO CARA-
FA è Graeco in Latinum sermonem conversa.

Adiecto Indice copiosissimo.
Adm. de Boyla in biblioteca

COLONIAE AGRIPPINAE,

Apud Ioannem Birckmannum.

Anno M. D. LXXII.

*Cum Gratia & Privilegio Caesar. Maiest.
ad decennium.*

FRANCISCVS ZEPHYRVS
CLERICVS FLORENTINENSIS
FRANCISCO SODERINO
Clerico Apostolico,
S. D. P.

ANTI semper apud me
fuit autoritas sacre scri-
pture, Soderine Nobilis.
vt doctissimi alioqui vi-
ri, qui codices illius non
perlegerint, vix adduci possum, vt do-
cti ab alijs haberi possint, aut sibi erudi-
ti videantur, adeo illa nobis longè vbe-
rius præstat, quod ab omnibus Scripto-
ribus aut speratur, aut elicitur. Nulla
rerum conditio est, nulli sunt homines,
qui de sacrarijs eius magnos sibi the-
sauros non eruant, maioresque prouen-
tus, modò ita legatur à nobis, vt in ver-
borum suorum simplicitate latere gra-
ues sententias agnoscamus. Quæ qui-
dem nobis haud ita facile occurrunt,
qui tantis huiusce seculi tenebris obrui-
mur huic contemplationi penitus con-
trarijs. Illi igitur nobis cõsulendi sunt,
* 2 qui

EPISTOLA.

qui nobis in explicandis mysteriorum inuolucris infudarunt. Quos ego maiori ex parte studiosè aggressus, dici non potest, quàm longis ambagibus fuerim circumactus prius, quàm voti, quod ex ipsis verbis percutere cupiebam, compos factus sim. Alij siquidem diem in rebus necessarijs absumunt, alij prætexunt omilias, alij allegoricas confectantes ingenuos sensus reticent. Cùm itaque in manus meas incidisset vetustus codex, vbi omnium ferè Græcorum Theologorum sententiæ in Pentateuchon breuiter collectæ fuerant, delectatus operis varietate, ac vero genere interpretandi, in latinum tibi sermonem cõuertì, vt inter isthęc sacrę curiæ negotia facilè tibi, atque alijs per te ad sacrarum literarum studia pateant aditus. Si cui verò studioso rerum Græcarum videar in hac mea translatione præterijisse nonnulla, sciat, id me consulto fecisse, aut quia superuacanea viderentur, aut in alios sensus distorta. Propositum meum fuit, vt quæ in libris quinq; Moseos viderètur obscuriora,
per

EPISTOLA.

per varias multorum Theologorum sententias illustrarentur, cætera per se quisque vel modicè eruditus intelligere potest. Verùm hunc tibi meum laborem, qualis ille cunque sit, si gratum acceptumque cognouero, polliceor in alijs me nihilo minoris momenti contento magis animo elaboraturum. Vale, Florentiæ, Idib. Maij.
M. D. XLVI.
(..)

* 3

EXPLA.

EXPLANATIO LOCORVM,
*qui in Pentateuco subobscuriores oc-
currunt, ex antiquis Græcorum Theolo-
gis deprompta, Francisco Zephyro inter-
prete.*

NOMINA THEOLOGORVM.

Athanasius.	Hippolytus.
Acacius.	Isidorus.
Apollinar.	Ioan. Chrylost.
Basilus.	Iosephus.
Clemens.	Iustinus Martyr.
Cyrillus.	Origenes.
Diodorus.	Philo Episcop.
Didymus.	Philo Hebræus.
Eusebius.	Proclus.
Eustathat.	Seuerianus.
Epiphan.	Seuerus.
Gennadius.	Theologus.
Greg. Nazan.	Theodorus.
Greg. Nyssen.	Teodoretus. is lon- gè frequentior alijs occurrit: Addita etiam sunt nonnulla ex Rabi Moyse.

INDEX

**INDEX RERVM MEMO-
RABILIVM, QVAE IN HOC
LIBRO CONTINENTVR, SVM,
MA CVM DILIGENTIA, ET
accurata industria con-
gestus.**

¶

A

A Aron in sancta sanctorum qua die ingre- di solitus.	175
Abel quid significet.	66
Abram quid significet.	74
abraham quid significet.	ibidem
abraham, eiusque posteros circumcidi Deus cur iusserit.	ibidem
abraha filij qui dicantur.	243
abraha semen Deus cur elegerit.	135
abraham non circumciso, sed fides iustum red- didit.	74
abraham, transfretator dictus.	64
abraham, transfretatorem Moses quando ap- pellauerit.	89
abraham pellicem habuit.	72. 73
abraham prophetam esse unde cognoscamus.	78
abraham fratris sui filiam in matrimonium recepit.	* 4

INDEX.

recepit.	68
abraham filio suo Isaac quare non eo modo benedixerit, quo Isaac filio suo Iacob.	84
adam Syra lingua quid significet.	66
adam vnde formatus.	41.42
adam culpe pœnas dare cur oportuerit.	48
ada supplicium quò referendum.	ibidem
adam ante vetiti pomi esum num intellectus expers.	44
adam intellectus quando debilitatus.	ibidem
adam quam multiplici gratia refertus.	42
adulter peccator.	78
aduersarius quomodo superandus.	82
egyptiorum impietas.	144.159
egyptiorum reges quo nomine appellati.	82
egyptum Dominus fulmine & grâdine quamobrem percussêrit.	122
aeris natura que.	12
afflictio patientia parens.	266
agar typus veteris instrumenti.	2
agar Angelus cur inuenerit.	73
agnus sacris non idoneus.	141
per Agnum Scriptura quid intelligat.	84
amalecitarum genus Deus perdere cur voluerit.	218
ammonitarum impietas.	77
amran amitam suam lochebet duxit uxorem.	

109.

angeli

INDEX.

angeli quando facti.	4.6.7
angeli aeterni.	7
angeli quo munere fungantur.	253
angeli virum extiterint ante cœlum, an cum ipso creati.	3
angeli & archangeli creaturis annumerantur.	
ibidem	
angelorum mentionem primam quis habuerit.	
2.	
angelorum substantia circumscripta.	3
singuli Angeli singulorum hominum curam habent.	ibidem. & 235
angelus magni consilij quis.	24.74.88.98
angelus, qui Balaam ab itinere deturbauit, quis.	
200	
anima egritudines discernere ad quem spectet.	
171	
in Animalibus que habeantur impura.	169
animans bifida ungulas ruminansq; quid significet.	ibid.
animus noster quid.	36
animus vnde, & quando creatus.	91
animus in libertatem sese vindicare qua ratione possit.	126
anna filios quot pepererit.	250
anna post partum futura predixit.	248
anna solum Deum sanctum, & sanctitatis fontem cur dicat.	249

* 5

anna

INDEX.

<i>anna septem liberos quomodo peperisse dicatur.</i>	250
<i>annus septimus apud Hebraeos sacer est.</i>	181
<i>apostoli quamobrem appellentur equi.</i>	258
<i>apostoli Dei sunt filij.</i>	247
<i>apostoli haste dicuntur.</i>	256
<i>apostoli arma Christi.</i>	<i>ibidem</i>
<i>aqua sensus, animaeq; expers.</i>	284
<i>aqua apud sacras literas quid vocetur.</i>	255
<i>aqua unà cum terra creata.</i>	8
<i>aqua quem in locum congregata.</i>	18
<i>aquarum diuisio.</i>	14
<i>aquarum separatio à Deo quamobrem excogitata.</i>	20
<i>arabarchen stolam Pontificiam significat.</i>	150
<i>arbor vite, Christus.</i>	40
<i>arboribus Deus quare non benedixerit.</i>	20
<i>de arbore vite Deus primos nostros parentes nihil gustare cur voluerit.</i>	50
<i>arborum quae prima floreant.</i>	196.
<i>arca, legis conditorium.</i>	153
<i>arri error.</i>	135
<i>astra qua die affulserint.</i>	7.
<i>aves quibus virtutibus gaudeant.</i>	166

B.

Balaam auguriorum artem num tractavit.

201

balaam

INDEX.

<i>balaam per Angelum ab itinere cur deturbatus.</i>	200
<i>balena ventrem, inferni ventrem Ionas cur appellet.</i>	274
<i>baptisma, aqua viuens cur dicatur.</i>	40
<i>beel phegor quid.</i>	203
<i>benedictio apud Hebraeos quid significet.</i>	212
<i>benedictio vnde.</i>	98
<i>benedictionis Isaac, qua filio suo Iacob benedixit, interpretatio.</i>	84
<i>beneuolentia Dei erga Mosen quae.</i>	119
<i>beneuolentia Dei erga homines quae.</i>	122.136
<i>beniamin quid significet.</i>	77
<i>benignitas Dei quanta.</i>	112.166
<i>bona vnde exorsa.</i>	286
<i>boni cognitioe homini Deus nū interdixerit.</i>	39
<i>boues Deus quos appellet.</i>	259

C.

<i>Cain quid significet.</i>	66
<i>caini facinora quae.</i>	52
<i>cain naturae legibus damnatus.</i>	64
<i>cain primum homicidam sine venia Deus quamobrem multauerit.</i>	48
<i>calamitas audaciam aufert.</i>	281
<i>calceamenta vnde conficiantur.</i>	112
<i>calceamenta, quibus Israelitarum pedes munitos esse Deus volebat, quid velint.</i>	129
	<i>canticum</i>

INDEX.

<i>canticum quid significet.</i>	226
<i>carbunculus ubi nascatur.</i>	38
<i>carnes ex ungue Deus cur commendet.</i>	62
<i>de carne comedenda certam legem Deus cur rulerit.</i>	63
<i>causa aduentus Christi qua.</i>	256
<i>chaldæorum curiositas in obseruatione volatus aurum.</i>	72
<i>chaldæos falsæ religionis quis primùm admo- nuerit.</i>	73
<i>apud Chaldæos verborum circuitio qua.</i>	57
<i>charrarum incole genus unde ducant.</i>	67
<i>cham in patrem impius, maledictionis quare expers.</i>	64.65
<i>chanãam pater septem nationum.</i>	65
<i>cherubin potestates qua.</i>	5
<i>christus secundum carnem unde oriundus.</i>	93.
	120.135.183.207.218.222.
<i>christiani unde dicti.</i>	54
<i>christus omnium rerum principium.</i>	126.128
<i>christus quo tempore occisus.</i>	127
<i>christus in omnibus hominibus quomodo inha- bitet.</i>	ibidem.
<i>circumsectio quid.</i>	74
<i>circumcisio, qua maxime delectatur Deus, qua.</i>	212
<i>elementia Dei quanta.</i>	214
<i>cælum quando factum.</i>	4.6
	cæli

INDEX.

<i>cæli figura qua.</i>	14.15.16
<i>cæli an duo.</i>	13.14.15.16.
<i>cælum Deus per quem firmauerit.</i>	245
<i>cælum inanimatum.</i>	284
<i>cæli cælorum numero multitudinis Scriptura cur proferat.</i>	14
<i>cælum, firmamentum nostrum num appelle- mus.</i>	ibidem
<i>cælum, quod Deus ex aquis fecit, quod nã.</i>	16
<i>cælestis cibus quando detur.</i>	133
<i>comedere apud Hebræos quid significet.</i>	91
<i>comparatio conuiuij Israelitarum cum conui- uijs hominum hac nostra tempestate uiuen- tium.</i>	130
<i>connubium coactum ad diuortium spectat.</i>	207
<i>continentia Moysi.</i>	192
<i>corpus cur prius factum, quàm anima.</i>	36.
<i>corporis morbi quid denotent.</i>	178
<i>crabrones allegoricè quid significent.</i>	142.
	212
<i>cytharam quis inuenerit.</i>	55

D.

<i>Dei natura aeterna.</i>	23
<i>dei nomen glorie nomen est.</i>	284
<i>dei memores quando simus.</i>	266
	dei

INDEX.

dei nomen pluris faciendum, quàm propria salus.	281
per Dentes scriptura quid intelligat.	105
deum quis tenet.	211
deus incorporeus.	61. 240. 709
deus quos agnoscat.	129
deus quos puniat.	130
deus homines quomodo tentet.	220
deus causa omnium bonorum.	220
deus speculatorem quando egerit.	194
deus cur dicatur zelotes.	240
deus καρδιογυγας.	137
deus simplex est.	27
deus vniuersorum opifex	1
diabolum homines exercere Deus quare permittat.	121
diabolum Deus gnarus in quam parte prolapsurus, cur creârit.	46
diabolus serpens quare appelletur.	46
diabolus principum gentium caput.	246
diei initium Hebraei vnde sumant.	13
dies prior, quis vocatus.	ibidem.
dies vnus quid significet.	ibidem
differentia inter imaginem hominis, & Christi exemplar, quæ.	29.
dilunium orbem quando inundauerit.	54
dilectio cui dicanda.	211
diuina scriptura, quando cum hominibus loquitur,	

INDEX.

quitur, sermones suos quomodo conformet.	95
diuisio eius quod est.	6
domo quis non egrediatur.	131
domus in scripturis quomodo plerunque vsurpetur.	109

E.

Ecclesie ministri, Dei filij.	256
ecstasis quid significet.	257
edem lutum significat.	37
edem delicia interpretantur.	ibidem
elementa quando creata.	35
eliæzer quid significet.	70
enoch quonam translatus.	53
enoch ex quo progenitus,	54
esan vnde dictus.	37
esrom cuius filius.	120
euam & Adam Deus cur finxerit.	42
eunomy error.	135
eunuchi significatio apud Syros quæ.	95
eunuchus Ecclesia Dei quare prohibeatur.	216
euphrates fluuij vnde erumpant.	38
exodon libro suo secundo Moses cur inscripserit.	108

F.

Ferarum cibus in arca Noë quis fuerit.	60
feras	

INDEX.

feras Deus cur fecerit.	21
fides unde oriatur.	134
fides sola ad salutem an sufficiat.	157
fily Belial qui.	214
fily Seth qui.	202
ad filium damnandum utriusque parentis cō- sensus cur requiratur.	216
filios Dei Moses quos appellet.	54
fimbria quid.	195
firmamentum unde factum.	19
firmamentum quo die creatum.	2
firmamentum cœli cognomen unde acceperit.	14
firmamentum, cœlo simile fieri. Deus cur iusse- rit.	19
fœcundi qui dicti.	168
fœlicitas quanta semper esse cum Deo.	91
fœmina de viri costa quare producta.	42
fœminam adulteram detecto capite ante tri- bunal sistere Deus cur voluerit.	185
fortune vicissitudo.	249
fructus quo die proderint.	18
G.	
Garizim quid.	212
gentium principes qui.	246
gentibus salutem Deus quomodo dederit. ibid.	
gigantes scriptura quos vocet.	246
gladius	

INDEX.

gladius secundum spiritum quid.	246
gladius ad hostes ulciscendos accommodatis- simus.	ibidem
græcorum quorundam stoliditas.	187
gramina, cur prius creata, quàm sol.	34
gramina, loca que emittant.	233
gratia vitæ causa.	264
gratia Dei quanta.	85
gratia unde.	98

H.

Habitus coniuvarum Israelitarum descriptio.	129
Hebal quid.	213
hebra apud Syros quid significet.	67
hebraica lingua nomen unde habeat. ibidem	
hebræorum sententia de anni principio qua.	59.
herbas germinare Deus cur iusserit.	71
hierosolymorum montes ubi siti.	80
hin quid significet.	158
homicida solum commutare cur cogatur.	139
homines quàm sint proni ad peccandum.	185
hominũ alij virtutis, alij vitiorũ sectatores.	46
homo postremò cur creatus.	36
homo quo die creatus.	49
homo in paradiso quando collocatus. ibidem	
homo, unde appelletur Deus.	28
homo miser atque mortalis, Deo tamen similis cur dicatur.	29
**	homo

INDEX.

homo creatorem suum quomodo imitetur.	28
homo in animam viuentem quomodo factus.	
36	
homo in omnia animalia imperium habens, fe- ras cur extimescat.	33
humane nature ratio quotuplex.	29

I.

Jacob cur Israel appellatus.	89
iacob cum Angelo cur colluctatus.	ibid.
iacob dormiens quenam viderit.	86
iacob lapidem cur erexerit.	ibidem
iacob uxores quot habuerit.	87
iacob benedicendo incrementum tribui Ruben quare predixerit.	103
iacob in sepulchro maiorum suorum sepeliri cur voluerit.	98
iacob filios suos execratus, quomodo benedi- xerit.	99
iacob Deum quomodo viderit.	91
idola à suis cultoribus quomodo appelletur	119
idumæi vnde descendant.	231
idumæorum generis auctor quis.	18
idumæorum reges originem vnde ducant.	75
ietro quid designet.	134
ignis per figuram acceptus, quid significet.	241
ignis simpliciter acceptus quid significet.	ibid.
imaginis nomē quomodo accipiendū.	25. 26. 27
ima-	

INDEX.

imaginem terrenam quis gestet.	32
imaginem cœlestem quis gestet.	ibid.
in Imagine diuina quam similitudinem esse o- porteat.	26
individuum an vnum.	191
impiorum locus quis.	278
iniuri non puniendi.	192
insidiatores fugiendi.	85
inuidia amoris Deus quomodo dicatur labo- rare.	239
iob cognomento patiens, genus vnde ducat.	82
ionas à facie Domini cur fugerit.	273
ionas Christi typus.	272
iosephū fratres quare prosequabantur odio.	83
ioseph fratribus suis ad primum conspectū cur se præbuerit durum.	96
ioseph non primum, sed secundum ex fratribus cur acceperit obsidem.	ibidem
ioseph scyphum suum argenteum in sacco Ben- iamin occultare cur iusserit.	ibidem
ioseph seruitutem suam patri cur non significa- uerit.	95
ioseph Christi typus.	218 (134.
iosue quibus armis pugnauerit cōtra Amalec.	
iracundia in homine quid.	58
iracundia in Deo quid.	ibidem
isaac in filium deteriore benedictionem cur deflexerit.	83

INDEX.

- isaac* urgente fame *Deus* in *Aegyptum* secedere cur non permiserit. 82
ismaelita à nostris quomodo appellentur. 73
ismaelitarum generis auctor quis. 18
ismaeliticum populum ad fugam praeinctum Pascha celebrare *Deus* cur iusserit. 124
israelitas postes & limina à iugulatione sanguine perungi *Deus* cur iusserit. 127
itineris munimenta, quibus *Deus* *Israeliticum* populum munitum esse volebat, quibusnam necessaria. 130
iudei, de *Aegyptiorum* seruitute liberati, contra *Deum* quoties tumultuati. 189
iudeorum typum qui gesserint. 194
institia propter se amanda. 215
institia studio & labore acquirenda. 250
institia vnus viri apud *Deum* quantum valeat. 203
iuuentuti *Deus* veniam cur det. 6
iuuentus in voluptates maxime procliuis. *ibidem*.

L.

- Lamech* an duos occiderit viros. 52
Lamech homicidium quare commiserit. 53
Lamech homicidij commissi poenas cur non dederit. *ibidem*
legis scopus quis. 60
lepra

INDEX.

- lepra ex etymo suo quid significet. 171
leprosus quare habeatur immundus. *ibidem*
leprosus quis. 185
lex totum leprosum pro mundo cur accipiat. 173.
libertatis encomium. 139
lignum crucis, salutis lignum cur appelletur. 39.
literas quis primum didicerit. 53
lot incestus cur non accusata. 77
lot in salis statuum quomodo versa. *ibidem*
lucis necessitas. 11
lusus quale genus, quod *Ismael* cum *Isaaco* exercebat. 79
lumborum praeinctus quid denotet. 129
luna primo die cur non creata. 18
luna finis quis. 19
lux quid. 11
lux quo die creata. 2

M.

- Manna quid. 135
mansiones filiorum *Israel* quot. 206
per Manum leprosam *Deus* *Hebraeis* quid significauerit. 113
maria *Deus* aquarum congregationes quamobrem vocauerit. 71
masculorum praestantia. 125
masculum & foemineum corpus *Deus* simul
** 3 cur

INDEX.

cur conglutinauerit.	48
medici spirituales qui dicantur.	264
melchisedech rex & sacerdos.	69
mens rationem gignit.	28
mensum conuersiones quis primùm obserua- uerit.	53
misericiordiam qui consequantur.	286
moabite unde descendant.	231
moabitaram impietas.	77
mons quisnam, ubi Christus cruci affixus est.	80
mons ubi Abraham filium suum immolauit, quis.	ibidem
mons, ubi Cain & Abel sacrificia obtulerunt, quis.	ibidem
mors, leo nuncupatur.	277
mors medicina, non supplicium.	50
mortis officium quod.	206
mortui cuius nã virtute in vitã redeant.	264
mortui Domino qui sint.	270
mosen Deus cur voluerit occidere.	116. 117
mosen impeditioris lingua esse Deus cur volue- rit.	113
moses calceamenta deponere cur iubeatur.	112
moses quamdiu vixerit.	55
moyses ab uxoris concubitu quando abstinue- rit.	134
moyses quam fuerit liberali ingenio.	190
moyses vxor que.	192
mulieris	

INDEX.

mulieris fraus serpenti accommodatur.	106
mulieres imbelles.	295
mulieres in excogitandis remedijs viris expe- ditiores.	117
mulierum que prima cui Deus benedixerit.	75
mundus, mare cur appelletur.	257

N.

Nachor fratris sui filiã in uxorem accepit.	68
nationibus singulis preest Angelus.	3
natura humana infirmitas.	217
natura simplici Deus delectatur.	82
nazareorum abstinentia.	186
nobis quibus cum luctandum.	30
noe ebrius, ebrietatis culpa cur vacat.	63
noe apud Syros quid significet.	67
Noe quingentos annos natus tres liberos pro- creauit.	68
noe quo modo benedictus.	61
noe seminarium humani generis.	ibidem
numerus septenarius quid significet.	248. 250

O.

Obedientia alia laudata, alia illaudata.	168
obedientibus vite diuturnitas pollicetur.	141
oculi aperti apud scripturam quid significant.	
44.	
oculorum prestantia.	222
oculorum cecitas quid significet.	179
** 4 per	

INDEX.

<i>per Oculos apertos Diabolus quid insnuare conatus.</i>	45
<i>opera mortis quæ.</i>	197
<i>opisthotomus quid.</i>	242
<i>ordo luna quis.</i>	252
<i>ordo rerum creandarum quis.</i>	34.35
<i>ab Ostio suæ domus discedere quid significet.</i>	131
<i>ab ostio suæ domus quibus non discedendum.</i>	ibidem
<i>ostium domus, Christus.</i>	ibidem
P.	
<i>Pace à Deo nullum nobis maius donum datum.</i>	2.63
<i>paradisus re ipsa an existat.</i>	41
<i>paradisum Deus cur formauerit.</i>	37
<i>paradisum Deus ad orientem potius, quàm ad aliam cæli partem cur produxerit.</i>	38
<i>parentes quis primùm desleuerit.</i>	66
<i>parentes venerari quis doceat.</i>	64
<i>pasche interpretatio.</i>	124
<i>patriarchæ Christi dicti.</i>	99
<i>patriarcharum uxores omnes ferè cur steriles.</i>	81
<i>D. Paulus originem unde duxerit.</i>	97
<i>peccata, quæ commiserit Cain, quæ.</i>	50
<i>peccatorum veniam quinam mereantur.</i>	55
<i>peccatum per quem irrepserit.</i>	199
<i>pecca-</i>	

INDEX.

<i>peccatum quotuplex.</i>	171
<i>per sis trãslatium fuit rem cum matre habere.</i>	179
<i>pharan quid significet.</i>	252
<i>pharaonem multiplici pœna Deus cur affecerit.</i>	115
<i>pharaonem cervicosum Deus prouidens, statim à principio de illo pœnas cur non sumpsit.</i>	112
<i>pharaonis pertinacia.</i>	113. 114
<i>philistinorum reges quo nomine appellati.</i>	82
<i>phison quid.</i>	38
<i>pili pro mortuis censentur.</i>	187
<i>plagas primùm ab aquis Deus, Pharaonem vindicans, cur auspicetur.</i>	121
<i>plante ante luminaria cur create, animantes verò post luminaria.</i>	20
<i>plante sensu expertes.</i>	ibidem
<i>plantis Deus quamobrem non benedixerit. ibi.</i>	
<i>pœnitentia quid.</i>	245
<i>pœnitentia in Deo quid.</i>	58
<i>pœnitentia in homine quid.</i>	ibidem
<i>pœnitentia quorum propria.</i>	57
<i>prasinus lapis ubi nascatur.</i>	38
<i>predicatores, equi sancti appellantur.</i>	257
<i>primi nostri parentes statim post lapsum cur non perierint.</i>	49
<i>primogenitus quis dicatur.</i>	124
** 5	prin-

INDEX.

principum gentium caput quod.	246
probationem patientia parit.	266
properatio in comedendo agno Paschali quod admonet.	129
pseudopropheta miracula quo numine mon- stret.	214
pudicitia, virtus Deo gratissima.	166
pudor cur circa genitalia.	45
pudorem primis nostris patribus Deus quan- do & quare iniecerit.	ibid.
puerorum preces non contemnenda.	79
puerperij argumentum certissimum quod.	78

Q.

Quamobrem Deus hominem in die sabbathi ligna colligentē lapidib. obrui cur iusserit.	194
quamobrem qui imprudenter homicidium cō- miserunt, mortuo Pontifice detur reditus in patriam.	207
quando Christus in templum introductus.	292
quare qui totus leprosus est, non habeatur im- mundus.	172
quare is cui semen dormienti aut vigilati pro- fluit, habeatur immundus.	171
quare qui cadauer attigerit, habeatur immun- dus.	ibidem
quare Deus Lenitas, cum sanctificare vellet to- tum	

INDEX.

tum corpus radere iusserit.	187
quidnam capiet, qui leprosam domum expia- bit.	174
qui ob impietatem moriuntur, quomodo vimi- ficentur.	244
quis hominum primus Deo placuerit.	53
quomodo homo sacer se Deo offerre debeat.	167
quomodo anima magnificet dominum.	286

R.

Rachel Ecclesia typum gessit.	92
rachel patris sui idola furto quare abstulerit. 88.89.	
reprahensio eorum, qui animum nostrum ima- ginem Dei appellant.	26
reprahensio Græcorum, qui rem à miraculo ad causas transferunt.	131
requiei opportunitas.	6
romanorum pater & auctor quis.	97
ros in terram quare delabatur.	270
ros, Dei verbum.	ibidem
res Dei medicina est.	ibidem
ros vitalis quis.	ibidem
rubrum mare in quot partes diuisum.	131
ruminare quis dicatur.	169

S.

Sabbathum quiete Deus cur nobilitauerit.	138
Sabec quid significet.	8
sacerdotib. certa nuptia cur prescribantur.	179
sacer-	

INDEX.

sacerdotibus suis Deus cur præceperit, ut in peragendis sacris uterentur fœmor alib.	139
sacerdotis officium quod.	183
sacerdotium Deus quanti faciat.	166
sacrificiorum genera quot.	167
sanctorum mors somnus appellatur.	270
sanguine vesci cur prohibeatur filij Israel.	177
sara quomodo reseruerit filium suum Esau in corde suo cogitare eadem.	85.86.
sarah prima ex mulieribus benedicta.	75
sathan, serpens unde appelletur.	43
scipio ille, quem Israelita in manibus gestabat, quid denotet.	129
seculum quid significet.	55.139
sem pater filiorum Heber.	66
sem solus cur benedictus.	64
seminibus Deus quare non benedixerit.	20
sensuum quis præstantissimus.	138
sensuum necessitas.	22
septimo diei solum Deus cur benedixerit.	34
serpens, omnium malorum princeps.	170
serpens cum Eva quomodo collocutus.	42
serpēs humi cur serpat, terramq; comedat.	46
serpentes Deus cur fecerit.	21
serpentes in lustris terra latere Deus quamobrem voluerit.	ibidem
à serpentibus hoïes morderi plerunque Deus quare permittat.	ibidem
	scib

INDEX.

seth ex quo progenitus.	54
sidonis pater quis.	65
signa scriptura que vocat.	18
signa que dicenda.	19
signum, quod Deus in Cain posuit, quodnam.	52
similitudo qua in re versetur.	24
similitudinem Dei quando adipiscamur.	25
simplicitas, virtus Deo gratissima.	166
sodomita quinam appelletur.	243
sol apud sacras literas quis appelletur.	256
sol primo die cur non creatus.	19
sol in quem finem creatus.	19
solis occasus quid portendat.	72.
spem probatio parit.	266
spiritus quid.	12
spiritus quandoque energia appellatur.	ibid.
spiritus, qui super aquas ferebatur, quis.	11.12
stiderum finis quis.	19

T.

Tabernaculi, quod Deus sibi faciendum curauerat, descriptio.	144.145.146.149
tabernaculi eiusdem interpretatio.	146.147.148.150.151.154
tabernaculum Deus sibi faciendum cur curauerit.	144
tabula digito Dei scripta, quomodo fracta.	158
tabu-	

INDEX

tabulas Moyses cur fregerit.	160
templi mystica interpretatio.	284
tenebrae ante lucem num fuerint.	9
tenebrae bonae.	ibidem
tenebrae accidunt.	ibidem
tenebrarum necessitas.	11
terra animam cur proferat.	22
terra medium totius mundi.	31
terram Deus per quem fundauerit.	246
terra, cum communiter eam accipimus, quid significet.	5
terram Deus à principio absolutam & exornatam quare non fecerit.	8
terram Deus quamobrem prius exornauerit, quam caelum.	18
terreni fructus in nobis qui.	241
terrestria quo die creata.	22
terrestriis cibus quando detur.	133
terrestrium quorundam necessitas.	22
theman austrum significat.	252
tigris fluiuis unde erumpat.	38
timoris Dei utilitas.	268
tunica pellicea quibus Adam indutus fuit, quid sint.	50
tunica pellicea allegoricè quid significant. ibidem.	
V.	
Venia cuius morte data.	207
verbum	

INDEX

verbum Dei omni gladio acutius.	247
victimam sine macula offerre Deus filios Israel cur praeceperit.	196
victum homines ante diluuium vnde sibi comparauerint.	60
vinea Domini, domus Israel est.	259.100
vini natura ad quid idonea.	116
vir imago Dei.	30.33
vir caput obtegere quare non debeat.	32
viri decus mulier.	30.33
per Virgam Moyses quare non omnia miracula ostenderit.	123
virtutum dux quae.	214
virtutum matres quae.	249
visio Iacobi patriarchae quidnam admoneat. 86.	
vita humana ancille tela similis.	277
vita ratio quatuorplex.	41
vita haec nostra peregrinatio est.	97
vita spiritum in hominem Deus quamobrem inspirauerit.	36
vitam Deus hominibus quasi stadium proposuit.	115
in umbra quot concurrant.	10
unum & idem an sit principium.	4
utilitas quae ex Dei minis percipitur, quae. 268	
viriusque legis autor quis.	47
vuaa	

INDEX.

uas quis mortalium primus expresserit. 63

Z.

*Zabios falsa religionis quis primum admo-
nuerit.* 73

*ad Zara digitum obstetrix coccinum cur al-
ligauerit.* 94

Finis Indicis.

EXPLANATIO
LOCORVM
QVI IN PENTATEVCHO

SVB OBSCVRIORES OCCVR-
RVNT EX ANTIQVIS GRAECO-
rum Theologis deprompta
Franc. Zephyro in-
terprete.

QVONIAM sacra Christiano ATHANA
rum scriptura à Deo inspi-
rata est, ac suis quibusdã
terminis circũscripta: ne-
que enim tenditur in in-
finitum, neq; temerè componitur in or-
dinem. Nam vetus instrumentum apud
Hebræos duos & viginti libros cõtinet
ad numerum suarũ literarum. Quatuor
siquidem libros Regũ censent pro duo-
bus: Et Paralipomeno duos prætereunt:
Itemq; totum Esdras in codicem vnum
conferunt: Duodecimque postremos
Prophetas vno similiter volumine com-
plectuntur. Ester vero Iudith & Thobi-
as necnõ & Sapiëntia Solomonis & Sapi-
entia Iesu Sirach in hunc censum nõ re-
feruntur. Sunt etiam ex antiquis Hebræ-
is, qui Esther admittant, atq; vt numerus
idem seruetur, cũ Iudicibus copularunt.

A Qui

VETERVM GRAECORVM.

Qui verò libri quotque in nouo continetur instrumento hac regula canoneq; digeruntur. Prima occurrunt quatuor Euagelia. Acta deinde Apostolorum: Sequuntur septem Epistolae Catholicae, vna est Iacobi, duae Petri, Ioannis tres, Iudaetidae vna. Pauli verò quatuordecim. Postrema est apocalypsis Ioannis.

Ge. cap. 1. *In principio creauit Deus caelum & terram.* Quamobrem ante rerum opificium scriptor de DEO nihil meminit? DORET. ijs, quos instituunt diuina scripta modum eruditionis metiri solent, perfectis perfecta proponunt, tyronibus verò quaedam elementa, quaeque illorum viribus conuenire videntur. Cùm igitur Aegyptij naturam hanc sensibus manifestam tanquam Deum colerent, quos inter Israèl per diu versatus hac impietatis labe pollutus erat, necesse habuit ijs conditorum rationem proponere, quae Deum creatorem agnosceret. Quanquam vbi principium ponitur creationis, nequaquam ratio Theologiae praetermittitur: dum narratur caelum, terram, aliasque naturae partes esse factas aperte demonstrat Deum opificem vniuersorum. Vnde, quae satis tunc temporis erat, Theologiam protulit hominibus:

EXPLA. IN PENTATHEV.

minibus: nam cum in ceteris omnibus exordium comperisset, eius principium inuestigare non potuit. Delegatus enim diuus Moses à Deo in Aegyptum, iussus est suis ciuib. referre. Qui est, is me misit ad vos. Id ipsum, Qui est, praese fert aeternitatem, & pro comperto habetur apud studiosos, illa prius dixisse quam haec literis maderet. Eius quippe cognitionis admonuit illos, cum adhuc Aegyptum colerent, haec autem commentaria scripsit in eremo. Primus igitur liber, quem Moses iussu Domini conscripsit Genesis inscribitur: in eo siquidem continetur omnium rerum quae sensibus manifestae sunt generatio, siue creatio per suos dies. Primo enim creatur lux, secundo firmamentum, tertio, &c.

Duo sibi praecipua Moses proposuit, & fabricam mundi exponere, & legem promulgare, ac primum quidem Deum voluit ostendere totius naturae conditorem & Dominum, vt suis legem ferre, non alienis iure videretur. Si enim prius illis de artifice mundi non constitisset, fide minus dignum legislatorem renunciaasset.

Cum barbari homines tepestate Moseos quam maximè philosophiae incuberent, haec affirmabant esse creatura, sed creatorem ignorabant, statim igitur Moses exorsus est:

EXPLA
IN
PENTATHEV

THEO
DORET
DVS

SEVERIA
NVS.

DIODO
RVS.

VETERVM GRAECORVM

Principiò fecit Deus cœlum & terram liquido demonstrâs cœtera omnia postmodum facta fuisse.

Sunt nonnulli, qui dicunt Deum vniuersa creare volêtem haud ita serò debuisse tantum opus, sed multis antè seculis condere, in qua re non modo temerarij sed stolidi etiam arguuntur. Nâ cum Deus æternus sit & esse credatur, semper idem libeat obmurmurare, etiam si longo prius æuo perfecisset quęcunque condita sunt.

Cur de Angelorum opificio verbum nullum?

Nihil solidi inerat, nullaque constantia in ijs, ad quos lex ferebatur: momento temporis, multis post tantisque miraculis vituli statuam renúciauerunt Deum.

Qui igitur ad brutorum imagines adeo procliuè maiestatem Dei transtulerunt, quid? si naturæ illius in corpore, cognitionem habuissent? Quocirca ad Abraham vsque virum consummatum cum nullo ex priscis hominibus totius naturæ Deus colloqui per Angelum voluit. Primamque Angeli mentionem habuit diuinus Moses tempore Agar ancillæ, neque immerito. Agar siquidem typus est veteris testamenti, autore Apostolo. Agar, inquit, mons est in Arabia, coniungi-

EXPLA IN PENTATHEV. 3

ungitur autem ei, quæ nunc est Hierosolyma. Cùm itaque lex per Angelos introducta fuerit, præscripta inquit, per Angelos in manu conciliatoris: item alio loco. Nam si qui per Angelos sermo enunciatus est, ratus fuit &c.

Congruum etiam videtur Deum seruitutis mentionem per Angelum fecisse, & quęcunque ad nasciturum filium pertinebant, prædixisse. Quod autem in censum creaturę Angeli referuntur, & Archangeli, aut si quid aliud est incorporeum præter sanctam Trinitatē, aperte nobis diuina scriptura demõstrat. Laudate, inquit, illum omnes Angeli eius, Laudate eum omnes potestates eius. Quoniam ipse dixit &c.

Cœli quidem Moles terręque meminit & ornatus eorum, Angelorum vero nequaquam ad cõditionem temporis respiciens. Iudeos enim docebat, qui paulo ante ex Aegypto transfugerant, qui ritus eius gentis didicerant, quæ cœlestia simul & terrestria corpora colerent, Solem, Lunamque & Alstra. Omisit ergò incorporei generis opificium, ad ea quæ visui patent narrationem intendens, vt quisquis hæc veneraretur, non inter Deos illa, sed inter

VETERVM GRAECORVM
opera Dei referret.

THEO.
D O R E T.

Vtrum Angeli extiterint ante caelum, an simul cum ipsis creati? Ego quidem superuacaneas eiusmodi quaestiones existimo: & quod sit operæ precium didicisse tempus, quo creati sunt Angeli: cum me praesertim non lateat diuinum Apostolum obtestari suum Timotheum, ut denunciaret quibusdam, ne aliena introducere velint, et ne fabellis incumbant, neque eas origines consententur, quæ nullo sine praescribuntur. Quod autem Angeli substantiæ sint circumscriptæ, nullus, puto, repugnat. Singulorum hominum singulos Angelos curam habere, autor est ipse Deus. Videte, inquit, ne contemnatis minimum etiam ex his, qui in me credunt, quoniam Angeli eorum faciem semper intuentur patris mei, qui est in caelis. Singulis quoque nationibus Angelum praesse scripta sacra testantur. Constituit, inquit, confinia gentium præ numero Angelorum Dei. Si alius itaque iubetur alijs imperare, singulique mortalium sub tutela singulorum degunt, nemini dubium est, quin circumscripta sit eorum natura, quod si verum

EXPLA. IN PENTATHEV. 4

verum est, sicuti est, loco utique indigent, vnum siquidem numen Dei, tanquam non circumscriptum, in loco esse non dicitur. Si verò quod terminatur, est in loco, qui fit ut Angeli ante conditum caelum extiterint? Nam si ferens est nullum, qui poterit illud esse, quod feratur?

Ante caelum facti sunt Angeli, post Angelos, caelum, & quaecunque caelo complectuntur. Adfuerunt itaque Angeli, quando caetera crearentur, condebatur caelum, laudabant Angeli: cum enim ipsi se, dum fierent, non agnouissent, caeli mox fabricam admirati sunt. Videtes enim micare Solem, Lunam lucere simul & stellas, obtuuebant, quemadmodum Iobo refert ipse Deus. Astra, inquit, dum conderem omnes me laudare Angeli mei.

Fuit ante conditum orbem status qui dam superiorum potestatibus conueniens, qui tepus omne anteuerit, sempiternus & immortalis, in quo multa consummauit vniuersorum creator & opifex, luce scilicet intellectus, quæ beatitudinem deceret diligentium Dominum: Rationis participes quæque visui non patet, naturas atque omnem intelligentiarum appara-

A 4 tum

VETERVM GRAECORVM.

Ge. Cap. 1. *In principio creauit Deus caelum, & terram.* Perinde accipiendum est, ac si dixisset, in primis fecit Deus caelum & terram, vel principium fecit caelum eorum scilicet, quæ deinceps creata fuerunt. Quod aut non aliud sit, sed penitè idem, in principio fecit, & principium, maximè patet ex his, quæ Sapientia refert. Cum enim in Prouerbijis dixisset, Dominus creauit me principium viarum suarum, paulo post in principio, inquit, antequam terra fieret. Quomodo igitur Christus & principium omnium & in principio esse dicitur, ita caelum terramque principio dicat esse creata, utpote quæ principium fuerint eorum, quæ postea creauit Deus. De quibus etiam agere proposuit Legislator. At non Origenes, in principio interpretatur, in sapientia. i. in filio. Sed si principium pensabimus quomodo usurpetur, nullo modo quadrare Christo tale principium intelligemus. Dicitur enim alicuius loci principium, ipse terminus: superficiei vero linea, lineæ punctus, temporis primum intercaedinis momentum: orationis proœmium, numeri vnitas: dignitatis gestum quidam a principe. Verum hæc illi excogitant, qui volunt Deum

EXPLA. IN PENTATHEV. 5

Deum semper aliquid agere, resellitur autem quod incepisse dicitur & quieuisse. Nō enim semper ex quo caelum fabricare cepit, in eius opificio occupatur. Cæterum libenter percunctor, qui Deum semper negociosum volunt, veriti alioqui illum ignauitatis insimulare, vtrum innumerabilia sint quæcunque creauit, an potius finita. Si enim dixerint infinita, longe à philosophiæ studio videbuntur. Quod si certo numero præfinita respōdeant, rursus interrogauerim, num omnia simul facta sint, an deinceps & consequenter, si in primam sententiam iuerint, nemini dubium, quin Deus omnibus consummatis iam pridem quieuerit, vitam nunc, quantum ad eos, ociosam degens. Sin ordinem potius & progressum quendam in creatione rerum agnoscant, iam meminisse debent, quod initio pro comperto dedere creata non esse infinita. Si igitur præscripta sunt & serie quadam rationeque introducta, certo etiā numero continentur quæ summus ille opifex optime nouit. Quæ propter sicuti quæ sexto die disculsa fuerunt, quinto non extabant, nec habuit quartum, quæ quinto apparuere, aliaque primus attulit dies quæ fuerat ante initium creationis, ita de omnibus creatis in vniuersum

VETERVM GRAECORVM.

dicendum est, priusquam facta sint, nõ fuisse: nisi si quis hæc omnia in facultate prius Dei latuisse decernat. Illud etiam adstruere possumus, numen ipsum, tum quod liberũ est, nec sub aliqua necessitate redactũ, tum quod ita semper manebit, vnum ipsum opificem necessario ingentum esse.

RAB.
MOS.

In principio creauit Deus cælum & terram. Id est, principium creationis fuit cælum & terra: superiora scilicet & inferiora omnia. Nam terra cõmuniter accipiẽdo, significat quæcunq; infra lunam censentur: propriè verò terram intelligimus, cùm dixit, & vocauit Deus aridã terram. Vbicũque enim inueneris vocauit hoc vel illud Deus, distinctione denotat à ceteris eiusdem nominis. Verũ per spiritũ, aquas, terram & tenebras, quatuor enumerat elementa. Cũ enim ignis peruius sit visui, neque naturaliter splẽdeat, alioqui aer noctu pateret oculis, per tenebras ignem nominauit: sicut etiam Scriptura alio loco testatur, Verba, inquit, eius audistis de igne. Pauloq; post, Audistis vocem eius de obscuritate. Et in Iob, Omnis obscuritas &c.

BASILIVS:
huius tẽporis initio: nõ enim cælũ sua antiquitate

EXPLA. IN PENTATHEV. 6

tiquitate ceteris prestare creatis demonstrat, cũ principio factũ esse testetur. Sed ab ijs, quæ nõ cernuntur intelligentijs, exordiũ hypostaseos enarrat eorũ quæ sensu percipiuntur.

Sunt nonnulli, qui Angelos dicat cælum terrãq; in creatione præcedere, fabulas puto Platonis viri apud Græcos sapientis. confectantes, qui mentes rationesq; ponit corporib; antiquiores, quãto sunt his, opinor, illæ præstantiores. Nos verò & animũ hominis & rationis participẽ esse dicimus & intelligẽtię. Secundũ tm à corpore locũ obtinuit in generatione: finxit. n. prius hominẽ Deus ex humo, deinde in faciẽ eius vitã inspirauit, id quod etiã Zacharias demonstrat, Formas, inquit, spiritum hominis in eo. Quocirca valeat placitum Platonis, Mosẽ vera scripsisse credam. Principio creauit Deus cælũ & terrã, put enim homini rationari licet, magis id cõsentaneũ est, nam quod maius est, vt minore posterius, & melius deteriorẽ sit, ordinis ratio videtur exigere: ita enim ab infecta re proceditur ad perfectionem naturam. Quamobrem non spiritus, inquit, prior, sed animal fuit. Quod autem illi decernunt res deteriores potiora sequuntur, con-

GENNA.
D. IVS.

trario

VETERVM GRAECORVM

trario modo se habet. Nam quod peius est, subolefcatur, quod verò melius, immi- nuatur, in sapientissimo vniuersorum ar- tificio nullus audeat excogitare.

IDE M.
paulo post

Plura sibi quidam rerum principia, p-
ponentes, quod verò vnū & solum prin-
cipium est vera cōtemnentes, gradus
quosdam seriesque Deorum excogita-
runt, Maiorum scilicet & Minorū. Qui si
mordicus illud tenerent, Deū nihil vnq̄
præterquam quod nobis tradidit Mo-
ses perfecisse, à recta de Trinitate sentē-
tia nunquam exorbitassent. Cū enim
certo sciant omne quod est, bifariam
secari, in opificē scilicet & in opera, illum
ingenitum esse & increatum, hæc verò
genita atque creata, alterum è duobus
de necessitate constituunt, aut enim filiū
& spiritum sanctum asserunt fuisse crea-
tos ex non existentibus simul cum cæte-
ris, quæ sex diebus absoluta fuerunt, ne-
que cum Deo adnumerant nihil cæte-
ris rebus præferentes: aut impietatem
tam perspicuam declinantes, neutrum
verum Deum consistentur: vnde rursus
illos in cēsū referunt creatorum, hoc
illis maximum veluti priuilegium grati-
ficati, quod ante omnia creatos esse cō-
cedant.

Cnm

EXPLA. IN PENTATHEV. 7

Cum, quæ non videntur substantiæ, & in-
telligentiæ cōditæ fuissent à Deo, statim
cælum terræque aggreditur haud hoc
inquam quod oculis patet, id enim se-
cundo die conficitur, sed superius illud,
quod cælum cæli à Dauid appellatur.

DIODO.
RVS.

Angelos ante cælum extitisse neces-
sario sibi persuadent. Si enim, inquit, THEO.
D ORET.
Angeli non erant quomodo Deus vni-
uersorum laudabatur? Attamē qui talia
opinātur, parum vidētur animaduertere
ex ea sentētia colligi sine principio An-
gelos esse & æternos: nam si laudatori-
bus Deus indigebat, semper eos habuisse
necesse est, coeterni igitur Angeli cum
Deo vniuersitatis. Quod si non semper,
sed quando voluerit ipse, fuerūt: iam æ-
uum aliquod erat, quo Deus laude ca-
ruit, nihil igitur opus est laudatore: quā-
do natura præditus sit nullius indiga rei,
quæ de sua ipsius benignitate Angelos
esse & Archangelos, cunctaque creata
voluerit. Porro quomodo ministerio an-
te conditum orbem fungebantur? cum
nihil adhuc eorum opem consideraret?
nam quod illi in mortalium vsū Deo
ministrent, testatur Apostolus exclamās,
nōne sunt omnes Spiritus obsequētes
delegati in ministerium propter eos qui
salutis

VETERVM GRAECORVM

salutis heredes futuri sunt? Nemini ergo dubiū, quin nos eorū opera indigeam?: Deus verò nullius rei indigus, cū sit benignitatis abyssus, voluit ijs, quæ nihil erāt, impertire vitam. Caterum qui Angelos ante cœlū creatos asseuerant, validissimū illud, tantumq; non expugnabile nobis obijciunt, quod ad Iob retulit Deus, quādo sydera faciebā laudarūt me Angeli mei, non animaduertentes, astra quarto die simul cū sole & luna affulxissē. Illud sanē scire oportet, quicquid est excepta sanctiss. Trinitate, naturā habere creatam. Quo dato nihil religio obstat, quin Angelorū nationes dicas cœlo terraq; antiquiores. Sed ab ijs infructuosis cōtentionibus ad auditores subuertendos, nos Apostol^o apertē deterret.

Ge. Ca. 1. *Terra autem erat visu non manifesta & incompta.* Est sanē in procliui, quam ob rem terra non videretur, cum nobis apertē Scriptura dicat, secedat aqua in locū vnum & appareat arida. Afferat etiā aliquis aliam causam, quia scilicet nondum hæc lux reuidebat. Sed cuiam vel quibus non apparebat? nam terram non perspicuam fuisse Deo, licet ijs sensorijs non vtatur, impium sit. Restat igitur vt hominibus nulla appareret, aquis ad-

operta.

A C A C L
V S.

EXPLA. IN PENTATHEV. 3

operta. Quod ita est intelligendum, etiā si fuissent tunc temporis homines, eā videre nequissēt, quomodo etiā dicimus adytum aliquod videri posse, etiā si oculis non pateat. Quantum verò quod nuda esset & incompta addubitare quis posset, cur à principio Deus absolutam exornatāq; nō fecerit, vtpote qui perficiat momento quæcūq; velit, ita occurrēdum. Cū suorum operum admiratione Deus efficere vellet quæcūque ratione prædita sunt, decreuit, illam nō statim à principio perficere, sed mancā sine ornatu, vt ex comparatione imperfecti cum absoluto, mentes opificē admirarentur, id quod in omnibus videre est. Cōtraria siquidem in comparatione maiorem nobis concitant admirationē, sicut habitabiles oræ cum desertis comparatæ, & infructuosæ cum frugiferis

Duobus extremis totam hanc molem BASILL. coaceruauit: cœlo quidem primas tri- V S.
buens in generatione, terræ secundas: quicquid est medium vna profus cum extremis prodijt in naturam. Quapropter si nullam de elementis mentionem fecit, igne, aqua & aere, tu, quæ

VETERVM GRAECORVM

quæ illius prudentia est, in primis aduer-
te, omnia omnibus esse permixta, cum
terra siquidē ignis est, aer & aqua: nam
de scilicet, de ferro, cuius origo terrestis
emicat ignis, aquā latere sub terris putei
demonstrant, aeris naturam exhalatio-
nes arguunt, quæ ex eius humiditate cal-
facta sole euaporant. Deinde si natura-
liter cælum occupat supremam sedem,
terra rursus omniū est infima, is qui de
maxime distantibus meminit, ea simul
quæ complent interstitium, ex ipsa com-
prehensione signauit.

Ceterum subtilitatem ipsius cæli sa-
tis nobis explicant ea, quæ dicuntur ab
Esaia. Qui cælum stabiluit veluti fumum,
tenuem quandam naturam, non densam
crassamue ad constitutionem cæli coa-
ptas. Quin & de eius forma affatim ab eo
monemur, qui cælum, inquit, statuit si-
cuti fornicem.

Quod Deus aquas creauit, Moses ne-
quaquam nos docet. Atqui terra, inquit,
nec videbatur, nec compta erat, & tene-
bræ super abyssum: quibus verbis planè
nos admonet vnà cum terra naturam a-
quæ creatam. Sed & Deus cum de sabba-
to legem promulgaret ait, sex dies o-
peraberis, septima verò die requies Do-

mini

EXPLA. IN PENTATHEVI 9

mini Dei est, qui cælum fecit & terram
marèque & quæcunque continentur in
eis: vt pro comperto habeatur, quicquid
est in ipsis, siue id conspiciatur sentiatur-
que, siue mente concipiatur (excipio
semper numen illud diuinum) esse crea-
tum. Præterea diuinus ille Dauid cum
dixisset, Beatus cui Deus Iacob auxilia-
tur, & spes est in Domino Deo suo qui
fecit cælum & terram, adiecit, Mare &
omnia quæ continentur in eo.

Cælum & terram &c. Duo hæc extre . Ge. Cap. 1.
ma continent cætera omnia: habentque
ordinem Maris ad sceminam: cælū nāq; PR OC.
dat omnibus suo motu vires atque po- IN TIM.
tentias, terra sua stabilitate fluxus illinc
excipiens gignit, fouetque cuncta.

Et tenebræ erant super abyssum. Tene- AC ACI.
bras ante lucem fuisse demonstrat, quā VS.
ob causam paulo post dicitur, vbi simul
cognoscetur, cur hominē præcesserint
in creatione ea, quæ sunt expertia ratio-
nis: sed neque lucis comparatio facit, vt
tenebræ malū sint, cū & ipsæ à scriptura
in censu bonorum referantur. Vidit e-
nim Deus quæcunque fecit, & ecce val-
de bona. Eum verò qui dubitet adhuc,
quod hoc in loco nulla mentio ha-
beat de tenebrarum creatione ad E-

B sciam

VETERVM GRAECORVM.

ſaiam relegamus: quanquàm à commu-
nibus probari notionibus poteſt, tene-
bras noctemque eſſe bonam. Requies
illa quidem eſt non modo hominibus,
ſed iumentis etiam noſtris, maximeque
opportuna tum feris animantibus (in ip-
ſa enim, prout pſalmographus decantat,
pererrant omnes ferae ſylvarum,) tū rerū
futurarum prædictioni, quæ nonnullis
noctu obſeruantur. Daniël enim con-
templabar, inquit, nocturno viſu. Nec
minus & Zacharias, Vidi noctu. Sed & a-
lia poteris argumenta proferre, quam-
obrem tenebræ creatæ fuerint. Si quis
tamen ceruicoſus malum tenebras cō-
ſtituat ex eo loco, *illum, inquit, eijcite in
tenebras exteriores,* & id genus alia, nō la-
teat ipſum apud Scripturam vnum & i-
dem nomen accipi frequenter in vtran-
que partem pro discrimine rerum, quæ
vna denotantur appellatione. Nam & ſi
lucē laudari plerunq; dicimus, interdum
tamen cū vituperatione uſurpatur: qua-
le eſt illud, *Incedite cum luce veſtri ignis.*

Ratio præterea quærit, ſi mundo te-
BASIL nebrę incumbebāt, vtpote luce antiquio-
VS. res, cur deterius quod eſt, priorem lo-
cum tenuit? Nos igitur tenebras eiufmo-
di dicimus per ſe nullas eſſe, habitus eſt
is acris

EXPLA. IN PENTATHEV. 10

is aëris, qui lucis ſequitur priuationem.
Lucis enim expers ſtatim inuentus eſt hu-
ius mundi locus, cū tenebræ ſuper aquas
offunderentur. Licet igitur nobis ratio-
cinari, ſiquid ante hunc mundum exti-
terit, cum luce procul dubio fuiſſe: ne-
que enim Angelorum excellentiæ, neq;
cœleſtes omnes exercitus in tenebris de-
giſſe putandum, verum in luce, ſpiritus-
que hilaritate. Atque huic rationi nullus
fanè contradicet, qui inter ea, quæ bo-
nos manent, ſuper cœleſtem quoque lu-
cem admittit. De qua Salomon, *Lux ſem-
piterna iuſtis.* Apoſtolus etiam, *Gratias
patri agentes,* qui nos idoneos facit ad
portionem hæreditatis ſanctorum in lu-
ce. Cū igitur cœlum iuſſu Dei conditum
vno veluti tractu obtenderetur his, quæ
ſuo ambitu complectuntur, iugi corpo-
re ductū, quod interna ab externis faci-
le ſecludere poſſet, de neceſſitate locus
ab eo circumſcriptus reſtitit in tenebris
externæ luci prætendens. Tria ſiquidem
in umbra cōcurrere oportet, lucem, cor-
pus, locū opacū. Mundanę itaq; tenebrę
ex umbra cœleſtis corporis acciderunt.

Tenebras quidem non malam quan- **GENNA**
dam naturam intelligit, quemadmo- **DIVS,**
dum impij Manichæi nugari ſolent ſed

OT VETERVM GRAECORVM.

se luminis ipsius desiderium atque defectum.

De tenebris meminit absolute: de abyssō autem cum articulo. Et tenebræ quædã, inquit, erant super ipsã abyssum. Illæ siquidem inane quoddam sunt, hæc in rerum natura consistit, vmbra tenebræ erant cœli & terræ. Quod enim à corporibus adeo vastis continebatur, adumbrari necesse erat perinde ac domicilium sine fenestris. Temerè igitur ex hoc loco Hæretici intelligentiam, nescio quam, tenebrarum eliciunt, nam cum cœli terræque propheta mentionē fecisset, atque hæc aquis contegeretur, merito super aquas tenebras esse dicebat. Quod si eiusmodi tenebras velis, nõ vmbra corporum interpretari, sed intellectum quendam, id est, Diabolum: quid illud? fiat lux, quem in sensum accipietur? num de vero filio intelligẽdũ? Tene adedò vecordem, vt post cœlum, terramque & abyssum, post genitum Diabolum Deus ipse verbum prodierit? quis hoc sanus ferat? sed hæc contra opinionem Origenis, qui de tenebris talia sensit.

THEO-
DORE-
TVS.

Si lucem Deus condidit, quomodo tenebras etiã fecit? hæc enim inter se vicissim ad-

EXPLA. IN PENTATHEV. 11

cissim aduersantur, pugnancia quidem sunt hæc inter se, sed vtraque mortalibus necessaria. Illa siquidẽ facit ad operas studiumque laboris, & referans hominibus quæcunq̃ cernuntur suadet illorum conditorem laudare: Eæ verò intermittunt opera refocillantque genus humanum, & quicũque labor infederat ex labore, resoluũt, homines quidem sub tecta cogentes, feris autem librum concedentes com meatum, quomodo nos edocet inclytus Dauid, Posuisti tenebras & facta est nox, in ipsa euagabuntur omnes feræ sylvarum, catuli rugientes vt rapiant, & querant à Deo pascum sibi. Ortus est sol & congregati sunt, & in lustris suis collocabuntur. Exibit homo ad opus suũ, & ad munia sua vsque ad vesperum. Quibus verbis magnificentiam tanti opificis admiratus, quàm magnifica sunt, inquit, opera tua Domine, omnia sapienter fecisti. Necessarias igitur esse tenebras affatim didicimus. Quod autem nullę sint in rerum natura, sed accidant è re nata facile cognitu est. Sunt enim cœli ac terræ adumbratiões: quocirca euanescent exorta luce. At verò lux res est subsistẽs, quę occidit & exortur: nã quẽadmodũ nostrum hoc corp⁹

B 3 substã-

VETERVM GRAECORVM.

substantia quedā est, q̄ verō p̄ ipsū iacitur
vmbra, accidit, nō est: ita cœlū terrāq; in-
gētia corpora, diuersā licet ratiōe, substi-
tūt, q̄ ex ijs redditur vmbra, absente luce
dicūtur tenebrę, q̄ superueniētē luce eua-
nescūt, quod ipsū quotidiē fieri videmus.
Nō igitur ingenitū qd sunt tenebrę, nec
genita quedam hypostasis appellari pos-
sunt. sed ex genitis vsus qdā necessarius,
& qui suo veluti p̄conio Dei sapiētiā cō-
celebret. Nec mora ex hoc loco Prophe-
ta Deū totius naturę laudat. Qui fecit, in-
quit, lucem, tenebrāq; parauit, vtrunque
bellē accōmodans, fecisse quidem lucē
& cōparasse tenebras, ait, vt quę acciden-
tes euanescent: sed & pueri illi terq; qua-
terq; beati, quęcūque facta sunt in suam
epenesim aduocantes noctem cū die co-
pularunt, & cū luce coaptarūt tenebras.
Eorū quippe vicissitudine et mensuratur
tempus & mortalium vita conseruatur.

Gen. Ca. i. *Et spiritus Domini ferebatur super aquas.*

THEO.
D O R E T.

Ecquis spirit⁹ ferebatur sup̄ aquas? Sunt
qui de spiritu sancto intelligāt, vt q̄ vita-
lem reddat aquarū naturam baptismatis
gratiā designās. Ego verius illud esse pu-
to, vt spiritus hoc loco p̄ aēre accipiatur:
nam cū cœli terreq; creationis meminisset,
& p̄ abyssum insinuasset aquas, de ne-
cessitate aēris quoq; mentionē facit, qui

EXPLA. IN PENTATHEV.

ab extrema aqua ad cœlū vsq; diffūditur.
Aēris em̄ natura est p̄ inferiora ferri. Vn-
de quadrat optime illud, ferebatur, mo-
bile ipsius aēris naturā p̄ se ferens. Siquis
autē huic sentētię nō subscribat, q̄ spirit⁹
Dei dicatur ferri sup̄ aquas, audiat B. Da-
uidem, qui de vniuersitatis Deo ita ceci-
nit. Flabit spirit⁹ eius & fluēt aque. Vbi de
veto intellexisse nemini dubiū: stante sig-
dem Austro vel subsolano ois humor dif-
fluere solet. Si spiritū hoc loco accepit **BASILL**
p̄ aēris circumfusione, en tibi scriptorem **VS.**
oēs mundi partēs enumerātē. Fecit Deus
cœlum & terrā, aq̄ & aērē, atq; hunc qui-
dem iam se effundentem p̄fluentēq;. Sin
quod vero magis consonat perinde atq;
nostris maiorib. visum est, spiritū Dei fan-
ctum intellexit, ferri hoc loco fouere sig-
nificat ac viuificare quodāmodo aquarū
naturā de more incubantis gallinę, q̄ suo
calore vitalē quandā vim ovis inspirat.

Hebraica dictio, p̄ qua nos reposuim⁹ **DIODO.**
ferebatur, illud p̄ se videtur significare q̄ **RVS.**
à gallina, dū fouet oua, docemur, q̄ alis il-
la suspēsis leuiter attrectās vitalia reddit.
Ita em̄ spirit⁹ ferebatur sup̄ aquas, vt suo
illas tēpore animaret. Si quis verō spiritū
voluerit interpretari ventū, haud opinor,
aberrabit, cognat⁹ siq̄dē vetus est aquarū

VETERVM GRÆCORVM.

vt pote qui ex ijs generetur, suoque motu exagitet humidum elementū, ita, vt spiritus etiam Dei dicatur, tanquam ipsius opus. Neque si quis concedat Mosē de Spiritu Sancto Paracletō hęc dixisse, peccabit. Spiritus siquidem totam naturam instruit & exornat. Sed nec abijciendus ille, qui Spiritum Dei, energiam interpretatur et efficaciam, hęc enim Spiritus quādoq; appellatur. Nam cum Deus iussisset Mosē vt LXX. senes deligeret: Spiritum illis Mosaicum impertire pollicitus est: quæ gratia videlicet erat.

BASIL. Cū Deum nobis Scriptura iubentem proponat, ac veluti disceptantem, tacite personam, cui iubetur, & qua cum Deo colloquitur, insinuat, vt via ac ordine quodam nos in vnigeniti cognitionem deducat.

IDEM Quandoquēque vocem in Deo ponimus, aut illius dictum mandatum uicē legimus, non ex vocalibus instrumentis redditus aliquis sonus intelligendus: sed in voluntate Dei momentum. Quō verō commodius hęc doceantur, sub edicti, puto, figura talis oratio conformatur.

GENNA. Ex ijs, qui ante nos Scripturam replicauerunt, nonnulli, quia spiritū animaduertentur nō absolute positum sed cum adiectione

EXPLA. IN PENTATHEV. 13

adietione Dei, hoc de spiritu sancto intellexere, nequaquam à scopo orthodoxæ religionis aberrantes, vt ipsum quod spiritum creationi rerum interfuisse videatur.

Gen. Ca. 1.
Dixitq; Deus fiat lux. Et facta est lux.
Quænam Deus alloquitur dicēs: fiat lux & fiat firmamentum. Haud ille cuique mandat hoc opus, sed quæ non erant, sic euocat, ita mandatum iussimq; hoc loco pro uolūtate accipit. Quæcunque, inquit, uoluit, fecit ipse Deus. Quod si uelis, usum fuisse in creatione aliqua uoce, iam hoc non ad inanima elemēta, sed ad potestates, quæ uisæ sunt non manifeste ut illæ, cognoscant, quæ alioqui non erant, suo iussu existere.

Gen. Ca. 1.
Et uidit Deus lucē, quod esset bona. Quare hoc apposuit autor? ut moneret ingratos, non esse damnanda quæ bona suffragio diuino Dei que sententia censeantur. THEO- DORET.
Græci, quōd *esset pulchra*, legūt, quod luci proprium magis esse uidetur. In rebus, quas facit ex imperio Deus, utitur hac ueluti comprobatione, & *uidit quod esset bonum*. Idcirco in Adam, quem suis ueluti manibus conformauit, nihil opus fuit his uerbis, quæ factum confirmarent.

VETERVM GRAECORVM.

Ge. Cap. 1. *Et factus est vesper & factum est mane, dies vnus.* Dies prior vocatus est, quem nox est consecuta. Diem igitur, quem dicunt naturalem, tertius explicare non potuit. Nam si mane iunctum vesperi dixisset, signasset, quàm diu sol agitur supra nostrum hemisperium: quin & Hebrei, vt in Leuitico patet, diei principium sumunt à vespere, quo ordine noctes præcedunt ipsos dies. Sed quomodo vesper & mane ante motum solis? Nempe quia dies erat ante solem à tenebris distinctus: vbi dies, illic vesper & mane: & ante solem motus fuit & lux. Dies vnus id est primus, figura dicendi Hebraica: sic & vna sabbatorum.

Ge. Cap. 1. *Fiat firmamentum in medio aquarum*

THEO.
D O R E T.

Est ne igitur vnum cælum, an duo sunt potius? Cum diuina nos scripta doceant, principio fecisse Deum, cælum & terram, deinde post conditam lucem secundo die firmamentum stabilisse, multum præ se fert inscitia isthæc quæstio. Ex ipso enim tempore modoque operis differentia deprendi poterat. Erat illud ante lucem, hoc vero postquam lux affulsit: atque illud de matrice quidem nulla, hoc ex aquarum materia. Fiat igitur firmamentum in medio

EXPLA. IN PENTATHEV. 14

in medio aquarū, sitque medium discrimen aquarū, sic ère nata appellatiōnem indipiscitur. Cùm enim de fluida aquarum substantia constiterit, & fluxa aliqui natura spissitudinem firmitatemque contraxerit, firmamentum est appellatum, quod supernè præensum cum cœli nobis vsum præstet, ipsum quoque cœli cognomen accepit. Bifariam verò Deus naturam secreuit aquarum, partim supra firmamentum profundens, partim deorsum relinquens, vt superiores illæ sua humiditate de frigore firmamentum defendant, ne syderum calore fatiscat: inferiores autem, vt sua exhalatione aërē refocillent, qui ab imminente igni iugiter ficcatur & arescit. Quicumque igitur alterum cælum non admittit à recta declinat. Qui verò plures enumerant, fabulas narrant, diuini spiritus doctrinam contemnentes. At verò Scriptura cœli cœlorum numero multitudinis profert, propterea quod Hebraica dialectus, nec cælum nouit nec aquam singulariter enunciare, qualia multa apud alias gentes inuenire licet. Nam apud Græcos urbem Athenam nullus est, qui dicat, nec Delphum, sed Athenas semper & Del-

VETERVM GRAECORVM.

& Delphos. Lege igitur sui idiomatis scriptura, non quia plures sint, cælos usurpat. Quod in alio psalmo posthabita suæ linguæ consuetudine certius explicat dum ait, Cælum cæli Domino, vt p̄ comperto sit, quod quemadmodū cælum hoc nobis lacunar est, terra verò solum, ita quod cernimus cælum lacunar aliud habeat superius cælum.

Et vocauit Deus firmamentum, cælum.

Genclis.

Cap. 1

ACACI

VS.

Num cælum hoc nostrum nominamus firmamentum, vt à priori cælo & aqua distinguatur? Est enim verisimile superius illud corpore tenui magis consistare puriori; materia, nec minus & aquâ, si cum firmamento veniat in comparisonem raram mollemque existere, quanquam non ipsum tantummodo cælum agnominatum est firmamentum, sed ipsa etiam terra. Adhæc de forma cæli & terræ non nihil agendum, vbi sepositis Physicorum opinionibus, proponemus, quid de ea re diuinæ literæ sentiant. Et primum quidem non esse cælū in globi figuram conformatum, sed hemispherio potius finiri Esaias asserere videtur. Qui cælum, inquit, in cameram stabiliiuit, & extēdens illud quasi tabernaculum. Item in ijs, quæ de visione
Baby-

EXPLA. IN PENTATHEV. 15

Babylonica refert, ait, Dominus Sabaoth. præcepit venire te de terra longè ab extremo fundamēto cæli. In Psalmis præterea, A summo cælo exitus eius & occurfus eius vsque ad summum cælum. Quæ omnia media & extrema in globo minime quadrare videntur. Sed quomodo à Platone linea circuli dicitur infinita: ita fortassis & superficies erit ipsius spheræ. Origenes verò cælum comprobate esse rotundum in 301. concione & 118. & alijs quam plurimis locis, præcipue verò vbi tonitruui vocē in rota interpretatur, id est, vocem in ambitu, circumactioneque totius, hoc est in spherâ. Quæ verò ad terram pertinent, in extremam partem præludij referuntur.

Penstandum videtur, aliudne cælū sit hoc firmamentum ab eo, quod statim initio creauit Deus, cum ipsum quoque cælum nominetur, ita vt duo videantur omnino cæli. Quod ne admittant ijs, qui de cælo philosophati sunt ita refugiunt, vt vel linguas proijcere quàm verum admittere malint, vnum tantummodo cælum ponentes. Nos verò tantum abest, vt secundum non credamus, vt de tertio solliciti simus, quod beatus Paulus contemplari promeruit. Psalmus etiam ille
cum

BASILII
VS.

VETERVM GRAECORVM

cum cœli cœlorum decantet, admonet esse plures.

IDEM.

Omnes prophani corpus stereon & firmum id esse dicunt, quod solidum sit, ac, vt ita dicam, plenum, ad differentiam Mathematici corporis solis dimensionibus constans longitudine latitudineque, quod verò solidum sit cum dimensionibus iisdem & interuallis tactui etiã occurrit. Verù apud sacras literas stereoma appellatur, quodcunq; validũ sit atque robustum, minimeque cedens: qua vocis significatione sæpius vtitur in condensato aëre, Cõsolidans, inquit, tonitruũ. Vis enim illa coacta simul, renitensq; eis spiritus, qui cauis in nubibus præcluditur, quiq; suo impetu prorumpens fragore maximo tonat, soliditas tonitruui & firmamentum dicitur à scriptura, ita hoc etiam loco existimamus per firmamentum, aliquam firmam solidamque materiam intelligi, quæ labentem fluidamque naturã aque facile cõtineat: sed neque ob eam rem, quod vulgari opinione receptũ est, ex aqua factum fuisse putãdum, vt aque congelatæ similitudinem referat: neque alius materiæ quæ ex humidi distillatione originem traxerit, qualis est ipsa crystallus, qui lapis ex incredibili aquarum

EXPLA: IN PENTATHEV. 61

quarum constrictione consistere dicitur: qualis est etiam vitrea natura, quæ inter metalla censetur, nullis huiusmodi rebus firmamentum assemblamus: Puerile siquidem hoc est, ac simplicioris ingenij talia de cœlestium natura conijcere.

Hoc, quod cernimus cœlum, non illud SEVERI ANVS. quod superius eminent, ex aquis Deus fecit in crystallum quasi congelatis. Animaduerte operis miraculum, vt opificẽ simul admireris, iuuat ante oculos rem tibi proponere. Multa siquidem visui potius, quàm orationi commẽdantur. Hæc aqua triginta, verbi causa, cubitis terram superabat. Dixit Deus, fiat firmamentum in medio aquarũ, nec mora, compacta est in medijs aquis congelatio quædam crystallina, id ipsum cœlum quod dimidium aquarum secum suspendens, reliquum infra reliquit. Non igitur cœlum conformauit in globum, quemadmodum fabulosi scriptores commentantur, sed quomodo Propheta testatur: qui statuit cœlũ quasi fornicẽ, & extendẽs illud quasi tabernaculũ. Et Dauid, A summo, inquit, cœlo. Haud itaque commentis adhibenda fides, quando prophete in cœlo ponant principij finisque distinctionem. Idcirco non ascendit sol, sed,

VETERVM GRAECORVM

sed egreditur. Ait enim Scriptura, Egredius est sol. Rursum, Et à summo cœlo exitus eius, non assensus dixit Dauid. At in Sphera nihil primum datur, nihil extremum, sed iisdem verbis autor quoque vitur nostræ salutis:

Gen. ca. 1. *Et dixit Deus, fiat firmamentum in medio aquarum.* Hoc nempè qd' suspicimus.

IOHAN NES. Quid igitur nonnulli plures inducunt cœlos? cū id sacra scriptura eos non doceat, imò suis quibusdam innitant argumentis. Etenim beatus Moses duos, neq; ijs plures, nobis proponit. Cū enim dixisset, *in principio creauit Deus cœlum & terram*, mox causam adiungit q̄ ob rem terra nō appareret obruta tenebris & aquarū mole, à condita luce legitimo vsus ordine ait. Dixit Deus fiat firmamentum, mox in quem hoc vsus sedulo docens, aquas, scilicet ab aquis secernat, id ipsum firmamentum appellauit cœlum aquas dispescens.

Ge. cap. 1. *Fiant luminaria in firmamento cœli & diuidant diem ac noctē.* Videtur hoc super-

SEVERI ANVS. fluum, nam primo die diuisa est lux, id est dies à tenebris. An hoc ad dies, quos vocant artificiales referendum? Qui ante solem nulli erant, iisdem que semper omnes & eodem spacio equales sine hoc sole fuif-

EXPLA. IN PENTATHEV. 71

le fuissent. *Congregationes aquarum appellauit maria.* Quamobrem cum in vnum locum coegerit aquas, plures mox ponit gurgites aquarū? vnus est reuera cœtus aquarum, & vna sedes, cum maria inter se omnia committantur alia sub terris per cuniculos quosdam, alia in eius superficie. Cōgregationes verò multitudinis numero appellauit, propterea quod aliud est indicū mare, aliud Ponticū, alia est Propontis. Alius item Aegeus sinus, et Ionius, ad extremas rursus terras patet maximum pelagus, quod alij Atlanticū, alij Oceanū vocant, ob eam causam, modo cœtum vnum dixit aquarum, vt quæ simul connecterentur, modo plures, vt quæ varijs distinguerentur nominibus.

Et ait, Germinet terra herbam viuentem.

Cur germinare Deus iussit herbas, quæ ad esum non faciant? multi sunt animales expertes rationis, alix feræ nominantur, alia iumenta, eæ volucres sunt, ille serpens, quibus omnibus victum Deus cōparauit in varios tamen vsus hominum, paulò pōst in omnia gratiā nostrā referet vageri. Qui producit fenū iumētis et herbam seruituti hominum. Quod igitur huic generi inutile, illi est opportunū & vtile: & quæ sunt hominibus commoda, alij

Ge. cap. 1.
THEO.
DORÉ

Gen. cap. 1.
THEO.
DORÉ

VETERVM GRAECORVM

lijis plerunque etiam conueniunt. Ad hæc prouidens Dominus plurima ægritudinum genera inuasura mortale genus, vt quod sua culpa morti deberetur, non olera modo, sed herbas etiam quæ morbis mederentur terram germinare iussit, nam vt quiuis facile discere nunc à peritis artis medicæ potest, quæ venena alio qui videntur, grauium sunt medicamenta morborum, temperata siquidem cum aliarum viribus sanitatem sæpius restitunt.

Ge. cap. 1. *Fiat lux. Et facta est lux & c.* Ecque nam lux erat antequam luminaria conderentur? Dominus ipse Deus modò de nihilo multa creat, modò ex aliquo condere plura solet. Prius enim cælum nulla præcedente materia fecit, alterum ex aquis concamerauit: eadem ratione terram, quæ nulla erat, producens arborum seminumque genera, iussit illam submittere, igitur & lucem prout ipse voluit, explicauit. Et quemadmodum per firmamentum aquarum naturam seiungens partim sursum extulit, partim deorsum reliquit: ita & lucem illam diuidens luminaria maiora minoraque constituit.

Ge. cap. 1. *Dixit vero Deus, Congregentur aquæ que sub cælo sunt in locum unum.* Atque in

EXPLA. IN PFNTATEV. 11

in locum? in mare videlicet. Quid, hoc nonne suis aquis inundabat? Nam si terra obruebatur, erat nimium & mare plenum, quo igitur aqua secessit? Quando Deus terram creauit, nullæ adhuc montium conualles cauaque subderant, simul vero congregatur, ait, discessit terra sinusque conformauit, id, quod montes insulæque interiacentes contestantur.

Germinet terra herbam virentem. **Ge. cap. 1.**
Quamobrem terram prius exornat, quæ cælum? Ne noua superstitione irretiremur solem, lunam & astra tanquam Deos suspicientes. Cur etiam neque solem primo die fecit neque lunam, quia nondum prætenderat firmamentum, vbi collocanda erant; sed neque adhuc virebant fruges, quæ eorum calore fouerentur. Tertia siquidem die prodierunt fructus: præterea ne germina terræ viribus solis adscriberentur, post eorum creationem solem, lunamque & sydera profert.

Et sint in signa, tempora & dies & annos. **Ge. cap. 1.**
Quid hæc significant? Sol oriens & occidens dies distinguit. Cum vero Australis Borealisque pars per mensa est, orbem perficit anni, temporum

VETERVM GRÆCORVM

tempestates: nam cum ab equinoctiali tendit in arctum vernat, hinc remeans ad eosdem terminos, æstatem facit, deinde ab æstiuo hoc tropico declinans in Austrum, autumnum designat, hyemé verò rursus ascendens. A cursu verò Lunæ menses enumeramus, triginta siquidē diebus, sex minus horas, suam periodō absoluit, vnde mensem appellamus. Luna enim dicitur *μήνη* à Græcis. Quantum verò ad signa, nihil est quamobrem in stultorum sententiã eamus. Nugas enim illas Genethliacas Chaldeorum, neque Pythagoras, neque Crates, neq; ipse etiã Plato, nec Stoici admiserūt. Quis igitur diuinis literis fidens in opinione nō modo impia, sed etiã vecordi implicari velit? Signa itaq; Scriptura vocat, quo tempore ferendæ, fruges, colendi extirpandi que agri, quando oedua sylua ad naues domos que fabricandas. Hinc etiam nauæ didicerunt, quando naues subducere deducere que oporteat, quando passis velis, quando contractis currendum. Duce quippe experientia ortus occasus que syderum depræhenderunt. Nos etiam interdum crinitam barbatam que stellam vel trabem contemplantes bellorū furores expauescimus aut agmina lo-

EXPLA. IN PENTATHEV. 19
na locustarum, aut hominum bestiarūq; pestilentiam. Hæc nimirum signa notauit, non quæ stultitiæ impietatisque merito accusentur.

Quæri solet in quæ signa sol, luna, sy **DIODO.**
dera creata fuerunt. Nos ea putamus si- **RVS.**
gna dici, quæ tempore Iesū Nauè acciderunt, quando luna solque steterunt, quale etiam fuit in Esaia impedimētum, quin & stella magis natalem Christi annunciauit: alię etiam alijs tempestatibus apparent, quę bona malæue mortalibus portendunt.

Luminare maius, vt præfset diei. Nō in Gc. cap. 1.
hunc finem solem creauit, neque hic omninō finis est lunæ & aliorum syderū, sed ex his verbis natura & vis mōstratur, quando etiam de homine, vt præsit piscibus.

Cū Deus vna veluti expeditione **GENNA**
vniuersam naturā perficere posset nullo **DIVS.**
temporis interuallo, nullis intercedentibus diebus, sex tamē dierum interstitio totā hanc molē absoluit, singula singulis ferē diebus pducēs: quò magis à Creatura (vt dicebamus) particeps rationis agnosceretur. Cū enim post primas illas naturas, naturam lucis de nihilo existere iussisset, affatim monuit eas, quæ nulla

VETERVM GRAECORVM.

sunt, facere posse. Cùm verò docendæ etiam essent, licet in creatione lucē præcederent, autorem suum fuisse Deum, id quod erat secundum illorum naturam distulit vsq; ad hominis cōformationē, quo tempore animum quoq; de nihilo creauit non dissimilem natura intelligentijs. Nunc autem ex aquis iam creatis fieri firmamentum iussit simile cœlo quod prius condiderat, admonens se tam cœli, quàm aquarum creatorem esse: illius quidem, vt qui fecisset alterum eiusdem naturæ: harum verò, quod ex eis suo iure faceret quodcunque velit. Atque hæc prima quidem ratio videtur, quã obrem cœlum hoc modo conditum necessariò fuerit: nam & aliam asserre possumus. Cùm enim terra, tanta aquarum obruta mole apparere non posset, in medio illarum sinu adstricto ac veluti cōgelato firmamento, & aquis dimidia ex parte sublatis, reliquis in suas sedes coactis commodum de se cultoribus vsu præbuit, & quam nunc orbis partem tenet, occupauit. Sed & necessarium hoc firmamentum & aquarum simul suspensio fuit, quod in eo solvnà cum omnibus astris collocandus erat: cumque id ex aquis compactum esset, quid mirum, si quomodo ex ijs glaciale

EXPLA. IN PENTATHEV 62

cialem naturam contrahens proximam alicui igneo calorifacile periclitaretur? Ne quã igitur calor vicinitate solueretur, sed in suo semper statu inde sessu æternumque duraret, sapiens Architectus ipse Deus separationem hanc aquarum prudenter excogitauit, vt earum refrigeratione æstus syderum ita temperaret, vt in neturam partem laboraret. Ad hæc exacta omnibus in rebus patet prouidentia Dei, non tam ex hac aquarum sapienti distributione, quam quod à principio nostram in Christo salutem præfinit, duos quasi status mortalibus iamdudum describens, suis vtriusque sedibus attributis. Quamdiu enim inconstantes fuerunt, ac perturbationibus addicti, atque idcirco sub lege, terrestræ hoc illis domicilium dono dedit: simul verò ad perfectam ac sine crimine vitam Christi gratia conuerterunt, cœlos referauit, quò nos præuertēs Iesus ingressus est.

Cur plantas ante luminaria, animantes verò postea creauit? oculata cùm sint animalia, lucis excessu ferre nequissent,

C 4 quæ

THEO
DORET.

VETERVM GRAECORVM

quæ p̄d̄st in multas distributa faces maiores minoresue moderato etiam fulgore animantium oculos perstringit: at verò natura plantarum caret omninò sensu.

Ge. cap. i.

Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris, auesq; multiplicentur sup̄ terrã.

IDEM.

Quid est in causa quòd plantis nò benedixerit, animantibus verò crescite, inquit, & multiplicamini? Pratis equidem ac fegetibus omnigenisque plantis & arboribus statim voluit Deus exornari terram, animalia verò semel atque iterum diuerso tempore fecit. Meritò igitur ijs benedictione adiunxit, vt multiplici fœtu, alia quidem maria lacusque & flumina completeret, alia verò aerẽ, alia etiam terram concelebrarent.

GENNA
DIVS.

In arboribus seminibusque nulla est vsus eiusmodi benedictione Deus, licet ipsa quoque successiones sibi propaget & adaugeatur. Quid igitur in causa? Voluit, opinor, hac nos ratione monere primum, quantò faciat illa pluris, quæ sunt sensus viteque participes, quam inanima & sine sensu. Deinde cum arboribus frugibusque Deus dederit, vt feruentur in agrorum cultura, animates verò mutuo inter se cõcubitu propagentur, ne in eam rem sponte sua ferri videantur, sed compelli

VETERVM GRAECORVM 21

PELLI potius imperio creatoris ad generis conseruationem, meritò talibus verbis animantium generi benedixit.

Voluit fortè Deus quando hæc & si DIODO. viuunt, vitam tamen sine sensu viuant, illa RVS. verò sensu & phantasia moueatur, ita, vt alia alijs insidientur, ex ea voce, qua crescere & implere mundũ animalia iussit, securitatem cuique cõseruationis comparare, ne genus aliquod infirmum à valentiori quandoque conficeretur.

Et fecit Deus bestias terra iuxta species Ge. cap. i. suas, & iumẽta, & omne reptile terra in genere suo. Quamobrẽ feras Deus serpentesq; THEO. D ORET. fecit? Exigit cura puerorum, vt terrores, lora, ferulas interdum intentemus, & vt alijs modò rebus exterreantur, modò cõmonefiant, non aliam ob causam, quã vt illorum mores in honestam formam componatur. Cum itaque Dominus Deus prouidisset fore nos in socordiam segnitiemque procliuẽs, quædam veluti verbera & territamẽta excogitauit, quibus quandoque perterriti ad eum ipsum opis desiderio cõfugeremus: Sed vt per fectæ iam ætatis homines territamentis ferulisque non mouentur, ita & virtutis alumni, nihil sibi ab impetu ferarum timent. Nam & ipsi Adẽ ante quã crimi-

VETERVM GRÆCORVM

nis reus esset, omnes bestiā obsequium sine detrectatione præstabāt: ipsumque Noë ingredientem in arcam feri leones, pardi, tetrique serpentes more pecudū sequebantur: Danielem præterea licet famelici inuadere noluerunt, specimen quoddam diuini numinis intuētes in eo. Nec minus & vipera, quæ manum Apostoli mordicūs arripuit, cū nullam in ea peccati molliciem offendisset, illicō refugiens in pyram delabatur tanquā suæ improbitatis datura pœnas, quod corpus nihil cōmeritū appetisset. Quod si nos eiusmodi bestias extimescimus, nullum nobis est cum vera virtute commercium. Deus itaque nobis veternotis consulens, feris solitudines assignauit, tēpusq; nocturnum ad victū comparādum, serpentes verō in cauis lustrisque terre latere voluit, vt abdita minus humano generi nocēant. Quia tamen si nulla vnquam iniuria nos petesserent, poterant à nobis despici, quasi penitus innoxia, permittit quādoque inter tot hominum milia duostresue, tanquam sapiens rerū omnium iudex vel à scorpionibus pungi, vel à serpentibus morde-ri, vt talis nos iniuriæ expertes à Deo omnium parente exoremus opem, ne quid

EXPLA. IN PENTATHEV. 22

quid eiusmodi patiamur, suaque nos inuicta prouidentia tueatur. Cæterum multæ sunt ex feris ijs animantibus, quō minibus sunt vtilitati, quandoquidem plura ex ijs remedia comparentur. Nullus itaque bestias per se simpliciter intuens creatorem incuset, imō earum vsus requirat. Nam & corpus hoc nostrum quadam formæ dignitate & armonia vsuque membrorum commendatur, nec quia mala pituita nasi orisque laboret, multaque excernat malevolentia, ideō à prudentibus damnatur: neque enim fieri potest, vt aliter vitam viuat, eo siquidem humore adulescit, nec sine sanguine & vtraque bili esse potest, imō ex ijs constat, & per hæc etiam distinguitur. Quandocunq; enim ex ijs deficiat aliquid, aut exuperet, animal interit.

Producat terra animam viuentem. Cur Ge. cap. 1.
animam terra profert? Vt discrimen ex hoc loco percipias inter animam brutorum & hominum: nam quemadmodum scriptum videmus, animantum anima sanguis illarum est* Quæ causa est
vt cū die quinto natantes volucresq;
ani.
*GENAN
DIVS.

VETERVM GRAECORVM

animantes iusserit prodire Deus ex aq̄s, tertio terrestria fecerit, quo die hominē etiam fingere de terra destinabat? Cū omnia pariter in gratiam hominum facta sint, non omnia tamen illis eundem simul vsū pręstare possunt: nam quę sunt in aquis ad escam tantummodo parata vidētur: terrestribus verò ad alia etiam ministeria vtimur, quorum nonnulla vsque eò necessaria sunt, vt sine eorū admiculo vitam ægrè traheremus. Rectè igitur autor omnium Deus habere existi- mauit, si quę magis nobis necessaria erāt, & quorum vsus magis esse ad manus oportebat ea nobis eodē die, atq; ex eadē terra consisterent. Sed in vtròque genere inutilia penitus cōdidit, imò verò formidulosa, ne temerè elatum mortale genus præter modum ferociret. Vt qui causam, quam obrè cætera creata essent, sibi vendicaret. Illud sanè cognoscitur ex ijs, quod ne vnum quidem nobis cæterorum animalium subiectum foret, nisi Deus ita iussisset, nam & quę cicures dicuntur maiorem sua ferocia occasi- onem habuissent inferendę mortis.

Ge. cap. 1. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Cui nam dixit
THEO. Deus, *faciamus*? Nonnulli ex, nefan-
DORE. dis

EXPLA. IN PENTATHEV. 23

dis hæreticis ad Angelos hæc dixisse ma- losq̄ue Dæmonas prodiderunt, non cō- siderantes stolidi, quid illud sibi velit, ad imaginem nostram, quasi verò Dei substantia & imago eadem sit cum illis: quando natura sit eius æterna, illi verò conditi factique fuerint ab eo. Porro Dæmones cū ad malum sua sponte conuerterint, extremę dementiae est, vnam eandemq̄ue malorum dæmonum imaginem suspicari & ipsius Dei. Iudæi in aliam prolapsi sunt stoliditatem, nam ad ipsum secumq̄ue hæc putant omnia dixisse Deum ad eorum imitationē, qui in imperio sunt. Princeps enim aliquis & Imperator tanquā plures ipse fit, ita profari solet, iubemus, scribi- mus, mandamus, aliāue id genus, parum illi quidem considerantes quā pluri- ma dici solere à Deo singulari nume- ro. Tempus, inquit, omnium hominum venit in cōspectu meo, & sollicitus sum, quod fecerim hominem, neque tibi fun- to alij Dei preter me. Item, Ecce ego facio noua, quę nunc oriuntur. Et a- periam in omnibus fontes & in collib. flumina. Atque in omnibus passim sacris scriptis inuenire est, ita elocutū vniuer- sitatis Deum: attamen si quando suam elocu-

elocutionem numero cōponit multitudi-
nis, quod rarò sit, numerū Trinitatis per
sonarum designat. Etenim quo tempore
linguas confudit, non vna veluti perso-
na descendā, inquit, linguasq; cōfundā:
sed agite, descendētes cōfundamus earū
linguas. Hoc igitur in dem loco, cū ani-
mal fingeret particeps rationis, quod
multo post secula renouaturus erat bap-
tismate sacro, eamq; naturam condere
destinaret, quæ mysterijs illis erat in-
itanda, subobscure tres personas cum natu-
ra eiusdē substantiæ insinuauit. Illud enim,
dixit Deus, cōmunionem diuinitatis de-
clarat, per ea verò, quæ subiungit, *facia-
mus hominē*, numerum infert personarum
eodem pacto cum, *imaginem*, dicat, non
imagines, eandē subesse psonis naturam
demonstrauit, *nostram*, porro dicens, hy-
postases numerumq; personarū com-
prendit: Deus enim vniuersitatis, à quo
omnia etiam quæ futura sunt perinde
iam facta sint, prospiciuntur, cū prou-
iderat à principio fore, vt vnigenitus o-
lim humanam subiret conditionem as-
sumpta de virgine carne, ita sibi corpus
ferruminans atque constringens vt vna
Dei & hominis persona intelligeretur,
idemq; illi cultus exhiberetur ab om-
ni crea

ni creatura, non iniuria generis hu-
mani stirpem honore maximo nobila-
uit. Primò quidem consilium opificij
proponens, vt ratione moueri opificem
denotaret, deinde personas plures ad-
ducens, vt qui laudes, in terris oblatu-
rus erat, enigmata cōprehenderet theo-
logie. Cū verò suis veluti manibus o-
pus hoc effingere voluit, maximum
præ se tulit amorem. Quod strenuus ille
Iob clamitans attestatur: Manus tuę
fecerunt me & plasmauerunt me. Il-
dem quoque verbis vsus est Dauid. Il-
li etiam, qui sacro baptismate perfun-
ditur, perspicuum fit, quod qui ser-
uauerit, finxit, & qui finxerit, serua-
uit. Præterea ipse quoque artifex a-
pud Hieremiam Esaiamq; ait, Vos
limus, vester ego plastes. Sed neque
manus esse Deo, neque consilij di-
cimus præmeditationisq; egere, vt
secundum Platonis nugas ad con-
ceptam in mente Idæam deducat o-
pus. Verum totum hoc ad maio-
rem Dei diligentiam ponitur exprimē-
dam in huius animantis opificio.

SEVERI
ANVS.,
Que nā compellauit dicens, *faciamus*
hominem ad imaginem nostram? an aliquis
aderat

VETERVM GRAECORVM.

aderat in cōsilio socius. Illud enim, faciamus, ad cōsiliarium respicere videtur. E-faias igitur de vnigenito filio Dei, puer, inquit, natus est nobis, & filius datus est nobis. Natus est puer, & filius datus est: quod non erat, factus, id quod erat datus: Et vocatur nomen eius magni consilij angelus. Qui filius est quantum ad ipsum numen, puer humanitate, admirabilis certe consiliarius, ad quem respexisse videtur, cum dixit, faciamus hominem. &c. Sed quid, ad *imaginem*, signat? nimirum imitatores voluit nos esse sui per virtutē Deus, ipse quidem sanctus est: Quod si nos etiam Sancti fuerimus, imaginē Dei geremus. Estote, inquit, sancti, quoniam ego sanctus sum. Deus est iustus: quod si nos etiam iustitiam sectabimur, Dei sumus imago: si benignitatem, ad imaginē erimus Dei, Estote, inquit, misericordes sicut pater vester caelestis. Viden igitur quod referatur imago? Paulus etiam imaginem velut digito mōstrans, ait, Exuite veterē hominem induiteque nouū conditum secundum Deum ad veritatis cognitionem referentem imaginem conditoris. Quod igitur imago virtutibus adscribatur, perspicuum est. Sed in qua re versatur similitudo? nimirum in potentia.

EXPLA. IN PENTATHEV. 25

tia. Imperent, inquit, piscibus maris & volucris.

Si aliud esse distant ad imaginem, CYRIL: alitū ad similitudinem, doceant obsecro differentiam, nos utique eadem hęc esse censemus, ita, ut inter se conuertantur. Similitudinē quippe Dei in primordijs nostris adipiscimur, imagineque Dei sumus: hominis siquidem natura iustitiae, bonitatis, sanctimoniaeque capax est, atque earum rerum cupiditatem insitam habet à Deo,

Animus sanè particeps rationis & immortalis, ac mens ipsa omnium experientiarum in hominis natura imaginem similitudinēque Dei rectē, iudicio meo, seruare videtur: tum quod, peculiariter à fece materiae incorporea est, tum quia virtutem & sapientiam capere potest.

Cū dixerit DEVS, *faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*, non hoc statim loco cōstitit, verbaque suspendit, sed ex ijs, quae sequuntur, perspicuum nobis facit, in qua sententia nomen imaginis accipi debeat. Imperent, inquit, piscibus maris & volucris caeli, & quaecunq; serpunt in terris, imaginem ad principatum referēs,

VETERVM GRAECORVM

ferens, nequē ad aliud quæcunque: nam vt omnium terrestrium rerum Dominus esset, condidit hominem Deus.

IDEM.

Prout imaginem dixit, ad imperium respiciens ita & similitudinem, vt pro virili Deo asimilemur per humanitatē & mansuetudinem secundum virtutis rationem.

GREGO.
NA Z.

Creauit hominē Deus è materia quidem, quæ iam extabat, corpus effingēs, spiritum verò de se ipso infundens, in quo & animum rationis participem & imaginem esse Dei Scriptura intelligit.

GENNA

Ad imaginē, inquit, nostram, vt homo de substantia compactus sensu prædita & intellectu, in serie diuinę imaginis cēferetur, vt ijs, qui rationis sunt participes, argumento sit, debere illam, quæ hæc sibi veluti domicilia quædam disposuit, totius orbis dominatum habere. Nam, vt summatim dicam, nominibus ijs quæ nos quotidie vsurpamus, vtitur diuina scriptura, vt de Deo nos commodius instruat, nam cum caput Christi Deum esse dicat, non antè vis eius verbi percipitur, quàm diligenter aduertatur apud nos caput excellentiam quædam præ se ferre: id genus alia sunt innumera-

EXPLA. IN PENTATHEV 26

numerabilia, nec minus hoc loco imaginem apud nos, quid sibi velit, animaduertam, simulque cognouerim eius verbi momentum, erit apud me in summo honore propter eum, cuius est imago, quamobrem Dominus in Euangelio, quod, inquit, fecistis vni ex ijs parvulis, mihi fecistis, & quantum à vobis vnus ex his fuerit defraudatus, ego quoque defraudor. Addidit etiam ad similitudinem, quia imaginem oportet similitudines referre eius, cuius est imago. Nostræ igitur imagines, quia corporeæ sunt, corpora representant. Idcirco aliæ colorem, aliæ eminentiam imitantur exemplariorum. In imagine verò diuina, quoniam DEVS incorporeus est, eam similitudinem esse oportet, quæ eius naturam sapiat. Cæterum ab ijs verbis, *faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, statim intulit, & *animantibus imperent terrestribus*, indicans non tam de necessitate, aut vi omnia hæc illi subiecisse, quam decernens diuinæ imagini imperium deberi.

Ad similitudinem Dei fecit illum. Cùm ad DEI similitudinem dicat nō ad suam

Ge. cap. 1.
BASILL

D 2 mani-

VETERVM GRAECORVM

manifestè cooperarium designat, perinde ac faciamus hominem.

Quid est hoc, *ad imaginem*? quidam animum nostrum visu non manifestū imaginem Dei appellarunt, sed à veritate aberrant. Nam si ad animum, qui nō cernitur, Dei referatur imago, multò certius Angeli Archangeli & naturæ incorporæ sanctæque imagines Dei appellari possunt, vt quæ penitus seiunctæ à corpore & omninò simplices naturæ sint, & eius quæ fugiat oculos. Nonnulli etiam adeò stolidi sunt, vt humanum corpus ad imaginem Dei cōditum fuisse sentiant, propterea quòd apud sacras literas legant, *Aperi oculos tuos & vide: & Inclina aurē tuam, & exaudi.* Item, *Odoratus est Dominus odorē suavitatis: Et, Os Domini locutum est, ac in manu ipsius confinia terræ, & quæ sunt ijs similia.* At, quæ illorum inscitia est, non animaduertent, quod per homines alloquēs Dominus Deus homines exaudientium imbecillitate verba metitur. Et quia videmus oculis, suam ipsius videndi facultatem, oculos appellant, sicut & audiendi, aures: & præcipiendū vim, os: quanquā tales homines oportebat, non tantum in ijs verbis insistere, quam

EXPLA. IN PENTATHEV. 27

quam etiam illos inaudire velle, qui Deum nullo modo præscribi posse demonstrat. Quò, inquit, abeam à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum tu illic es, si descendero ad infernos, ades. Et Dominus ipse Samaritanę, Deus spiritus est, & à cultoribus suis colendus in spiritu & veritate. Si Deus igitur spiritus, ergo simplex, nec cōpositus, nec configuratus. Sed quid hic longiores fumus? perspicua omnibus est taliū vecordia. Illud itaque, *faciamus ad imaginem & similitudinem nostram*, ita nonnulli ex doctoribus sunt interpretati. Cum intelligentias Deus & naturam quæ sensu prædita est, condidisset, postremo finxit hominem quandam velut imaginem sui collocans in medio animantium & inanimorum, intelligentiarumque, vt in anima simul & animata suum, huic quasi tributum afferant, vsum: Intelligentiæ verò in eo tuendo suam erga cōditorem benevolentiam exponant, id quod Apostolus sentire videtur: *Nōne, inquit, omnes spiritus sunt ministri delegati propter eos qui salutis erunt hæredes?* Quin & ipse Dominus ait. *Videte ne contemnatis quenquam ex ijs paruulis: equidem dico*

VETERVM GRAECORVM 21
vobis quod Angeli eorum quotidie vi-
dent faciem patris mei, qui in caelis
est. Sunt etiam qui dicant, ad imagi-
nam DEI genitum hominem, quan-
tum ad imperium & potestatem, con-
iectura admodum manifesta videntes.
Nam conditor ipse statim subiunxit, &
imperent uniuersæ terra, vt quem-
admodum ipse DOMINVS est vni-
uersorum, sic & hominem voluit om-
nibus, quæ sunt in inferiori hac natura a-
nimantibus imperare.
Sed & alia multa inuenire licet: quibus
archetypum imitari videmur. Nam &
ipsum hominem ad imitationem DEI
condere dicimus vrbes, ædificare por-
tas, & ædes, fabricare naues, currus,
aliaque innumerabilia, quæ cælum, so-
lem, lunamque repræsentant, fingit et-
iam homines & ceterorum formas ani-
malium. Verùm longè diuersum est
eius opificium, longèque distat imita-
tio hæc ab exemplari. DEVS quip-
pe vniuersitatis de non existentibus, &
ex ijs etiam, quæ existunt, noua facit
nullo labore, nullo etiam interuallo
temporis, simul cum voluntate prodit
in actus, quicquid ei placet: homo
autem

EXPLA. IN PENTATHEV. 23
autem & materia indiget & instrumen-
tis, & velle & meditari necesse est, ita, vt
sine multo temporis interstitio iugique
labore cum adminiculo etiam aliarum
artium opus denique absoluat: nam
tectonica ars sine æraria tractari non
potest: nec æraria, sine metallorum
fossura & carbonaria. Sed & carpenta-
rij quid? sine materia valent omnes de-
nique artes mutuo sibi ministerio suc-
currentes sua munia obeunt: hæc ita-
que ratione fabricans homo creatorem
quidè imitatur, sed vt exemplar imago.
Gerit quidem imago archetypi simila-
chrum, partium referens idæam, vim
autem aut efficaciam nullam habet, cum
careat anima, qua mouetur corpus.
Eodem quoque pacto regnat homo, iu-
dicat atque constituit ad imitationem
Dei. Sed nihil opus DEO, nec testibus,
nec accusatoribus in iudicando: Cai-
num damnauit, quasi facinoris specula-
tor. Ex hac igitur imitatione homo
non tantum imago DEI, sed & DE-
VS appellatur, Vos, inquit, Dij estis.
D 4 Item

VETERVM GRAECORVM.

Item, Vir caput operire non debet, cum imago sit & gloria Dei. At vero in Deo natura inest diuina, non appellatio tantū: homo verò velut imago, solo nudoque nomine gaudens à re longius abest, sed cum de vniuersitatis Deo proprie & ad veritatē dicatur, quod nullo modo praescribitur, id etiam ipsum humana mens quodammodo imitari videtur. Memento enim tēporis oras legit oriētis & occidentas partes, caelestia pererrat terrestriaque, verum sola phantasia: Deus vero & re ipsa, vique & sapientia sua liberè per omnia fertur nullo confinio clausus. Poterit etiam aliquis in anima rursus hominis aliud inuenire simulachrum magis exactum. Ea enim habet in se & rationem & vitam; & mens ipsa quidem rationem gignit, cū qua simul procedit spiritus quidam non perinde ac ratio progenitus, sed rationem semper consequens procedensque simul cum genita ratione, quæ omnia insunt in homine, tanquam in imagine. Quò fit, vt ratio, spiritusque ille per se non existant: in sancta verò Trinitate tres intelligimus hypostases atque personas discriminatim cōiunctas singulis per se subsistentibus: genitus enim est ante secula ex DEO parte ratio ipsa DEVS, ita tamen,

EXPLA. IN PENTATHEV. 29

ita tamen vt à genitore non separatur. Ex vtroque porrò procedit sanctus spiritus, qui etiam seorsum à sua hypostasi intelligitur. Omnia, inquit, operatur vnus & idem spiritus sua cuique distribuens prout ipse vult. Sed in ijs non est, quā ob rem longiores simus, quando innumera super hanc ipsam rem inueniantur apud sacras literas argumenta.

Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram & c. Quæ nam ratione tanto numini, quod omni parte beatum est, similis dicatur homo & mortalis & miser si paulò diligentius verba perpendantur, certius cognoscetur. Aliud enim inueniemus, quod ad similitudinem factum dicatur, aliud quod miserum caducumque videtur. *Et creauit Deus, inquit, hominē, ad imaginem Dei creauit illum,* quibus verbis iam quod ad imaginem creatum fuit, absoluitur: Natura scilicet humana, & hominis communis idea. Deinde à nouo veluti principio subiungit, *masculū & foeminam creauit eos,* id quod cum creatoris excellentia nihil penitus conuenit. In Christo enim Iesu neque mas est, neque foemina, dicit Apostolus. Duplex igitur humanæ naturæ ratio fuit, altera, qua Deo assimilatur,

Ge. cap. 1.

GREG.
NYSSE.
NVS.

VETERVM GRAECORVM

altera, quam differentia discreuit à
cœlestibus. Pars igitur diuinæ mentis
ac rationis, quæ depræhenditur in ho-
mine discrimen maris & fœminæ non
admittit. Illud autem in nobis, quod
est expers rationis ab ea continetur,
quæ natura gemina est maris scilicet &
fœminæ, ita, vt homo medium quod-
dam sit inter Deum & animalia bruta.
Et quia bonus est DEVS imò bono-
rum omnium plenitudo cùm ad ima-
ginem suam fecerit hominem, intel-
ligimus fecisse bonorum omnium par-
ticipem, virtutis, sapientiæ, præcipuè ve-
rò libertatis, verùm longè distat imago
ab exemplari suo, multoque minus
homo Deum repræsentat, quàm ima-
go Cæsaris, quæ in nummo illo erat
euangelico, Cæsarem ipsum; aliud om-
nino vtriusque subiectum. Illud obiter
contra alias hereseis dictum animaduer-
te, quod cùm DEVS dicatur ad ima-
ginem Dei fecisse hominem, & creato-
rem hominis appellant Deum, atque
eum, ad cuius imaginem creatur, id est
Patrem & filium similiter Deum.

DIO.

Sicut igitur Deus omnium est Deus
& imperator, ita & vir omnibus quæ
sunt in terris imperitat. Quid? nonne
& mulier

EXPLA. IN PENTATEV. 30

& mulier eodem priuilegio gaudet?
Gaudet illa quidem, sed caput eius vir
est, cui subicitur, vir autem mulieri
nequaquam. Idcirco Beatus Paulus vi-
rū tantummodo facit ad imaginem glo-
riamq; Dei, mulierem verò decus ipsius
viri.

Non possum quandoque non admi- THEOD.
rari imaginem quorūdam hominū, qui
cū in his ita cęcutiāt, attamē ad imagi-
nem Dei factū hominem dicunt: modò,
quia imperium teneat aliarum animan-
tium, modò, quia præditus sit ratione,
aut quia mentem habeat & intellectum,
quæ sine risu audiri non possunt. O-
portebat enim illos nouisse de homi-
ne tantummodo dici ad imaginem Dei.
Nam & in creatione, *faciamus*, inquit,
hominem ad imaginem nostram, & tempore
deinde Noë, in imagine DEI fecit
hominem. Beatus quoque Paulus vir,
inquit, velare caput suum non debet,
cū imago sit & gloria Dei. Quod si so-
lus homo inter creatas res omnes, ima-
go DEI est, perspicuam videtur ac
peculiarē eius appellationis causam cō-
tinere, quæ alia est à mente & ratione,
qua præditæ etiam dicuntur virtutes po-
tentieque, illæ, quæ visu non sunt ma-
nifestæ.

VETERVM GRAECORVM.

nifesta. Quin & quantum ad principatum spectat, commune etiam hoc est cum eorum natura, quemadmodum nos Paulus docuit, in ipso omnia condita fuerunt caelestia simul & terrestria & natura, quae sensibus patent, & quae non troni, potestates, siue principatus. Alio item loco, ut notum principatibus fiat & potentibus caelestibus. Vnde & aduersariorum vires eodem nomine dignantur, ut quae ex illorum agminibus ceciderint. Non enim nobis est luctandum cum sanguine & carne, sed aduersus potestates & Dominos tenebrarum huius seculi: ita & Angeli eandem sibi appellationem usurpant. Michael, inquit, princeps & imperator vester. Sed & de luminaribus idem dicitur, *& luminare quidem maius, ut praeset diei, & luminare minus, ut praeset nocti*: quod Dauid potestatem dixit, Solem, inquit, in potestate diei, lunam & stellas in potestatem noctis. Nullo igitur pacto poterit homo merito appellari imago Dei secundum eas rationes, quae sunt cum multis alijs communes, cum solus inter omnia creata imaginem Dei representare dicatur à conditore, qui propter cetera voluit hominem tali privilegio insignire, quod nos maiore ex
par-

EXPLA. IN PENTATHEV. 31

parte iam diximus. Attamen in primis videndum, in quo fiat hoc, *ad imaginem*, in corpore ne an in animo: atque ij, qui ad corpus hoc referunt priores accedant ad examen, quos inter Melito quidam est, qui commentaria etiam reliquit de substantia corporea Dei, quod membra Dei inueniat singillatim nominari, oculos Dei respicientes ad terras, & aures eius in preces iustorum, & odoratus est Deus odorem suauitatis, & ex ore Dei haec emanarunt. Item brachia, manus, digitosque Dei, quae omnia liquido contendere dicunt, qualis sit forma Dei. Nam qua potuit ratione apparere Habrae, Mosi, alijsque eiusdem census viris, nisi expressa corporis forma? infinita id genus colligunt ubi mentio de membris Dei habetur. Cum quibus de dictione prius configemus non nihil etiam nos de Thesauro sacrarum literarum depromentes, quod opinionum eorum, qui nihil plus sciunt quam literae sonant, maxime aduersatur: Zacharias in primis, Septem oculi, inquit, Domini intuentes vniuersum orbem. Si itaque septem oculos habet Deus, nequaquam ad eius imaginem facti videmur, sed

VETERVM GRAECORVM

sed neque alati nos sumus: at verò Psal-
mographus de DEO canit, Sub um-
bra alarum eius sperabis. Si ergò DEVS
habet alas, homo animal est inuolucrum
mirum si referat eius imaginem. Sed
ipsum cælum in orbem se continuo
vertens, quomodo sedes eius hac ra-
tione intelligetur, terra verò scabellum
pedum suorum? num quod à genibus
est ad usque plantas eius, totum occupat
interstitium cæli & terræ? Cùm verò
medium sit terra totius mundi, quo-
modo per linearum demonstrationes
apertè deprehenditur, sunt ne apud nos
plantæ ipsius DEI, an antichthonas pre-
munt? Verùm cruribus diductis la-
borat, ne maria fluminaque pertingat,
an aquas etiam nõ refugit? Ad hæc si tan-
tum cælum sedes illius est, si terra scabel-
lum pedum suorum, qui sit ut in paradiso
deambulare, aut in vertice Sina
montis Moli apparere possit? Qui ta-
lia de DEO sentit, nõne merito sto-
lidus demensque dicitur? Quid igitur
ad refellendam hanc opinionem
longiores sumus? Ille verò qui ad ima-
ginem DEI dicat non ad corpus re-
ferri debere, sed ad animum rationis
com.

EXPLA. IN PENTATHEV 32

compotem, placitum afferet, quod
non facile quis despiciere potest, si
quæ sunt eiusmodi animi vires com-
prehendat. Vis siquidem illa in ho-
mine, quæ cognoscit, illa etiam quæ
iudicat, ac rectè, iustè, fortiterque fa-
cit, quæ denique honesti partes absol-
uit ad imaginem suam condidit DE-
VS. Quod autem eæ actiones ima-
ginem DEI exprimant, non corporis
forma, planè nos Apostolus docet in li-
teris ad Corinthios, Quomodo, inquit,
gestimus imaginem terrestris, ita & cæ-
lestis imaginem gerimus: Et imaginem
perfecto terrenam gestat is, qui secun-
dum carnis cupiditates victitat, ope-
raque carnis obit, imaginem non cæ-
lestis, qui spiritu corporis conatus suf-
focat: DOMINVS fortis est &
patiens, homo qui ita se habet, & is est
ad imaginem DEI. Qui præterea ser-
uat illud: Estote misericordes, sicuti pa-
ter vester misericors est. Item, Estote
perfecti, quomodo pater vester cæle-
stis perfectus est. Qui sanctitatem
iusti-

ISIDORVS.

VETERVM GRAECORVM.

iustitiâque amplectitur, sit utique ad imaginem expressam Dei.

Non dubium est, quin illi verius sentiant, qui imaginem Dei ad potiorē partem hominis, quæ anima est particeps rationis, applicant: nam qui Deum humana forma præscribunt, omninò stolidi: sed ij etiam non satis exactè de anima rationeque constituunt: Imperij siquidem & regni simulachrum habet homo, non diuinæ naturæ: quod si rectè faciat, gerit etiam veritatis imaginē: nam & si immortalem definimus anime intellectum, non tamen est eiusdem cū diuina natura substatię: etenim si animus est ad imaginem Dei, & mulier etiam imaginem Dei præse feret: quid igitur Paulus? Vir caput obtegere non debet, cum sit imago & gloria Dei, mulier verò contrà, cum sit illa gloria viri: Si muliebris animus perinde est immortalis, atque virilis, quamobrem Apostolus distinctionem facit inter vtrūque? sin Paulo Moysen aduersarij statim opponant, *faciamus hominem ad imaginem nostram*, licebit hoc ita refellere, singulariter tamen, de quo loquitur, dici, atq; de vno, non de vtrisque: quod si quæ paulò infrà dicuntur, adducant: & imperent piscibus. sta-

EXPLA. IN PENTATHEV. 33

bit hoc tantum pro nobis, cum ex imperio statim videatur in nobis imago diuina. Si verò rursus institerint, quā nam ratione Paulus virum definiuit imaginem Dei, mulierem verò gloriam viri? Respōdendū mulierem à principio fuisse in eodem gradu, eodemque imperio digna, postquam verò corruit, capite quasi diminuta amisit imperij maiorem partem, et viro subiecta fuit, nō sustinuit, inquit, æquale munus, excipe munus ad virum tuum couertēris, ille tibi dominabitur. Quapropter in creatione mundi scriptura principatū mulieris ante culpā describit. Paulus verò à casu meminit in ordinem cæterorum esse redactam. Quod autem adiungitur, *ad similitudinem*, si cui non videatur hoc dici ex eodem, ad maiorem energiā demonstradam, quale illud est, Dormiui & consopitus sum. Itē, Beat⁹ qui respicit ad egennum & pauperem, ita poterit interpretari. Imperium Deus tradidit homini, vt virtutem præse gerat, similitudinēque conseruet. En accipisti honorem, fac virtutem præstes: atque ita hoc ab opificio pender, alterum arbitrio electionique eius qui factus est, condonatur: Neque aliud forte est, quod primò dixerit, *faciamus hominem*.

VETERVM GRAECORVM

hominem ad imaginem & similitudinem nostrā, secundo loco, & fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum, nulla similitudine adiuncta, aut quia dictio idem demonstraret, aut quod virtus ab electione pendere videretur: hoc itaque modo sensus habebit: *faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, vt ex electione fiat ad similitudinem. Vnigenitus enim quando inter homines versabatur. Estote, inquit, similes patris mei cœlestis, ita vt in officio & creatione seruetur imago, in electione similitudo. Cœterum si homo imperium habet omnium, quęcunque censentur in terris, cur feras bestiasque formidat? Ego, quod à nonnullis referri solet, prætermittēs, siue verum sit siue secus habeant, quod in sacro codice cum nulla prius mentio de feris haberetur, à quibusdam fuerit postea inserta, hac statim ratione respondebo: à principio quidem, quum in homine vera effulgebat imago Dei, omnia illi subiecta fuisse, ideoque nomina singularis indidisse. Simul verò dicto non paruit, merito diminutum est imperium. Rursus quo tempore Noë hanc imaginem repurgauit, adfuit illi genus omne

EXPLA. IN PENTATEV. 34

omne ferarum ad priscam illi obedientiam subiectum, Nec minus & Danielem leones veriti non lacerarunt, sicut nec vipera Paulum veneno lesit.

Quę hæc dicendi figura, & *crea- s.s.*
uit Deus hominem ad imaginem suam, deinde adijciens, *Masculum* (inquit) & *fœminam creauit eos*? an quia prius de ipsa hominis specie dictum est, quę cum marem fœminamque contineat, non iniuria deinde certiori vsus est elocutione ad vtriusque sexus honorem copulandum: neque enim dubium est, quin & eadem die Euam quoque creauerit. Sed ordinem, quæso, animaduerte creandarum rerum. Prima prodijt lux ad distinctionem faciendam, & solis prior fuit species quam materia, cū in cætris rebus contrā eueniat: deinde gramina prius creantur quàm sol, vt hæc munere Dei, non Natura submitti intelligeremus. Sed in ijs etiam quę sensu prædita sunt, ab infimo genere id est à piscibus incipiens, in quibus tenuis est sensus, postremò facit hominem, animal perfectum, cui cætera subijcerentur. Regnum utique prius constitui debuerat, quàm rex.

VETERVM GRÆCORVM.

Ge. cap. 2. *Et requieuit die septimo ab vniuerso opere quod pararat Deus. Utuntur hoc verbo Hebræi in silentio. vt, cessauerunt tres amici Iob, id est tacuerunt. Cùm igitur sex alijs diebus attribuunt dictionem, dixit, fiat lux: ita septimo silentium, hoc est finem creationis. Alij sapientes, vt huiusmodi voces, quæ ab operibus sunt à Deo remoueant, requieuit, interpretantur, fecit quiescere mundum die septimo, atque in eo, quo nunc est, statu stabiliiuit.*

Ge. cap. 2. *Et benedixit diei septimo & sanctificauit illum.* Cur nã præter cæteros septimo diei Deus benedixit? Quia cùm primo, secundo, tertio, quarto, quinto, sextoque die aliquid semper noui cõdidisset, septimo nihil amplius desiderari in creatione ex eo aperte declarare voluit, vt per ocium, quo eo die quasi frueretur, perspicuum faceret, vltimã manũ imposuisse Naturæ: atq; ita septenis diebus circulũ dierum circumscribere voluit, cùm senis bellè potuisset, quibus totã iã naturã absoluerat. Nã sex primi dies creatorũ rationem aperiunt: septimus autẽ omnium rerum consummationẽ. Postremo ne infructuosus quodãmodo & superuacaneus videretur septimus dies, vt pote qui nullum Dei opus exceperat, addidit,

EXPLA. IN PENTATHEV. 35

didit, & benedixit diei vij & sanctificauit illum, vnde certiores nos facit, non fuisse inutilem, aut nullius commodi diem, sed idoneũ ad quietem capeffendam, benedixit igitur ei, vt q; cæteris aliqua creatione insignitis, argumẽto foret absolutæ naturæ. Quocirca & sanctificauit illum, id est, segregauit ad hoc, vt ocio & quiete illius finem imposuisse demonstraret rebus creãdis, in qua significatione frequens est inuenire tale verbum apud sacras scripturas. Nam & de Medis ait, sanctificati sunt, illosq; ego duco, id est ad hoc segregati.

Quia in ipso cessauerat ab omni opere suo, Ge. cap. 2. quod creauit Deus, vt faceret. Græci minõ perplexa lectione vtuntur. Quia in ipso cessauerat ab operibus suis, quæ facere Deus inceperat.

Sed fons ascendebat de terra, irrigans Ge. cap. 2. vniuersam superficiem terra. Summatim rursus Scriptor de creatione rerum meminit, docens Deum elementa primũ quæ non erant, protulisse, deinde suo cuique loco distributo exornasse singula prout ipse voluerit. Præterea terram sine hominis cultura, sine imbriferis nubibus germinasse ad opificis volũtatem,

E 3 vt que

VETERVM GRÆCORVM

vt quæ à recenti aquarum separatione satis adhuc humoris & vlginis in se cōtineret. Nam & Aquila non fontem hoc loco interpretatur, sed humorem, qui de terra exhalaret irrigaretque superficiem eius vniuersam: Et apud Hæbreos, *Nubes ascendebat de terra*, legitur.

THEO
DORVS.

Illud, opinor, dicere voluit. Terra adhuc inculta erat, neque ea tunc temporis submittebat, quæ postea Deus submittere fecit, quandoquidem neque homo erat agricola, neque pluuijs madefiebat. Sed neque eius, quæ nunc rerum serie gaudet, satis adhuc principium sumpserat. Cuius rei causam adducit, *fons, inquit, è terra ascendebat*, tota igitur terra aquis contegebatur, quæ vndique ex ea scaturirent, prolaberenturque vt totam innndarent.

Ge. cap. 2.

Et inspirauit in faciem eius spiraculum vita & factus est homo in animam viuentem. Si inspiciente Deo animatus est homo, est igitur anima de substantia Dei. Extremæ impietatis & inter maledicta censeretur eiusmodi propositio. Nam facilitatem operis hac voluit ratione demonstrare Scriptura designans obiter animi naturam, spiritus est creatus, visu non manifestus, compos intelligendi, pro-

EXPLA. IN PENTATHEV. 36

di, procul à fece corporea sciunctus. Ge. Ca. 2.

Et inspirauit in faciem illius spiritum vita. Vitalem profectò vim & effi-

·NVOI

catiam inspiratio hæc homini condonauit, quæ fuit ipsius animæ substantia: adiecit enim & *factus est homo in animam viuentem.* Ille quippe de luto formatus accepta inspiratione & spiritu ipsius animæ factus est in animam viuentem, id est efficientem, mouentem, & cui membra corporis subministrarent. Sed dicat aliquis, si nobilior animus corpore, prius quod est ignobilius conditum fuit. At, o charissime, nõne vides hoc idem in creatione vsuuenisse? Nam postquam cælum, terram, solem, cunctaque animalia Deus creauit, postremò fixit hominem, cui imperium omnium rerum debebatur. Eodem modo in hac hominis conformacione, primùm corpus effingitur, deinde præstantior animus inspiratur. Quæ admodum enim cæteræ animantes, quæ vsui homini forent, ante hominem condite sunt, vt præsto essent, cui creatæ fuerant: ita & corpus priusquam animus formatur, vt simul animus proferetur, haberet in promptu corpus ad sua munia obeunda.

E 4 Cùm

VETERVM GRAECORVM

CYRIL. Cūm homo sit animal ingeniosum maximeque diuinū, qui supernæ illius gloriæ imaginē aliquam referat, ne eandem videretur in opificio cū ceteris minus vtiq; dignis rationem fortitus & præmeditatione dignatur, & arte, qua priuatim fingeretur à Deo: qui cūm statuā de terra finxisset, animal ipsum perfecit, rationis particeps, atque vt, in suam ipsius naturā recurrēs, immortale foret, & incorruptū, id, à quo viuificaretur, statim im presit: *Nā inspirauit, inquit, faciē eius spiritum vitæ, & factus est homo in animā viuentem.*

**DIODO
RVS.** Animus noster spiritus est, vnde inspirationi diuinæ merito eius opificium adscribitur, perinde ac ea quæ videntur manibus Dei fabricari sepè propheta dixerunt. Illud nouisse debemus in cæteris animantibus creandis simul dixit Deus, *producat terra animam viuentem*, statim facta prodixisse suam viuentia vitam. Hominis verò corporis primò instrumentū conformatur, deinde opifex animū inspirat. Et quod in eo potius est, scēdum locū obtinuit, ne carnē suā despiciat ille, neq; plus nimio se extollat de egregia sua præstantiq; natura.

Ge. cap. 2. *Plantauerat autē Dominus Deus paradysum*

EXPLA. IN PENTATHEV. 37

disum in quo posuit hominē quē formauerat.
Quid igitur viridariū hoc plantauit De-
us, si paulo mox ex eo erat excludendus DORE,
Adam? Primò quidē ex prouidentia nūquam pœnas irrogare Deus consuevit, licet enim Adæ cōmissum longè prouideret, bonis nihilominus voluit imperitare: deinde, quia prælibatis diuinis largitionibus postmodū homo peccatum magis exhorresceret, cuius culpa tot tantisque bonis spoliaretur. Adhæc decebat æquū iudicem studiosis athletis virtutis præmiū pponere. Quapropter de regno loquens, Venite, inquit, benedicti patris mei & possidete regnū, quod vobis ab orbe cōdito paratum fuit. Sunt etiā qui dicāt cæleste hoc esse viridariū, verūm cū in sacro codice legatur, *prodixit etiam Deus de humo omne lignum pulchrū ad visum & vescendum suauē*, temerarius est, nimiūq; audax ille, q̄ suę innixus coniecturę doctrinam spiritus repudiat.

Paradisum voluptatis. Alij legunt, paradysum in Edem ad orientem, atque ita appellari dicunt eiusmodi viridariū: Alij nomē id esse regionis, quæ paradysum cōtineat, vnde finxerat Deus Adam ex eius loci appellatione nomē adeptū: Edem siquidē lutū significat. Edē modo

VETERVM GRAECORVM

Eſau dictus eſt, quod lutea lenticula ſua vendiderit primogenita, atque hoc vero magis conſonat.

Ge. cap. 2.

IOAN.

*Plantauerat autem Dominus Deus. Animaduerte obſecro hoc loco, ſi verba pro dignitate Dei non acciperentur, in quod præceps de neceſſitate dilabimur. Quid igitur proferet in his verbis ij, qui omnia, quæ de Deo dicuntur, ſecundum homines audent interpretari? Quid? ligone opus erat diuino numini, aut georgica cura, vt viridarium excoleret? abſit. Sed hic plantauit pro edixit accipiendum eſt, fieri viridarium vbi cõformatus homo degeret. Quod enim paradifum idcirco parauerit, quæ ſequuntur liquido demonſtrant, *Produxerat Deus paradifum voluptatis ad orientẽ oleam in Edem, in quo hominem poſuit quem formauerat, vbi nomẽ quoque loci Moſes appoſuit, quo minus occaſio nugatoribus daretur infirmiores de cipiendi, garrientes tale viridarium in cœlo eſſe, non in terris, licet hic diuina hiftoria ita diligentiffima inueniatur, vt à vero poſſit aberrare nullus.**

SEVER.

Edem interpretatur delicie, vt ſit, plãtauit Deus paradifum in delicijs. i. in loco delicijs referto. Vnde poſtremo, *Et deiecit, inquit, Adam & collocauit illis ante paradifum*

EXPLA. IN PENTATHEV 35

radifum deliciarum. Sed cur ad ad orientem potius quàm ad aliam partem cœli? Præmonens quod futurum erat, Deus hominem ibi primũ habitare voluit, vnde principiu lucis exoriretur: nã quẽadmodum ſydera ab ortu tendẽtia ad occaſum ruruſus apparent, ſic & hominem oportebat à vita properare ad mortem & occidere, ruruſq; renaſci per reſurrectionẽ à mortuis.

Nomen vni phifon. Flumen hoc in ſi. Ge. cap. 2. num Perlicum influens alij Gangem nominant, & Nilum, quod Gehon hic: ſed & illa, ibi naſcitur bdellium & lapis onyxinus, diligentiores commutant, ibi naſcitur carbunculus & lapis prafinus. id eſt virides lapilli, legẽtes. Sed cũ Tigris Euphrateſq; ſtuiu dicantur à plerisq; ex Armenia montibus erũpere quomodo Moſes refert illos manare de paradifo? Eſt alios itẽ videre ſtuiuos, qui non lógẽ à ſuo fonte ab occultis cuniculis ſpecubũſue abſorbeantur, vnde ruruſus ſcaturiunt in alias regiones: id in Tigri & Euphrate poteſt euenire, vt cum exoriantur in paradifo, prout admonet ſacra Scriptura, per quõſdam deinde latẽtis meatus aliõ de nouo fonte prorumpant. Neque hoc temere à Deo excogitatum, ita enim curioſum

VETERVM GRAECORVM

riosum & audax mortale genus ab inquirendo paradiso ripas legentes fluuiorum deturbauit, praesertim cum & via longinquitate, tum rerum penuria laborantes facile in eo studio periissent. Quando etiam in hoc rerum statu (tale est ingenium hominum) multi in ardua se loca solitudinesque dimittant, vbi à barbaris saepe gentibus cõficiantur. Hoc igitur Deus, quæ sua est erga nos charitas, veritus, incertas voluit esse & occultas talium fluuiorum deriuationes.

Gen. cap. i.

THEO.
DORE.

Et posuit ipsum in paradiso deliciarum, vt operaretur & tueretur illum. Operaretur, inquam, preceptum Dei & crederet, tueretur autem propter quid? nulli erant fures, viatores nulli, vt scilicet illum sibi haberet atq; seruaret, ne quid ipse committens amitteret. Tria porrò arborum genera quæ numerantur, aliæ quidem vt ille, viuat cõparatæ sunt, aliæ vt benè viuat, aliæ vt semper viuat. Nã cum ceteræ omnes victum suppeditarent. arbor scientiæ recte viuendi rationem subministrabat, arbor autem vitæ, vitalem instaurationem. Sunt quam plurimi, hoc loco praesertim qui Porphyrium illum execrabilem confectantur, qui dicant, quamobrem Deus interdixit homini cognitione

EXPLA. IN PENTATHEV. 39

gnitione boni & mali? Esto, malum prohibuit, cur etiam bonum? Atqui scientiam boni nequaquam Deus subtrahere voluit, qua erat iam praeditus Adã, alioqui quomodo particeps rationis & ad imaginem Dei confirmatus? quomodo agnouisset vxorẽ atque eius naturæ vim expressisset? *Os*, inquit, *ex ossibus meis, caroque ex carne mea*: qua etiam ratione futura praediceret: *ipsa vocabitur virago*. Horum ille peritus bonum ignorabat? Sed & qui Deũ nouerat & nominũ multitudinem redũdabat carebat sciẽtia? Quid igitur ignaris praescribitur lex? Voluit nimirum Deus cognitio nem boni nequaquam impedire, sed hoc ne simul cum boni sciẽtia coniungeretur cognitio mali: Quod alio testimonio sacre scripturæ enucleatur. Paulus enim nõ potestis, inquit, calicem domini bibere & calicem Demum. Itãne Apostolus vtrunque vetat? Hæc minus autor salutis, non potestis Deo seruire & Mammonæ. Fieri siquidem non potest, vt Deo simul seruiatis & Mammonæ. Haud secus prohibuit Deus scientiam mali, ne simul cum bono cõfunderetur, nam quod illi scientia prius, mox experientia didicerunt. Ceterum quamobrem hoc lignum siue arbor

VETERVM GRAECORVM

bor appellatur perita boni & mali? profectò non quod illi talis natura inesset, sed quia talem præbuit suppositionem & hypothesim ex idiomate Scripturæ. Fons ille in Eremo appellatus est aqua contradictionis: nunquid inerat ea vis in aqua, quæ populum ad contentionem impelleret? Nec Moses ex ea cum ebibisset, cum Deo contendit. Quemadmodum igitur aqua contradictionis fons ille dictus est, ex ea, quæ accidit, hypothesi, quomodo & Iacob videns Deum, locum cognominavit videns Deum: sic & lignum scientiæ, non quod scientiam habeat, sed quia is, qui peccat in cognitionem venit eorum, quæcunque peccat.

THEOD. Arbores eiusmodi, vitæ & scientiæ intellectu ne oportet, an sensu percipere? At vero & has terra protulit, vt Scriptura testatur: aliam itaque naturam à cæteris arboribus nullam habebant. Et quo pacto lignum crucis, lignum salutis est appellatum, quia credentibus salutem conferat: sic etiam de huiusmodi plantis dicendum. Pullulabant illæ quidem de terra more aliarum, sed alterum lignum dicitur vitæ, alteri scientia tribuitur

EXPLA. IN PENTATHEV 40

tur boni & mali, quia in his sensus cognitioque peccati versaretur, vnde etiam certamen veluti quoddam Adæ propositum fuit, cuius præmium erat, si mandatum seruasset, alterum vitæ lignum. Simili ratione etiam Patriarchæ locis puteisque nomen indiderunt: atque alius dictus puteus visionis, non quia videndi vim infunderet, sed quod illic visus est **DOMINVS**: alius puteus iuramenti, apud quem ratum est iusiurandum. Sed & collis etiam appellabatur testis, licet inanimus, quia illic fœdus inter se percusserint. Et viuens aqua dicitur baptisma, quod ex ea vitæ gratia condonetur. Ex præscripto igitur diuinoque termino vitæ lignum appellatur, alterum verò scientiæ, quod ignari criminis à transgressione mandati, in eo culpæ conscientiam induerunt.

*Ex omni ligno paradisi comedet, De ligno Ge. cap. 2.
autem scientia boni & mali ne comedas.*

Tropus, quo scriptura sapius vtitur, demonstrat hoc etiam loco aliud mihi genus edulij, quod animo potius, quam corpori inseruiat. Comedite de panibus meis, ait Sapientia esurienti-

**GREGO
RIVS.**

VETERVM GRAECORVM

entibus. Et Dominus ipse, Si quis sitiatur, veniat ad me. Esaias etiam. Bibite lactitiam. Contrà si quam prophetà prädicunt vltionem, famem & caritatem minitantur: nec minus in Edeam quoque fructum aliquem conijcere licet, delicias animi, qui certus perpetuusque vigeret, sine aliqua tempestatum vicissitudine. Arbo-rem quippe vite sapientium ipsum, teste Salomone, intelligimus, qui est ipse Dominus noster. Et Dauid, deliciare inquit, in Domino. Huic ligno siue arbori aduersatur alia, cuius cibus est boni malique cognitio, vbi non pro scientia cognitio accipitur, quæ bonum discernit à malo, sed affectus quidam est omni cum delectatione. Cognouit Dominus, inquit, eos, qui sui sunt. Et ad Mosem, Cognouit te supra omnes. Ad improbos vero, Nescio vos. Lignum igitur à quo permixta submittitur hæc cognitio vitium est & malitia, quæ cum pessima sit, aliquo tamen prætextu boni sese commendat, ita ut dulces illius radices fructus proferant amaros. Quis enim in ceno libidinis sese immergat, nisi voluptatè opinetur esse bonum? Talis igitur cognitio meritò vetatur, quæ ducit ad mortem, quæ ut à serpente, prima specie boni commendatur, ita eos, quos alli-

EXPLA. IN PENTATHEV. 41

allicit, separat à Deo.

Formatis igitur Dominus Deus de humo Ge. Cap. 2. cunctis animantibus terra. Et vniuersis volatilibus cæli adduxit ea ad Adam, ut videret, quid vocaret ea. Videntur hæc penitus contraria superioribus: Quinto enim die protulisse aquam volucrum omne genus refertur, nunc *formatis*, inquit, *de humo*. Præterea solus ex humo formatus fuisse videtur Adam, cetera iussa prædijsse. Verum hæc, quia summatim ac veluti ex epilogo repetuntur, haud ita diligenter expédenda: sed quid necesse est, ut vi illius, ET, cõiunctionis omnia verba copulentur, satis est adiungere, & *formatis vniuersis volatilibus cæli*. Quæ licet ex aqua vel terra iussu Domini extiterint, cum tamen per eum suam formam acceperint, iure quoque formata dicuntur à Deo, sicut creata & facta.

Ex his quæ dicta sunt, neminem puto dubitare ne illum quidem, qui cõtumacior sit, quin paradifus existat ipsa re, neque intellectui modo, quæ admodum nonnulli opinantur, sed etiam sensibus pateat, cum quatuor ibi flumina oculis videre esset, & sua quidque appellatione notaretur. Quod si hæc corporea, nimirum & paradifus, qui irrigabatur ab illis euides

SEVER.

ACACI.

F

VETERVM GRÆCORVM

lis euidentis & ex materia rerum. Porro si Paradisus, item etiam plantæ: si plantæ & arbores, lignum quoque & scientiæ & vitæ. Sed fuisse Paradisum sensibus manifestum id, quod de Sodomis dicitur, persuadere potest. Erat, inquit, tãquã Paradisus Dei. Neque enim quod ad sensum pertinet, cû eo cõparasset, quod est in intellectu, quomodo nullus etiam dicat hoc pulchrû corpus, sicut animus. Neque est, quãobrem aliquis admiretur, si per arbores, quæ sensibus occurrerent, immortales fierent homines, boni malique scientes, quando & per aquam hanc, quæ apud nos est, abluatur peccatorum feces, & panis vinumque ex hac materia vescentes sanctificet. Quin admonet nos quotidie experientia, nõnulla esse pharmaca, quæ præsentem afferant mortem. Vnde nemini videatur incredibile vitæ similiter lignum suam habuisse materiam, cuius ope culpa fecit, ne frueremur. Sicut autem mortis duæ sunt rationes, hæc nempe corporis, illa animi: ita etiam vitæ duplex est ratio. Vnde lignum fortassis vitæ, quod intelligitur, animæ subministrat immortalitatem, quod verò sensibus apparet, corpus iugiter instaurat.

Talis

EXPLA. IN PENTATHEV. 42

Tulit vnam de costis eius, & repleuit Ge. Ca. 2.
carne pro ea. Conciliare simul genera Autor naturæ voluit, idcirco Adam THEO. quidem ipsum finxit ex humo, & mulierem ex Adam, vt eandem illorum naturam demonstraret, & naturalem quendam infereret illis & mutuum amorem. Nam & si res ita se habet, viri nihilominus mulieresque inter se dissentiant atque contendant, quid si ex aliena diuersaque materia mulierem deduxisset? prudenter igitur & dispescuit & rursus coagmentauit. Nuptiæ siquidem in vnum genus coeunt, & erunt, inquit, *duo in carne vna*, idque ex eo, quod ex ijs generatur, verum deprehenditur. E nuptiali siquidem copula vnus ex duobus pullulat fructus, qui ab altero feritur, educatur ab altero, & ab opifice demum naturæ absoluitur.

Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne Ge. Cap. 2.
mea. Cùm multa nos alia tũ hæc maximè monēt Adã fuisse multiplicata gratia refer D I O D O. tũ, qui cũ mulierẽ, dũ cõformaretur, nõ vidisset (dormiebat em) simul tamẽ producta illi est à Deo, agnouit, vaticinaturque; nullã p̄pterea mulierẽ ex homine originã quomodo de se pdiisset Eua. Id em

F 2 est

VETERVM GRAECORVM.

est quod illa verba sonant, *hoc nunc os ex ossibus meis*: quemadmodum verò Symmachus ac Thodotio interpretantur, hoc semel os ex ossibus meis. Nam alia, qua propagabuntur mulieres, de mulieris virique copula, nuptiali lege exorientur. Sed nunc quamobrem de costa, vt omnibus non modo vitæ bonis, sed parentibus etiam anteferant se ipsi, qui in vnâ carnem conueniunt.

GENNA. Cùm Deus mulierem à viro adamari naturaliter maximeque vellet, de viro conformauit illam, non ex ea quidem parte, quæ anterior est, ne illi videretur quasi aduersariam suscitare, & quæ ex æquo contra stare posset, sed neque simpliciter de posteriori, ne vilior esset & minus dignaretur honore; verùm de costa produxit, quæ medium tenere locum videtur, vt apud virum quendam seruet honoris submissionisque tenorem.

Ge. Cap. 3. *Sed & serpens erat callidior cunctis animalibus.* Cùm serpens animal mutum sit & irrationale, quomodo cum Eua colloqui poterat? instrumentum hoc erat eius, qui veritati semper insensus fuit, quod in sacris euangelijs Dominus aperte

EXPLA. IN PENTATHEV. 43
pente declarat. Nam cùm Iudeis dixisset, è patre Diabolo estis, addidit, ille homicida fuit ab initio. Hic igitur per serpentem cum Eua colloquitur, nam cum imperium à Deo accepisset Adam & Eua omnium animalium, sub vnus prætextu ex ijs quæ sub ditione illorum erant, laqueum obtendit, quò magis dolum persuaderet. Quod autem à facris autoribus is, qui per serpentem noceat, vocitetur serpens, testatur Esaias exclamans. Illo die adducet Deus gladium ipsius sanctum, magnum & fortem aduersus Draconem, serpentem obliquum & robustum.

Satan hoc loco serpens vocatur à vi,^{DIOD. & GENN.} qua præditus est, nocedi extortuoso multiplicique ingenio: quemadmodum & autor salutis ait, Videbam Satan veluti fulgur de cælo delapsum, en de vobis potestatem calcædi serpentes & scorpiones, viresque omnes aduersarij: Satan namque & Zamael, & serpens & malus & Diabolus ex ingenio suo appellatur.

Dixitque, serpens ad mulierem: Quam rem præcepit vobis DEVS, vt non comederetis ex omni ligno paradisi? Ex ijs verbis manifestum fit, Adam Euamque nihil
Ge. Cap. 3.
F 3 hæc-

VETERVM GRAECORVM

hactenus degustasse, alioquin Diabolū non latuissent, neque fuisset quamobrem percontaretur, *cur præcepit vobis Deus ne comederetis ex omni ligno paradisi?* Sed quid hæc interrogatio velit, pensitemus. Nouerat ille, vti par est, Adæ simul & Eue præscriptam fuisse aliquam legem, gnarus quicquid est tam rationis particeps, quam expers, item quod non manifestum sit, aut manifestum visui, censerī sub aliqua lege, quæcunque placuerit creatori, quæ tamen ea lex esset, penitus ignorabat. Neq; enim primo loco quod minimè verum erat, attulisset: quando maximè nequitiam persuadere conabatur. Coniectura igitur ex certis indicijs vitur. Constat enim Deum non vtiq; voce aut edicto tulisse legem primis nostris parentibus, sed impressisse (sic dicam) in illis, sua in rebus omnibus energia, formulam legis & obedientiam, perinde ac in prophetis efficere solet. Cùm itaq; Diabolus legē tenere nō posset, quā vox nulla expresserat, hominēque ceterorū modulo metiretur ex legē omninō nō arbitrabat. Porro cetera animalia contēplās cibū sibi cōparasse de terra simul edita fuerant in lucem, Adā verō & Eua nihil ad huc p̄libat se gustu,

EXPLA. IN PENTATHEV. 44

se gustu, ita hominē à Deo cōstitutō, ne aliarū animātum exemplo vētri semper seruire cogatur, sed statō ei rei tēpore, si in cēsū generis humani referri, non autē in bestiarū ordinē redigi velint, credidit. omninō hoc non ex modestia naturali, sed quōd ita iussisset Deus, illos non soluisse ieiunium. Quocirca percontatus est Euam, quamobrem vos Deus solus esse ieiunos in tantis opibus iussit?

Eritis sicut Dīs sciētes bonū et malū. Eritis Ge. cap. 3
sicut heloym legitur apud Hebræos, quæ R A B.
dictio equiuoca est de Deo, Angelis, Iudicibusq; Eritis igitur eximij, bonorum M O S.
malorūq; periti: neq; ideo quisquā existi
met ante vetiti pomi cēsū fuisse Adā sine intellectu aut sine cognitione. Nā anteq̄ peccaret, imaginē Dei. i. intellectu hābuit, qui verū à falso distinxit, vnde est omnium rerū vera cognitio: sed neq; bonū aut malū, intellectu est, sed earū rerū, quæ pertinet ad sensum. Cū igitur Adam ante detrectationē præcepti recto vteretur intellectu, p̄fectaq; natura, nulla vis ī eo excitabatur, quæ declinaret ad sensus, curare uue ea, quæ deinde extremi pudoris fuerunt, nudatū corpus, & concupiscentia carnis: simul verō peccauit, debilitatus est intellectus, at sensus emerferūt.

VETERVM GRAECORVM.

Ge. cap. 3. *Et aperti sunt oculi amborum.* Sed nec
antequam de vetito ligno degustassent
THEO. conuiebant, alioqui non vidisset mul-
lier, bonum ne lignum esset necne. Co-
gnitio igitur, quæ peccatum sequitur,
statim enim à peccato pungitur consci-
entia, sic à scriptura denominatur.

Ge. cap. 3. *Aperti sunt oculi.* Id est refocillati
sunt & recreati ita, vt ex naturali quo-
GENNA. dam corpore excitati ad concupiscen-
tiam nuptiarum incenderetur, quam de
necessitate pudor est consecutus, vnde
in cognitionem facile venerunt & bo-
ni & mali. Quod autem refocillatio per
apertos oculos exprimitur à scriptura,
illud in primo Regum de Ionathan, qui
cum in agmine mel imprudens degustaf-
set, Oculi, inquit, recuperarunt visum,
& paulò post ad patrem, Viderunt ocu-
li mei. Cæterum ipse serpens cum mul-
ta ex arboris dignitate polliceretur mu-
lieri, tum illa de suo vascer adiecit.

*Morte non moriemini, & eritis tanquam
Dij:* nihil enim ex ijs consecutus sunt po-
stquam de ligno comederunt, sed eor-
um loco statim carnis perturbationes
fenserunt, & dānatos esse mortis, quod
iam ad procreandos filios naturali qua-
dam necessitate irritarentur.

Non

EXPLA. IN PENTATHEV. 45

Non desunt hoc loco ex hæreticis, DIODO,
qui serpentem dicant de hominibus be-
ne meritum: quod eo suafore mētis o-
culos lignum aperuerit, docueritq; il-
los & bonum & malum: quasi quod
Deus inuidia negaret, serpens autor fu-
erit habendi, ignari penitus, quod ex
apertis hoc modo oculis nihil omnino
boni prouenit. Quid enim ex eare cō-
modi habuere, præterquam quod se
nudos cognouerunt pudore suffusi? ni-
si enim commissum naturam illorum
conuertisset in mortem, de nuditate
nihil sensissent.

Vecordes nonnulli Diabolum præ- THEO.
stitisse distitant, quæcūque mulieri de li- DORE.
gno pollicitus esset. Nam ille, *aperien-
tur*, inquit, *vobis oculi & eritis tanquam
Dij.* Propheta verò paulò post, *& aperti
sunt oculi amborum & cognouerunt se esse nu-
dos:* sed hæc quantum inter se diffe-
rant, non animaduertunt. Diabolus si-
quidem per oculos apertos insinuare
conabatur mentis quoddam acumen
& maiorem scientiam rerum, quæ pro-
xima Deum esset, ita vt bonum à malo
dijudicare possent. Apud Mosē verò
nō ita se habent ad aperti oculos, sed id-
circo, inquit, aperti sunt, quia nudos se

F 5 esse

VETERVM GRAECORVM

esse senserunt: cum ante hac nullo pudore afficerentur, neque vero dubium est, quin animi ratiocinium faciat ex ipso aspectu, modo hanc, modo illam affectionem. Infantes enim non pudet, si nudi prodebant in publicum, sed ne adulti quidem, dum in balneis lauantur, non quod nuditatem non videant, sed quod ex eo aspectu nullam admittant in praecordia turpitudinem. Adam igitur & Eua nuper in naturam editi cum nihil adhuc peccasset, neque aliud quicquam turpe suae naturae cognouissent, pudendam nuditatem non putabant, a culpa vero iniecit illis Deus pudoris ratiocinium, quo veluti auxilio a patrandi crimine detererentur, cum sit ipse pudor vehemens in comprimendis appetitionibus. Primus vero pudoris sensus necessario circa genatilia fuit, ut longius pudor abigat hominibus intemperantem coitum.

Ge. cap. 3. *Et cum audissent vocem Domini Dei ambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adam & uxor eius a facie Domini Dei, in medio ligni paradisi.* Vide an ordo sit structurae dictionum, & cum illi ad auram post meridiem vocem Domini audissent de ambulantis in paradiso. Namque ad auram, i. sub dio tunc fuisse Adam cum coniuge suo

EXPLA. IN PENTATHEV 46

ge sua, sequentia docent: Simul enim sonitum aduenientis Domini inaudierunt, sub arboris tegmen secesserunt.

Quia fecisti hoc, maledictus eris inter omnia animalia & bestias terrae. Quid igitur si Diabolus fraudis est autor, serpens instrumentum damnatur? Hanc prorsus impressionem iaculatus est Deus in autorem facinoris, nam & ille serpens cognominatur non quod a Deo eiusmodi naturam accepit, bonus enim creatus fuit inter eas potestates, quae sunt incorporeae, sed cum sua sponte deflexerit in malum, ab eo, quo fuerat honore insignis deturbatur deiecitque in terras, illic quoque talis in eodem instrumento execrationem sustinet: cum enim serpente videmus sinuoso se corpore volutare per cenam, antiquae imprecationis memores addiscimus, quanta mala peccatum conciliet ijs non modo qui peccant, sed etiam qui peccatum suadet: atque ex hac re nullo serpens afficitur incommodo, ut potest cui naturale sit serpere humi. Quicquid enim a natura est molestia carere videtur. Homo vero ex ea spectaculo non parum sibi utilitatis recipit. Sed Deus cur Diabolum creauit gnarus in qua parte lapsurus erat? Cum Deus naturam illam fecit incorpoream immortalitatis rationisque, privilegio decorauit, cui peculiariter suumque est rerum arbitrium, liberatque voluntas

VETERVM GRAECORVM

Ex his igitur partim creatorem suum agnoscetes suam in eum dilectionem integerime coluerunt, partim in contrariam partem deflexerunt, id quod in hominibus videre etiam licet: quorum alij sunt virtutis, alij vitiorum sectatores, neque ob eam rem incusandus est autor omnium rerum Deus. Si in electione liberaeque voluntate amorem virtutis esse voluit, non autem insitum in natura, alioqui defraudarentur strenui virtutis Athletae legitimo premio. Ecquanam ipsi ratione deprehendi possent? Cum igitur bona vel secus eligendi copiam habeat animus noster, hi merito victores coronantur, illi poenas luunt eorum, quae ex electione sententiaeque sua perpetrarunt.

Ge. cap. 3.
SEVER.

Super pectus tuum gradieris &c. Cum Satan ipsum vocauerit serpentem, non potuit elegantius denotari conditio naturaeque illius, quam in eiusdem metaphora descriptione seruata: cum enim nihil sit illi cum caelestibus, neque se possit ad ea erigere truncus veluti pedes, merito humi serpere dicitur, terramque comedere angelorum pane priuatus. Praeterea cum nequeat ille ex aduerso nocere nobis, utitur insidijs & inuadit a tergo, a filio nunc hominis conculcatus Christo Iesu,

EXPLA. IN PENTATHEV. 47

Iesu, vnde maledictus cum fuisset in praesenti tunc tempore, caetera respexere futurum tanquam vaticinia.

Maledicta terra in opere tuo, in labore Ge. cap. 3.
comedes ex ea. Sunt qui DEVM au-
deant insimulare inhumanitatis atque se-
uitiae, quod ob exiguum cibum suam THEO.
D O R E.
irrogauerit poenam non modo criminis
autoribus, sed ijs etiam qui de illorum
genere procreantur. At vero qui pietatem colunt, in primis credere oportet, quicquid a Deo fit siue iubetur, sanctum, iustum, bonum & humanum esse. Nam si haec omnia inesse fatemur in Deo, quaecumque etiam ab eo administrantur non possunt eiusdem rationis non esse. Ad haec illud pro comperto habendum, quod lex omnis etiam si de minimis caueat, eiusdem esse auctoritatis cum ea, quae grauiores res coerceat, iubeatue, praecipue vero diuina. Attamen quae de circumscindendis pueris lata lex est, nonne vides etiam si non seruetur, nullam inferre proximo noxam. Legis tamen lator, quicumque, inquit, mas non circumciditur octauo die, exterminabitur: Nec quae de homicidis adulterisque lata poena est, reos omnes condemnat. Quia tamen infandi haeretici instrumento veteri semper infensi eiusmodi legem

VETERVM GRAECORVM

legem damnare non cessant, ex Euangelicis edictis idem efficere iuuat. Est igitur inter ea edicta, quicumque petulanter mulierem aspexerit: reus esto adulterij: Et qui temerè irascitur, iudicio addictor. Quisquis iureiurando vel quod verum est affirmet, in diabolicam factionem refertur, atque id genus alia multa, in quibus omnibus Deum dicitant æquum & bonum, sæuū vero & immitem apud instrumentum vetus: at hæc multo tristiora videntur, & magis inhumana. Sed hæc illi, quod suum est maledicum ingenium effutire audeant, nos vtriusque legis auctorem Deum agnoscimus: discrimen verò fecit personarum ratio, quibus illa ferrebatur. Etenim ille veluti prudens magister infirmis parum robusta proposuit, perfectis verò perfecta præcepit. Ad hæc animaduertendum est etiam illud, quod primo tempore reus perluit multas & alias & inexorabiles, ut cæterorum exemplo à scelere deterreantur: veluti in Sabbato colendo, qui eo die vel ligna tantum colligeret, ab vniuerso tunc populo lapidibus obruebatur ita iubente Deo, ut pœnarum iisdem exactores facti, magis exhorrescerent transgressionem. Succedente verò tempore cum

EXPLA. IN PENTATEY. 43

cum multi iam Sabbati legem negligerent, patienter hoc tulit legis lator. Sic & Cain primum homicidam sine venia multauit, ut eius temporis homines simul & posteros ab eo facinore deterreret. Cum deinde multiplici se homicidio polluerent homines non de subito pœnas irrogauit. Oportebat igitur etiam Adam, qui primus legem acceperat, quæ facilis leniorque esset, cæterarum siquidem arborum facta illi copia est, vnius tantum vsus interdictus, dare culpæ pœnas, ut suo generi foret exemplo. Quod si Deus grauius irascitur, quemadmodum ab impio Marcione dicitur, qui leuem ob culpam edulij mortem irrogauerit, quid est, quod cum mortale genus esset, in omnem impietatem iniustitiamque delapsus, non modo non perdidit, sed oblato vnigenito filio per crucis patibulum salutem mundo recuperauit? Atque hæc omnia dicuntur à me in eos, qui DEVM volunt iracundia percitum parum humaniter in homines se habuisse mysterium dispensationis penitus ignorantes. Eos enim qui in rebus sacris eruditi sunt, latere non arbitror, nihil à Deo fieri pœnitendum: hoc enim accidit ijs, qui instabili

VETERVM GRAECORVM

bilingento sunt & inconstantes: his modo rebus, illis modo perculli ac futurorum plane ignari. Totius autem naturæ Deus immutabilis est: & quæ nondum facta sunt perinde tenet, atque ea, quæ dudum fuerunt. Is igitur statim à principio prouidens Adam fore sua culpa mortalem ita eius naturam temperauit, vt masculinum corpus scæmineumque simul conglutinet ad procreationem filiorum propagationemque generis maxime necessarium: naturæ siquidem immortalis nihil opus est scæmina: quapropter substantias incorporeas Deus vno veluti iussu oēs edidit: mortalium verò naturam per intervalla condidit marem & scæminam addita multiplici benedictione. Verum cum omnia alia Deus Adæ comedenda proposuisset ante edictum, quod futurum erat, præsignificauit. Quid enim cum immortalis cibus? totus hic vsus mortalium est, id quod etiam Dominus noster monere videtur, nam post resurrectionem dixit, nullas nuptias celebrabunt, sed quales angeli in cælis. Supplicium itaque Adæ non ad iracundiæ motum, sed ad prudentem rerum dispensationem referendum. Quo igitur à posteris minus præcepta negligenter, vt quæ mortem induceret,

co

EXPLA. IN PENTATHEV. 49

eo calculo protoplastos damnauit maximum concitans odium aduersus peccatum procurato nihilominus salutis nostræ remedio per vnigenitum suum & à mortuis excitationem & immortalitatem. Sed ne illud quidem immite ducendum. Terra es, & in terram reuerteris. Te, inquit, de terra effingens in multo præstantiorem naturam prouexi, cum verò legem seruare nolueris, in pristinam conditionem prolaberis. Ecquid hoc ne leue commissum videri potest? Quomodo illi copia fuerit omnium aliarum rerum, de sola tamen arbore comesse primum libuerit, quæ vetita erat, posthabitis alijs: cuius maxime rei damnati sunt. Nam quis, inquit, *indicauit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno de quo præceperam tibi ne comederes, cœdidisti?* Non ea culpa leuis, que primum inuadat, quod vnum vetabatur, quanquam mors legem transgressis maxime cōfert, Si enim immortales immortalia peccarent, irritamenta corporis nunquam exuerent.

Quid in causa, quod cum Deus dixisset, *in quocumque die comederis ex arbore ea morte morieris*, statim tamè à culpa non perierunt. Contraria hæc superiori calūnia.

G Paulo

VETERVM GRAECORVM

Paulò antè Deū tristem inhumanū dicti-
tabant, nunc eius damnāt humanitatē.
At benignitatē laudare Dei magis q̄ vitu-
perare decebat: more ille suo grauiora
minuitur q̄ exigere velit, sicuti passim le-
gere est, in codicib. sacris. Verū hoc loco
mortem p̄ mortaliū conditione accepit,
quē admodū Symmachus etiā exposuit:
Quo igitur die q̄s comederit, morte mo-
rietur. i. mortalis euadet. Simul em̄ dam-
nati sunt, mors interitū quotidie intenta
bat. Qui verò nunc Christo credentes iu-
gulantur, viuunt magis in dies resurre-
ctionem expectantes regnumque cœle-
leste. Spe siquidem seruati sumus.

Ge. cap. 3.
GENNA *Conseruunt folia fici feceruntq; sibi perizo-
mata.* De ficu, p̄cul dubio, patet ex his, p̄-
cepisse Deū, ne quid illi vesceretur: neq;
enim verisimile est, cū degustationē illi-
cōsecutus sit pudor, relicta proxima ar-
bore alias errabundos quēsisse cuius fo-
lijs cōtegeretur. Sed neq; cū aduenien-
tem Deum p̄sentirent, sub ea arbore lati-
tassent, q̄ reos fecisset illos, nisi sub ea et-
iamnum comedentes deprensi fuissent.
Illud etiā monuisse hoc loco non fuerit
abs re, q̄ homo die sexto conformatur.
in paradiso collocatur, p̄ceptū de ar-
bore accipit, & reus expellitur: cū igitur

EXPLA. IN PENTATHEV so
nihil adhuc decerpisset, suadet̄ a
pente, vt in vetitum conuertatur.
tamen cū res ita se habeat, tanta tamē
nō nullorū stoliditas, vt de arbore ficu **THEO.**
ntentiā nō admittāt, nouū hoc aliud li-
ū itelligi dicētes oportere, quasi verò
nus aliq̄ d̄ ligni aut nouū eduliū culpā
ciat, non aut̄ p̄ceptū, quod p̄scribitur
totiescunq; negligatur in oībus rebus.
fecit quoq; Dominus Deus Adā & uxori **Ge. cap. 3.**
tunicas pelliceas, et induit eos. Sūt qui p̄
nicas Allegoricē carnē ipsā nostri cor-
ris intelligāt: alij detractis arborū cor-
ibus pro vestib⁹ vsos dixerūt. Neutrū
obo: hoc em̄ nimis videtur affectatū,
ad fabulosū est. Cū enim corp⁹ Scri-
ara prius factū q̄ animā fuisse testetur,
ne ridiculū, si post cōmissum carnem
duisse mortale credant? O nos curio-
s, qui vnde fuisse pelles Deo, perscrute-
ur ad noua indumenta. Ac quiescendū
tius est ijs, q̄ scripta sunt, & p̄ comper-
habendū, nihil vnq̄ deesse Deo, nihil
thesauris suis non contineri. Quin po-
benignitatē ei⁹ immēsam admirari de-
mus, q̄ legis quoq; transgressos reso-
s indumentorū desiderio deesse noluit.
tenit in quēstionē, quid sint tunicę **THEO.**
libus, quibus indutus est Adā, quādo

VETERVM GRAECORVM

eo tempore nullum adhuc animal
genus cedi destinari posset, vix dū
fœminaque creatis: neq; etiam verū
le est iussisse Deū, vt in hanc rem iug
rētur, præsertim cū homines, nō dū
vescerētur. Nec minus absurdū vide
tunicas de nihilo creasse, qui in cō
do homine desijt ex nō extātibus ali
create, absoluto orbe. Verū qui in
modi quæstionibus curiosi sunt, igno
re videntur, quod eo verbo nō pelle
tum ab animalibus, sed cortices etiā
tracte ex arboribus intelligim: ijs
arborū libris, quos ad eam rē aptior
uenit Adam tunicas sibi cōparauit
rāte Deo.

Ge. cap. 3. *Ecce Adam quasi vnus ex nobis*
est, sciens bonum & malum. Quia dixit
Diabolus, *eritis tāquam Dij boni mali*
entes, atq; ex ea re mortē acceperāt
miū, cum ironia pñunciauit hoc De
nullas esse Diaboli pollicitationes
dens. At de arbore vitę nihil eos gū
voluit, haud equidē inuidēs, sed à cō
peccati potius reuocās. Medicina ignis
mors, non suppliciu: Qui enim mort
est, iustificatus à est peccato, autore
stolo. Ex aduerso paradiso collocauit
prioris iucūdę vitę semp memores pe
tum

EXPLA. IN PENTATHEV. 51

um detestarentur, vtpote vitam appor
ans duram & pœnitendam.

Ecce Adam quasi vnus ex nobis. Talium Ge. tap. 3.
pñuciacione verborū maximē vellicatur
Adā: Intelligit enim lōgē aliter illi eue-
nisse ac serpēs promiserat, dixerat enim,
eritis tāquam Dij. En, inquit, habet Adā,
quod sperauit ex arbore vitata, morti
nūc obnoxius, vnus est ex nobis; interea
quam primū discedat ex ijs sedib⁹, morta
lem vesci immortalitate non decet.

Et collocauit ante paradisum Cherubim, Ge. cap. 3.
flammenū gladium atq; versatilē ad custo
diendam viam ligni vite. Cherubim po
testates sunt ex ijs, quę dicūtur incorpo
reæ & visu nō manifestæ: eę cū ad custo
diendam paradisi eligerētur, cōformasse
gladios dicūtur, qui ipso aspectu ignei vi
derētur, semperq; mobiles, atq; ita Adā
ab ingressu excluderent.

At hæc opinio non probatur à nobis, THEO.
quid enim illic quod nō cernatur, quales
sunt Cherubim, profecisset? Adā si qui
dē nihil impedimēto fuisset, quod nō ap
pareret: quāuis enim gladius igneus, na
tura ignis non erat, neq; Cherubim sunt
animātes, species tamen quidē videban
tur. Nam & Iezeciel quadruplici facie vi
dit Cherubim quę forma naturæ nō cō-

VETERVM GRAECORVM
uenit, ei quō nō apparet visui. Cherubin
vocat omnē potētīā. Quale illud: quod
sup Cherubini: id est quod potēter regnū
ascēdit ac volauit sup Cherubin, hoc
maxima cū potētīa aduenit. Cherubi
tur cōstituit De^o. i. specie quādā velut
maliū formidolosorū imposuit, p^{ro} fo
paradisi, ne illuc Adā penetrare aude

Ge. cap. 4. *Ad te conuersio ipsius, & tu domi
beris illius.* Duplicē hęc sensum habēt,
enim de sua oblatione dicūtur, id est
bebis tu rursus, quę tua sunt, neq;
ex his aliquid percipiet: vel fortē de
Abel potius loquitur, ita vt nihil omi
surū Cain priuilegio dicat etiam tu
quod primogenitus sit Adę, ita Gr
Latini verō codices habēt, sed sub te
appetit^{us} eius, & tu dominaberis illius
forte dicēdi figura, qua dicitur, nō m
chaberis, nō occides, admonēs illū la
ter, vt quiescat, neque malum malo
iungere velit.

Ge. cap. 4. *Omnis igitur qui inuenerit me occidet*
De hominib. bellē intelligi potest, qui
Adā iam p^{ro}geniti essent, vnde, puto, C
vxorē accepisse: potius quam de feris
quarū sēuicia sibi, vt nōnulli existimāt,
le timebat ex Edē exclusus: septē vltiō
perluet. Nō quod septies peccauerit C
in pre

EXPLA. IN PENTATEV. 58

in p^{re}finitū numerū posuit, sed ita perfe
ctā absolutāq; cędis dānationē appella
uit. Nāq; scriptura per numerum septē
nariū sepe numero p^{er}fectū qd integrūq;
p^{ro}scribit. Nihil, inqt, d Cain te perterreat,
nā etsi mori cupis aliena vi, huius voti tū
nō eris cōpos: ita enim maximo te suppli
cio, quod in caput tuū coaceruatū est, ci
tius quā par esset, eriperes: dabis, inquā,
meritas pœnas tāti facinoris, quādiu vi
uas, sugillat^{us} homicida omnib. occures.

Ec quę sunt, & quāobré repositur
septē supplicia vnus cędis causa? nēpe to
tidē quoq; fuere peccata. Quod nullā ob
lationis rationem habuerit in eligendo.
Quod dolens & iratus ex eare. Quod
quiescere noluerit, licet id iusserit Deus.
Quod fratri inuiderit. Quod fratē q se il
li crediderat, interfecisset. Quod de eare
interrogat^{us} à Deo, mēdax extiterit. Prete
rea q^{ui} genitores maxima tristitia affece
rit perēpto fratre. Nō iniuria igitur totidē
supplicijs addicitur. Et primū quidē illud
est, quod execrabilis in execranda terra
versabitur: hęc em̄ per hominem, homo
verō p se ipse venit in execrationē. Secun
dum, qd puentus de terra malignos nec
p suo labore feret: Tertiū habet gemit^{us}.
Quartum formidinem, vel vt, alij dicunt,

errorem, incertamque sedem. Quintum alijs est magis triste & tollerabile minus, lógius à Deo semigrare. Sextum, omnia hæc ad extremam vsque senectutem peti, quibus se per mortem explicare sapius exoptauit. Septimum, nota est, quæ factus insignis ab hominibus imprudenter interfici nõ poterat, quod sanè genus supplicij grauisimum fuit & ignominiosum: ita enim veluti fugitiuus seruus & in facinore depræhensus sugillationem circumferabat omnibus locis.

Ge. cap. 4. *Posuitque Dominus in Cain signum ut nõ interficeret eum omnis qui inuenisset eum.*

Ecquod hoc signũ fuit? ipsum utique Dei decretum pro signo fuit, ne interficeretur: præterea tremor ipse membrorum satis illi ubique prodebat. Est operæ precium, quæ Cain commiserit simul recenfere, ut eius exemplo à tanto facinore abhorreamus. Iram in se Dei concitauit, patrem contristauit, fratrem occidit, mendacio vsus est, terram infecit, coram Domino euentus est.

Ge. cap. 4. *Occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuorem meum.* Haud sane Lamech duos occidit viros, quemadmodũ existimarunt nonnulli, virum scilicet Cain & adolescentulum quendam, verum solum

solum vnum et quidem iuuenem, *virum*, inquit, *interfeci in meum vulnus, & ad maiorem commiserationem adiecit, & adolescentulum*: elapsus verò iudicium est, neq; de pœnis agitur, propterea quod ingenuè peccasse fatetur. Cumq; ipse sibi calculũ tulisset dånationis, ab solutione meruit à Deo. Et verissimile quidem est, ut ait Ephrem, homicidium fecisse Lamech propter mulieres, quas deinde in vxores accepit, tunc præsertim temporis regnante incontinentia.

Vixit Adam centum triginta annis & genuit filium ad imaginem & similitudinem suam, vocauitq; nomen eius Seth. Neq; hoc temerè est additum, nã quos genuit Adã filios post Abel nõ habuerunt, sic dicam, humanam formam, id est rectã rationem & intellectum: vnde Sapientes nonnulli dixerunt Diabolos ante Seth genuisse. Sethem verò cum iam deprecatus esset iram Domini edocuit & instruxit ita, ut intellectum in eo seruauerit, melioremque reddiderit iuxta hominis formam.

Ambulauitq; cum Deo & non apparuit, tulit eum Dominus. Quò nam translulit Deus Enoch? non sunt curiosius perscrutanda, quæ silentur: & acquiescere scriptis debemus: id autem opinor factum

VETERVM GRAECORVM.

Etum à Deo ad amados virtutis athletas. Nā cū Abel primus iustitię fructus intēpe stiuē cōuullus fuisset, nullaq; adhuc esset hominib. spes reuiuiscēdi, trāsportauit op timū Enoch seorsum ab hac mortali vita, vt quilibet pietatis amator secū ratiocina retur, nō esse apud Deū Abel inhonora tū, & piū, & iustū, quod Enoch tali affece rit honore. Idcirco alterum quidē permi sit interfici, alterū alio traduxit: vt ex eius rei p̄dicatione, futura significaret resur rectio. Qui enim in hac vita virtutis mer cedē non acceperit, in altera, p̄culdubio cumulatius feret. Hic ille est Enoch, qui primus hominū placuit Deo, qui primus literas didicit, primus descripsit cœlestia signa, mēsumq; cōuersiones obseruauit.

Ge. cap. 5. Et factum est omne tempus, &c. Cur Adā criminis reus postea tamē mortuus est, q̄ Abel iustus? infirmū voluit Deus iacere mortis fundamentū. Si em̄ primus Adam mortuus esset, solidam habuisset illa ba sim, vt quę primū confecisset, qui primus peccasset. Nūc verō cum qui iniuste mor tuus est, primū sibi habuerit, nequaquā firmum iecisse fundamentum videtur.

Videntes filij Dei filias hominū, &c. Ex hoc *Ge. cap. 6.* loco libido oīa versat, & exoritur omniū rerū perturbatio. Sed quosnā Moses vo-

cat

EXPLA. IN PENTATHEV 54

cat filios Dei? Stolidi quidā & ingenio stupidi hosce fuisse Angelos autumant, hoc forte p̄textu suam intempantiā de fendētes, si Angelos etiā possint eiusdē criminis inculcare. At istos sane Deū inau dire oportuit, *Non, inq̄, permanebit spiritus meus in homine in eternū, quia caro est, eruntq; dies illius centum viginti annorum.*

Quæ verba fati illos admonent, carnem de incorporeis nullā dici, neq; vllō tem poris spacio p̄finiri q̄ immortales creati sunt. Nec minus quę subsequūtur, eandē præ se ferūt sententiam. *Cum enim vidisset Dominus DEVS, quod multa malitia hominum esset in terra.* Quibus etiam verbis liquido declaratur, homines eos fuisse, q̄ vitam viucrent impiā & exlegē. Quod si Angeli puellas hominū viciassent, ini quus Deus, q̄ nō de autorib; scelerū p̄ce nas sumpsit, sed de his, qui affecti sunt iniuria. Quod ipsum ne mēdacij q̄dem pa ter dicere audeat. At in hunc adeo absur dum errore facile incidūt ij, q̄ temere of citanterq; sacra scripta lectitant. Nā cum Scriptor meminisset ex Adā progenitū Seth, atq; ex ipso Seth Endōs, adiecit, hic sparauit vocari nomine Domine Dei, se cūdem hebraicā lectionē, quod Aquila sic

VETERVM GRAECORVM

sic interpretatur. Tunc exorsus est appellacionem in nomine Domini. Quæ verba significare videntur, quod hic sua pietate primus diuinum nomen adeptus est ita, vt à consanguineis Deus appellaretur, à quo deinceps posteri filij Dei pinde ac nos à Christiano Christiani. Quod si cui explanatio hæc Aquilæ minus placeat, audiat Prophetam: Ego dixi Dijs estis, & filij altissimi omnes. Item: Deus stetit in Synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat, vbi de iudicibus optimatibusque loquitur, sicuti exijs, quæ sequuntur, apparet: Qua vsurpatione etiam legislator Dijs, inquit, ne maledixeris, quos ille iudices tanquam pios & iustos appellauit Deos. Secesserat, inquam, genus ipsius Seth lógè à Cain, neque vllū cum pōsteris eius cōmericū habebant propterea quod deestabilè Deus illum apud omnes homines fecisset, attamen succedente temporis interuallo (duo nempe millia annorum intercesserunt, aut eo amplius antequā diluuium orbem inundauit) cum filias bona forma vidissent in cognatione Cain, earum pulchritudine illecti simul, & musicis instrumentis, quæ apud eos homines inuenta sunt, emolliti (Tubal enim eius generis psal-

EXPLA. IN PENTATHEV. 55

psalterium citharamque inuenit) in con-
tubernium admiserunt, suam illorum in-
genuitatem paulatim remittetes, quem-
admodum Israëlito etiam populo vsu-
uenit ex contagione Madianitarum mu-
lierum. Et commixti sunt in gentibus &
didicerunt opera eorum. Illud silentio
non prætermittam, q̄ non simplex eorū
crimè taxatur à diuina Scriptura, sed stu-
dium potius & sollicitudinem patrandi
criminis examinat. Vnusquisq; inquit,
quotidie cogitat in corde suo studiose
facinora. Qui enim peccatum oderunt,
si quid sua tamen infirmitate peccarunt,
meretur veniam, illi verò qui claustra to-
tius modestiæ prorūpētes nouas sibi sce-
lerū species comminiscuntur, neque hoc
semel atque iterum, sed quamdiu viuāt
quam veniam merentur? Ecquæ digna
potest vltio excogitari contra mores tā
perditos? nimirum, vt funditus omnes
intereant.

*Non permanebit spiritus meus in homine Ge cap. 6.
in aeternum, quia caro est.* Seculum hoc lo-
co vitam præscribit humanam, quemad-
modū Dauid: Seculum nostrum ad illu-
minationē vultus tui. Haud, inquit, to-
tum illorum viuendi spacium absoluent
homines huiusce tempestatis: in his, in-
quam

Ge. cap. 6.
GENNA.

VETERVM GRAECORVM

quam hominibus, non in alijs commu-
ter illud longinquum tempus annorum
contrahetur.

*Eruntq; dies illius centum & viginti an-
norum.* Quasi dicat: Inutilis sanè longi-
or vita ijs hominibus, qui tot tantisq; per-
turbationib. vitijsq; laborant. Quapro-
pter eorum viuēdi spaciū ad annos cē-
tum & viginti reuocetur. Breuior itaque
in dies illorum vita: tempore deinde Pa-
triarcharū constitit in p̄scripto numero,
in qua sententia mecum faciunt Iosephi
verba. Diminuta, inquit, iam tum homi-
nibus vita erat, breuiusque viuebāt quo
tempore Moses floruit, qui vixit annos
CXX. Nonnulli verò hanc sententiā Dei
ad diluuium contorquētes, vt quod an-
nis centum viginti post inūdaturus esset
orbem & sexcētesimo tamen anno ipsius
Noè superuenerit, spaciū hoc tempo-
ris diligentius supputātes, dicunt Deum
viginti annos diluuium emisisse antè, quā
destinaret, scelerum impatientem, quod
maximè absurdum est, & à Deo penitēs
alienum, qui semper vindictam tardo in-
greditur passu: verū sit suus vnicuique
sensus. Ego verò omīssa omni ambage
vero similis existimè, et quod magis om-
nib; placeat, tale Deus decretum primū
protulit,

EXPLA. IN PENTATHEV. 58

Protulit, vt contaminatis Seth posteris vi-
uēdi spaciū diminueret, cum verò postea
videret in peius semper ruere humanum
genus, et in p̄cipiti sterisse vitū, alteram
sententiam tulit. Delebo, inquit, homi-
nem quē feci à superficie terre, quod ipsū
p̄stitit vniuersalis inūdatio cataclysmi.

Gigātes erant supra terrā. Quos hīc gigātes
appellat Scriptura? Alij eos intelligūt, q
ad multā etatē vixerit: alij hoīes impios,
nulla habita ratione de p̄ceritate corpo-
ris. Ego verò eū i sacris scriptis legā Enac
à gigātib. duxisse originē, et Og regis cu-
bile ferreū fuisse 9. cubitorū lōgū, 4. latū,
de quo speculatores eramus, inquit, nos
corā illo veluti locuste, q̄ ipsum etiā testi-
monio Dei cōmuni. Ait em̄, tradidi tibi
Amorreū cui; p̄ceritas cedrū adē quabat
et robust; p̄inde erat, ac robur. P̄terea
staturā Goliad admiratus, facile mihi ipse
persuadeam, hoīes quosdā vixisse in terris
immoderatē magnitudinis ita iubēte Deo
vt intelligamus nō ex infirmitate cōdito-
ris tantulā hominib. esse p̄scriptā mensu-
ram, quādo in p̄clui illi fuisset multo et-
iam maiores facere: sed vt sup̄bie tumo-
rem reprimeret. Nā si in tantillo corpore
non inter se modo, sed in ipsum quo-
que conditorē superbiunt, q̄ int̄etatum
reliq̄ssent, si vasto corpore concitarent;

Ge. cap. 6.
THEOD.

VETERVM GRAECORVM

Se. cap. 6.

GENNA
DIVS.

Et postquam ingressi sunt filij Dei ad filias hominum illaq; genuerunt, isti sunt potentes à seculo viri famosi. Postea verò quàm, inquit, à Deo descuerunt filij Dei ad filias hominum, & generauerunt ipsis, illegitimis se nuptijs implicantes, pullulauit agmen illud impiorum hominum à cæteris quàm longè differens, de quorùm impietate multus olim rumor increbuit apud Maiores. Eos enim homines Scriptura solet appellare Gigâtes, qui impij superbiq; præter modum ferantur in omnia, suis viribus confidentes. Quem admodum Psalmographus cecinit: Gigas non seruabitur in multiplici sua fortitudine.

DIOD.

Non temere apposuit Moses, *Et Gigantes erant eo tempore in terris.* Nam cum iratus Deus dixisset, *non permanebit spiritus meus,* id est vitalis in his hominibus quia non modo scelesti, sed scelus ipsi sunt & peccatum, id enim significat, *quia caro sunt,* sed erunt anni eorum, pro nongentis aut eo amplius, centum viginti, statim mox intulit, *Gigantes erant super terram,* id est homines, qui ad multam ætatem vivebant. Ad hæc illi, inquit, erant, qui dicti sunt Gigantes homines à seculo celeberrimi, id est filij Dei, qui cum

EXPLA. IN PENTATHEV. 37

cùm vxores filiorum hominum accepissent, filios sibi, non amplius Deo procreauerunt, mortalia caducaq; sapientes.

Et cuncta cogitatio cordis esset intenta ad malū omni tēpore. Ita scilicet vt lex ipsa naturalis omnino suffocaretur, neque in SEVERI rebus agēdis suos amplius monitus interponere posset.

Et tactus dolore cordis sui intrinsecus. Hęc Ge. cap. 6. verba adeò prauatum Deum ostendunt sceleribus hominum, vt secretum hoc de diluuiο noluerit per aliquem hęculare prophetam. Lex enim de Deo semper loquitur vulgari idiomate, & cōmuni vtitur lingua, quò facilius homines, qui nihil sine corpore intelligunt, Deū esse comprehendant, ei quicquid apud illos perfectum videtur attribuentes, & imperfectum quod est, remouentes. Idcō nunquam de Deo edere, bibere, vel ægrotare dixerunt, verū videre, ambulare, descendere & sedere; atque hoc apud Hebræos est frequentissimū, quorum lingua scatet æquiuocis, vnde plerunque confugiunt ad metaphoras, vt cum in Deo stabilitatem naturæ euius, quæ nulli vnquam addicitur cōmutationi exprimere volūt, sedet, inquit super cælos & sedebit Dominus in æternum

H ternum

VETERVM GRAECORVM.

ternū, sede à dexteris meis. Idcirco Chal-
dei, ne videātur eiusmodi verbis corp^o a-
liquod attribuere Deo, alia vtūtur ver-
borū circuitione. Nam pro eo, quod est
apud alios. Apparuit Dominus stās super
ipsum: illi, Apparuit gloria Domini stans
sup ipsum. Itē. Videat Domin^o inter me
& te: illi, videat p̄ceptū Domini. Trāsi-
uit Domin^o super facies suas. Fecit Do-
minus transire gloriam suā super facies
suas, atq; ita id genus alia multa.

Ge. cap. 6. *Pœnit et enim me fecisse eos.* Cū genus Ca-

THEOD.

in funditus delere Dominus destinasset
vnaq; priorū quoq; nationē, qui in soci-
etatem eorū dē scelerū iā venerāt (Quos
enim seruauit, Noēm, liberosq; cum vxo-
rib. à iustitiā veraq; religione nō descia-
uerāt in tanta morū corruptione, vt qui
legitimas nuptias semper adamassent, a-
lienigenarum cōcubitus abhorrentes:)
nulla fuit ira percitus, vt nōnulli dicitāt,
aut pœnitentia duct^o. Sunt enim eiusmo-
di perturbationes hominum, quarū di-
uina natura penitūs est expers, cū alio-
qui pœnitentia propria est eorum, qui fa-
cto periculo, ita rerū naturā expendunt,
vt pœnitenda videatur. At verò Deus cū
quē multis etiā pōst seculis futura sunt,
perinde videat, ac si præsentia fiant, cun-
ctaque

EXPLA IN PENTATHEV. 60

ctaq; p̄sentēs omnib. maxima p̄uiden-
tia moderetur, quomodo pœnitentię lo-
cum dabit? Pœnitentia igitur in Deo ni-
hil aliud est, q̄ disp̄sationis permutatio.
Pœnitet me vixisse Saulem Regem, id est
decreui deponere illū de regno, aliumq;
in eius locum subrogare, neq; hoc etiam
loco secus: *pœnituit me fecisse hominē*, id est
dignum putavi humanum genus abole-
re, verū, quæ mea est in homines huma-
nitas, seruauit Noē in natura. Quia verò &
reliquarum animātium genera ad vsū
hominū creasset, hęc itidem simul cum
hominib. periēre, p̄ter quā quę cū Noē
in Arcā ingredi iussit: quorū par de quo-
libet impurum genere seruātur, septena
verò de mundis, id est multò plura, tum
quia esus carniū hominib. post diluui-
um cōcedere voluit, tum quod ad sacra
peragēda satis esse possint, quę pro inco-
lunitate offerri deberent: tria videli-
cet paria ad mortaliū vsū sobolemq;
propagandam: singula verò, quæ dis-
sociata erant & imparia ad sacrificium:
quod simul resederunt aquæ, operatus
est Noē pro gratiarum actione de quo-
cunque quadrupedum volucrumque
genere seruatis nihilominus integris co-
pulis.

H 2 Et

VETERVM GRAECORVM.

DIODO. Et sollicitudine, inquit, Deus affectus, est quod hominē fecisset: in terris, vel secundum Aquilam, pœnituit Deum fecisse hominem. Cæterum pœnitentia in homine pathos est quoddam, in Deo autem opus aliquod designat, quemadmodum & iracundia in nobis animi est perturbatio: in Deo autem castigatio delinquentis. Quod enim nos prius afficit, quàm inceptum aliquod aggrediamur, illud in Deo tantummodo dicitur opus. Nos igitur irati vlciscimur iniurias, hac ratione si quem Deus castigat, iratus dicitur à nobis. Nos si pœniteat temerarij dicti factiue ad id quod melius videtur animum conuertimus. At verò Deus si ad aliam rerum dispensationem vtiliter deueniat, pœnitentiã nominamus. Sic in nobis quæ dicitur manus, actus est in Deo. Quia Deū nullus vnquam vidit, mens nostra simul cum corpore enutrita actiones Dei à membrorum, quibus vtitur, appellatione denominat. Manibus nos aliquid cudimus, vis etiam Dei in faciēdo, manus vocatur. Ita Moses ad Magos: *Digitus Dei est hoc.* Sic os pro mandato, pedes pro illius præsentia ponuntur. Quoties ergò cunque legimus in propheta:

EXPLA. IN PENTATHEV. 95

pheta: pœniteat te Deus illarum rerum &c. non hæc ille incusans Deum quasi perperam agētem, at vt ad pœnitentiam reuocet, sed vt in meliorem statum res cõrrigantur, exoptat. Cuius rationis illud etiam est: Recordatus est Dominus Noe. Diuina siquidem scriptura ita cū hominibus loquitur, atque eo modo sermones conformat, vt percipi à mortalibus possint. Haud enim oblitus erat Deus ipsius Noe, sed incredibilem eius erga hominem benevolentiam declarāt hæc ipsa verba. Haud enim tantummodo hominum, sed eorum, quæ vsui hominum feruiunt, meminisse dicit: Recordatus est, inquit, Noe, & omnium animantiũ volucrum, serpentũ, ita vt quã primum iusserit tantam molem aquarũ in suos secedere sinus. Sed de hac benevolentia Dei meminit etiam Dauid. Qui submittit fœnum iumentis & herbam in seruitutem hominum. Item: *Homines & iumenta seruas Domine.* Nos quidem nostraque curat clemētissimus Deus.

Cænacula & tristega facies in ea. Symma-Ge. cap. 6
chus κατὰ δίσεγα καὶ τρισεγα ποιήσας αὐτῶν
legit, id est, per duplicem es triplicemq; cõ-
tignationes facies eam, vt assurgens in
pyramidem per hæc veluti tabulata locu

VETERVM GRAECORVM

lis, & vt ipse dicit nidis distincta facilius diuersa animalium genera contineat. Et vero simile videtur, quæ essent immitioris naturæ inferiores tenuisse stationes, superiora loca mitiores, suprema verò Noë cum filijs suis, infimum erat horreum. Sed & cubitorum ratio longè maior apud Aegyptios Geometras protendebatur: nam hæc nostra dimensionis regula ne vnum quidè par caperet elephantorum.

Ga. cap. 7. *Ex omnibus animalibus mundis tolles septena & septena, masculum & foeminam: de animantibus vero immundis duo & duo, masculum et foeminam.* Hinc admonemur

DYDYM. apud Patriarchas in lege naturali fuisse earum rerum rationem, quæ deinde in lata scriptaque lege fanciuntur.

Ge. cap. 7. *Mense secundo, septimo decimo die mensis rupti sunt omnes fontes abyssi magna, & cataractæ cæli apertæ sunt.* De principio anni apud Hebræos varia sententia est, plerique tamen scriptorum conueniunt à vero equinoctio incepisse, præterquã, cū in Aegypto peregrinati sunt, quæ tempestate mundus conditus motum solis ab Arietis principio exegit.

Ge. cap. 7. *Et quæ ingressa sunt masculus & foemina, Deus,*

EXPLA. IN PENTATHEV. 60

ex omni carne introierunt sicut praeceperat ei Deus, & inclusit eum de foris. Videatur forte cuique superflua hæc repetitio, cum paulo ante dixerit, *bina ex omni carne.* Sed is omnino animaduertat, quemadmodum Rabi Moses in libro de equiuocis refert, Moysen prophetam & si properat in suis scriptis ita, vt commentaria potius quàm historia videatur, nam quæ alij maiores per traditionem acceperant, vt in schola iudicij Heber, in schola Matusalem, Enoch, Noë & Abraham, eadem suis minoribus tradentes, hæc omnia Moyses literis commendauit, attamen sedere in rebus alicuius momenti diligentiores esse, ad maiorem ipsius legis confirmationem. Qualis in repetenda generatione Adam & filiorum Noë, & locis habitationibusque illorum, item in filijs Sem & in Regibus Edom iterum atque iterum recensendis. Cum enim primus legis scopus sit, docere homines creatum fuisse à Deo mundum, atque ab vno Adam propagatum genus humanum, si in hominum censu dormitasset, homines in longinquis regionibus cum autorem sui generis nullum agnosceret, potuissent nullo nego-

VETERVM GRAECORVM

cio sacram historiam arguere vanam. Quanquam si mores opinionesque illorum temporum aut videre aut cognoscere possimus, ne verbum quidem vnum iacere in codice totius legis videmus. Vbicunque enim Moyses eandem rem nobis inculcare videtur, latet maior quaedam necessitas, cui occurrendum sit perinde ac in descriptione vniuersalis inundationis, quæ cum impugnaretur à multis, non piget omnia ad amussim describere ab ipsis generibus deueniens ad certas species rerum.

Qui fuit in arca ferarum cibus? fruménta scilicet omnia & semina. Deus enim ad Noë, ait, *Tolles tecum ex omnibus escis, quæ mandari possunt, & comportabis apud te, & erunt tibi, quam illis in escam.* Hæc enim antea præscripserat tam hominibus ad descendendum, quam ceteris animantibus. Ecce, inquit, dedi vobis omnem herbam iuxta semen suum, omneque lignum, quod habet in se seminis fructum, vt vobis esui sit, omnibusque feris terræ, volucrisque cæli. Vnde liquido patet, tam homines quam feras ab esu carniû abstinuissè ante diluuium, victum sibi de fructibus terræ comparantes.

Ge. cap. 8. *Reuersæque sunt aqua de terra cunctes & redeuntes.*

EXPLA. IN PENTATHEV. 61

untes, & cæperunt minui post centum quinquaginta dies. Id est ad suam naturam redierunt prout erant ante inundationem, & nunc etiã sunt. Omnia, inquit, Ecclesiastes, flumina intrant in mare, & mare non redundat, ad locum vnde exeunt fluuij reuertitur, vt iterum fluant: At vero tempore maximè inundationis eruperunt flumina, neque reuertebantur, imo quæ tota est aqua in visceribus terræ, in superficiem tunc temporis supernatauit.

Et dixit Dominus Deus ad Noë, egredere Ge cap. 8.

tu & vxor tua, & filij tui & vxores filiorum tuorum tecum. Nonnulli discrimen verbo- GENNA.

rum hoc loco adnotantes in ordine, quo ingressi sunt in Arcã, & quo rursus egressi, cū in ingressū legantur filij post ipsum Noë introisse, deinde vxores. Hic autem Scriptor vxorem ponit assequentem virum, postea filios vxoresque eorum: rationem huius dispositionis nauiter redderunt. Tunc enim, inquiunt, Deus cum non, seruatis ordine cõiugij illos introduxisset, neque em̄ in arca matrimonio oportere dare oportebat, nunc cū sua queque coniuge dimittit, quos rursus cre-scendi benedictione profecturus erat.

Et odoratus est Dominus odorem suauitatis. Id est, excepit gratū Noë animū, haud THE O.

H 5 equi

VETERVM GRAECORVM

equidē indore delectatus (ossiū vstrina nihil ingratius) sed offerētis mētem comprobās. Non enim Deus aut corpus, aut corporis aliquas partes habet, vt nares etiam illi suspendamus, quib. odor permeat sensum, hoc igitur gratiarū munus repēdit benedicendo. Cūmq; Noē seminariū foret humani generis, matrixque naturę, ac secūdus Adā, eodem modo benedicitur, quo Adā, simul conformatus fuit, Deus benedixit. Crescite, multiplicamini & replete terrā, & formidololi sitis omnib. feris terre, volucribusq; & serpentibus. Verba fides secuta est: omnia siquidem vel hominis vmbra reformidant. In his legem tulit de esu carniū, quibus illos vesci iussit tanquā olerib.

Ge. cap. 8. *Et dixit Dominus Deus secū meditatus, nō cōmittā vt rursus terra excretur propter hominum facinora, quomodo inhaeret cogitatio hominis.*

DIOD.

Pollicetur Dominus, vniuersale post hac diluuiū fore nullū, verum si animus hominū in sua iuuetute declinet in vitia, sceleribus quidem implicentur, nō tamē quādiu viuant, quomodo ante diluuiū. Dat nō nihil venię iuuetuti, ppter ea quōd ea etas in lubrico sit, facileq; labatur. Noui, inquit, apud posteros iuuentutē maximē fore procliuē in voluptatē.

EXPLA. IN PENTATHEV 62

tates, attamen ne timeatis, nequaquam eius rei causa delebo mortale genus.

Cūctis diebus terra semētis & messis, frigus & aestus, aestas & hyems, nox & dies, nō req̄escent. Nulla em̄ hęc quādiu terras obruit aqua neq; temere additū, *diebus terra*, id est qui pertinēt ad terras, nā quatū ad reliqua elementa ijdem semper viderētur dies: neque diluuiū nihil nisi terras perturbaret.

Et omne quod monetur & viuūt, erit vobis in cibum. At venenosę omnes virosq; animates mouētur & viuūt, quin homines ipsi, attamē in cibū nō veniūt. De hominib. cauetur paulōpōst euidēter in vniuersum, nullo modo licere neq; extra nei neq; p̄pinqui sanguinē p̄fūdere. Si verō mores aliarū gētiū perlustres, nullū fortē animal brutū nō venire in escā cognosces, preterquam quod & apud nos ex viperis catapotia conficiuntur.

Excepto quod carnem cum sanguine nō comedetis. Aliud est hoc edictum, quam quod in Leuitico de sanguine p̄cipitur. Hic enim Deus cū homines admittat ad esum carniū quod ferarū esse videtur, vetat in ea re ferinā seuiciā. Velim inquit, posthac carnib. quoq; vescamini, ita tamē si pri^o sanguis paulatim cū aia p̄fundatur

VETERVM GRAECORVM

fundatur: neque enim & ipse feræ impu-
nè vestro fruuntur.

THEO.
D O R E.

Quam ob causam sanguine interdicū-
tur, apertius docemur in lege. Nam quod
est animus in homine, hoc in cæteris est
sanguis. Igitur carnibus vescebantur
sine sanguine quasi pleribus, quæ sine
anima sensuque vigent. Quod si come-
das cum sanguine, iam & animam vo-
ras: ait enim. *Sanguinem animarum vestra-
strarum requiram de manu cunctarum be-
stiarum.* Quo loco resurrectionē innuit:
non quod feras ante tribunal sistere ve-
lit, tanquam reas homicidij, sed quæ sint
ab eis deuorata corpora colligere & ad
vitam excitare. Nā si in manu eius sunt o-
mnes fines terre, nullo negotio nostrum
vnde cūq; corpus recuperabit. Sed quod
hic subobscurè de resurrectione, hoc ab
Ezechiele certius explicabitur.

DIODO
R V S.

Atqui sanguis concretus terræ magis
naturam sapit, neque faciliè concoqui-
tur, idcirco carnes commendat exangu-
es: quanquam sanguinē hic demonstrat
aut animæ præcipuè conuenire, aut cau-
sam vitæ cōtinere. Vnde illud: Carnem
in sanguine animæ ne comedatis. Vbi car-
nem viuentem adhuc denotare videtur,
ne more ferarum crudis delectemur, sed
occi-

EXPLA. IN PENTATHEV. 63

occisis curatisque.

Quid est quod de comedenda carne GENNA
certam legem tulit? Deus simul hominē DIVS.
creauit, fructus tantum qui de segetibus
arboribusq; legūtur in escā elargitus est.
A diluuiio verò malori vs^o est liberalitate,
nōtamē vt aliquo modo animas resciceret
corporaque labefactata, sed vt sic homi-
nes afficeret, vt maiores culpas deuitarēt.
Prouidebat enim fore quandoque, vt in
eam dementiam dilaberentur, vt vel bru-
ta animalia dedicarent in templis. Admo-
net igitur pulpamentum, vt impietatem
amoueat. Extremæ utique insanie est, pa-
ratis ad cibum supplicare, præsertim cū
ex his multa sint impura, quæ ne in cibo-
rum quidem censu referri debeant.

Arcum meum ponam in nubibus, & erit Gc. cap. 9.
signum fœderis inter me & inter terram. Si-
gnum, quod in omnes generatiōes pro-
ponendum fuit ad timorem diluuij tol-
lendū ex ipsa natura, quod opus est Dei,
merito sumitur, vt sapius eiusmodi sola-
tium appareret hominibus, quod secum
ferenitatis indicium afferret. Iris enim in
nubibus non appareret, nisi Sol in aduer-
sa regione luceret hominibus, pluuia igi-
tur eo tempore vniuersalis esse non po-
test.

Bibensq;

VETERVM GRÆCORVM

Ge. cap. 9. *Bibensq; vinū inebriatus est, & nudatus in tabernaculo suo. Quamobrē igitur Noë e-*
THE OD: *brietatis culpa vacat? Imprudentię fuit hec non intēperantię culpa. Primus em̄ mortaliū vuas cum expressisset, ignarus, quis & quātus esset vsus potionis facilē nō ser uato modo ab alienatione mētis labora uuit. Nec mirum etiam, si nudatis verendis iacuit, quotidie videmus confopitos somno membra temere iactare detecta.*

Ge. cap. 9. *Quod cum vidisset Cham pater Chanaan verenda scilicet patris sui esse nudata, nūciauit duob. fratribus suis foras. Cur hoc loco, cū de filijs agatur Noë, vnus quoq; nepotis mentionē facit? An qa ipse Chanaā im pietate quadā cæteris p̄staret, cumq; spiritus ostēdere vellet similitudinē inter patrem & filiū, seiungit quodāmodo ab aliorū fratrum pietate. Filij quidem oēs erāt Noe, quantū ad genus: vnus hic non filius, quantū ad mores, sed pater similis nati, quo circa emphaticē dicitur, ipse pater Chanaan. Afferebat etiā Hebræus quidā ad huius loci explicationē maiorū suorū traditiones. Quod primus omnium Chanaam cū pudenda vidisset Aui, reule rit patri suo nō sine irrisione senis: Cham verò cum patrē excusare deberet obiurgans q̄ ridebat, accessit impudēter & cōspicatus est, neq; eo cōtentus, fratrib. et-*

EXPLA. IN PENTATHEV 64

lā, pdidit. *Enigilans Noë ex vino. cognouit que fecerat ei iunior filius. At ipse Chā natu minor non erat, imo secūdus. In Iaphet ergo talis culpa reij ceretur. Ceterū cū Auus more suo filios etiā appellet eos q̄ nepotes sint & pnepotes, patet hec de Chanaā à scriptura referri, p̄ut ex ijs, q̄ sequuntur, certius adhuc apparet, Maledictus Chanaan. seruus seruorum erit fratribus suis. Quod si q̄s admiretur q̄obrem ipse Cham vir eiusdē cum filio impietatis expers fuerit maledictionis, animaduertat ex ea imp̄catiōe, si ad Chā quoq; spectaret, fratres etiā suos perinde ac minores Chanaā in partē seruitutis traxisset. Verū si nulla de parētū ueneratiōe lata lex erat, q̄obré Chā tanq̄ homicida damna? Naturę indidit Deo necessarias leges, quarū calculo & Cain dānat⁹ fuit. Nā & ille satis admonebat cēdē nō p̄mitti, vnde dolo primū aggress⁹ est si atrē, cū lōge à parētibus abduceret. Sed & Deo sciscitāte, vbi Abel frater tuus? iuit inficias, nō ob aliā causā, quā q̄ cōsci⁹ erat admisi facinoris. Deprensus porro à iusto iudice id peccasse fatetur, q̄ omnino expiari non posset. Nec minus Adā p̄sentia Dei latere conat⁹ est gnarus esse in culpa. Eodē modo Chā, q̄ contra naturę legē ausus sit,*
iure

VETERVM GRAECORVM

iure damnatur. Quòd autem natura doceat nos venerari parentes, fratres ipsius Chàm contestatur, qui cognitare percussis pudore obliquo gressu patrem pallio velarunt, ne cernerent oculis unde progeniti viuerent. Benè igitur est, si pater illis benedixit.

Ge. cap. 9 *Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanà seruus eius.* Cur hoc de solo Sem dicitur,

DIOD. atque excipitur Iaphet, qui eadem reuerentia profecutus est patrem? An quia spiritus sanctus semen ex ipso Sem fidele prouidebat? Qualis Abrahà cum posteris suis, ac Dominum præcipue Iesum secundum carnem? At verò Noè sub prætextu malè beneque dicendi, vaticinatur. Namque Persis Romanisque seruiuit, seruitque etiamnum genus Chanaanum. Verùm ipse Cham expers est execrationis, quoniam Deus semel iam illi benedixerat, neque ausus est Noè maledicere, cui iam Deus benedixerat. Quid illud, habitet Iaphet in tabernaculis Sem? nonne apertum est vaticinium? Etenim postea Mada, id est Medus filius Iaphet, pulcherrimam omnium regionum in quibus Sem confederat, occupauit: Medeam scilicet, quæ bona pars est Persici agri.

Impre-

EXPLA, IN PENTATHEV. 63

Imprecatio sit in Chanaan potius quàm in ipsum Cham, tum quod æquum, putato, erat, filium peccantem aduersus patrem pœnas in filio dare, tum quia futurum erat genitos de Sem in regione ipsius Cham figere sedes. Ingressus est enim Israel in Aegyptum, & Iacob habitauit in terra Chà, & in diuidendo Chanaan agro euenit, vt alij quidem tollerentur è medio, alij quales Gamaonitæ, pro colonibus seruirent. Illud verò dilatat Deus Iaphet, & inhabitet in ædibus Sem, fiat Chanaan puer illorum, in benedictione ipsius Sem docet complecti etiam Iaphet, vel inhabitet in domibus Sè Deus. Vt sensus ita se habeat. Quia bene Deus faciat etiam ipsi Iaphet, omnem suam prouidentiam ponat in Sem atque in eius dirigenda domo.

Si Cham peccauit, cur in filium cadit THEOD. imprecatio? Præter ea, quæ superius dicta sunt, illud etiam animaduertendum: quod si ipsum Cham imprecationi addiceret, in omnes suos posteros deriuaretur eadem pœna, quæ ad minimū eius filium tantum pertinebat. Est etiam adnotatione dignum, iusta hæc viri verba non maledictum, sed vaticinium esse. Cum enim de prosapla Sem exorituro Israël

I regnum

VETERVM GRAECORVM

regnū Palestīnē deberetur, quē olim ab
ijs, qui de Chanaā oriundi erant, teneretur,
ad imprecationē trahit vaticinium,
vt & futura simul enunciat, posterōsq̄
deterreat ab irrisione parentum: id quē
nobis apertē demonstrat benedictio ad
Sē pertinēs: *Benedictus Dominus Deus Sēm*
& sit Chanaan seruus eius, nō hoc ad vtrū
quē, sed ad vnum Sēm pertinet. Ipsi vero
Iaphet generis multitudinem mutipli-
cemq; sobolem prēdicat, alteri pietatem
& religionem, cū in eius tabernaculis ha-
bitaturū esse Deū dicat, primū in Patriar-
chis atq; pphetis, deinde in sancto taber-
naculo ac Hierosolymis. Sed ad vnguem
prēstitit, quod pollicebatur prophetia,
mysterium dispensationis, quādo Deus
verbum & Dei patris vnigenitus corpus
nostrū induit, tēplum sibi cōparās de ge-
nere Dauid Abrahæq; de prosapia Sēm.
Porro seruitus Chanaan in Gamaoni-
tis, fidem vaticinij liberauit.

DIOD. Noē suis verbis non tam filiis impreca-
tur aut benedicit, quā ad posteros fu-
turaq; tēpora respicit. Nam si exactius pē-
sitatur, neq; Chanaan seruitutem serui-
uit, etenim pater Sidonis fuit septemq;
nationum: sed multis post seculis ad po-
steros deuoluta est conditio seruitutis a-
liam ob

EXPLA. IN PENTATHEV. 66

siam ob causam. Sed Scriptura hoc ma-
ximē voluit, vt alios abstereret à parētū
contumelia, veritas autem, vt quē futura
erant prēdiceretur, quomodo euenisse
videtur Iacob, quando Simeoni & Le-
ui mala precatus est propterea quod Si-
cimitas deturbassent. Diuidā, inquit, eos
in Iacob, & disperdam eos in Israël, sed
& Ruben eadem ratione propter illegi-
timum cubile. Qui cum Simeone postea
dedit aliorum facinorum pēnas. In
Leui autem locum habuit vaticinium
patris haud in malam rem, sed in fœli-
cem euentum. Sacerdotes enim Leuite-
que renunciat tribus omnes absolue-
runt.

Ex his igitur cognoscere est, alia
dictis conformari, alia factis in sacra
scriptura non sine rerum optima dis-
pensatione & œconomia: qua sanē
ratione multa, quæ solent in quæstio-
nem venire, facile dissoluentur.

Et erat robustus venator coram Domino. Ge. cap. 10
Modus hic loquendi apud Hebræos
qui quotiescunq; volunt alicuius rei
excellētiā designare nomine Dei
vel Domini vtuntur. Nam & mon-
tes altissimos lex montes Dei appel-
lant: & Hemrod cū præ cæteris vide-
retur

VETERVM GRAECORVM

retur robustus, non coram hominibus, sed quod multo maius est, etiam apud Deū, dictus est hoc de se praestitisse.

Ge. cap. 10. De Sem quoque nati sunt patre omnium filiorum Heber, fratre Iaphet maiore. De Graecis certior elicitor sensus, καὶ τὸ Ζῆμα ἐρευνᾷ, impersonaliter dictū: Et de Sem quoque procreatum est. Cū verò vltimo loco huius genealogia reseruat, utpote necessaria ad ea, quae sequuntur, his verbis omnem tollit ambiguitatem, de quo Sē orti sunt ad quos scribit haebraeos. Ipsi quoque Sem, inquit, generatum est, qui pater fuit omnium filiorum ipsius Heber, & frater maior Iaphet. De Cham verò non est quamobrem meminisse voluerit, ut qui aliò se conuerterit.

Ge. cap. 11. THEOD. Erat autem terra labij unius, & seruarum eorundem. Quae nam erat haec lingua, & quae aliarum est antiquissima? nempe qua Syrii vtuntur, quod ex ipsis deprehenditur nominibus. Adam enim Syra lingua terram ruffam significat, ut sit ille quasi testaceus siue terrenus. Cain verò possessionem dicunt, quomodo ipse Adam collaudans Deū cecinit: Posedi virum per Deum. Abel luctus interpretatur: Primus enim is mortuus iacuit, primusq;

EXPLA. IN PENTATHEV. 67

primusque suis genitoribus luctum praebuit. Noë quoque apud illos requiem sonat.

Heber postquam genuit Phaleg, annos vi- Ge. cap. 11. xit quadringetos triginta: & genuit filios & filias. Si igitur Heber genito Phaleg tot DIOD. vixit annos, Phaleg verò centesimo trigesimo quarto suae aetatis anno fustulit Ragam, quanto iam turris substruebatur, patet, ipsum, Heber multo post tempore, quam turris aedificaretur è vita migrasse, Hebraea igitur lingua ab Heber hoc cognominata seruat in columis alijs in alias linguas diuisis, utpote qui illorum sententiae de turri aedificanda non subscripsisset.

Multi hebraicam linguam existimant THEOD. ab Haber nomen accepisse, propterea quod solus ille priscum retinuerit sermonem, vnde etiam gens Hebraeorum. Ego tamen Hebraeos, opinor, appellatos fuisse, quo tempore Abraham à Chaldaeis profectus in Palestinam Euphratem transfretauit. Hebra enim apud Syros transfretator nominatur. Nam si ab Heber vocarentur Hebraei, in eodem nomine multae aliae gentes continerentur, quarum autor fuit idem Heber, quas inter praecipue sunt Ismaelite, Amalacitae, Mo-

VETERVM GRAECORVM

abitæ, Ammanitę. Sed & qui Charras incolunt à Nachor & aban genus deducunt, quorum nulli Hebręa vtuntur dialecto. Quin & ipsi Abrahę hoc idem nomen inditum fuit: ait enim Scriptura.

*περὰ γ. Cum Lot captiuus abduceretur properans nuncius Abrahę *transfretatori dixit, quomodo apud Hebręos codices legitur. Cæterum in his contendere, quę ad rem pietatis nõ faciunt, superuacaneum.

Ge. cap. ii. *Thare annos natus LXX. genuit Abrahã Nachor, & Aram.* cum adhuc scilicet esset in Chaldęorum regione. Pauloque inferius inquit, *Et facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum. Et mortuus est in Haran.* Si igitur septuagenarius Thara suscepit Abrahã & Nachor, quinto autem & ducentesimo post anno moritur, quonam modo egreditur deinde Abraham de Haran annum agens LXX? Tunc enim temporis centum & XXV annorum fuisse ratio temporum supputare videtur. Pertinet hæc quęstio ad eos nimirum, qui oscitanter scripta diuina legunt. Illud enim Mosaica verba demonstrant, septuagenarium quidem Tharam procreasse filios, at non ter geminos, licet vno veluti tempore enumerentur à Moysę, qui ad numerum filiorum respexit, non ad

EXPLA. IN PENTATHEV. 68

ad temporum successiõnem. Nam & de Noe dicitur, cum quingentorum esset annorum, genuisset tres liberos, neque hoc eodem partu, verum vt historia narrat diuerso quenque tempore. Docemur etiã experiẽtia duce alijs primogenitum esse præcocem, alijs ferotinum. Sed & ipse Aran, de quo postremo loco meminit auctor, maior tanto depræhẽditur fratre suo Nachor, vt filiam suam Melcham acceperit Nachor in vxorem, quod si maximus natu recensetur vltimus, verisimile est, ætate postremum primo poni loco, de quo magis historia laboraret. Nam vbi primogenitum sibi demonstrare necesse habet, seriem temporis obseruat, alioqui nobiliorem præponit, licet ætate minorem: Et quidem Sarra patruelis erat Abrahę. Etenim verè, inquit, soror mea est, ex patre quidem, non quantum ad matrem. Quomodo etiam Lot fratrem suum appellat fratris filium. Veroque simile est Aran mortuo filias eius vxores fratrum fuisse, qui non sustinerent pro derelictis haberi, præsertim cum de Chaldecęa properarent in Haran. Abraham igitur & Nachor fratris sui filias acceperunt in vxores.

Et facti sunt dies Thare ducentorum, quinque annorum, et mortuus est in Haran. Ge. cap. ii. DIOD.

VETERVM GRAECORVM

Si pater Abrahamæ secedens in Palestinam obijt in Charram, vel, vt alij legunt, in Haram, cur Deus Abrahamæ dixit, *egredere de terra tua & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in regionē, quā monstrauero tibi*, quasi ignaro quo proficisci oporteret? Totam hanc addubitationē diluit B. Stephanus, quando ait: Apparuit Deus patri nostro Abrahamæ prius quā habitasset in Charram. Vnde liquidō patet Tharem à visione, quam vidit Abraham in agro Babylonico secessisse vnā cum sua domo in Palestinam: quia consilium Dei erat, vt Abraham solus, eiusque posterī terram promissionis hæreditate possiderent, Thare quidem mansit in Haram cæteri que eodem modo post obitum ipsius Tharæ. Solus autem Abraham superstitē adhuc, opinor, patre, secundo euocari meruit ad hæreditariam regionem, & *egredere*, inquit, *de terra cognationeq; tua, & de domo patris tui*, vt in patre Ecclesiæ Abraham illud etiam nō desideraretur. Quicūq; patre vel matrē magis diligit, quā me, nō est me dignus. Si quis verō dicat Abraham post obitū patris de Charā secessisse, nō poterit supputatione annorū se de Abrahamæ ætate explicare, quemadmodū notauimus

EXPLA. IN PENTATHEV. 69

uimus in superioribus. Quod autem solum Abraham Deus voluerit hæredē eius regionis, monent etiam quęcunq; in semigratione ipsius Lot euenerunt.

Et sublata est mulier in domum Pharaonis. Quid hoc loco Scriptura silētio præmittit Sarram seruari intactam: in historia verō de Abimelech sedulō omnia refert? nimirum quia eo tempore cū Isaac parere deberet, ne qua suspectum Abrahamæ semen esse posset, appositē loquitur Scriptura, Abimelech nequaquā tetigisse Sarram: si verō quemadmodū autumāt nonnulli, non abstinuit Pharaō concubitu Sarræ, non video, qua precipua cura dignatus sit, si Deus vxorē illius vitari æquo animo tulit. Ecquid erat opus tā grauer regem vna cum domo plecti, si illēgitimum nolebat prohibere cōnubium? quanquam ex verbis ipsius Pharaonis, quibus se apud Abraham excusare conatur, satis omnibus facit, nullam Sarrę contumeliam attulisse, sed & volentē morbus superueniens absterrisset. Cæterū vtrobique videre est, quod & barbaros natura docuit, adulteriū annumerari inter flagitia, quę supplicio vindicari oporteat. Præterea apertē Scriptura demōstrat, quod ratio diuina studio-

Ge. cap. 12

THEO.

VETERVM GRAECORVM

fos iustitię aberrare ex ignorãtia nõ sustinet. Quia verò pius Abimelech magis q̃ Pharaõ alter altera ratione deterret à crimine, ita, vt ipsum Abimelech visione primũ, deinde remuneratiõe Deo p̃secutus sit.

Ge. cap. 14

Et ecce vnus qui euaserat, nunciavit Abrahamã Hebræo. Alij legunt *Abrahã*, *αβραημ* id est trãfretatori. Moyses em̃ non prius hoc cognomentũ apposuit Abrahe, quã bellum vltra Iordanem cõtra Sodomę Gomorreęq; Reges intulerũt Perfã, vt q̃ tunc vltra flumen habitaret. Ipse enim sedem collocauerat ad quercũ Mambre aperte demonstrans scriptura quamobrem eo cognomento dignosceretur.

Ge. cap. 14

* πτεατ̃

A C A C I.

Ge. cap. 14

THEO.

Nunciavit Abraã *transfretanti. Gentile nomen interpretatur. Hebræus enim ab Heber transiens significat.

At verò Melchisedec rex Salẽ, profers p̃eã nã & vinũ benedixit ei. Vnde hic gen^o dixit? Quis hoc vere sciat? quãdo Paulus ipse dicat illũ sine patre, sine matre, nulla profapia virum? at verisimile est ex ijs gẽtibus illum fuisse, qui Palestinã incoleret. Erat enim & Rex & sacerdos. Sacerdos quidẽ Dei altissimi. Vnde illi obtulit Abraã decimas manubiarum: & iustus alio qui vir & amicus Dei fructum recipit benedictionis, nimirum ab eo, qui typũ domi-

EXPLA IN PENTATHEV. 78

dominici sacerdotij gerebat. Nõ abs re itaq; panẽ vinumq; repedit, vt qui fortẽ talia offerre Deo cõsueuisset, in qua re etiã typus maximẽ desiderabatur.

Domine Deus quid mihi dabis? ego vadam absq; liberis. Hec quia cum illi Deus p̃m-

mium, & quidem magnum, pollicit^o es. IOAN.

set, exprimẽs suum dolorẽ, quãq; animi tristitia cõficeretur p̃pter orbitatẽ subnectit, & quo sibi magis misericordẽ Dominũ cõciliaret, non cõtent^o his addidit.

Mihi autem nõ dedisti semen. & ecce vernaculus meus hæres meus erit. Maximam hæc doloris intentionẽ p̃ se ferunt, vt quãtãtum nõ resonent, ego ne dignus quidem sum ijs, quib. verna fuit, sed orbis abibo, ille, quãcunq; mihi dono dederis, hæres perfructur, licet hæc identidẽ mihi feminiq; meo pollicitus sis.

Credidit Abraã Deo, & reputatum est illi, &c. Si fidẽ habuit Abraã, quĩ fit, vt ausus sit dicere Deo, quo nã modo cogno-

scam hui^o hæredẽ fore? Nõ sunt hæc verba hominis increduli, sed eius, q̃ consiliũ rationẽq; hæreditatis cupe ret intelligere, cũ enim plurimas gẽtes videret occupasse Palestinã, querebat quonã modo eius modi regnũ adipisceret, bellĩ ne iure interimerent, an expellerentur. Idcirco De^o facris

VETERVM GRAECORVM.

facris peractis cognosces, inquit, pro-
cōperto inquilinū fore semē tuum in a-
liena regione, & in seruitutē redactū ex-
agitari annos cccc. Quibus verbis facile
videre est, qui sit huius interrogationis
tropus. Docetur enim quo pacto, quo
etiam tempore imperium eius prouincie
potietur. Cuius expertem fore Abraham
demonstrat, quando ait. Tu verò in pace
vitam absolues. Quamobrem verò diffe-
rat in aliud tēpus hāreditatem, inde fit
manifestū, quod Amorrhōrū flagitia nō-
dum numeros oēs absoluisse dicat, vt ad
internecionē deleri promererentur. Nā
eo tempore supererāt illis nonnulli insi-
gnes pietate viri, qualis Melchisedec, A-
bimelec, quiq; inhabitabant Chebron,
ijadmodum officiosi fuerunt in Patri-
archam, quem cum regem sibi à Deo es-
se acclamarent, cadauer tuum dixerunt
in nostris selectis condito monumētis.

Ge. cap. 15. *Iste Damascus Eliézer.* Quia nullus
mihi filius est, Eliézer ex Masech ortus
GENNA. Damascena, meus scribitur hāres. Alij
duo hęc nomina de vno eodemque in-
telligunt, vt cui duplex hoc nomen in-
ditum fuerit: nam & aliorum proprium
nomē ē duob. integris cōponitur. At Eli-
ézer adiutor domus interpretatur, cuius
in

EXPLA. IN PENTATHEV. 71
in Damasco adiutorē habuit Dominū.

*Domine vnde scire possum quod possessorus
sim eam? Sume,* inquit, *mihi vaccā & ca-
pram trimam, & arietem annorum trium,* Ge. cap. 15.
turturē quoq; & columbam. Vide quam
humane fœdus cum illo percutiat. So-
lemus enim quotiescunque fidem pro-
missis conciliare volumus, indicium pi-
gnūs ue aliquod offerre, ad quod alter
respiciens habeat pro comperto fidem
promissa prestaturū. Nec minus & ipse
Deus, vt patriarcham solaretur, adrem
alioqui humilem descendit & crassio-
ris nota, nolens à consuetudine illius tē-
pestatis discedere.

Damascenus apud Hebræos legitur, DIOD.
nō Damascus, quòd è Damasco matrem
habuerit. Ceterū per animalia trima, ge-
nerationes eius populi denotantur iuue-
nescens adhuc & incōstantis. Iuuenca
enim quæ prima nominatur, primum
merito genus designat. Sicut enim iuue-
ca indomita est expersque iugi: ita quo
primum tempore in AEgyptum populus
venit, liber ab eius gentis rusticitate ser-
uatur. Capra verò quæ post iuuenecam
assumitur, secūdā videtur innuere gene-
rationem. Quæ admodum enim capra
fructui est Domino suo, licet tenuis ille
fit: ita

VETERVM GRAECORVM

fit: ita & secūda in Aegyptū semigratio in seruitutem, quaecunq; ea fuerit, populū coegit. Tertius adducitur aries tertiā pculdubio pmonstrās. Hic em̄ vberem de se fructum Dño prābet. Nec minus Aegyptijs tertius fuit vsus populi Israelitici. At verò turtur atq; colūba pfectionem ex Aegypto prādicāre: turtur quidem eremo gaudens, q̄ diu populus per solitudines circū agitur ostendit. Columba verò mitis ingenio & cū hominib. ferē cohabitās Israelis iam terras pmissas incolentis typus fuit. Per dissectiōnē verò animalū afflictationes significātur & erumnā, quib⁹ in Aegypto laborarunt. Quod ore aduerso pposuerit, prāmonere eos voluit seruitutis, cuius inuicē participes futuri essent: Aues autē integras seruauit, vt executibus ex Aegypto ostēderet finem seruitutis. Auiū porrò volatus ad dissecta cadauera impetus signant Aegyptiorum in populū Israeliticum: asidens verò Abram ad absterrēdas aues, Dei prāsefert prouidētiam curāq; in populū exijs, quā iam Abraē pollicitus erat. Illud autē, *cūq; sol occumberet*, id est extremo die, temporum cōsummationem designat: excessus prēterea mentis Abram, & *horror magnus* & *tenebrosus inuasit eum*: nō ob aliam, puto, cau-

EXPLA. IN PENTATHEV 72

to, causam, q̄ vt ipsum redderet animi pēdentē, quò attētius quā dicerentur, exciperent. Hanc formā typūq; rerum verisimilē magis faciūt, quē peractis sacris dicuntur à Deo. *Cognosces*, inquit, *quod in gl̄num erit apud externos semen tuū*, deinde subiūgit. *Quarta verò generatio pedē referet huc*. Ternā igitur trimēq; animantes quadrupedes addicūtur sacris, ad pēditionē triū generationū, q̄ fuerūt apud alias natiōes. Auiū verò altera generatiōe significauit, q̄ vitam in eremo duxit, altera, q̄ in suis sedibus tandē collocata quieuit.

Et utrasq; partes cōtra se altrifecus posuit, Gc. ca. 15. *aves autē non diuisit*. Hāc omnia Deus de Chaldeo rū more fieri permisit, q̄ curiosus auiū volatus obseruabāt, oeconomi ea ratione, qua plerunq; vtitur in rebus humanis, vt futurarū rerum admoneret Abrā. Qui si sedē territabat aues, nihil mirū. Absurdū quippe fuisset, si q̄ ad inēdū fœd⁹ dedicasset, volucrib. abiecisse videretur, antē p̄sertim, quā ratum fuisset. Respicit illud item ad eundem morē, diuisit ea per medium, cum apud Chaldeos tuti us habeatur, si per animalium sectionem fanciretur iusiurandum, eadem imprecantes desertoribus mala. Et solis quidē occasus tristitia portēdit, cum in tenebris

m et u

VETERVM GRAECORVM

metus, non in lumine patrem corripiat eorum, ad quos eiusmodi praedictiones pertinebant. Quod autem quarta generatione potiti sunt regioe promissa, phoenice ea est & Palestina, quae tunc temporis à Chananeis incolebatur, patet exemplo posterorum, nam cum Leui, verbi causa, deuenerit in Aegyptum, Eleazar deinde filius abnepotis egressus inde agrum promissionis accepit.

Ge. cap. 15.

Cum ergo occubuisse sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumigans, & lampas ignis transiens inter diuisiones illas.

THEO-
DORE.

Quod occidente sole clibanum viderit fumigantem & inflammatas faces, & illum litasse portendunt, & extremo afflictionum tempore fore, ut appareat Deus in igne fumoque primum Moyse, deinde vniuerso populo. Sub hac specie ignis intelligitur more Chaldeorum Deum foedus fecisse ratum: nec etiam Moyse lex sine igne sancitur.

Ge. cap. 16

Ingredere obsecro ad ancillam meam, si forte saltem ex illa suscipiam filios. Intemperantes nonnulli hic suae libidini applaudunt, cum patriarcham videant pellicem habuisse. Sed si haec, quae pertinent ad Agar, paulo rectius consideremus non libidine victum fecisse hoc Abram videbi-

mus

EXPLA. IN PENTATHEV. 73

mus, sed ut sibi, obsequens uxori, pararet heredem. Nam cum Sarai desperata sobole iniquum putaret, domum viri sui per se sine successore deficere, obtulit ancillam non sine prece. Quid igitur peccauit Abraham, praesertim cum neque natura, neque lex adhuc vlla plures vetaret uxores? Atqui, quod precibus uxoris potius quam cupiditate deflexerit in ancillam, ut sibi natura filium, uxori adoptione procrearet, quae sequuntur ostendunt. Nam & ipsam Agar, quam cognouit iniuria in simulari, tradidit in uxoris potestate, quo tempore illa parturiebat. Verum de religione sanctisque moribus Abraham cum multis scriptores, tum Rabi Moyses in tertio equiuocorum: qui ex arcanis Zabiorum Chaldaeorumque monumentis refert, Abraham cum in ea gente natus esset, quae seruiret igni, solentque praecipue lunamque colerent, tantum abfuit, ut eorum superstitioni acquiesceret, ut primus audacter monuerit eam gentem falsae religionis, quam obrem multa illic graui pro veritate perpeffus meruit à Domino aliud seu ocatu audire, benedicam benedictibus te, & maledicam maledictibus te. Quanta porro benevolentia fratrem eiusdem religionis socium prosequeretur, fratragema viri demonstrat,

K qui cum

VETERVM GRAECORVM

qui cum paucis ausus est praelio congruere cum quatuor regibus, sed neque vlla bonorum externorum cupiditate laborasse declarat illa: A filo subtegminis usque ad corigiam non accipiam de omnibus bonis tuis. Eum igitur, qui tot virtutibus insignis uxorem haberet omnium formosissimam, ancillam appetisse non credendum.

Ge. cap. 16 *Quae videns quod conceperit, despectui non habet.* Non cuius est sustinere honores: en

ORIG. quae a Domina eo honore afficiebatur, ut in partem thori vocaretur, dominae paulo post insultat.

Ge. cap. 16 *Cum inuenisset eam Angelus Domini.* Idcirco inuenit, quod in utero semen Abrahae gestaret. Vide omnes, quos vocat Ismaelitas, a nostris dicuntur Saraceni, ij sunt Arabes, Aegyptij & Aphri.

Ge. cap. 61 *Vocauitque nomen Domini qui loquebatur ad eam.* Ex his verbis lex suo more declarat, Agar agnouisse Dominum non sine admiratione, cum Iogius abesset ab Abram familiari, sic dixerim, Domini, inquit, enim, tu es Deus qui nunc me vidisti, ac significate adiecit hic, quasi dicat, non modo apud Abram, sed in tanta solitudine vidi post etiam illum, qui a me prius visus fuerat. Nam in Hebraeis codicibus legitur post, non posteriora: & Lxx. visum mihi, non videtis me

EXPLA. IN PENTATHEV. 74

ris me, sunt interpretati. Sed quem paulo ante appellabat Angelum, nunc Dominum vocat, cum sit is magni consilij Angelus. Quique antea naturalis fons erat, nunc puteus per substructiones factus est.

Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, Ge. cap. 17 sed appellaberis Abraham. Est hoc primum quasi foedus, primumque lucrum. Non amplius Abram, id est pater eximius, sed Abraham hoc est pater multitudinis posthac vocaberis.

In generationibus tuis foedere sempiterno. Ge. cap. 17 Foedus hoc esse sempiternum negauerit nullus, qui primo vim ipsius, promissi considerauerit: nihil enim est a Deo non sempiternum, etiam si pro conditione nostra irritum fiat. Deinde quod apud Israelae collapsum videtur, seruatum hodie apud Christianos, qui circumcisi corde per fidem facti sumus Deo populus acquisitionis. Sicut enim Nothus ille filius aedito in lucrum legitimo celsit, ita superueniente spiritu sancto, quae fuerat in carne circumcisio antiquata refrixit.

Circumcidetur ex vobis omne masculinum. Ge. cap. 17 & circumcidetis carnem praeputij vestri, ut sit
Ge. Quare iussit Deus Abraham posterosque THEO.
circumcidi? Quia cum inter exteris ille gentes habitaret, hac ratione Deus cauere vo-

VETERVM GRAECORVM.

luit, ne inter impios homines nobilitas viri suorūq; virtutes barbara contagione polluerētur, cū ad hoc veluti fœderis signū respiciētes auctoris perpetuam memoriam retinere cogerentur. Vera hæc esse arguit eremus, vbi annos XL. obrātes nulla sunt vsi circūsektione, vt que eo tempore necessaria nō esset, quando lōge ab alijs gentib. secum verfarentur. Simul verò pmissas sedes attigerūt, iterum Deus ritū circūcisionis reuocauit, quod cum futurū esset, vt cum alienis p miscerentur, eadem nota cōmoneri oportuit. Si verò de ea re Iudēi maxime glorientur, sciant nō solū Patriarchā circūsectum, sed Ismaelē quoq; libertinum & vernas omnis. Itē Idumēos de Chetura regione, quin & Aegyptij circūcisionē didicerūt, attamen omnes impij. Nulla enim circūcisio est, quantū ad iustitiam, sed ne Abraham quidem ipsum circūcisio iustū, sed fides reddidit, porò virtus illustriorem. Circūsektio igitur fidei tantum nota est & inditium.

Ge. cap. 17 *Masculus cuius preputij caro circūcisā non fuerit, delebitur anima illius de populo suo.*

DIOD. Non quia necessaria sit talis circūcisio, sed q̄ fœdus contemnitur, & abrogatur testamentum, qua nota dignoscitur omissa.

EXPLA. IN PENTATHEV. 75

missa. At verò quid infans incircūcisus peribit? Est enim parentū vt octauo die circūsecetur. Codex igitur apud Syros ita se habet. Quicumq; nō circūcidit, peribit, cū Hebrēorū faciens scriptura. Qui cum per fidei statum cognosci nō possēt, quasi pecora ex impressa nota fecit insignes, vt p̄ carnis defectionē Iudēorū ostenderet electionē. Philo tamē Hebrēus vsū fuisse, inquit, Dominū hac hyperbole cōtra infantes, vt p̄ sectē etatis homines nulla se possent exculatione tueri, si legem neglexerint.

Nō fuerit abs re querere cur iusserit De^o circūcisionē nato Isaac potius, q̄ edito Ismaele, quādo hæc ad vetus instrumētū pertineret. Voluit, opinor, innuere hanc sanē ad preparationē gratiē cōferre, at tamē idoneā nō esse ad benedictionē cōsumādā, neq; omnino munia legis assequi posse promissiones. Quod autē pueros octo dierum circūcidi voluit, declarat hāc nullā esse disciplinā virtutis: nihil enim eiusmodi caperet etas infantilis. Nota quēdā tantūmodo est, que segregat à ceteris quicumq; vtatur: quale est imperatorium decus, quo milites exornātur equestris notē. Idcirco autē in genitilib., vt suę in illos p̄uidētia cōtinuo

VETERVM GRAECORVM.

admoneret, qua genus illis constituit de sterili intermorta; matrice cõtra naturæ leges, in quo & mortuorũ resurrectio præsignatur. Quod autẽ & familiã & empticios admisit ad circũcisionis mysterium, alias quoque gentes prænuñciat promissorum in Christo fore participes.

Ge. cap. 17. *Vxorem tuam non vocabis*, priuato quodammodo nomine *Sarai*, id est Domina

CYRIL. *mea: Sed communiõri Sarah*, quod Domina significat princepsq; absolutè. Hãc primã ex mulierib. inuenimus, cui Dominus benedixerit, neque id sine mysterio: vt legitimus filius benedicẽdus ex viroq; parẽti oriretur benedicto. Erit autẽ in nationes, & reges etiam populorũ, tametsi proprium hoc videatur Esau. Nam Reges Idumeorũ ab Isaac originẽ deducũt.

Ge. cap. 17. *Ascendit Deus ab Abrahamã*. Ergo collocaturus cũ Abrahamã descẽderat, & de circuncisione ex inferiori loco transegit vallis Mamræ.

Ge. cap. 17. *Duodecim duces generabit, &c.* Duces, inquã, tribuum suarũ, quemadmodum xij quoque principes ex Israel, à quibus xij tribus, quod paulõ post in Israelis genealogia latius explicabitur.

Ge. cap. 18. *Domine si inueni gratiam in oculis tuis, &c.* Vidit Abrahamã tres Angelos typũ Sãctę Trinitatis,

EXPLA. IN PENTATEV. 78

nitatis, qui cũ essent eiudẽ (sic dixerim) substãtiq; eodẽque honoris obsequio digni, p vna eademq; persona accepit, eosdem tanquã Deũ adorat, tanquã hospites inuitat. Cũq; à scriptura modõ viri, modõ Angeli dicãtur, tanq viri dãtib: accũbunt. Nã si Angeli incorporẽi, corpora tamen habere videbantur, ita & vesci: cũ re vera per os cibus in ventriculum nõ demitteretur, cõficiẽbatur autem occulta ratione, esset extre me dementiã, curiosius hæc, idque genus alia perscrutari.

Domine si inueni gratiam. Singulari numero tres Angelos alloquitur, quod omnes eiudẽ naturę gauderent honore, quib. erat ipse prestõ sub arbore, nolens Dei ministerium committere vernis.

Et Abrahamã simul gradiebatur &c. Quam Deo gratũ illud quoq; officiũ est, cũ hospites deducimõ lõgẽ ab eĩdib. vide, Abrahamã, quẽ dũ psequitur illos, rescire meruerit. *Clamor Sodomorũ*. Qui. s. libidinis ritãrũq; stimulis concitabãt oia deturbãt.

Quia semel &c. Qui se ipse deprimat, exaltabitur. Is qui se terram cineremq; putabat, qui ne de rebus quidem iustis agere cum Domino fidenter audebat, tanto dignatur honore, vt consilij diuini tantum nõ particeps fiat.

VETERVM GRAECORVM

Ge. cap. 19

Veneruntq; duo Angeli Sodomam vespere.
Ad Abraham quidem tres viri meridie,
Sodomam verò duo Angeli vesperi, si-
quidem bonorum prænuncia lux, tene-
nebræ malorum. Iam enim iustitiæ sol oc-
ciderat Sodomitis tenebræque impiorū
supplicia aduentabant. Præterea vbi bo-
na nunciantur, Dominus adest, in denun-
ciatione malorū accedere noluit, vt quē
admodum libēter elargitur hominibus
bona, ita inuitus ostēdat pœnas irrogare.

Ge. cap. 19

Sedente Lot in foribus ciuitatis.

Tum quod esse in vrbe nolebat, tum
quia ingenio erat hospitali perinde atq;
Abraham, qui in foribus tabernaculi ho-
spites excipiebat. Verū quia Lot non e-
adem virtute præstabat, multis precibus
opus est, ad exorandos hospites.

Ge. cap. 19

A puero vsq; ad senē. Heu malitiā extre-
mā: cū ne lenes quidē modum libidinis
agnoscerent. Atqui Angeli, prout Iose-
phus refert, mira quadam decoris specie
fulgebant.

Ge. cap. 19

*Habes hic quempiam tuorum generum, aut
filios, aut filias? omnes qui tui sint, educ de vr-
be hac.* Ergo in flagitiorum excessu
urbibus non parcit Deus propter bo-
nos, sed iustum segregat, ne pereat cum
impio.

Noli

EXPLA. IN PENTATHEV. 77

Noli respicere post tergum. Non est ratio
rerum diuinarum a cō morēs hominum
reuocanda, satis est nouisse Deum scele-
rum pœnas exigere: quæ vero illę sint, aut
quomodo infligantur inquirere, teme-
ritatis est, quæ desiderat emendationem.

Dixitq; Lot ad eos. Egressus Lot ex urbe
Sodomorum audet alloqui Dominum:
quamdiu quis malitiæ mœnibus includi-
tur, neque Dominum agnoscit, neque
congrēdi simul audet.

Egressus est sol super terram. Eadem hora
salutem iustis, iniquis interitū apportat.

*Dominus pluit sulphur & ignem a Domino
de cælo super Sodomā et Gomorrhā.* Hoc illi
cōsimile. Dixit Dominus Domino meo.

*Respicensq; eius vxor post se, versa est
in statuam salis.* Sunt ex Hebræis nonnulli
qui tactam de cælo mulierem credāt ita,
vt ossa sulphureo igne perusta in salis sta-
tuam verterentur.

Quamobrem Lot nō accusatur ince-
stus? Quia & ijs, qui peccant impruden-
ter, solent etiam homines veniam dare.
Quod si ebrietas haud omnino culpa va-
cet: ea tamen fuit, quæ possit excusari, ve-
hementer enim commotus animo pro-
pter vxorem, molesteq; ferens subitam re-
rum omnium spoliationem ministranti-

K 5 bus

THEO.
DORE.

VETERVM GRAECORVM

bus vinum puellis ignarus penitus quid illæ molirentur, libèter malorū obliuionem admisit. Ipsæ verò filię accusari nullo modo possunt. Nā cum vidissent quatuor vrbes cū omnib⁹ villis igne deletas, submersā Segor (Domin⁹ enim de subuersione meminerat) vnde Bala vocatur ab alijs: facile crediderunt genus humanum esse periturum. Et solitudine in qua versabantur et senectute patris cōmotæ, hoc sibi consilio simul & naturæ consulere voluerunt potius quàm libidini factis facere. Eua quoque ex Adam, coniūx fuit eiusdem. Verum Deus quamobrem illegitimū coitū non impediuit, p̄spiciēs earum gentiū impietate. Moabitę Chamos idolū colebāt: Ammonitę verò Melchó. Quo magis itaq; Israëlitę affinitatē eiusdē impietatis deuitarēt, incestum p̄misit, cauens postmodū p̄ Mosen ne Ammonitę Moabitęq; in ecclesiā Dei admitterent in decimam vsq; generationem.

Ge. cap. 19 *Et vocauit nomen eius Moab.* Videñ hæc impudētior, quæ suū incestū ad posteros quoque trāsmittere voluit. Moab em̄ de patre, significat. Altera verēcūdior, q̄ filio nomē indidit Benāmi. i. filius populi mei.

Ge. cap. 2 *Soror mea est.* At Sarai, sicuti Iosephuste statatur, soror erat germana ipsius Lot, Abrahę

EXPLA IN PENTATHEV. 78
brahæ: igiñ neptis, quæ apud Hebræos inter sorores annumeratur.

En morieris propter mulierē, quam & cat. Ge. cap. 20
Patet ex his Deū miserari illos, q̄ peccent ip̄r udēter, nihilq; nō curare, quādo Philistēū hominē admonere pot⁹ q̄ dānare maluit. Seb q̄ forma moratę mulieris infenectute? nempe q̄ gratia sterilitatē naturę emendauerat, eadē corporis nitore velut Aquilæ renouauit. Quāq; & ipse Abimelech vir alioqui iustus ac pius, tãetsi in sua illa autoritate regia multas sibi puellas habere liceret, voluit tamē ex ea anu, q̄ prudentem simul & honestam rescauerat, suscipere liberos.

Ne peccares in me. Euidēs est hoc argumentum, q̄ aduiter peccat in Deum.

Quia propheta est: & orabit. & c. At vnde Ge. cap. 20
Abraham agnoscamus prophetā? nonne cū in Aegyptū secederet, vxoris raptū p̄uidit? deinde ad imolandū Isaac p̄fect⁹, pueris inqt, manete hic, sacris pactis ambo reuertemur ad vos. Quin domin⁹ ipse in euāgelio suo testimonio p̄phetā cōfirmavit Abra. cū inqt: Exultauit Abrahā videre diē meū, vidit. nimir̄ gestiebat heros, q̄ suo vaticinio Dñum p̄cognouerat. Interea animaduerte, oportere iniquū hoīem ab iniquitate desistere, atq; ita p̄ intercessionē iusti vindictā dep̄cabitur

VETERVM GRÆCORVM

Ge. cap. 20. *Ecce mille argenteos dedi fratri tuo. Cōsul-
to dixit fratri tuo non viro, vt facti excu-
sationem prætenderet.*

*Hoc erit tibi in velamen oculorum ad om-
nes qui tecū sunt* Vt illæ etiã admoneantur
Ge. cap. 21. posthac meæ ignorantia, continentiam-
que nostram tueantur apud omnes, meo
munere contestatam. Verùm tu ne velis
posthac abuti tali prætextu.

Ge. cap. 21. *Dixit autem Sara: Risum mihi fecit De-
us, quicunq; audierit, corridebit me.* Letitiã
ACACI. hoc loco risus significat. Cuiusmodi est
illud: Beatus, qui luget nũc quoniam ri-
debit. Huius lætitiæ firmitatem ostendēs,
mihi, inquit, fecit Dominus. Quicquid
enim est à Deo, perpetuum est.

Ge. cap. 21. *Et rursus: Quis nunciabit Abrahæ, quod
Sara puerū lactet, quem peperit ei iam seni?*
Id enim non quod ille aut rei ignarus es-
set, aut longius peregrinaretur, quando
lactaret filium Sara: alioqui nomen pue-
ro octauo die non indidisset. Cum admi-
ratione igitur legendus locus potius quã
cũ desiderio, perinde ac si dicamus: Quis
hoc ausus est? Neque temere de lacte
meminit, nõ enim peperit, inquit, sed la-
ctat, ne quã suppositus putaretur. Lac e-
nim certum est argumentum puerperij.

Ge. cap. 21. *Sara cum vidisset puerum Agar Aegy-
ptia*

EXPLA. IN PENTATHEV. 79

pria cum Isaac filio suo ludentem, &c. Num
ludus hic pro rixa contentioneque acci-
pitur? quemadmodum in. ij. Regum de
pueris Dauid atque Saul. Quin Paulus
de Ismaele. Quomodo qui erat secundũ
carnem persequebatur eum, qui secun-
dum spiritum natus est, ita &c. An genus
erat hoc ludi, in quo fugientem Isaac in-
sequeretur Ismael, cederetque affecutus
sine reuerentia? Verùm si pro ludentem
legimus deridentem, quemadmodum
Hebræi, nulla erit in dictione difficultas:
agebat eo tempore Ismael. 15. Et puer in
etate illa mortalium longæua vocaba-
tur.

Tradiditq; puerum & dimisit eam. **Ge. cap. 21.**
dele factum. Ismael puer adhuc expelli-
tur domo vix cum aquæ lagena, verùm
in ea re virtus Abrahæ micat. Cũ enim
Sara dixisset, *Eijce ancillam hanc & filium
eius*, obtemperare noluit: simul verò præ-
ceptum Dei audiuit, nihil morarum inter-
posuit tametsi Ismaelem vehementer a-
maret, modò Ismael hic viuat coram te,
paulò superius dixit: Promissis porrò
Dei credidit, ita, vt sine pueris, sine ancil-
lis, sine auro & argento emiserit: nouerat
eum, qui iusserat hoc, cumulatè præsta-
re promissa, id quod factum est. Vix enim
puer

VETERVM GRAECORVM.

puer siti confectus lugere cepit, cum Angelus puteum indicauit potabilis aquae. Quod sobolē eius multiplicem reddidit testatur eremus illa, quae à finibus Aegypti adusque Babylona à posteris eius excolitur. Ceterū quanta praestabat Abraham pietate ipsi etiam locis nomina semper imponebat plena religionis.

Ge. cap. 21

Exaudiuit autē Deus vocē pueri. Ergo nō sunt puerorū preces cōtemnēdā, tametsi à perfecta ratione non videantur. Amat Deus simplicitatem spiritus, facileque eiusmodi vocibus commouetur.

Ge. cap. 22

Tentauit Deus Abraham, &c. Si cuncta prouidentie Dei patent, quōbre tentauit Deus Abraham? nō ut ipse quē nouerat addisceret, sed ut viri pietatē proderet omnibus, doceretque non temerē fieri, si Patriarchā tanto amore prosequeretur: idcirco tres dies totidēque noctes sollicitū habuit hominē. Nam inter fidē naturamque senex mediū cum utrinque stimularetur, fidei palmam tribuit: qua re patefacta statim Deus sacrificiū cōmutauit. Haud enim qui brutorū mactationes abigit, vnigenitū pmisisset holocausto destinari: cum eius facinoris Iudaeos acriter accuset per prophetā David: Immolarūt filios suos & filias suas Dēmonijs, & effuderūt sanguinem

EXPLA. IN PENTATHEV. 30

nem filiorū suorū immolarūt sculptilibus Chanaā. Itēque per Ezechiel: Et arripuisti filios filiasque tuas, quos mihi genueras, et obtulisti eos tuis amatoribus. Verū hoc ad oeconomicā nostrā. Pater enim cōlestis pro totius orbis salute vnigenitū oblaturus typum diuinitatis in seruato Isaac, humanitatis in ariete mactato p̄monstrare voluit: Interstitiū quoque tēporis idē. Tres enim dies totidēque noctes utrobique intercessere.

Tentauit Deus Abraham. Moses narratur Ge. cap. 22 Dei de mactando filio edictū, ne quōs ideo suspicaretur Deū humano sanguine delectari, in principio statim ait, *tentauit*, id est, non re vera exegit, sed ut insignē talis viri fidē celebraret, periculū in filio fecit.

Et vocauit eum Angelus Domini de caelo Ge. ca. 22 & dixit illi: Abraham Abraham. &c. Quis hic Angelus, an magni ille cōsilijs an re vera ministrū Dei, nomine Dei loquentem intelligit? qui suā ignorationem fatetur, prius quā opera patriarche vidisset? Nō cognoui, si Deo totū referatur eodē modo dicit, quo illud de Sodoma: Descēdi nūc videre. Sicut enim illic ignorantia Dei non adducit, sed in iudicādo exactā diligentia. Quid enim descēdisset, si reos illos nō cognouisset, eodem pacto nunc cognoui, id est, nūc apertē ostendisti, timere Deum. Ge. cap. 22.
En aries detētus in fruteis Sabec cornibus.

VETERVM GRAECORVM.

Sabec, plantę genus, quod nomen apud Hebręos veniã significat. Quod ad mysterium crucis facit. Notandum, quod cū sepius ante hac sacrificasset Abraham, nunquam tamen præscriptus illi locus à Deo fuit præterquàm hoc tēpo- re. Adiacent nimirum montes Hierosolymorum agro Philistino, vt facile montem signasse crediderim, vbi Christ⁹ cruci affixus est. At verò Iosephus in octauo suarum historiaram, illuc ascendisse narrat Abraham ad immolandum filium, vbi Salomon deinde templum edificauit: vbi etiam dicitur Cain & Abel, & longo post tempore Noah sacrificiũ obtulisse.

Ge. cap. 24

Pone manum super fœmur meum. Ad conciliandas nuptias familię suę procuratorem mittebat, haud ignarus quàm execrabile esse apud Deum genus Chananeorum, quātumque distaret ab omni benedictione, quam suę ipsius domui peculiariter seruari credebat. Cū itaque in semine promissionem bonorum accepisset, ibi seruum iussit apponere manũ, vbi fidei nota fuerat inulta circumcissionis, vt illius simulque diuini promissi memor, nobilitatem pietatemque Domini sui per externas nuptias non dehonestaret. Nec verò serui obiectio non sapiens fuit, liqui-

EXPLA. IN PENTATHEV.

fuit siquidem commotus tanta attestatione, manifestos sibi cupit esse nuptiarum terminos. Quid, inquit, si sponsa nolit huc semigrare, nunquid illuc filio secedendum? Patriarcha itaque gnarus, ex ea regione diuino monitu discessisse nulla de nuptijs lege à Deo lata, nequam concedit sedis mutationem. At vero preces quibus iuxta puteum seruus vititur, non ab incerta coniectura pendet, vt nonnulli stolidè putant, sed à fide pietateque manant, nam cum Deum ex Abrahamę verbis quasi pronubũ accepisset, indicia poscit futurarum nuptiarum, ea verò non forma corporis, non generis nobilitas erāt, neque ex ijs aliquid, quod in precio videtur haberi, sed hospitalitas, humanitas & mansuetudo, vt virtutibus Patriarchę moribusque quam proximè accederet: aliàs potuisset tanquam speculator turbam concitare.

Cū circumsectionis ritum à Deo videret Abraham accepisse, vt ab alijs gentibus genus suum secerneretur, veritus summopere, ne, si affinitatem cum incolis eius regionis contraheret filius, paulatim ad Idololatriam descisceret, idcirco seruum iubet circumcissionis notam tangentem, per eum, à quo impressa est,

L adiurare

VETERVM GRAECORVM

adiurare. Cæterū hunc seruum multi autumāt illū esse, de quo meminit Abraham, filius Mafec verne mei, quē sibi paraauerat hæredē, familiariterq; vtebatur.

Ge. cap. 25 *Primogenitus Ismaelis Nabaioth.* Hinc Nabatheæ regna.

Ge. cap. 25 *Deprecatusq; Isaac est Dominū & c.* Quid hoc est, oēs serē Patriarcharū vxores esse steriles? Sarrā, Rebechā, Rachel & Liā, in Israelitico genere cōstituendo Deus nō legem naturalē, sed peculiarē quādam gratiā voluit agnosci. Neq; immerito tale in ea gente studiū Dei extitit, de qua Christus carnem sumere decreuerat.

Ge. cap. 25 *Perrexitq; Rebecca, vt cōsuleret Dominū.* At per quem? Sunt qui dicant ad ijsse ad

THEO. Melchisedec, vt qui altissimi Dei sacerdos erat, insignisque pietate vir: adhuc enim viuebat in terris. Verū cū Patriarchæ consueuissent aras extruere Deo, vbiq; que habitaret, verisimile est mulierem ad id loci profectā exorasse Deum.

Ge. cap. 25 *Perrexitq; Rebecca.* Cautē fit hoc à muliere, nam qui Deū exorare volunt, procul ab alijs secedunt, quō se melius colligentes mentem intendant in Deum.

Ge. cap. 52 *Dua gentes in vtero tuo sunt, & duo populi ex ventre, & c.* Multę quidē sunt gentes & populi quā plurimi, duo tamē præcipui dicun-

EXPLA. IN PENTATHEV. 82

dicūtur, qui præceptis piaq; religione instrui meruerunt à Deo: Iudæi scilicet & Christiani p terrarū orbē diffusi: qui prior ex ijs esse gloriebatur virtute, minor factus seruit posteriori iunioriq; nec mirum, seruit, inquit ille, stultus sapienti.

Ne descendas in Aegyptū sed, quiesce & c. Quamobrem Deus vrgente fame secedere in Aegyptū non finit Isaac? nullibi cessat summa Dei tū sapiētia, tū prouidentia. Antea fuit hoc Abraham cōcessū haud equidē annonæ caritate, vbiq; præstō Deus esse poterat, sed vt Aegyptij cognita viri religione ad emulationē ei virtutis cōcitarentur. Isaac aut in iisdē locis esse voluit, vt multiplici prouētū cōtra terrę malignitatem, ditatus, palam faceret, potuisse quoq; parentib. eadē prosequi liberalitate, nisi aliter exegisset cœconomia.

Mansit itaq; Isaac in Geraris. Vbi quis māserit iubete Deo, illuc bona oīa fluūt.

Recede a nobis, quoniā potētior & c. Quod cū Abraham fœdus p cussert veretur adhuc moni præserti à Deo, ppter Sarrā ne quid in eā familiā moliret. Neq; verò repugnat, si fuerit hic alter Abimelech, quo nōmine omnes Philistinorum reges nuncupabantur, sicut apud Aegyptios Pharaones, potuit enim omnia hæc

L. 2 à pro-

VETERVM GRAECORVM.

à proximis ante illū regibus cognouisse.

G. cap. 26. *Rursum fodis alios puteos.* Discat quicumque cupit inter Abraham filios annumerari, ingenij esse humani, discat aduersarium suum non contentione rixarum superare sed benignitate. Ex hoc potissimum loco Isaac natura depræhenditur simplex & libera, qua maximè Deum delectari monemur ex eo, quod illi è vestigio occurrens promissa stabiluit.

PHIL.
EPSCO.
Ge. ca. 26. *Ad quem locum cum de Gereris venissent Abimelec & Ochofat amicus illius.* Nō tam vt societatem inirent, quam vt specularentur hominis opes, parati quidem ad bellum, si tenuem inuenissent, ad fœdus, si potentem: qui nunc dicuntur Philisthei, sacra scriptura modò Chananæos, modò Cappadocas vocat.

PHIL.
HEB.
G. cap. 26. *Dimisitq; eos Isaac pacificè in locum suum.* Non quod laudaretur ab illis, nullo enim obsequio vel adulatione sapiens commouetur, sed illorum pœnitentiam amplexatus.

G. cap. 27. *Affer vt cœdam & benedicat tibi anima mea antequā moriar.* Quid Isaac benedictionis priuilegiū cupiebat ad Esau peruenire? nempe lege ipsius naturæ, erat enim primogenitus, qui ex doctate scribatur hæres: accedebat etiā quod suis obsequiis patrē quotidie demulcēs veneratione quoq; alebat: quod ingenia etiā acerba emollire potest nedū patrē ad dilectionem p̄cliuem. Cōsuevit etiā diuinus Apostolus benè de se meritos multiplici benedictione prosequi.

EXPLA. IN PENTATHEV. 83

In deteriorē filiū deflectit pater benedictionē, nō quia meliori præferret, sed quidē alterum sua virtute semp̄ felicē fore, alterū suis morib. prolabantem in peius benedictionis pedamento indigere. Sarā igitur filium, quibus dignus erat noluit defraudari, Isaac alterius defectū emendare cupiebat.

PHIL.
E. P.
Cūq; ille abiisset in agrū, vt inuisionē patris sui impleret. Neq; hoc sine numine Dei, vt interiecta mora spaciū Rebecca daretur occupandi benedictionem.

THEO.
G. cap. 27. *Super me fili execratio tua.* Quid adeo Rebecca p̄ causā Iacob animauit, vt hęc sibi imprecari auderet? nēpe quod prædictioni Dei credidisset: Maior seruiet minori, qua fide omnia deturbās impedimēta nō prius destitit, q̄ voto potiretur.

GENNA:
Non hoc mulier, vt quę viri negligeret indignationē, sed memor oraculi, Maior seruiet minori, cui sane in tantum cōfidebat, vt in ea re accidere nihil speraret aduersi. Altera quęstio, si quod acceperat à

VETERVM GRAECORVM.

Deo, pro certo habebat, cur tam sedulo in patris benedictione laborauit? An quia certior esset, quantum momenti inesset in iustorum benedictione? Quorum preces vel propositum Dei rescindere possunt.

THEO.
DORE

Quid? domestici cum hoc consilium noluit Isaac proderet Deus? Ut sua in Iacob curam faceret euidentior. Nam cum Isaac totus incumberet in Esau, diuina gratia in alterum contorsit benedictionem, id quod Isaac aperte postmodum cognouit. Deceptus enim, quando minime decipi credebatur, siquidem omnium rerum periculum faciens, ita ut manibus etiam iuuenem attrectaret, nihil tamen cognitis insidijs immutare uoluit, licet grauius noxitate rei percussus.

Ge. ca. 27. *Dixitque, Iacob, ego sum primogenitus, &c.*

Haud omnino metitur, sibi enim primogeniti iura edulio comparauerat ab Esau: qui cum nulla virtute insigniretur, quam primogeniti dignitatibus conueniret, regnum id est sacerdotiumque & autoritas Patriarche: spem uendidit, quam ab iniusto extorqueri decuisset.

Ge. cap. 27
BASIL.

Voluntas Dei fuit, ut, &c. Piam hanc uocem agnoscens pater in Iacob, uocem esse Esau merito negabat. Caterum uoluntate Dei factum est, ut vel in ea re allucinaretur Isaac, uel aliter conijcere dissimularet:

108

EXPLA. IN PENTATHEV. 84

tot in contrariam partem signa concurrerant, uox, tactus, gustus altis, per ferina.

Cur, quemadmodum Isaac filio suo Iacob, THEOD. deincepsque Iacob filijs suis benedixerunt, non eodem pacto Abraham benedixerat Isaac? Superuacaneum hoc illi forte uidebatur, cum post oblationem filij monumentum illud seruaret in pectore certae promissionis, in Isaac uocabitur tibi semen successionis.

Ecce odor filij mei sicut odor agri, &c. Si- Ge. cap. 27
gitur odor agri plenus cui benedixit Do EVSEB.
minus, quid ipsi Domini benedictio?

Et incuruetur ante te filij patris tui, &c.

Oriundos ex Esau praesignat: ad posterum Ge. cap. 27
enim pertinet uaticinium, namque Iacob ipsi res forte contrario modo se habuit.

Benedixitque ei, &c. Cum benedictionem con Ge. ca. 27
firmet, iam non Iacob auertit tanquam mendacem aut dolosum (neque enim dolus omnis uituperandus, atque stratagemata laudantur)

sed totum hoc a dispensatione Dei profectum accepit, et Iacob quidem simul cum posteris, Esau uero solus benedicit: ille fructibus uerberis solitritico uinoque; fruetur, hic in uerberis quidem solo habitabit, sed ad uictum comparandum gladio utetur in praedis, quales sunt Arabes nostrate pestate. Quocirca adijcere noluit, Dabit tibi Deus.

Irruunt clamore magno, & costernantur ait. G. cap. 27.

L 4 Non

VETERVM GRAECORVM

Non tam dolet præreptam benedictionē,
quàm fratris inuidet dignitati, vt qui inge-
nio liuenti fratris damno magis q̄ suo cō-
modo inuigilaret, id quod arguit & cla-
mor vehemens & amarulentus & con-
sternatio.

Ge. cap. 27 *Et omnes fratres eius seruituri illius subi-
gani.* Atque nullos præterea filios habuit
Isaac, fratres igitur nepotes pronepotes-
que appellat. Sunt qui de Moabitis intel-
ligant, qui seruiuerunt Israēli.

Ge. cap. 27 *Det tibi Deus de rore coeli.* Quenam est hu-
ius benedictionis summa interpretatio? Ex-
oriturus erat ex eo quantum ad corpus Ie-
sus Christus, gentium expectatio, ac toti-
us orbis & seruator & Dominus, id prou-
dens Isaac Patriarcha. En, inquit, odor fi-
lij mei sicut odor agri plenus, cui benedi-
xit Dominus. Quod per agrum Scriptura
mundum intelligat, testatur Dominus pa-
rabolam seminis explicās, cum ait. Ager,
inquam mundus est, qui verò seminat bo-
num semen filius est hominis. Considera
igitur in Iacob totius orbis salutem, atq;
illi merito exoptari rorem terreque vber-
tatem agnosces, id est, cœlestem gratiam,
terrestriumq; bonorum affluentiam. Ad
agri vero si respicias interpretationē, per
rorem Christi signatur humanitas, per u-
berem

EXPLA. IN PENTATHEV. 35

berem terrā, indumentum nostrę carnis.
Etenim B. Dauid descendet, inquit, sicut
pluuia in vellus, & sicut guttę super terrā.
Nam quemadmodum ros visum nostrum
fugiēs delabitur, nec prius videtur, quam
congeletur in terris: sic oculis non mani-
festum verbum Dei per carnem visum est
in terris: frumentum verò siue panis cum
vino, nostrorum sunt ænigmata mysterio-
rum, cui rei maxime quadrant subiequen-
tia: & seruiant gentes, perinde ac Dauid:
Reges Tharsis & Insule munera offerant,
& adorabunt eum oēs reges terrę. Hanc
porro benedictionem corroborauit, quo
tempore illum in Mesopotamiam dimisit;
Eris, inquit, in cætus gentium. Detque tibi
Dominus benedictionem patris mei A-
braham. quid sibi velit hoc, cuique facili-
est à superioribus discere, Abrahę Deus
ait. Et in semine tuo benedicentur omnes
gentes terrę. At Iacob tot tantisque bene-
dictionibus instructus, quam obrem fra-
tris conspectū declinauit fugiens ad gen-
tiles omnium rerum egenus? euidencior
in ijs extat, quę calamitates vidētur, pro-
uidencia Dei. Qui enim diurna tranquil-
litate fruuntur, sua plerunque bona non
vidētur agnoscere. Solus itaque est in fu-
ga, vt bonis omnib⁹ onustus in reditu cer-

VETERVM GRAECORVM

tior ipse, suoq; alij oēs exemplo fiāt, quę sit & quāta gratia Dei, quā mox illi visio confirmavit. Nam ascendentes Angeli ac descēdētes diuinū misteriiū designabant. Nōne, inq̄t, Paulus, oēs spiritus ministrātes in munia delegantur p̄pter eos, q̄ salutē hereditabunt? Quilibet ex ijs Patriarchā satis animare poterat, dicit enim nihil nō curare Deum omnibus rebus per sanctos suos ministros moderantem. Præterea cum eadem illum benedictione profecutus esset, qua patri auoq; iam pridē benedixerat, ad futurum pollicetur illi, donec cuncta præstiterit.

Ge. cap. 27 *Tempusq; veniet cum excutias, & c.* Nēpe hoc tēpore Iudæi seruiunt Christianis iā pridē sub ditionē Romani imperij coacti

Ge. cap. 27 quod ex Aedō, psapia dicitur, ppagatū. *Fuge ad Labā frēm.* Monemur ex hoc loco vitādos esse insidiatores ab ijs etiā, q̄ visionibus dignant̄ diuinis, qualis Iacob.

Ge. cap. 27 *Dixit autem Esau in corde suo, adueniant dies, & c.* Si hæc secum Esau, vnde

ACACI, matri renūciantur, nunquid illā adnuerunt insomnia, aut alia ratione reuelatum est hoc mulieri alioqui religiosæ? Quanquam hoc secum facinus sæpē volutans Esau non potuit suam non prode mentem ita, vt ex coniectura facile quis

EXPLA IN PENTATHEV. 86

quis matri renunciare potuerit.

Si hoc in corde suo decreuerat Esau, quomodo matri defertur? an q̄ illa verba, *in corde suo*, deliberationē rei præ se ferunt cū certa longioriq; mora cogitationis, quādo nulla iā stimulante ira exagitari, sed in mēte hoc illi p̄fixum cognosceret̄ ex odij simultatisq; p̄seuerātia.

Cum in corde suo cēdem meditaretur, GENNA. qui potuit hoc rescire mater? Hoc sanē de more sacræ scripturæ dicitur, quæ animi affectus in verba vocesq; figurat.

Viditq; scalam in somnis stantē super & c. Ge. cap. 28

Admonet hæc visio Iacob, nō modo Angelos versari apud nos, sed vnū esse Dominū superiorū sup̄mū misterio viribusq;

Angelorū nostra hæc administrantem ita vt nihil sit apud nos q̄ temere ferat. Cur igitur in Mesopotamiā proficisci vereretur, quando sibi nō tantū Dei ministros, sed ipsū etiā Deū, illū sane paternū, affore semp̄ intelligerent? Sunt qui p̄ Angelos intelligant Prophetas: vt, Misit Angelum suum & eduxit nos de Aegypto, vnde prius ascendentes ponit, vt per spiritum sanctum doceatur quę mox descēdētes doceat homines. Fuit & hic lapis, DIODO. Mosatici tabernaculi typus, quod vbi constructū fuit & erectum, ille perūxit.

Dormi-

VETERVM GRAECORVM

EVSTA.

Dormiens Iacob, primò vidit in spiritu corpoream Christi speciem, quæ patet oculis, & loco circumscriberetur. Secundò crucis illi trophæum scala præsignavit, cui suspensus fuit & affixus ad se cuncta Dominus trahens. Nam & eodem nomine genus tormenti significatur: Quales scalæ Gemoniæ, vnde fontes præcipites dabantur. Lapidem verò ceu columellam erexit visionis monumentum, exprimens pro viribus imaginem eius personæ, quæ sibi apparuerat. Et lapis ipse reiectus factus in caput anguli à Maria vnguento est delibutus in sepulture prædictionem.

THEO.
DORE.

Iacob tot bene precatis circūvallatus cur fratrem extimescens solus etiam au fugit indigens omnium rerum? Euiden-
tior emergit in ærumnis cura studiumq;
Dei. Diuites quibus fruuntur bonis non
facile agnoscunt. Solus itaque exulat &
indigus, quo certius ipse reuertens inter
opes agnoscat, quanta sit prouidentia
Dei: addiscantque alij eius exemplo se
credere Deo.

Ge. ca. 28.

Et erexit in titulum, fundens oleum de super. Quamobrem Iacob lapidem inunxit. Quas potuit Deo gratias retulit, erectum lapidem, quæ capiti supposuerat, oleo

EXPLA. IN PENTATHEV. 37

oleo perfundens, id quod etiam nostra tēpestate nonnullæ ex fidelibus mulieres usurpant, cippos sacrarum ædium, martyrumque urnas perungentes: ita enim pietatem animi conatur exprimere, quæ licet tenuia, accipit tamen humanus benignusque Deus, non tã ad munus, quam ad rei propositum respiciens.

Nostis Laban filium Nachor? Per filium Ge. ca. 29.

Hebræi etiam nepotem significant. Labanis enim pater Bathuel, & Nachor auus. Quin & fratrum nomine cōsanguineos omnes dignabantur, vnde paulò post, *Et indicauit ei, quod frater esset patris, sui,* cui nepos erat ex sorore, Abraham quoque ad Lot ex fratre nepotem, Fratres inquit, sumus.

Decimas offeram tibi. Ergò ante scrip- Ge. ep. 28.
tam legem, quæ legis erant, natura tene- EVSEBI.
bat.

Amonit lapidem, quo puteus claudebatur. Ge. ca. 29.

Parum videbatur iuueni optimis moribus instituto virginem & quidem nubilem in CYRILL.;
pastorum concursu gregibus potum dare. Vbi etiam scriptura demonstrat, nõ opibus modo Deum, cõmunire iustos, sed vires quoque & corporis afflare dignitatem, vt alios quoque prouocet ad se, & ad veri cognitionem inuitet.

Et

VETERVM GRAECORVM

Ge. cap. 29 *Et cum potum gregibus prabuisset, osculatus est eam.* Fuit hoc Ipecimen benignitatis atque tollertix, cui merito Socer totâ deinde rem pecuniariâ credere debuit.

Ge. cap. 29 *Et hebdomada transacta, Rachel duxit uxorem.* Pleriq; suâ pretextere volunt intē

THEO. perâtiam eò, quòd Iacob quatuor haberit vxores. Verû in rebus omnib. considerandus est scopus, & quē ad finē quicquid agatur: hoc modo iudiciû expendetes, inueniemus Patriarchâ Abraham Iacob cû Rachelē adamaret, præter opinionē cû Lia cõcubuisse: simul em̄ fraudem agnouit ægre ferens Socerû obiurgauit: Balâ verò nulla libidine percitus, sed in gratiam cõiugis admisit in cõiugium, quē cû ab eo filium efflagitaret piē simul & religiosē redarguit: Naturę cõditorē liberorû sobolē dare, nō concubitus: Nūquid, inquit, pro Deo tibi sum, qui te sterilē reddidit? Qua tamē liceret, vt solaretur cõiugem, ex ancilla liberos illi suscipere curauit: id quod in Zelpha quoq; euēnit: Nā Lia simul parere desijt, virû similiter ex orauit, vt ex ancilla suam sobolē cõminueret: quæ omnia mite potius ingeniû viri, quam libidinē præ se ferūt. Adhæc anima duertēdum nullâ fuisse tūc temporis legē de cõiugibus scriptam,

EXPLA. IN PENTATHEV. 33

ptam & ex multiplici filiorû fœtura viorum fœlicitatē nuncupatâ, ita vt apprimē beatus putaretur is, qui multorû pater diceretur, quod in diuinis promissis præcipuum Patriarchæ semper habuerunt.

Parum ne tibi videtur, quod præripueris mihi maritum, nisi etiâ, &c. Quid inter se tâta vxores zelotypia laborabât? nihil certē mirû, si de autoritate fœlicitatis inter se p̄ viro decertabât, præserti cû ex patre Idololatra p̄genitæ nulli integritate virtutis pollerēt: nã & statuas Deos credebât. Quâ ob causam legis latoꝝ Deus prohibet eiusmodi nuptias, aliâ ne super inducas, quæ æmulatione contēdat.

Et posuit virgas in canalib. &c. Haud mi n̄ Deo q̄ virgis cõfidēs. Nã quēadmodū p̄fecti ad suscipiēdos liberos nō in vxoris copula, sed in Deo præcipuē cõfidebat: ita hoc tēpore virgis est vsus, ita tamen vt opē Dei desideraret: vnde & visione diuina dignatus est, in qua propugnator afflictorû Deus ostendit, illi maculosos arietes & hircos ineuntes capellas, vt experientia duce cognosceret, quanta cum quibus ne opibus innituntur ij, qui se Deo crediderunt. Vbi etiâ animaduertendum, quem Angelû nominat, esse etiâ Deum: Deum natura, ange.

VETERVM GRAECORVM.

angelum œconomia, vt aperte intelligamus non patrem illum esse, qui apparuerit, sed vnigenitum filium. Cuius enim esset Angelus pater? filius autē & Deus & magni consilij est Angelus: ipse enim est, qui nobis mysteria patris reuelauit: Quæ, inquit, audiui à patre meo, ea vobis aperui. Hac ratione is etiam, qui vocauit Abraham, & Angelus nominatur et Deus.

DIOD. Cum in Mesopotamia oues niuæ in precio essent, & pullæ capræ, apud Palestineos autem contrà eueniret, discriminè gregis ad vtilitatem patriarchæ distribuitur: illud autem ad vxores.

Ge. cap. 31. *Commuitauit decies Laban mercedē meā.*
Iterum atque iterum significat tā in nuptijs quam in conditione fœturæ.

Ge. cap. 31. *Rachel furata est Idola patris sui.* Ecquod propositum fuit mulieri in furandis Idolis?

THEO. Sunt qui dicant, ex pietatis affectu hoc fecisse, qua etiam tum idola proferebatur: mihi verò alia sententia est: nō ab aliam causam suffuratam esse Deos, nisi vt patrem impia superstitione liberaret: nam quod ipsa de religione bene sentiret, scriptura demonstrare videtur: Recordat⁹ est enim Deus Rachel, & exaudiens vuluam aperuit. Cùm enim au-

disset

EXPLA. IN PENTATHEV. 89

disset ex Iacob, numquid ego tibi Deus, qui te sterilem reddidit? maiori postmodum studio Deum coluisse videtur ex ijs verbis, quibus à partu vsa est erga Deum. Vnde facilè mihi persuadeo Iacob ipsum gerere typum Dei. Duos siquidem populos habuit Deus, veterem quidem, cui velum erat in corde, nouum, qui nititur in fide, alterum Lia denotat lippis oculis, alterum Rachel bona forma, & prior quidem fœcunda, altera sterilis. Nam fidelium Ecclesia cū nihil olim pareret, mox fœcunda fuit: Latere, inquit, sterilis, quæ non parit, erumpe & clama, quæ non parturis, multo enim plures sunt. Cùm igitur Ecclesia per fidem ab errore impietatis vindicaret, eius rei typum Rachel exprimens Idola patris suffuratur.

Sicut ex historia conijcere licet, procliuior ad verum Dei cultū Lia fuisse videtur, atque ob eam potissimū causam sequutam puto Iacob: Rachel verò quod in antiqua patris superstitione magis perseueraret, furripuisse Idola, vt asportata continuo secum haberet. Nam si, quæ admodum nonnulli autumant, ea furabatur, vt dffingeret, id ipsum à principio præstare debuerat: vnde facile credam

M

Deum

GENNA

VETERVM GRAECORVM

Deum idcirco Liam ocius à sterilitate liberasse, eodemq; defunctam sepulchro conditam cum viro perinde, ac Saran cū Abrahā, & cum Isaac Rebecam: quorū nērum Rachel affecutā fuisse constat.

Ge. cap. 31. *Iuravit ergo Jacob per timorem patris sui*

THEO. Isaac. Timorem Isaac, religionem appellavit, hoc est Deum, cuius ille religionē timorēq; in suo semper animo versabat.

Ge. cap. 32. *Et ecce vir luctabatur cum eo usque mane.*

Quamobrem Jacob cum Angelo colluctatur? vt qui fratrem timebat, animaretur: idcirco & victoriæ palmam concessit Dominus, quasi dicens, me vicisti & hominem times? Sed ne ex opinata victoria supbiret, tactu femoris vicisse volentē indicavit, cū à tactu subitus nervū torpor inuaserit: quobrem pugilis robur Jacob animaduertēs, vt bene sibi diceret, precat⁹ est, qua tantū abfuit vt defraudaret, vt nomē quoq; eius in melius cōmutatū sit, p Jacob appellatus est Israel, quod fortis cum Deo fuerit, attulit & causam, cur vinci voluit, ne timeas, inquit, hominem, quando tibi victoria cessi. Verū à visioē etiam claudicauit, ne quid illud putaret inane phantasma: cuius rei certius argumentū requirens, cū de nomine rogisset athletā, non modo nō potitus

EXPLA. IN PENTATHEV. 90

titus est voto, sed perterritus est, tanquā improbus, modūq; naturæ transcendēs: Nam quid, inquit, tibi dicā nomē meum? admirandū illud est. Considerandū præterea, quod idē & homo & deus nominatur hoc loco: vt apte nos doceat, hic etiā vnigenitū dei filiū apparuisse Jacob, in qua forma versatus est in mundo. Ab DIOD. incurſu Labanis ereptus Jacob cū in fratrem Esau oēm suā curā sollicitudinēq; conuerteret, merito videt Angelorū castra, quibus Michael præerat princeps Israelitici populi, quē admodum Gabriel testatus est (Michael princeps vester) ne satellites castraque fratris extimesceret. Item cū solus ipse citra flumē remansisset, cū eo colluctatur in somnijs, q prius illi ad supremas scālas apparuerat in Bethel, quādo eosdē viderat Angelos ascēdentes descēdentesque. Illud aut, *Dimittete me*, exhortatis est, & eius qui fiduciam præberet Jacob, vnde ausus ille est subiungere, *nō te prius dimittā quā benē mihi dixeris*. Israel autem. i. videns Deū voluit ex hoc, vt appellaretur, ad argumētū faciendum, cū Deo, non aut cū Angelo colluctatū, qui homo, Angelus, & De⁹ dicitur: Deus inq; natura, angelus dispensatione, homo quantū ad corp⁹, quo erat de virgine induendus. M 2 Tetti.

VETERVM GRAECORVM

Ge. cap. 32 *Tetigit nervum femoris eius, & statim e-*
maruit. Ut ex eo dolore monumentum

GENNA in Iacob inesset æternum tantę visionis:
at verò cum dixit, *dimitte me, iã enim ascē-*
dit aurora., admonere Deus hominem
videtur quis ille esset, qui secum collu-
ctaretur, quando Deum videri à mor-
talibus nefas, nimirum statim Iacob, *ne-*
quaquam, inquit, *te dimittam nisi mihi be-*
nedixeris.

Ge. cap. 32. *Dixitq; Iacob, reuela mihi nomen tuum.*

DIOD. *Responder: Cur quaris nomen meum? Et*
hoc est admirabile, vnde cecinit ille.
Quam admirabile est nomen tuum in v-
niuersa terra? Neque enim Angeli no-
men est admirandum, sed qui filius est Dei,
seruator orbis, & is deniq; qui nequit ex-
plicari.

CYRIL. Vidé sine, lucescente die in pugillatu
non perseuerasse? Haud enim luctatur
cum illo Deus, qui lumine perfusus me-
rito dicat: Deus Deus meus ad te de lu-
ce vigilo.

EVSEB. Angelus omnino fuit, qui cum Iacob
colluctatus est, non Deus, de sententia
ipsius Patriarchę, in his verbis. Angelus
qui eripuit me ab usque iuuetutem ea,
haud tamé nescius erat, totū hoc fieri ex
voluntate Dei. Cõmeatum verò petiuit
Angelus

EXPLA. IN PENTATHEV. 91

Angelus, nõ quod suo arbitratu disce-
dere non posset, sed vt ansam viro col-
loquendi præberet.

Vidi Deum facie ad faciem, & salua fa- Ge. cap. 32
cta est anima mea. Vidit inquã Deū, prout
homini videre fas est, sub homiuis figu- CYRIL:
ra. Apud Mosem ait. Nullus videbit faci-
em meam & viuet. Potuit hoc etiam pri-
uilegio gaudere Iacob, quod & in Ge-
deone factum est.

Quam ob causam non cõedunt nervum si- Ge. cap. 32
li Israel? At verò neq; ante, puto, cõede-
bant. Pensitãda igitur est huius verbi si-
gnificatio apud Hebręos: nam cõedere
per destruere & destruendo in aliã formã
quã vsui sit, transfundere accipiūt, inde
pro cõmatate in aliquã vtilitatem, ac de-
nique vsurpare: sic & paulò superiùs di-
cebãt de patre vxores Iacob pretium vel
argentum nostrum comedit.

Adorauit pronus in terrã septies, donec ap- Ge. cap. 33
propinquauit frater eius. Perinde ac si in cõ-
spectum Dei venisset, vt qua liceat, de-
mulceat fratrẽ. Cũ enim tenderet ad
patrẽ Iacob, ne rursus in se fratris inuidiã
instigare, ei quidem cordatus vir cõsi-
liũ suum, nec quod loquitur, præstat.

Emitq; partem agri, in qua fixerat taber- Ge. cap. 33
nacula. Inquinũ sanè sanctorũ genus est

VETERVM GRAECORVM

in terris. Sed non minora sunt argumen-
ta probitatis ipsius viri, quæ sequuntur de
filia, namque ægerrimè ferens eadè do-
lo magis quam virtute patratà, dum eius
autores grauiter obiurgat, còstantiè nõs
admonet & patientiæ in rebus aduersis.

Ge. cap. 34 *Egressa est autem Dina filia Lia, vt vide-
ret mulieres regionis illius. Caueat quicũ-
que peccandi occasione declinare velit,
ne ex ædib. sui patris, idest lógus à Deo
euagétur, neque cum alienigenis, quib.
alia mens est, versetur. Si enim Dina in
patris se tabernaculo continuisset, in ma-
nus violentis iuuenis nõ incidisset. Qui
verò fructus sit, & quæ fœlicitas semper
esse cú Deo, neq; aliò aberrare intelliges
Beatus Dauid, vnã, inq; petij à Domino,
hanc requiram, vt inhabitè in domo &c.*

Ge. cap. 34 *Interfectisq; omnib. masculis, Hemor quoq;
et Sichè pariter interfecerunt. Quid mirum
si circumcisio nihil illis profuit? nulla si-
quidem pietate mouebantur in Deũ, sed
principes quidem voluptatis & commo-
di causa, ceterum principum gratiam
imò vt dicto audirent. Quãquam typus
quidam fuit is illius, qua deinde Palestini
omnes, clade perierunt.*

*Pater autè vocauit ipsum Benjamin &c.
Hinc progenitus Beatus Paulus quando
primùm*

EXPLA. IN PENTATHEV. 92

primùm Ecclesiam deuastabat, doloris
filius fuit: postea vocatus à patre, filius
factus est dexteræ & fortitudinis.

*Erexitq; Jacob tuiũ super sepulchrum Ge. cap. 35
eius.* Non temerè, putant, huius mo-
numenti Scripturam meminisse. Nam
cum plures sanctorum patrum mulie-
res dormierint, soli Racheli cippus ere-
ctus est. Ea enim typum gessit Ecclesiæ,
quæ sola victrix trophæum mortis sustu-
lit in Christo.

*Esau accepit uxores de filiabus Chanã: Ge. cap. 36
Ada filiam Elon Hebei & Olibama filiam
Anæ filie Sebeon Heuei. Besameth quoq; fi-
liam Ismael sororem Nabaioth. Quod He-
bræorum erat easdem personas diuersis
nominibus appellare, quæ aut fors ali-
qua, aut rei euentus obtulisset, cú mul-
tis alijs locis, tum in hac historia Esau
planè cognoscimus. Quas enim vxo-
res Esau Chananaeas paulò superiùs vo-
cabant Iuditham filiam Beeri, & Besa-
meth filiam Elon, hoc loco Ada alte-
ra est, altera Olibama appellatur: item
quæ nunc Ismahelis filia Besameth dici-
tur, supra Maheleth nominata est. Sed
& Philon de synonymis Hebræorum in
sua historia sæpius meminit.*

VETERVM GRAECORVM

Ga. ca. 36. *Ha sunt generationes Esau.* Nihil est ocio-
sum in hoc scriptore, tametsi nonnulli di-
cunt, superuacua quaedam iacere: qua-
lia de Tinna sorore Lothan referuntur,
non videntes hoc quoque necessarium
fuisse scriptori ex edicto Dei, qui memo-
riam solummodo Amalech delendam
mandauerat, vt profapiam omnem Esau
patris Aedom, id est, Idumeorum accu-
ratius recenseret, ne cum ipso Amalech,
quem susceperat Eliphar e Tinna sore-
re Lothan totum genus Esau interiret,
praesertim cum Amalecitarum Rex opi-
bus potentior alios sibi duces sociasset
in regno: et genus Esau cum Scir con-
iunctum pene confunderetur.

Ge. ca. 36. *Mortuus est autem Bela, & regnavit pro-
co Iobab filius Zara de Bosra.* Duxit hinc
genus ipse Iob cognomento patiens,
quemadmodum historia eius viri de-
monstrat. Erat, inquit, vir in regione
Ausitida & caet. Docet hic idem & bea-
tus Moyses: cum enim Reges, qui deinceps
ab Esau regnarant, percenteret,
mortuus est, inquit, *Bala, cui successit in
regno Iobab filius Zara e Bosra,* quae om-
nia cum monumentis ipsius Iob con-
ueniunt.

Ge. ca. 36. *Videntes autem fratrem eius quod*
apa-

EXPLA. IN PENTATHEV. 83

*a patre plus cunctis filiis amaretur, oderant
eum nec poterat ei quicquam pacifice loqui.* THEO.
DORÉ.
Oderant, quod a patre vehementius di-
ligeretur, tum quod ille in senectute
genitus erat ex ea, quam semper praeter
ceteras amauerat Rachel, tum quod
alij virtute excellebat. Primum igitur
apud patrem insimulare puerum & ca-
lumniari conati sunt, vt indulgentia pa-
tris refrigeret. Diodorus enim lege-
bat: Accusaruntque fratres illum & caet.
Deinde cum parum hoc succederet, de
caede cogitarunt. Insonium vero mani-
pulorum, supplicationem precesque
portendebant accipiendi causa frumen-
ti, quando in maxima caritate annonae
in Aegyptum profecti supplices fratrem
adorauerunt.

Sed neque Ioseph studio aut fauore ISID O.
aliquo regni potitus est, multis ille vir-
tutibus pollebat, quo etiam tempore
puer erat, neque enim iniuria praeter ca-
teros amabatur. Verum cum animad-
uerteret Iacob propterea inuideri, suam
erga filium benevolentiam non virtuti
(quia illi maiorem fecisset inuidiam) ad-
scribemat, sed quod serotinus illi fru-
ctus superesset. Nam si ea ratione ma-
gis fuerat amandus, multo magis erat
M 5 Benia-

VETERVM GRAECORVM

Beniamim omnium postremus: sed (vt dicebā) hic patris prætectus erat ad leniendum liuorem. Quod virtute egregius fuerit adolefcēs, iuuentus ipsa, ætas deinde virilis, atque senectus apertè declarauit, quando virtus omnes iam vires explicauit. Alios, credo, in Aegypto heræ declinassent amorem, qui ne patris quidem concubinæ pepercissent. Deferebat autem fratres suos apud patrem, vt inconditos temerariosq; vnde ad inuidiā accessit & odiū. Nā malum illud crimen & quod pessimū dicūt, erat quod pessimè illi cuperent & odissent.

G. cap. 37. *Num ego & mater tua & fratres tui adorabimus te super terram?* Nihil mirum, si matre eius iam defuncta, cum sole tamè vndecimq; stellis lunā quoque ad pedes suos supplicem viderit: nō enim insomnia ad vnguem rebus respondent. Quāquam & aliæ fratrum vxores supererāt adhuc, & Rachel si non re, potentia (vt aiunt) in persona Iacob cōtinebatur. Procul dubio mater ipsius Ioseph prius quā vidisset insomnia, defuncta erat: nūquid igitur id de Maria & Ioseph vaticinatus est Christo supplicaturus? Hebræi ad Bilham hoc referunt, quæ puerum matris loco educauit.

Audiēs

EXPLA. IN PENTATHEV. 94

Audiens autē hoc Ruben, nitēbatur liberare eum de manibus eorum. Tametsi Ruben & Iudas fratris consulerent incolumitati, alios tamen ab incepto penitūs deterrere nō audent, sed agunt de cōmutanda iniuria, propterea quod noverant Simeonem & Leui cædibus asuetos & immites, aliter odium non remissurum.

Ge. cap. 37.

EYSTA.

Ge. cap. 33

Dixitq; ergo Iudas ad Onā filium suum: Ingredere ad uxorem fratris tui, & sociare illi, vt suscites semen fratri tuo. Sanxit hoc quidem postea Deus per Mosen, sed & hoc tempore pro lege consuetudo habebatur. Et cum Abraham colloquens Deus, scio, inquit, quod institurus sit filios suos, totamque domum, vt custodiant vias Domini & faciāt iustitiam & iudiciū. Suscitabatur autē fratris semen ad solatiū eorum, qui defunctorū desiderio consciebantur, cū adhuc excitatio à mortuis in incerto haberet. Ad Zarę digitum obstetrix coccinum alligauit, quod in gemellis ea solet innasce similitudo, quæ facildē fallat. Vt itaq; de primogenito nihil ambigeretur, prudēs muliereo indicio vsa est. Sed cum Zara manū subduxisset, Phares autem quasi per sepem illius penetrans prodijisset prior obstetrix,

VETERVM GRAECORVM.

obstetrix admirabunda quid, inquit, disrupta est propter te sepes? Sepem macteriemq; vocans, quas dicunt secundas. Illud praecipue considerandum, quod Zaran natura primogenitum faciebat, manum iam proferentem: Deus autem ad Phares contulit priuilegium: vnde Dauid, Regiumque genus, & Christus ipse oriundus erat.

Ge.ca. 38. *Quae depositis viduitatis vestibus, assumpsit iherisrum.* Erat apud omnes Abra-

THEOD. hae genus inclytum pietate praesertim & religione, cuius rei gnara Thamar, appri meq; studiosa, filios ex eo procreare cupiebat: simul itaque Socerum vidit, nuptias minoris filij trahere in longam, ne maritus ille moreretur, surtim tentare coacta est, quod palam non licebat, in qua re Socerum simul redarguit, vt qui continens non esset, & alias continentes esse coegeret, id quod ille cognitare confessus est. Quod autem ad eum finem, non quia temperanter agere non posset, hoc causa est Thamar, reliquum suae vitae prodidit: neque enim eo amplius cum Iuda, neq; cum alijs habuit rem, contenta posse vocari genitrix de tali tantaque stirpe,

GENNA. Totam hanc historiam de Iuda Moses inseruit inter ea, quae de Ioseph narrantur

EXPLA. IN PENTATHEV. 94

bantur, non modò quia eo ferè tempore gerebantur, digna alioqui cognitione sed etiam, quod primus illi scopus erat, genealogiam Domini referre secundum corpus. Nam cum futurum esset, vt Iudaei aliarum gentium saluti inuidentes praedicationem Euangelij impedirent, atque damnarent, vt quae homines ignobiles & impuros admittat, non abs re Propheta hoc in loco sua illos nobilitate suberbientes, arguit ex dimidia parte Chanaanos. Sed & gentes merito adscitas ad Euangelium salutis declarat, quando pro comperto sit, reliquos etiam Patriarchas uxores habuisse Chanaanos. Moses autem satis habuit de Iuda talia retulisse, cuius genus gloria ceteris praefulsit, vt cum cognouerimus D. N. Iesum Christum nasci ex ea gente voluisse, quae ex illegitimo concubitu Maiores agnosceret, non videatur absurdum, si gentes exteris barbarasque non minus admiserit, quam qui in sui generis nobilitate confidunt.

Præter te, quae uxor eius es. Si Phutifar G.cap. 36. eunuchus, qui potuit uxorem habere? Num ex beneuolentia Regis inter eunuchos THEO. censebatur, an mulierem licet spando uxoris loco domi habebat? Cui demandata

VETERVM GRAECORVM

mandata erat cura rerum domestica-
rum? Cuiusmodi factum apud nos quo-
que videre est interdum.

DIOD.

Si eunuchus Phutifar, quo nam pacto
duxit vxorem? At verò apud Syros idem
nomen & spadonem significat, & fide-
lem Domino seruù: quod eunuchis om-
nes opes salusq; Regis credatur. Hac et-
iam nominum abusione Abraham & alij
Patriarchæ, Christi dicuntur. Ne tangatis,
inquit, Christum meum.

THEO.
DORÉ.

Cur in tanto tēporis intervallo nempe
viginti annorum, neque Ioseph patri su-
am seruitutē significauit, neque De^o ipse
reuelauit vnquā Iacob? Eundū erat ipsi
Iacob vnā cum filijs in Aegyptū, sicut A-
brahæ Deus olim prædixerat. Quod si de
seruitute Ioseph pater rescisset, redemif-
set omnino filium. Vt igitur rerum œco-
nomia ritè absolueretur, ï dolore tristitia-
que Iacob conuiuere Deus voluit, nam
redēptus Ioseph, non vinciretur in car-
cere, igitur neque somnium seruis inter-
pretatus esset, vnde in cognitionē venit
Pharaonis, cui⁹ somnia deinde nisi expli-
cuisset, nō erat, quamobrē illi totius Ae-
gypti curam demādasset, aut Patriarcha
vocaretur in Aegyptum. Exitus ergò re-
rum scopum probat diuini cōsilij, quod
& ipse

EXPLA IN PENTATHEV. 96

& ipse Ioseph fratribus suis detegens, De-
us, inquit, me vobis præmisit in Aegyp-
tum.

Non igitur accusandi fratres, si diuinæ **IDEM.**
œconomix inferuierunt, imò, quia liuore
& odio mouebantur, sapiens Deus ma-
lum vertit in cōtrariā partem, & quibus
rebus somniorum euentus impedire co-
nabantur, ijsdem extremam infomnijs
manum imposuit.

Exploratores estis, vt videatis infirmiora Ge. cap. 42
terra venistis. Quamobrem ad primum
conspectum fratribus durum se præbuit
& acerbum? Nempe memor quàm malè
de se meruissēt. Sed & Beniamin cum non
videret, de salute illius sollicitari cœpit,
ne quid de illo grauius, quemadmodum
de se decreuisset. Nam simul illum vidit,
& venia censuit illos & officio dig-
nos.

Tollensq; Simeon & ligans illum, iussit mi- Ge. cap. 42
nistris vt implerent eorum saccos tritico, &
reponerent pecunias in sacculis suis. Ex om-
GENNA.
nibus vnum Simeona vinciri iussit, aut
quia præter ceteros illi fuerat iniurius,
aut potius, quod cum à Ruben in summo
honore haberent, maior illis iniiceretur
sollicitudo sistendi Benjamin ad Ioseph
conspectum.

Secun-

VETERVM GRAECORVM.

THEO. Secundū ex fratribus nō primum accepit obsidē vt q̄ optimè nosset in periculo propositū ipsius Ruben: & quā enixè conatus esset fratres à parricidio deterrere. Contrā Simeon obstinatis auribus nec preces lacrimabundi fratris, neque consilium maioris admisit. Non iniuria igitur iacet in compedibus, licet simul fratres abierunt, tanquam de carissimo hospite, Ioseph de Simeone promeritus est. Sed vide, conscius animus quam se non possit absoluerē vel longinquitate temporis: duo & viginti anni erant, cum facinus hoc illi patrarant, & tamē eius adhuc memores subclamant, *meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum.*

G. cap. 42. *Non descendet filius meus vobiscum.* Cur igitur pater tradere Benjamin nō est ausus ipsi Ruben? Quia cū in suspicionem iam illi venisset imprudentis ex illegitimis nuptijs quas contraxerat, de animo illius in Ioseph nihil adhuc rescuerat.

G. cap. 44. *Scyphum autem meū argenteum, & pretium quod dedit tritici pone in sacco iunioris.*

THEO. Quid est, quod poculum in sacco Benjamin occultauit? De sententia animoque fratrum periculum facere voluit, apertiusque cognoscere, vtrum calumniam

EXPLA. IN PENTATHEV. 97

niam germano defenderent, necne. Vbi namque vidit eos enixius tueri partes Benjamin, deposita velut persona, vultum explicauit fraternum, quamobrem illi stupore simul metuque percussi, terram sibi tantū non dehiicentem exoperabant: Quando Ioseph vnumquenque compellans mutuo animauit ample xus: & vos, inquit, mærorem deponite. Illud autem quantam exprimit mansuetudinē: ne quid obiter irascamini, admonens ne eadē, quibus ille fuerat affectus, inter se exercerēt, alter alteri facinus imputantes.

Venerunt fratres Ioseph, & gaudius est Pharaō & omnis familia eius. Nec mirū, agnouerat ille non seruum ignobilem rebus suis præposuisse, sed ingeniu ex antiqua profapia: alij verò, quod libentius tali præfecto populus obtemperabit.

Quod os meum loquatur ad vos. Quod semotis testibus vtar vobiscum patrio idioma.

Ego descendam tecum illuc et ego inde adducam te reuertentem. En Deus in gratiam viri iusti demittit se, vbi locorum prius non accesserat.

Hæc sunt autem omnia filiorum Israel, qui ingressi sunt in Egyptum, ipse cum liberis suis

N suis

VETERVM GRAECORVM

suis. Tempestiue Moses cēsum describit eorum, qui deuenerunt in Aegyptum, vt in reditu deinde appareat, in quam multitudinem populus fauore Dei succreuerit.

Ge. ca. 46. *Fili Beniamin, Bela & Bechor & Asbel et Gera et Namaan & Echi & Ros & Mophim & Ophim & Ared.* Fuit hic pater & autor Romanorum, propterea Paulus ex eo ducens originem, ad Corinthios, & ego: inquit, &c.

Ge. ca. 46. *Fili Dam: Husim.* Numero multitudinis vtitur in vno filio: sic & filij Satalam, Idom. Sed nec eius, qui coluber dictus est, semen oportuit exuberare.

Ge. ca. 47. *Extremos quoq; fratrum suorum quinq; viros constituit coram rege.* Infirmiores scilicet elegit, ne si robustos introduxisset, destinarentur ad militiam.

Ge. ca. 47. *Dies peregrinationis vita mea centum triginta annorum sunt.* Dignum animaduersione, totam hanc, quæ viuatur in terris, vitam, peregrinationem appellari: animus enim exulat, quamdiu tenetur in corpore,

Ge. ca. 47. *Rameses.* Ager hic uberrimus in regione Gessen.

Ge. ca. 47. *Adducite pecora vestra, & dabo vobis THEO. precis cibos, si precium non habetis.* Id nō ex im-

EXPLA. IN PENTATHEV. 98

ex immiti ingenio Ioseph, sed ne in tanta penuria alere pecora cogerentur, quæ deinde à Pharaone gratis recepturi erant: quin & prouentus quintam inferri iussit, vt si quando fame laboraretur esset apud Regem, vnde promeretur annona. Sacerdotes verò fecit immunes, non tam ad personatum dignitatem respiciens, quàm vt pro Regis incolumitate libentius facerent. Alij dicunt sacerdotibus eo quoque tempore, priuilegium Ioseph tueri voluisse, quod illis consuetudine concedebatur.

Ge. ca. 47. *Non sepelias me in Aegypto: sed dormiam cum patribus meis, & auferas me de terra hac, condasq; in sepulchro maiorum meorum.* Non iussit hoc tanquàm de sepulchro sollicitus, sed vt suo monumento filios commonefaceret de semigratione in promissam sedem, quam rem Ioseph deinde moribundus aperte monstrauit.

Ge. ca. 48. *Reliquos autem quos generis post eos, tulerunt & nomine fratrum suorum vocabuntur in possessionibus suis.* Hoc est, non adscribentur ijs proprie tribus, sed in tribus Effraim & in Manasses referetur. Dauid: Tribum Effraim non elegit.

VETERVM GRAECORVM

Ge. cap. 48 *Benedixit q̄, Iacob filijs Ioseph.* Postquam filio bene precatus est Iacob, nepotibus CYRIL. benedicit, quos tanquam filios in numerum Patriarcharū alligit, ita vt nullus deinde ex Israeleos, quod matrem barbaram habuissent, detestabitur tanq̄ generis externi. Quod autē hoc consilio Dei non suo faciat arbitratu, Deus, inquit, omnipotēs apparuit mihi in Luza, & ait, ego te augebo & multiplicabo. Duo igitur (quod iam pridē mihi Rachel mortua est) qui tibi nati sunt, mei erunt.

Ge. cap. 48

Et posuit Ephraim ad dextram suam, EVSE B. idest, ad sinistrā Israel. En tibi prior Ephraim, cui duplices dextræ contigerunt patris simul & aui, utpote quem regnum maneret XII. tribuum, & ager Sichimā, Ge. cap. 48 quem suis armis Iacob subegerat.

Deus in cuius conspectu ambulauerunt patres mei, & angelus, qui eruit me de cunctis malis. Deo Patri filium adiungit magni consilij angelum. Omnis enim gratia & benedictio aliunde non est, nisi à patre per filium. Et D. Paul. ait: Gratia vobis & pax à Deo patre, & Domino nostro Iesu Christo.

G. cap. 48.

THEO. *Angelus qui eruit me cunctis malis & benedicat pueris istis.* In veteri lege san-

EXPLA. IN PENTATHEV. 99

sancti & iusti viri Angelorum ope tuebatur, nunc verò suus cuique adest Christianorum.

Et inuocetur super eos nomen meum & Ge. ca. 48. nomina patrum meorum Abraham & Isaac, & crescant in multitudinem super terram. De me dicantur exorti, & nomine meo & maiorum cognomēto gaudeant, perinde ac Ruben & Iudas & alij.

Quam tuli de manu Amorrhæi in gladio G. cap. 48. & arcu meo. Quamuis Iacob conscius nō fuit cædis, quæ sustulit Sichimitas, illi tamē quod gestum est, adscribitur. Quod enim per filios geritur, recidit in patrem. Alij totum hoc referunt ad historiam: quod cum ex eo facinore timeret Iacob afinitimis, adminiculo dei ereptus est, qui terrorem barbaris incussit. Opes igitur Dei, quibus Sichimitas oppressit, suum gladium appellat & arcum.

Congregamini & audite filij Iacob, audite Ge. ca. 49. Israel patrem vestrum. Qui ex ancillis etiam nati sunt patris hæreditate non defraudantur: nulla est apud Deum ratio personarum: liber aut Seruus, Scythia.

THEO. *Ecquomodo filijs dicitur benedixisse Iacob, quos etiam execratus esse videtur? Hæc neque pro malè benèue dictis accipienda sunt, quæ postremo*

VETERVM GRAECORVM

profatus est Patriarcha, sed praedictionis loco, *Congregamini*, inquit, *vt annunciam vobis, qua futura sunt in diebus nominissimis*. Adiungit etiam de praeteritis nonnulla, non vt filij, si quid peccassent patres, plestantur, sed vt verba in vtranque partem conformaret ad communem audientium vtilitatem, & Ruben quidem arguens licentiae & audaciae & incestus paterni cubilis, idcirco paucos illi fore posteros praedicit, hoc enim sibi volunt ea verba, *velut aqua non effervesceas* (sic enim Graeci legunt) id est, in multam sobolem non effundaris. Accusat autem Simeona & Leui caedis, qua Sicimita deleti sunt immerito, & exoptat nullum sibi esse commercium in ea iniustitia. Execratur autem non filios, sed graues illorum perturbationes, iram & excandescentiam, quam voluntatem appellat: voluntas enim vindictae concitat iram. Sed ea, quae videtur imprecatio, nihilominus vaticinium est. *Diuidu*, inquit, *ipsos in Iacob, & disseminabo eos in Israel*: nam tribus ipsa Leui, honoris causa & quidem maximi inter alias disseminabitur, cui nulla propria fors eueniet, sed locus in vna quaque tribu, & sub-

urbia

EXPLA. IN PENTATHEV. 100

urbia quaedam assignabuntur. Sed nec tribus ipsa Simeonis propriam sedem accipiet, sed vt praedixerat Iacob inter alias dissipabitur. Iuda porro multis laudibus commendat, quarum ad ipsum Iudam nullae pertinent, sed ad tribum, vnde reges oriuntur, & is virorum numerus submittetur, qui alias longe tribus superabit, vt in censu, constitit, condito a Rege Dauid, quin & in solitudine cum lustraretur exercitus iterum atque iterum, maior semper in ea tribu, multitudo recenscebatur. Verum hoc vaticinium successit ad vnguem in D. Iesu Christo. Ipse enim de virga pullulans, quod etiam praedixit Esaias, quiescens obdormiuit sicut leo. Nam quoadmodum leo, catulusue leonis etiam dormiens formidolosus est: ita & Domini mors exterruit ipsam mortem & diabolium. Ec quis suscitabit eum? immensam illius vim & quae explicari nequeat, ostendit: Ipse enim se suscitauit, quoadmodum paulo antequam Iesus ipse praemostrauit. Soluite templum hoc & in triduo &c. Cuius aduentum praenunciant illa, non auferetur scriptum de Iuda, neque dux de femore eius donec veniat, qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Evidentissimum hoc est indicium nostri serua-

N 4 . toris

VETERVM GRAECORVM.

toris: Suo enim aduentu non modo reges esse Iudeorum, sed & Pontifices & Prophetae deserunt, Quo tempore alienigenis datum est imperium, vt Rex ille aeternus gentium esse expectatio delaretur, prout omnipotens Deus Patriarchis olim promiserat: in quorum femine benedicendae erant omnes gentes. Post haec populum, qui ex Iudaeis conflabitur & ex gentibus, designat, dicens: *Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem vitis pullum asinae suae.* Quod autem vinea dicatur populus Israel, omnes Prophetae docent. In primis Dauid: Veniam, inquit, de Aegyptio transfulisti: Et Esaias: Vineae facta est dilectio in cornu &c. Item nomine Dei Ieremias: Ego, inquit, plantavi te vineam ferentem omnem veritatem. Dominus etiam in Euangelio: Homo quidam plantavit vineam, quam locauit agricolis. Pullum vero ponit pro populo gentium, vt qui esset indomitus, neque domitorum haberet, id quod Dominus suos monebat discipulos, cum iuississet, vt proficiscetes in aduersum oppidum soluerent alligatam asinam cum pullo, in quo nullus adhuc infederat, non patriarcha, non legislator aliquis, non propheta, immo salutem eius semper neglexerant. At

EXPLA. IN PENTATHEV. 88

rant. At vero Apostoli iussi alias etiam gentes veritatem docere, sanctoque lauacro abluere nomine patris & filii & spiritus sancti, soluerunt asinam, id est, mortales peccatorum nexibus addictos. Soluerunt etiam pullum, populum scilicet ex ea progenitum superimpositis vestibus, id est, gratia, quam assecuti sunt. Quotquot enim in Christo baptizati sunt, Christum induerunt: Alligarunt igitur ipsum vineam, id est, sibi ipsis, qui ex Iudaeis erant Apostoli & Apostolorum discipuli innumerabiles. Praeter haec mortis genus praefigit: *lauabit in vino stolam suam. Pulchriores sunt oculi eius vino, & candidi dentes eius sicut lac:* nam stolam accipit pro corpore, vinum pro sanguine, Dominus quoque mysticum sanguinem appellat vinum. Et apud Ioanem legimus, cum miles quidam latus Domini lancea aperuisset, est vestigio sanguinem manasse & aquam, quorum fluxu corpus est perfusum. Merito igitur Patriarcha, *lauabit, inquit, stolam suam in vino, & in sanguine vuae pallium suum:* quae omnia consequentia esse laetitiam deinceps ostendit: cum a vino gratiam quandam oculi illius praeseferre dicantur: Gaudium siquidem totius orbis Seruatoris mors.

VETERVM GRAECORVM

Quod autem genus hoc mortis tali metaphora significetur, testatur ipse Dominus. Pater si fieri potest discedat à me calix iste, nec nõ & filijs Zebedæi, potestis bibere calicem què ego bibiturus sum. Ex oculorū igitur hilaritate gaudiū post mortem Domini ab Apostolis prædicatū intelligitur: qui ab assumptione illius in cælum orbè terrarum peragrantes salutem credentibus pponerant: quorū doctrinam emaculatam ac nitidam candidis dentibus assimulavit, de Iuda hæc. Zabuloni verò maritimas sedes portèdit. Isachar autem laborem studiumque colendi agri: Dan prædicuntur (vt nonnulli sentiunt) quæcunque gessit Sampson census in hac tribu, & inter iudices allec^o. Alij de Laifa vrbe, quæ nūc Panæda cognominatur, hæc intelligere voluit, quæ homines ex hac tribu de repète aggressi, expugnarūt, coluerūtque proprio nomine inditō. Ego verò spiritū sanctū, opior, quæcūque de Christo pmittūt in Antichristum per Patriarchā vaticinari. *Dā*, inquit, *iudicabit populū suū sicut & alia tribus in Israël*. Sicut enim de Iuda Dominus noster Iesus Christ^o exortus orbè vindicauit ab interitu, sic & de tribu Dā perniciosus serpens crumpe^t: *Fiat Dā coluber*

EXPLA IN PENTATHEV. 102

luber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi, vt cadet ascensor eius retro. Equum, puto, corpus appellat: ascensorè verò animā. Supinū iacere, mortuum describit: p calcaneū innuit insidias: quādo quidem alios decipit, alios graui supplicio afficit: per equū igitur corpus agnoscimus, quod cōfectū morsibus mors insequitur spei fructus offerēs patientib. quæ salus est. Prædicat insuper Gad quibus latronū insidijs victor occurret: Afer ipsi vbertatē triticæ. Neptalim multitudinis incrementū: id enim significat truncus remissus adaugens in germine pulchritudinē. Demū Iosepho cōmemorās quā multa inuidia & insidijs laborauerit curā Dei celebrat, cuius ope superauerit hostes *Sedit*, inquit, *in forti arcus eius, & dissoluta sunt vincula brachiorū & manū illius per manus potētis Iacob*, & quæ sequūtur. Quibus omnibus Deū collaudat qui superiorē fortiorēque reddiderit fratre aduersario atque hac, inquit, cura dignat^o est aliquid fauore p mercede tuæ erga parētes pietatis. Id em significat ppter vberū vluæque benedictioēs. Ab his exoptat illi splēdorē, vt apud oēs celeberrim^o sit etiā euidentissim^o quomodo colles iugaque motiū eminet à solo ipsius terræ.

Cæterum

VETERVM GRAECORVM

Cæterum Benjamin lupum rapacem appellauit ex ijs, quæ populo illius euenerunt. Hinc illa, *manè comedet prædam, & vespere diuidet spolia*: nam in primo secundoq; conflictu superiores fuere, postremo deleti sunt oēs, exceptis paucis, quibus victores pepercerunt. Sunt tamen nonnulli, qui ad Paulum referat eiusmodi vaticinium, qui ceu lupus primùm ecclesiam Dei deuastans, mox animis verū cibum diuisit in gentibus. Hæc omnia cum perorasset Israel, naturæ concessit.

Ge. ca. 49.

Et appositus est ad populum suū. His verbis spem resurrectionis excitat: Nam si penitus interisset, neque ad aliam migrasset vitam, nequaquam dixisset Moses: *Appositus est ad populum suum.* Quod & Deus vniuersorum Abrahamæ confirmauit: Tu quidem migrabis ad patres tuos in pace. Vnde Dominus noster Sadducæorum accusans incredulitatem, ait: Nonne legistis: Ego Deus Abrahamæ & Deus Isaac & Deus Iacob? Non enim Deus est, Deus mortuorum, sed viuentium.

Ge. ca. 49.

DIOD.

Ruben primogenitus meus non crescas, id est, non diu viuas. Sed si homicidium longè vituperabilius est intemperantia, & omnes fratres præter ipsum Ruben Iosephum tollere de medio

con-

EXPLA. IN PENTATHEV. 103

constituerant, cur & illi non addicuntur execrationi? Hæc itaque dicenda prædictio est sub execrationis prætextu. At verò si prædictio, cur defuit successus? Durat enim tribus Ruben, & primas accepit in agrorum assignatione. An quia Moses iam iam moriturus cum de tribubus multa prædixisset. Viuat, inquit, Ruben, nec pereat, id est execrationi paternæ nõ subiaceat. Non em̄ poterat Iacob nõ maledicere intemperati filio ad posteros deterrendos: debuit autem Moses criminis illum culpa liberare, qui fratri Ioseph semper pepercerat. Hic dicat aliquis: At si Patriarchæ dicta nulla fuerunt, quid ille: *congregamini, vt vobis annunnciem ea que ventura sunt?* Hæc nimirum Pseudopropheta arguunt. Ad hæc nos eiusdem generis id esse dicimus cum eo, quod Deus de Niniuitis decreuerat. Tres, inquit, restant dies, & Niniue diruetur. At tamen eorum pœnitentia iudicium reuocauit.

Ruben primogenitus meus, tu fortitudo Ge. ca. 49.

mea principium deloris mei, prior in donis, maior in imperio. Id est primus de me genitus, quo nato mihi visum est vires contra iniurias mortalis naturæ comparasse per successionem. *Ascēdisti cubile patris.*

GENNA.

Facinus

VETERVM GRAECORVM

Facinus ausus est immodestum concumbens cum Belam, veruntamen ne tu sicut aqua ebullias, nolo, inquit, digna facinori recipias ita, vt pater vocari non possis, & calor in te naturalis ad generandum deferuescat perinde ac aqua, igne subducto: quo fit manifestum, incrementum tribui Ruben praedixisse benedicendo; neque id iniuria: tum quod in eo peculiarem quandam virtutem agnosceret, tum quia cum fratribus de occidendo puero non coniurauerat.

Ge. cap. 49 *In consilium eorū non veniat anima mea, HYPPO. & in caeu illorum non sit gloria mea.* De Simeon Scribae, de Leui prodierunt sacerdotes autores iniquitatis: quorum coniuratione sublatus est Dominus.

Ge. cap. 49 *Iuda, te laudabunt fratres tui, & adorabunt te filij patris tui.* Id est, cognatis tuis & alienigenis imperabis, & celebraberis apud omnes. Catulus leonis Iuda de stolone filij mi pullulasti, requiescēs obdormisti sicut leo & sicut catulus leonis, quis excitabit te? ascendisti de stolone id est, elatus es, & altior factus velut de valenti radice vegetus stolo, sicut leo & catulus leonis ex eodem est, quale illud: Quid est homo, quod memor es eius, aut filius hominis & ceter. requiescens

EXPLA. IN PENTATHEV. 104

scens obdormiuit, tranquillas illi sedes stabilesque portendit: nam cum alia tribus ab hoste saepius diuexarentur, haec plerunque incolumis mansit & indeminis: merito igitur leoni formidoloso comparatur. Non deficiet Rex de Iuda, neque Dux de foemore eius, quo ad veniat & c. existimarunt nonnulli hanc praedictionem caruisse successu, quod haec quoque tribus qui sub Babilonio Imperio captiua regnum amiserit, parum considerantes tunc temporis Iudae tribum ceteris praefuisse, deinde autore Zorobabelo in patriam remeasse. Sed & contra Macedonas per Machabæos populi gubernaculis moderata est, quoad à Romanis post seruatoris nostri documenta atque mysteria funditus concussa periit. Secundum haec Iacob à tribu se conuertit ad personam Christi, licet haec etiam Iudaei cum superiore sensu de Iuda conantur annectere, vt cui regio forte contigerit, quae vini vim maximam effunderet: at ipse Christus vera fuit expectatio gentium, per quem communis & publica salus peruenit in omnes.

Iuda, te laudabunt fratres tui, manus tua in cernicibus inimicorū tuorū & c. Quædam

VETERVM GRAECORVM.

modum ipsi Ruben, Simeoni, atque Leui futuram praedicens, non quae illis, sed quae suae cuiusque tribui euenerunt, enumerat, ita Iudam appellat, tribum Iudae, quae multitudine & auctoritate ceteris anstetetit. *Requiescens obdormisti sicut leo*: per dormitationem intelligit agri haereditatem attributam, ita & Dauid: Si dormitatis in medio sortium, id est si quietis sedibus fruamini sorte vestra potiti: tribus enim haec post multos exantlatos labores in suo agro ceu terribilis Leo conqueuit. Haecenus de tribu: quae secuntur aliud spectant: alia enim haec gentium expectatio, quae simul aduenit de Iuda principes defecerunt: Ecqui sunt ij principes? nimirum Reges? Ecque gentium expectatio? nempe Dominus noster. Quid? ad aduentum vsque Domini Reges de Iuda fuerunt? at nullus regnasse videtur post Zorobabel, & paulo ante quam Christus appareret, Atamonæi de vico Modein, qui in Leuiticam tribum censebantur principem locum in populo obtinentes, postremi omnium regnauerunt: Qua igitur ratione fidem praestabit illud, *non deficiet princeps de Iuda*? Num potius accipiendum hoc est, ex Jacob filius non deficiet princeps, id est, tribus, quae

EXPLA. IN PENTATHEV. 105

quae aliarum princeps & maior erit? Quod pro principe Moyses primum gradum locumque in tribubus intelligat, non autem ex eius stirpe Reges, testatur Aquila, qui loco princeps, sceptrum vertit, quo nomine Iudae tribus appellatur, ut quae praeter ceteras dignitate polleret, penes quam templum, Arca, totusque cultus longo tempore fuit, quoad Domino renitens vna cum alijs venit in ditionem Romanorum.

Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitam asinam suam. Haec nonnulli de Iesu Christo dicunt praedicta, qui extremo tempore suae peregrinationis iussit discipulis, ut adducerent pullum asinae, in cuius infidens dorso ouans Hierosolymam ingressus est: Alij, quod vero similius esse videtur, haec autumant eiusdem esse generis cum multis alijs locis: vbi vinea est Israel ipse, asinus vero & pullus, ij, qui belluis similes, sunt rationis expertes. Gentes igitur alligauit Dominus vineae, id est, populo Israelitico. Sunt etiam qui intelligant hominem cupiditibus addictum religatum ad vineam esse, cum fidei Christi lumine perfusus, nihil amplius debacchatur. Quae nos sane nec asseueramus, neque impugnamus, omnia
O iudi-

VETERVM GRAECORVM

iudicio meliorum relinquētes. Illud autem monuisse velim, historiā nos preferre allegoriæ, vt quæ sibi fidē magis cōciliet.

Ge.ca.49. *Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vna pallium suum.* Non modo, inquit, immites ferinosq; mores hominū mansuefaciet, sed ex cōtrarijs contraria proferet. Sanguis enim vna vestes inficit, eo tamē Dominus lauabit emūcabitq; stolā suam perinde ac luto visum ceco restituit, mortēq; suam nō additamentum morti, sed detrimētū fecit. Quod si qui vinum ad mysteriū sanguinis Christi referunt, per stolam corpus interpretātes, admittantur sanē pietatis causa. Oculi autem eius vegeti & hilares à vino, id est, supra vinum: inest in vino fex, at species eius, candoris est, qui tenebras mētis illuminet. E lacte illius dentes candidiores. Cōsuevit interdū Scriptura dentes pro eloquio verbisq; accipere, vt apud Dauid: Dentes eorum arma & sagittæ. mox certius: Et lingua eorum gladius acutus. Dentes igitur candidi defecatum candorem eius disciplinæ demonstrant.

Ge.ca.49. *Lauabit in vino stolam suam.* De mortis
GENNA. genere loquitur, qua magnū quid & excellens

EXPLA. IN PENTATHEV. 106

cellens efficietur. Nam quo alij inficiuntur, hoc splēdidior ipse reddetur: non enim natura vini ad abluēdas vestes, sed ad maculandas idonea est. Sic mortis quidem est, dissoluere defunctos, non ad meliorem conditionem traducere. Attamen hoc aliter euenit in Christo, post triduum reuocans cadauer ad immortalem vitam. Et bellē quidem vino mors eius assimulatur, longo antē tempore præmonstrans vltimū mystici sanguinis, quem ab eo accepturi eramus. Vegetiores oculi eius à vino, id est, post effusum sanguinem & mortem, qua veluti quadam ebrietate cōfopitus multo splēdidior resurget.

Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vna pallium suum. Cū de pullo meminisset, cui Dominus paulò ante mortem infedit, adiungit eius mortis præfagium. *Lauabit in vino stolam suam.* Consuevit Scriptura vino mortem comparare simulq; supplicia, vt poculum in manu Domini plenus mero, id est, in potestate sua pœnas suppliciaque continet: quod apertius explicatur in his, quæ sequuntur, *et in sanguine vna pallium suum.* Stolam itaque
O 2 formā

VETERVM GRAECORVM.

formam serui appellat, quam Dominus induit. Sed ne quis credat pro noxa mortem subiturum, imo fore gloriosior rem contraria insolitaque ratione, *lauabis*, inquit, *pallium in vino*, quod vestes aliorum ita solet inficere, vt elui vix possit. Illud quoque contrariam rationem habere videtur, à vino enim oculi grauiores obtusioresque fiunt aliter, tamen habuit in Christo, cum post mortem vegetior candidiorque lacte extiterit, à parte totum corpus designans non sine certa ratione. Nam sicut dentibus labia prætendunt, vt videri non possint nisi adaperto ore: ita & splendida virtus eius per mortem velut sepulta, omnibus refulgendo apparuit.

G. cap. 46. *Et fiat Dan coluber in via.* Id est, ipsi Dan exoriatu serpens, Sampsona præmonstrans. Quomodo enim serpens in via prætereuntis equi calcaneum mordens de necessitate sessorem excutit: ita vt præsidium nullum præsto sit nisi diuinum, sic & mulier Sampsonem fraude deturbans reliquum populum subuertet, quoad præsentia Domini de iniurijs supplicium sumatur. Nec mirum si quod futurum est imperandi modo vaticinetur,

EXPLA. IN PENTATHEV 107
tur, *fiat ipsi. Dan & cater.* Nam & propheta deficiat, inquit, terra à facie Domini, pro deficiet. Neque abs re est, si mulieris fraudem serpenti accommodauit: & ipse Adam ab eo per mulierem deceptus est.

Dan iudicabit populum suum, sicut & G. cap. 49
alia tribus in Israel. Exilitate illius tribus demonstrat, & quantula potentia emergit, non, inquit, augetur in immensum velut vna tribus, sed iudicabit, & plurimum quidem multitudine gentis diminuta. Cumque per insidias tribus hæc urbem Laissam expugnasset, vno agmine ciuibus interfectis, *fiat*, inquit Iacob, *Dan uti coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi, vt cadat ascensor eius retro.* Vrbs enim quã Dan suo deinde nomine insigniuit, aliarum postrema & in confinijs sita erat. Cui talis casus portenditur, qui nisi ope diuina refarciri possit.

Gad turab militum. Bellicosum genus hominum. Gadanos fore prædicit, APOLL.
& qui facile victoriam referent ex hostibus.

Aser panis eius pinguis & præbebit delicias regibus. Ager enim circa Ptolemaida & Sidona obtigit Aser. G. cap. 49. THEOD.

VETERVM GRAECORVM.

Ge.ca. 49.

THEO.

Beniamin lupus rapax, manè comedet prædam, & vesperè diuidet spolia. Non solum nefcius hæc à nonnullis de Paulo Apostolo interpretari, neque id temere, neque ineptè. Cæterum hæc, ego puto, de tota potius tribu prædici, cui tale quid euenit, vbi populus regionem sedemque illam promissam diuisit inter se, Beniamin hic in Sodomiticum dedecus est prolapsus, quo postremum abutens in Leuitæ cuiusdam vxore quemadmodum capite 19. & 20 Reg. narratur, à cæteris penè deletus est. Possumus etiam totum hoc ad aliam referre historiam, quod hæc tribus vna cū Iuda acceperit eandem sortem ita, vt sæpius deuictis hostibus opes sibi maximas cõparauerit ex præda, succedente verò tempore cum iam res Iudæorum vergerent ad occasum, ab hoste deuicta succubuit.

Ge.ca. 49.

DIOD.

Beniamin lupus rapax. Qui ad Paulum hæc adaptare conantur, quod primum Ecclesiam exagitauerit, mox fouerit & adauxerit, non vident, Iacob hæc tribubus, sicuti verba illius testatur, generatim enarrare. Quod si de Domino nostro vaticinatus est in Iuda, id quidè non ex primo proposito, sed postquam de tribu,

VETERVM GRAECORVM. 108

de tribu, quod satis erat, meminisset.

Mane comedet. Id est, mane bellum Ge.ca. 49. geret. Sic & Balaam nõ dormiet, inquit, prius quàm comedat prædam & san-Euseb. guinem ebibat vulneratorum. *Vesperè diuidet spolia.* Id est, raptas sibi prædas distribuunt. Quibus verbis bellum, quod cõtra fratres suos intulerunt, virginumque raptus præsignare voluit.

IN EXO.

VETERVM GRAECORVM

Esaias. Audite domus Dauid, id est, familia tribusque Israel. Fecit itaque illis domus, hoc est, adauxit earum genus atque familias ita, ut ex ea re celebrarentur. Domus enim frequenter apud sacras literas pro consanguineis & familia usurpatur.

Exo. cap. 2. *Egressus est post hac vir de domo Leni.* Id est, abiit hoc consilio, ut acciperet uxorem. Amran hunc fuisse dicunt, qui amitam suam Iochebet filiam Leui duxit uxorem. Caeterum non sine economia pater Moyses silentio praetermittitur: nam & Christus, cuius typum gerebat Moyses, sine patre est. Et puer ipse elegans, nempe speciosus forma praefilijs hominum.

Exo. cap. 2. *De infantibus Hebraeorum hic est.* Hoc illi potissimum circumcisio proderet potuit. Nondum enim Aegyptij tale mysterium admiserant: licet succedente tempore ad Hebraeorum imitationem circumcisionis legem obseruauerint. Unde Hieremias. Considerabo omnes preputium circumsecantes Aegyptios & filios Edom.

Exo. cap. 2. *Percussum Aegyptium abscondit sabulo.* Non animo irae cedens interest mit hominem eum, ut quidam existimant qui

EXPLA. IN PENTATHEV. 110

qui acerbè operas exigebat, sed studiosa quadam commiseratione, & (ut dicere solent) zelo percitus. Quicquid enim agimus habita ratione Dei, pietas est: nam & cedes propter Deum, iam non ut cedes expiamus, immo verò prosequimur beneficio. De Phinee cantat Psalmographus. Stetit Phinees & placuit, & cessauit calamitas & reputatum est ei, & cate. Is tamen duos velut vno ictu maetauerat: aliud quippe consilium in homicida, aliud in homine religioso.

Quis constituit te principem & iudicem super nos? Ceruicosum hunc hominem fuisse autumant, quem Moses pridie defenderat ab opprimente. Exo. cap. 2 PHILO.

Secessit igitur Moses in Madian. In re. Exo. cap. 3
gia Moses eductus, in deserto nunc pascit oues, neque idcirco indoluit portesus vicem suam. Quisquis enim amat Deum, contentus in vrbe degit, in agris, pauper, diues, liber & seruus, neque etiam in squallore carceris obliuiscitur pietatis, quemadmodum monent exempla, quae passim leguntur in sacra scriptura.

Acce-

VETERVM GRAECORVM

Exod. cap.

2.

Accepitq; Sephoram filiã eius uxorem.
Quas modo filias Iethro Moses attribuit, Raguelis propriae fuisse dicuntur, sed auus non tam de more, quam autoritate sacerdotij neptes in filiarum censu adscribebat. Nec verò temerè factum est, quòd alienigenam Propheta duxerit uxorem, qui exemplar quoddam erat Domini nostri, corpus ipsi assumens de Iudeorum gente Ecclesiam sibi sponsam ex alijs gentibus vocauit & alegit.

Exo. ca. 3.

THEO.

Et videbat quod rubus inflammatus non combureretur. Ex hoc Dei potètia simul & studiũ erga homines denotatur. Insinuat etiam talis visio, quod tã etsi ab Aegyptijs Israel diuexatur, attamen nõ diminuitur. Neque postea mirum videbitur, si virginem Dei virginem, de qua corpus assumet, præstabit intactam. Multi etiam **DOMINVM** in rubo dicunt apparuisse, propterea quod ex rubo nulla possit imago Dei confirmari: nam & hoc ausi Iudæi fuissent, si ad effigiem materia rubi dotari posset.

CYRIL.

Affimilant igni litteræ sacræ Deum, tum quia viribus præstat, tum quòd omnibus subito occurrat & videatur, arboribus verò & herbis, mortales homines: hinc, Deus noster ignis est comburens,
ho-

EXPLA. IN PENTATHEV. III

homo verò sicut scœnum, dies eius sicut flos agri. Sed sicut rubus naturaliter ignem ferre non potest: ita nec humanum quid diuinitatem, præterquam in Christi rubo, lucem habitatis inaccessam: qui in virgineo templo latens dimisit sese, cõtraxitque immensum suæ naturæ fulgorè. Ex intactis verò spinis, quæ alioqui tanq̃ cremia flammæ facile concipiunt emicabat ignis, vt portenderet corpus Christi alioqui putredini addictum, superaturum omnes iniurias: triduo enim templum illud instaurauit: perinde igitur ac ignis rubo pepercit imbecillo, sic humanæ conditioni vis diuinitatis, vt tolerari posset. Solum verò incultũ quod rubos spinasque submitteret, terram sanctam vocat, propterea quod nullus nõ locus sacer est, in quo Christus est. Neque abs re, si in eremo apparet, quæ typum gerit, gentium Ecclesie, de qua dicitur: *L'erta re eremus sterilis.* In qua ergò rubus erat, sancta postmodum terra fuit. Et accedens Moses deponere calceamenta iubetur, quæ cum cadaueris reliquiæ sunt, mortem tabemque demonstrant. Nullus itaque accedat ad Christum, qui legem eiusque pædagogicum cultum amplectens peccati maculam nõ diluit, neque
enim

VETERVM GRAECORVM.

enim taurorum hircorumue sanguis peccata diluere potest: quam diu peccatum non fuit abrogatū, peruagata est vbique mors. Siquis mysterium Christi videre cupit, iam illum oportet typorū deponere cerimonias, quæ mortis & peccati viribus lōgè sunt impares.

Exo. cap. 3 *Solue calceamentum de pedibus tuis, locus enim, in quo stas, terra sancta est.* Sunt qui de nudandis pedibus sententiam contorqueant, intelligentes ita Moysen admoneri, ne secum mulierem asumeret tendēs in Aegyptum, vnde populum erat deducturus, parum conscientia considerantes; *locus, in quo stas, terra sancta est.* Sed neque hoc ad sacerdotium quicquid pertinet, multa adhuc restabāt, quæ docendus erat, ad eā rē magis necessaria. Præterea iisdē sanè verbis vtitur Michael Archāgelus ad Iesū Naue. Solue scilicet calceamenta. Neque ideò tamen aut vxorem circumducebat, aut leges ritūsue sacros laturus erat: quid igitur ait? *Benedictus es & benedicis, sanctificasque locum quacunque incedis, & sacerdos & spiritu plenus.* Exue igitur calceamenta tua, vt terrā, in qua stas, sanctifices, ac veluti locum perungas, vbi non multo post populū

EXPLA. IN PENEATHEV 112

populum alloquar, cuius tu de medio igne sacerdos eris. Et Archangelus ad Naue: Ex quo terram attigisti, quam promisit DVS Israeli afflatus est spiritu, nudis itaque pedibus sanctificato terram.

Iubetur Moses calceamēta deponere, THEO. nimirum (vt nonnulli existimant) vt allegoricè admoneretur, abijciendas esse sollicitudines omnes, quæ cum mortali hac vita copulantur. Ex mortalium quippe imò mortuorum pellibus calceamenta conficiuntur. Alij putant, vt pedum nudatorum contactu terram sanctitate afficeret. Ego neutris subscribo. Primum is neque Pontifex, neque dum Propheta factus erat: quam cum locus præsentia Dei sacer sanctusque foret, quid necesse erat per alium consecrari? Duo igitur sunt, quæ hoc mihi loco significantur: primum hac religione attentorem sibi virum comparare Deus voluit, deinde præmonere, quo ritu sacerdotes in tabernaculo rem diuinam facere deberent: nudus enim postea pedibus sacrificia peregerunt.

Ego

VETERVM GRAECORVM.

Exo. cap. 3 *Ego ero tecum, & hoc erit tibi signum, quod miserim te.* Cùm praesentia mei numinis videbis cuncta tibi foeliciter succedere, nihil obstare, quo minus euadas, iam fuerit hoc tibi certius argumentũ, non temerè suscepisse hãc legationẽ.

Exo. cap. 3 *Sed ego scio, quod non dimitet vos Rex Aegyptij, ut eatis, nisi per manum validam.*

THEO. Quamobrẽ Deus cùm ceruicosum Pharaonem prouideret, à principio statim non vindicauit? Quod enim prouiderit constat. Noui, inquit, vos non esse dimisurum, nisi percussero. Attamen quæ sua est benignitas humanitas quæ, de praecognitione pœnas infligere non occupat: finem rerum expectat, omnibus demonstrans iudicij sui æquitatem: cùm alioqui multo æquius erat, vt Pharaonis detegeretur improbitas, quàm Deus haberetur immitis. Nam si prius quàm argueretur Pharaon pœnas dedisset, videri Deus poterat & acerbus & iniquus: nũc verò tum patientiam Dei agnoscimus, tum Regis impietatem sæuitiam quæ deprehendimus.

Exo. cap. 4 *Proiecit virgam, & versa est in colubrũ.*

THEO. Rectè est, quod primùm dederit portetum in virga, quæ conuersa est in serpentem, in argumentum feritatis venenosi quæ odij

EXPLA. IN PENTATHEV. 113

quæ odij Pharaonis in populum Israel. Et in serpentis olim imprecatione illud quoque adiunxit. Inimicitias ponam inter te & mulierem. Sed & per leprosam manum, indicium fecit Hebraeis, quod & si ab Aegyptijs premerentur calamitate immedicabili ac desperata, is tamen medicus adesset, qui facile morbis omnibus mederi possit: praeterea cum lepra immundum quid & mortiferum praeserferat, ex eo miraculo ostentauit, si à Deo Israel suscipiatur, fore vt immundicias omnes, quas inter Aegyptiorum superstitiones iam contraxerat, ita vt mentem ferè demortuam haberet, deponat & excitetur ad verum Dei cultum, & resipiscat.

Domine non sum eloquens ab heri & nunc diuertius: & ex quo locutus es ad seruum tuum, impeditioris sum linguae. Quamobrẽm Deus ministrum suum voluit exilis esse vocis & blesioris linguae? Nèpe quia hac ratione vis diuina quæ virtus certior apparuit. Quemadmodum enim piscatores, publicanos, & coriarios veritatis religionisque doctores praeconesque legit: ita & per infirmam vocem linguamque tardiozem Aegyptios Sapientes confundit.

Exo. cap. 4

THEO.

P

Obse-

VETERVM GRAECORVM

Exo. ca. 4.

Obsecro Domine mitte quem missurus es.
Non poterat Moses credere cōscius suę
imbecillitatis non tentari à Domino, in
cuius iam prouidentia latere putabat a-
liquis magis ad eam legationem idone-
us: idēd netu, inquit, velis de me peri-
culum tale facere, mitte potius, quē te-
cum destinasti mittere. Alij legunt, mit-
te nunc per manum, quem mittes.

Exo. cap. 7

*Ego indurabo cor Pharaonis, & mul-
tiplicabo signa & ostenta mea in terra E-
gyptij, & nō audiet vos, immittamq; manum
meam super Aegyptum.* Qua nam ra-
tione accipiendum est hoc apud DE-
VM? Erat admodum in procliui DO-
MINO, à prima detrectatione pœnas de
Pharaone sumere, verum incredibili
potentia hominem paulatim erudire
volebat. Cor tamen illius semper re-
nitens castigationes despiciebat, DE-
VM siquidem existimans maiora sup-
plicia irrogare non posse, mediocres
contemnebat, quod historia liquidō
demonstrat. Primum enim simul au-
diuit, dimitte populum meum, vt mi-
hi sacrificet. Ecquis, inquit, est DO-
MINVS, cuius vocem exaudiam,
DOMINVM non agnosco, neque Isra-
elem dimittam. Deinde scipionem in
anguem

EXPLA. IN PENTATHEV. 114

anguem transformato subiungit sacra
scriptura. Et corroboratum est cor
Pharaonis, neque audiuit eos. Vnde
DOMINVS ad Mosē: Ingraua-
tum est cor Pharaonis, nec vos di-
mittet. Vtrunque animi sententiam
liberam signat, suoq; arbitratu mo-
ueri, quod scilicet inualuisset, graui-
usq; foret cor ipsius Regis nequitia
sua distractum. Nec aliud est, quod à
David decantatur: Iniquitates supe-
rarunt caput meum, ac velut onus gra-
ue grauata sunt super me. Et Zacha-
rias iniquitatem vidit ferentem in ore
plumbeum talentum: quæ cum abutitur
arrogantia corroborari dicitur contra
Dominum DEVM, ac velut exultare,
quod imperium detractet illius. Con-
tra qui pietatem colit, cedit semper
DEO propheticos monitus admit-
tens, subditus esto DOMINO &
ora cum. Quod autem duricies quæ-
dam cordis suboriatur, docet etiam Pau-
lus Apōstolus: Ignoras CHRIS-
TVM DEI sua patientia te ad pœ-
nitentiam vocare, tu verō duriciem cor-
dis comparas tibi iram in diem iræ &
reuelationis. Illud præterea animad-
uertendum, si perditū fuisset ingenij

VETERVM GRAECORVM.

nunquam sententiam suam immutasset, modò castigatione emollitus, modò patientia obdurefcens, quam diu enim calamitate aliqua afficeretur, rogabat vt deprecatores illius essent Moses & Aaron apud Deum, simul verò afflictio cessabat, incredulus flecti nolebat, & ceruicosus cum Deo indies magis contendebat. Ex hoc igitur animi diuerso affectu arbitrium in eo eligendi depræhèditur. Vbi verò inquit, nec dimisit populum Pharao, quemadmodum Mosi prædixerat Deus, prouidentiam Dei narrat: quasi dicat, nihil ex ijs Deum latebat, sed ab initio omnia prouiderat. Agè nunc aliqua similitudine totam hanc quæstionem prosequamur. Sol ipse vi sui caloris ceram quidem liquefacit, limum verò desiccatur, atque iisdè radijs hoc quidem mollius, illud durius reddit: Nec minus patientia Dei contrarios habitus conformat, alijs profectus est, alijs detrimentum, prout etiam Dominus in sacris Euangelijs edocebat. In iudicium veni in hunc mundum, vt non videntes videant, & videntes cæci fiant. Quamquam hæc non secundum propositum Domini dicuntur, neque enim idcirco venit, vt cecos redderet vidètes, sed quod factum

EXPLA. IN PENTATHEV. 115

factum iam erat, ostendit. Deus enim bene omnibus cupiens, omnium saluti cõsultit. Cum verò sit hominum libera voluntas, qui fidem amplexi sunt, salute fruuntur: auersati, ipsi sibi gehennam cõparant: hac ratione Iudas alioqui videns (erat enim Apostolus) cæcus fuit: Paulus contra cæcus, deinde lumine perfunditur: quod ipsum de Iudæis generatim, alijsque gentibus intelligèdum est. Nec verò si non omnes erant credituri, nõ oportebat filium Dei naturam assumere humanã, cæteroqui nulla esset salutis œconomia: At Simeon ille nõne palàm prædixit hoc? Ecce hic positus est in ruina simul & in suscitationem multorù in Israel. Præterea sciendum est, præsentem hanc vitam Deus velut stadium curriculaque mortalibus proposuisse, vt in eo decertantes ante tribunal victores coronètur: alij nequã & mali homines malè mulctètur. Quia verò multi sunt, qui securi, vitam futurã nullam credunt, hos in hac vita damnat ad supplicia, illos accumulatur bonis, qui à Paulo Apostolo vasa iræ & vasa misericordiæ dicuntur. Si quis verò iustus videatur immeritò diuexari: Quid? Si Deus vt medici quotidie solent, occultis morbis ferrù

P 3 ignemq;

VETERVM GRAECORVM

ignemq; admoueat. Solent etiam medici quorū salus desperata sit, corpora, coram multis, incidere atq; secare: vt discipulos suos methodum medicine certius doceāt: hoc modo Pharaonem seuum & ceruicosum multiplici pœna Deus afficit, vt omnes homines admoneret, suo nutu & imperio regi, dirigique creata, afflictiis opē, affligētibus pœnas pro meritis inferens: nam & Pharaoni denūciat: Huius rei gratia seruauī, vt ostendam in te potentiam meam, nomēque meum per orbem terrarum celebretur. Quod autem fama tantæ rei longē lateque diuulgata sit, Raab meretrix testatur, quæ speculatoribus inquit: Formido tremorque vestri inuasit nos. Rescimus enim quomodo vobis Deus rubrū mare siccauit, &c. Adhæc reliquæ gentes procul arcam intuentes clamabant: Veli nobis, hic ipse Deus est, qui tot flagris mulctauit Aegyptum.

DIOD.

Ab exhortatione primū aggressus est DEVS Pharaonem, deinde cum dicto non esset obediens, mediocres illi plagas inculsit: exasperauit tamen parcendo, ac precibus Moseos exoratus plagas abactis. Atqui conueniebant & Mosen pœnitentiam Regis admittere, & ipsum

EXPLA. IN PENTATHEV. 116

& ipsum Deum audire deprecatoem, vt hac ratione ostenderet illum à se dedita opera delegatum. Sed hoc ipsum Pharaonis confirmabat pertinaciam: solent enim increduli dum castigantur concedere: simul euaserint, ad contumaciā suam recurrere. Cuius rei causa est, qui remittit: Deus igitur sua benignitate ac patientia cor Pharaonis obstinatius reddebat: tum verò maxime inexorabilem se præbuit Rex, cum iussit Dominus dimitti populum, vt operaretur sacra. Neque minus indignationem irritabant Iudæi, quos ab omni calamitate videbat immunes. Deus enim non idcirco debuit à maximis statim supplicijs exordiri, ne acerbior ipse nimiumque seuerus haberetur, satius utique fuit benignitatem Dei potuisse Pharaonem arguere ceruicosum, quam ex violenta præcipiti que vltione Regis commiserationem apud homines concitare. Poterat quodammodo crudelitatis insimulari, si statim ab acerbitate grauiori supplicij vindictam exegisset.

Cumq; esset in itinere, in diuersorio, oc- Exo. cap. 4 currit ei Dominus, & volebat eum occidere.

Qua de causa voluit hominē interficere? THEO.

P. 4 Venit

VETERVM GRAECORVM.

Venit vxor in suspicionem eius rei, propterea quod alterū ex natis, non circumcidisset ritu Iudæorum. Namque causam mortis illicò per circumcisionem deiecit. Nōnulli arbitrantur mortem tunc impedisse Moſi, quia cū ad vindicandos in libertatē consanguineos mitteretur, secum voluerit vxorem habere impedimētum: quam tamen verisimile est assumpsisse comitem, nō quò studiū diuini editi remitteret, sed vt locero suspicionē eleuaret destituendi vxorē, vel aliam superinducendi: Simul enim occasionem arripuit p̄ Angelū, remisit ad suos: Nec aliter historia docet. Cū enim ex Aegypto profecti per mare euasissēt ad Sinā montē, occurrit ipse focer cū Sophora cōiuge & filijs duob.: Igitur ad aliud Angelus respexit nudū intentās gladiū. Nam cū Moſes sibi à Pharaone maximē timeret: Ec quis enim, inquit, ipse sum, vt Regem ad eā, &c. compara tibi aliū, quē mittas, ego voce exili & tantū nō bleſus. Angelus minitabundus metum maiori terrore excussit, quasi dicens euaginato gladio, imò multo me magis extimescas: qui tibi ex insperato negocia plasque infligere possum.

ISID. in ep.
ad GREG.

Angelus occurrens Moysi in Aegyptum

EXPLA. IN PENTATHEV 117

ptum proficiscenti mortem intētavit, nō quod vltionem homicidij, quod pridē in Aegypto studio suorum patrauerat, exigeret, sed quia legis volebat despicationem emendare in eo, qui futurus erat legis lator. Qui enim ad legē pmulgāda elect⁹ erat à Deo, seruare in primis ritus oportebat. Ille itaq; cū secum filios duceret in præputio, tanquā legis præuaricator à Deo deprehēditur in eo præfertim mādato, quo Iudei à cæteris gentib. disidebāt. Vbi verò Sephora crimē agnoscēs filio circumciso ad Angeli se pedes obuoluit, discessit ille exoratus, palam declarans, quam obrem Deus meritò irascebatur Moysi. id prudenter coniecit illico mulieris fides, quod vrgente necessitate mulierculæ solent expeditiores esse viris, in excogitandis remedijs, studiosiusque diuinam opem implorare.

Non video cur Angelus, vel vt alij dicitant, ipse Deus Moysē decreuerit interficere, prouidens quæ & quanta tū in Aegypto, tum per solitudines miracula per illum editurus erat, nisi quis autemet, Deum propterea iratum, quod cū Moysi iussisset, vt expedit⁹ omiſsaque omni alia cura populum educeret de Aegypto.

P 5 gyptiorū

VETERVM GRAECORVM

gyptiorum seruitute, ipse voluerit nihilominus secum uxorem & filiorum habere impedimenta. Qua re cognita nihil immoratus est, quin è vestigio familiam omnem remitteret ad focerum. At verò Sephora, quia filij nondum fuerant circumcisi credidit ideo, Deum contra virum concitari. Quam opinionem Angelus constituere videtur, qui simul audiuit sanguinem circumcisionis stetit, discessit. Ego itaque, si verum hoc, quod mulier est suspicata, cur inquam Angelus abijt altero adhuc incircunciso? Sed neque ob eam rem Moses periclitari debuerat, quando & ij, qui in eremo nati sunt cum præputio seruantur. Esto, hæc ita se habeant. Illud quidem pro comperto habemus, Moysen Pharaonis tyrannidem extimescentem tantum non detrectasse imperium Dei, & cunctando rem etiam num prorogare conantem. Deus itaq; postremo iratus illi occurrat mortem intentans, vt ex ea specie vires Dei expenderet multo maiores esse quàm Pharaonis. Neque verò est abs re, si aliam sibi rem Angelus proponens, preces deinde mulieris occasionem discessus fuerit. Nempe tale hoc est, quale factum

EXPLA. IN PENEATHEV. 118

Etum est in Balaam, qui cum oraculo Dei monitus ne iter illud arriperet, at tamen perseueraret, ab Angelo stricto ense perterritus est ita, vt regijs muneribus veritatem præposuerit: in cuius rei œconomia prætextus ponitur, afinæ declinatio, seruati propheta. Cum re vera minæ illæ essent & terramenta, quæ voluntatem hominis in contrariam partem retraherent.

At tu nunc mihi velim consideres, qualis hoc tempore Moyses, qui pridem inter duos rixantes reiectus iudex, & habitus indignus æqualibus conciliandis: nunc inter tot hominum milia & inter Pharaonem non iudex quidem sed DEVS constituitur. Scriptura nobis tantum non vociferante, non debere quenquam suæ doctrinæ suæque prudentiæ confidere priusquam iusta vis & autoritas accedat.

*Tulit igitur Sephora acutissimam petrâ, Exo. ca. 64
& circumcidit præputij filij sui, retigitque pedes eius, & ait. Sponsus sanguinum tu mihies.* Hebraïsmus: nam vt viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos, id est, homines sanguinarij, ita & Sephora

VETERVM GRAECORVM

phora cum dolorem simul & sanguinem filij circumcisi videret, sympathia quadam commota, ad Moſen *tu mihi*, inquit, *nunc ſponſus es ſanguinum*, nam quia tu mihi ſponſus es, cogor filij cruorem effundere, alioqui pereas tanquam tuæ legis contemptor. Sed ne quid grauius ex ijs uerbis ſuſpicaremur, ſponſus, inquit. Appellauit ſanguinarium ob circumciſionem.

Quis eſt Dominus, ut audiam uocem eius & dimittam Iſrael. Dura hæc uox & aſpera diſſimulantis Deum, quæ Dominum ad eodẽ irritare potuerit, ut ab immeritis etiam pueris pœnas exigeret.

Exo. cap. 5.
CYRILL.

Deus Hebræorum uocauit nos, ut eamus uiam trium dierum in ſolitudinem, & ſacrificemus Domino Deo noſtro, ne forte accidat nobis peſtis aut gladius. Quasi dicat, longe alia eſt Aegyptij à ueſtra ſuperſtitione religio noſtra: nõ enim vitulum, aut ſuem, aut ſerpentẽ colimus, ſed Deũ, qui cuncta creauit, & omnibus imperans omnia regit, dominus iſtis eſt Hebræorũ à nobis gratũ ſibi ſacrificiũ expoſcens procul à ſordibus ueſtris.

Palea non dabuntur uobis, & reddetis eundem numerum laterum. Hinc facile monemur qualis ſit cõtra nos aduerſarius, qui

EXPLA. IN PENTATHEV. 119

q̄ ne respirare quoquo modo poſſimus & ad contemplandũ deũ intẽdere mentẽ, labores nobis negociaq; cõduplicat. Exo. ca. 6.

Et nomen meum Adonai non manifeſtaui eis. Ex hoc loco patet, quanto honore THEO, quantaq; beneuolentia Moysen Dominus proſequeretur. Aperuit illi, quod Patriarchas cõlauit. Ego, inq̄, ſum, qui ſum. Hoc enim ſonat apud Hebræos nomen illud arcanum Dei, quod ideo tetragrammaton dicitur, quia quatuor literis exprimitur. Hoc inſcriptum in aurea blaſtea geſtabat in fronte Pontifex maximus. Iauch ſonat apud Samaritanos, apud Hebræos Iehoua.

Exo. ca. 6.

Nomen meum ne Abrahae quidem ipſi reuelauit. Nondum enim erat tempeſtiũ DIOD. co tempore, neque neceſſarium tale nomen indicare, quo Deus ſeligitur à Dæmonijs, nã & Idola, atq; Dæmonia à ſuis cultoribus & Dij & Domini dictitantur. Exo. cap. 6

Et duxerunt uos in terram, ſuper quam leuauit manum meam, &c. Quam iure iurando pollicitus ſum. Mos eſt eorũ, qui iuſturandum interponunt, manum digitũue tollere, præfertim qui dicitur index. Et Moſes in ſuo cãtico. leuabo ad cœlum manum meam & dicam. &c.

Filij Rubẽ primogeniti Iſrael. Cũ à primo Exo. ca. 6.

VETERVM GRAECORVM

genito Patriarchæ Scriptor exordiat
césus, quare ultra Leui nõ porrexit ire?
Népe quia hoc illi tempore propositum
fuit genus tantummodo Leuiticū indi-
care, vt de Aaron simul cum Moyse sine
dubitatiõne legentis adiungere posset, ij
sunt qui Pharaonem in Aegypto sunt al-
locuti priusquàm existeret iudex aliquis
vel Rex, vel Põtifex. Fuit igitur ea tribus
vel maximæ apud populū autoritatis, in
cuius prosapia deducenda diligens est
Moyse, vt quæ in historia plurimum e-
luceat. Cũ enim Deus inquit: Quarta ge-
neratione huc reuertentur, à Leuitica
tribum principium sumit. Quando verò
audis, à quinta generatione, ascenderūt
ex Aegypto filij Israel, à Iacob tibi pri-
mordia erunt.

X
Exo. cap. 6

Præsertim cum incircuncisus sim labijs.
Ritus gentis in circuncidendo præputio
fecit, vt verbū metaphorice ad alia etiam
quæ detegeretur, explicareturq; trãster-
rent. Et labia diceret nõ circúcisa, ea quæ
parum explicita viderentur in loquedo.

Exo. cap. 7

*Accipit autem Aaron uxorem Elisabeth
filiam Aminadab sororem Naafon.* Cur in
censu vxoris Aaron non modo patrem
retulit, sed etiam fratrem? Regiæ sacræ-
que tribus coniugium narrat. Naafon
enim

EXPLA. IN PENTATHEV. 120

enim filius Aminadab, qui ex Aram na-
Pus est, porrò Aram ex Esrom, Esrom
eederò filius fuit Phares, qui ex Iuda na-
tus est, de cuius prosapia natus est Do-
minus noster. Vt igitur de Regia sacra-
que prosapia natum Dominum osten-
deret, vtriusque personæ mentione fe-
cit, vt Regem & sacerdotem in humanis
ipsum prædiceret. Habuit autem Aarò
vxorem Elisabeth filiam Aminadab, so-
rorem verò Naafonis, ex qua Nadam,
Abiud, Eleazar atque Ithamar sustulit.
Est verò dignū annotatione, sacerdotes
non modo de tribu Leui procreari so-
litos, præsertim Pontifices, sed ex tribu
etiam Iuda, ex qua Naafon oriundus
erat, quod in Numeris certius explica-
bitur.

Ecce constitui te Deum Pharaonis. Exo. cap. 7
Aaron frater tuus erit propheta tuus. Id
verò quo pacto? Perinde ac DEVS THEO:
præcipiebat, instruebatque Mosen, Mo-
ses Aaron ipsum instituebat: quocirca
Propheta dictus est Aaron fratris sui, id
est interpres. Moses verò Deus Pharao-
nis, quali iudex & magister.

Sed ego indurabo cor Pharaonis. Si cui vi-
deatur hoc iniquū, expédatur, quibusue
Cyr. cõtu-

VETERVM GRAECORVM

contumelijs & iniurijs Pharao affecerit Israelitas. Cum enim Rex ita perditus esset, vt nullum iam suæ nequitiae remedium deberet accipere, voluit Deus sua patientia hominis stultitiam sustentare, vt ad summum fastigium euecta ius diuini numinis & iudicij diras apud omnes prædicaret.

Exo. cap. 7

THEO.

Vocauit autem Pharao Sapientes & maleficos, & fecerunt etiam ipsi per incantationes Aegyptiacas, & arcana quedam similiter. Sunt vel hac tempestate homines a deo impudentes, qui Mosen diuinum hominem per magica præstigia distent ostentasse miracula. Quò igitur inter vtrunque discrimen certius appareret, permisit Deus, vt illi etiam virgas in serpentes transformarent. Sed quæ Moseos erat alias deuorauit. Eodem pacto verterunt aquas in sanguinem, sed vt in pristinam naturam referrent, negatum est. Ranas item in medium produxerunt, sed Aegyptiorum domicilia talibus molestijs liberare nequiverunt. Interea cum Aegyptios, tum veneficos admonebat, quæ vis esset in veri Dei numine, & quæ in veneficijs, cum à tantulis insectis ad eò illi vexarentur, vt inopes consilij ad deprecatores confugerent, digitus Dei hic,

EXPLA. IN PENTATHEV. 121

hic, proclamantes.

Poterat quidem à principio magos impedire, quo minus eandem ostenderent, noluit autem, quò victoria fieret illustrior de congressu. Sinit etiam Diabolum exercere homines, vt è certamine virtus alterius inferior, alterorum maior deprehendatur.

Exo. cap. 7

Ecce ego percutiam virga aquam fluminis, & vertetur in sanguine. Ab aq̄s plagas auspiciatur primum, quia eo flumine maxime gloriabatur ita, vt Deum quoq; appellarent, qui nubium vice terram illis irrigaret: deinde quia in flumine abijcerentur infantes Hebræorum. Cum igitur vertebatur in sanguinem, admonebat Regem suæ seuitiæ. Vnde mirum non est, si ex ea puerorum suffocatione agmina ranarum erumperent, quæ à pueris non multum differre videntur.

Exo. cap. 7

Fecerunt q̄, similiter venefici Aegyptiorum incantationibus suis. Si omnis apud illos aqua versa est in cruorem, qui potuerunt venefici portentum eius generis ostendere? Non procul aberat mare, sed neq; omnis aqua, sed potabilis tantum infecta dicitur. Alij dicunt hausisse magos de Hebræorum puteis, nisi fortè Moses aquam restituit in suam naturam, vbi

Q magi

VETERVM GRAECORVM

magi vires quoque suas exercerent, quas ad vsque tertium portentum susten-
tare potuerunt, in reliquis succubere,
vt facile quiuis intelligat non suo iure
veneficos monstra fecisse, sed quamdiu
Deus naturæ permittit.

Exo. cap. 8. *Eruclant fluminis ranas.* Est hoc et-
iam animaduertendum, ranas Deum
submississe ex aquis, ciniphes siue pedicu-
los è puluere, cynomias verò & insecta,
vnde ipse voluit. Vt admoneret omnes,
facilimum esse Deo sine aqua sine terra
quicquid sibi velit, in medium proferre.
Nullam præterea exigit vitionem, quam
prius non denunciaret, neque exijs spon-
te casuue aliquo fieri credatur, sed cer-
tas esse plagas sciant, quibus contuma-
cia Regis plecteretur, non statim à de-
nunciatione, sed postquam ementita
sit. Tu vide in quantulis insectis quam
excellens existat & insuperabile numen
Dei.

Exo. ca. 8. *Digitus Dei hic est.* Id est, sunt hæc à
Deo, non iam ab hominibus neq; à Dæ-
mone aliquo. Quia tamen sensim irroga-
batur, ne primo velut ictu Rex cōfectus
gloriæ diuinæ materiam subtraheret, di-
gitum Dei dixit nō manum. huic tamen
digito succubuerunt.

Et

EXPLA. IN PENTATHEV. 122

Et induratum est rursus cor Pharaonis, & Exo. ca. 8.
non audiuit eos sicut præceperat Dominus.
Hinc apparet euidētius, obduruisse Pha-
raonem ex malo habitu ingenij sui, & re-
conciliationem simulasse. Si enim à Deo
animus immutaretur, aut semper durū
se prestaret, aut semper mitem.

Congrega iumenta tua et omnia qua habes Exo. cap. 9
*in agro: homines enim & iumenta, & vniuer-
sa que inuenta fuerint foris, nec congregata
de agris, cecideritq; super ea grādo, morietur*

Quāobrē grandine demissurus iubet, vt THEO:
in tecta se recipiāt? Beneuolus in oēs ho-
mines Deus calamitates cum misericor-
dia temperabat, cum alioqui multi inter
Aegyptios inuenirentur dignos com-
miseratiōe, vti sacra testatur historia. Qui
enim extimuit verba Domini, iumenta
coegit in tecta & c. Caterum grandine
simul & fulmine percussit insuper Do-
minus Aegyptū, vt intelligerent oēs, suo
iure omnibus elemētis imperare. Quan-
do Aegyptus omnis & Græcia alios alijs
partibus orbis præesse Deos autuma-
rent, vnde illi cœlestes, hi inferni dice-
bantur, alij in montibus degere, in fon-
tibus alij. Ex quo Syri, DEVS monti-
um, Deus Israel non autem Deus con-
uallium. Necessè itaque fuit vniuersæ

Q² natu-

VETERVM GRAECORVM

naturæ Deum, non à flumine solum & humo, sed ab aëris etiam marisque potestate admonere supersticiosam gentem verum esse Dominum ac Deum vniuersorum, prout etiam Moses Regi denūciauit, vt cognoscas, quod Domini est terra & tu & omnes serui tui.

Exo. cap. 9 *Quia hac vice mittam omnes plagas meas super seruos tuos & super populum tuum, & extendens manum meam percutiam te & populum tuū peste, & peribis de terra.* Parabatur iam septimum flagellum omnes simul Dei plagas, & interitum Regis intentans, atque totius gentis exitium: & conuertitur paulò post in solam grandinē cum fulminibus, quibus bestiae in primis segetesque petuntur ipso Rege incolumi. Mentitur ne igitur hac vice Deus? an quæ sua est in omnes homines benevolentia, lētus & quasi coactus ad interitum spectat grauioribus vtens interminationibus, si qua possit facinorosos deterrere ab iniustitia.

Exo. cap. 9 *Mitte nunc & congrega iumenta tua.* Abstinet ex œconomia sua Deus prædicēs
GREG. septimam plagam à cæde cunctorum penitus iumentorū, vt haberet deinde Rex vnde furorem suum postremò armaret in fugientes Iudæos, neque maximum illud in

EXPLA. IN PENTATHEV. 129

illud in mari miraculum impediretur.

Quod si quis dicat, at si iam dudum omnia animantia pestis confecerat, vt in quinta plaga narratur, quibus nunc iumentis cauendū præcipitur? animaduertat is vulgarem translationem abuti verbis & significationibus. Omnia enim tunc pecora, quæ oberrabant in agris, non omnia animantia mortua sunt, sicut Hebraica verba sonant, alioqui in quæ etiam iumenta seuisse vesicæ & vlcera, nisi pecori atque iumentis, quæ continentur in stabulis, pestis illa pepercisset?

Extende manum tuam in cœlum vt fiat Exo. cap. 9
grando in vniuersa terra Ægypti, super homines, & super iumenta, & super omnem herbam agri in terra Ægypti. Nō omnia per virgam miracula Moses ostendit, sed multa quoque & per manum edidit & per verba, ne putarent increduli virgam instructam magica arte & excantationibus subornatam.

Si Dominus vobiscum sit, quomodo ego Exo. ca. 10
dimittam vos, & paruulos vestros? Sunt hæc verba concedentis protectionē. imò verò quibus Rex videre volebat iam per se non stare, quo minus adirent Hebræi, quo vellent: idcirco causam statim reij-

VETERVM GRAECORVM

cit in Moyſen, vt qui modum transgrederetur in petendo.

Exo. ca. 10. *Præſertim cum ignoremus quid debeat im-*

THEO. *molari, donec ad ipſum locum perueniamus.*
Quid mirum, ſi tandiu verſati inter Aegyptiorum ſuperſtitiones Hebræi, ſuoſ ritus erant obliſi?

Exo. ca. 10. *Non videbo ultra faciem tuam.* Neque tamen hiſ dictis exiſt è veſtigio, ſed tantisper immoratus eſt in ædibus Pharaonis (erat enim apud Regios ſeruos gratioſus) quoad illi mortem prædiceret primogenitorum.

Exo. ca. 11. *Dices ergo omni populo, vt poſtulet vir ad amico & mulier a vicina ſua vaſa argentea & aurea.*

THEO. Sunt nonnulli, qui Deum audeant imſimulare, qui iuſſerit Hæbreos ab Aegyptijs veſtes aureaque vaſa ad uſus quorſdam commodata mancipio ſibi haberi non videntes quântum temporis Hebræus populus conſumpſiſſet in latericio opere, ſubſtruendisque muris ac parietibus non modò ſine debita mercede, ſed iniqua operarũ exactione. Noluit itaque Deus ſuorũ lobores ſua mercede defraudari. Neque id aliquis putet illũ iniquum, ſi quicquid delirauerit Rex, plectatur populus: quãdo & ipſi Aegyptij, ſui Regis exem-

EXPLA. IN PENTATHEV. 124

exemplo ſauitia uſi fuerint in Hebræo, ſed vt eiufdem criminis rei, eiufdẽ quoque pœnæ damnatur.

Et morietur omne primogenitum in terra Exo. ca. 11

Aegyptij, à primogenito Pharaõis, qui ſedet in ſolio eius uſq; ad primogenitũ ancilla, qua THEO.

eſt ad molã, &c. Quid eſt, q̄ in primogenitos deſcruitum eſt? nẽpe quia cum Iſraelẽ primogenitũ Dei Aegyptus miſera ſeruitute afficeret, meus, inquit, Dominus primogenitus Iſrael: non immerito primogenitos Aegyptiorũ morte multauit. Sciendũ præterea fratres habere primogenitum. Qui enim ante alios genitus eſt, dicitur primogenitus. Sciatur Iſrael, primũ quidem fuiſſe populũ Deo dicatũ, gẽtes verò alias p̄ fidẽ non modo ſalutẽ cõſecutas, ſed in hereditatẽ quoq; primogeniti coaptatas. Populus, inquit, populo ſubiſciet, & maior ſeruiet minori. * Vide clemẽtiam Dei. Pharaonis * ORIG.

Decima dei mẽſis huius tollat vnusquiſq; agnũ &c. Que cauſa eſt, q̄ ad fugã præcin-

ctos iuſſerit Deo celebrare Paſcha? Quia memoriam huius diei voluit perpetuam dedicare, qua populus ſalutẽ adeptus eſt

VETERVM GRAECORVM

Quocirca legislator ait. Si te roget si
lius tuus, quid hoc? dicas: nempe hac
die eduxit Deus patres nostros ex Ae-
gypto, idque perinde celebrari voluit
ac si in procinctu staremus. Sunto, in-
quit, lumbi vestri praecincti & calceamē-
ta in pedibus vestris & comedite festinā-
tes. Pascha verò à Philone interpretatur
diabateria, quasi festa quaedam transi-
tionis. à Iosepho hyperbasia veluti tras-
census. Symmachus pascha, inquit, tras-
tus est. à Theoditiōe vox apponitur He-
braea Phasch, quae primogenitorū in-
columitatē significare testatur, quando
illitis sanguine sup liminarib. ad Hebrēo-
rū primogenitos vtrices nō accesserūt,
nō quod natura illa diuina sine corpore
indigeat aliqua nota ad discernēdos bo-
nos à malis, sed vt ex ijs œconomij do-
cerētur illi, puidētiā curāq; Dei erga
populū suum, nos itē qui agnum offeri-
mus sine macula typū agnosceremus. Iu-
bet igitur nō agnos modo legere annicu-
los, sed de hedilib. etiā hēdos, nō vt ea-
dē pariter ratione mactarētur, sed vt qui-
bus non esset agnus, hēdis vescerentur.
Quò verò cōmodius ad statutū diē xiiij
lunæ parata esset victima, decimo die se-
gregari iubet. Vesperī immolatur, quia
eadem

EXPLA. IN PENTATHEV. 125

eadem hora prodendus erat Christus.
Olera adiunxit amara, vt tristitiæ remi-
niscerentur, qua fuerant apud Aegypti-
os affecti. Per azymos panis non modo
properatio in itinere cibi que tumultua-
rius designatur, sed vt nullum sibi vesti-
gium ex Aegyptiorum moribus super-
esset. Attendite, inquit, Dominus à fer-
mento Pharescorum. Quod verò & ali-
os ex alijs familijs conuocat, charitatem
constituit, & in pauperes misericordiā,
quamobrem ne quid in posterum diem
reponatur, praescribit: ita enim pauperes
ad cōmunionem sacrificij inuitare coge-
bātur. Cōtinent etiā hęc, ænigmata no-
strorū mysteriorū. Nam & perungimus
nos agni nostri cruore postes, & super-
liminare, quantum enim ad id quod e-
uidēs est, labia linguāq; purgamus. Quā-
tū ad interiorem hominē, pro limine ra-
tionē, p postib. irā & concupiscentiam
cœrcemus. Quadrat etiā no bis nihil cru-
dū elixūue esse, sed igni costū: non enim
solas literas sectamur, sed sensum pscrū-
tamur literarū, neq; in diuinis vtimur hu-
mana peritia, quod ipsum Esaias quoq;
nōnullis imputat aque vinū permiscētib.
sed spiritus sancti calorē gratiāq; adhibe-
m^o. Quod in posterū nihil relinquatur,
Q 5 admonet,

VETERVM GRAECORVM

admonet, futuram vitam nullo egere symbolo, omnia nobis patebunt. Illi porro, qui de rebus diuinis malè sentiunt, omnia ad suam impietatem detorquere conâtes, effringunt pecudis ossa. Adhęc ex hedis quoque sacrum constare voluit suam erga homines benevolentiam demonstrans. Non enim pro iustis tantum, sed pro iniquis in crucem sublatus est Christus, ita quippe nobis explanauit, qui iustorum cœtum assimulauit agnis, hedis verò turmā iniquorū, & lex ipsa iubet pro peccatis hedū offerri. Nec minus vindex ipse noster non pane tantū triticeo, sed ordeaceo etiam confluentē ad se multitudinem faciauit. Requirit lumbos præcinctos & calceatos pedes more seruorum, qui præstolatur heros. Cæterum erant hæc Hebræis ab Aegypto in Chananzam regionem properantibus in figuram nostræ prioris miseræ vitæ, quam cum beata commutauimus, vnde diuinus ille Paulus, expurgate, inquit, vetus fermentum, vt sitis noua cōspersio sicut estis azymi. Et paulò post: Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus. Verùm & cum primis meminit Deus de salute aliarum gentium, nam profelytos aduenasque admittit quasi ciues

EXPLA. IN PENTATHEV. 126

ciues. Ad instaurādam verò memoriam seruatorū primogenitorū primos ouiuū bouumque foetus offerri iubet: neque verò Deus huiusmodi sacris indiget, omnia ad eorum vtilitatem cōmentus est, prout legis verba testantur. Idcirco, inquit, ego operor Domino, omnemque meum primogenitū redimo.

Mensis iste, vobis principium mensium, Exo. ca. 12.
primus erit in mensibus anni. Statuta dies huius sacrificij præscribitur principiu anni, primusque mensis non ab re. Principium siquidem est omniū & in principio Christus ex patre genitus ante omnia secula. Præcipit autem Israelitico populo cum adhuc seruus esset & sub Aegyptiorum potentia, vt omnia hæc rite operetur, denotans animū nostrū nulla alia ratione à seruitute peccati in libertatē se vindicare, neq; diabolū imppbitatē subterfugere posse, nisi p̄ Christū. Ipse enim aperte dicit: Si filius vos liberabit, reuera liberi eritis. Illud verò, *decima die mensis sumite Agnū in decimā quartā, vt vespere eius diei inguleris,* altiore habet sensū. Nā quid obsecro nō sumitur primo die? cur etiā seruari iubet quinq; dies? tot em̄ à decima cōputantur vsq; ad Xij. secernitur arbitror, agnus decima die quoniā prima pars

C Y R I L.

VETERVM GRÆCORVM

pars mensis longa secla signare videtur
ea, quæ nostra tempora præuerterunt,
quando semper fuit & est, eritque Deus.
Subsecuta verò vestra hæc tēpestas per
quinque reliquos dies vsque ad XIII
præmonstratur, vt quæ in tempora quin
que dirimat, sicut in sua parabola Chri
stus significauit, vbi regnū cœlorum pa
trifamilias cōparabat, qui mane egres
sus domo operas conducit ad fodiendā
vineam. Deinde hora tertia, sextaque &
nona, postremo etiam vndecima condu
cens alios, quinque diuersa mortalium
tempora liquido describit. Prima com
putatur, quamdiu fuit Adam in paradi
so. Secundam, quæ per tertiam horā præ
scribit, habuit Noe. Tertia ad Abraham
vsque deducta est. Quarta ad Mosē vsq;
& prophetas. At verò quintā qua de
notat hora XI. vergēte iam ad occasum
sole ea est, qua Christus redemit huma
num genus, quando gentes ad salutem
capessendam vocatæ fuerunt, quarum
nulla prius ratio habita fuerat, idcirco
illi nouissimi ad patremfamilias respon
dent, quia nemo nos conduxit. Sumitur
igitur agnus non prius quàm decimo
die id est, non à primordijs statim secu
lorū, & ad decimumquartum seruatur,
postre-

EXPLA. IN PENTATHEV. 127

postrema scilicet tēpestas, vt plane intel
ligam⁹ mysteriū Christi neq; recens esse
neque improuisum, verū in prouidentia
patris à seculo conditum. Vesperis igitur
p nobis est Christus occisus, quando nul
la amplius solis, id est diuina veraque lux
mortalibus effulgebat obrutis ignoran
tiæ caliginibus. Cæterum cum luna no
tho & incerto fulgore nitens vicem no
thi & impiūq; gerat, merito symbolum
Diaboli præfert: cuius adulterina lux
& doctrina decrefcere cœpit simul atq;
Christus apparuit. Quod psalmus vide
tur innuere. Orietur in diebus eius iusti
tia & pax donec auferatur luna. Et vna
quæque sibi domus capiat agnum, quia
in omnibus pariter hominibus Christus
per spiritum suum inhabitat. neq; enim
quemadmodum testatur Apostolus di
uisus est Christus, præterquam si familia
non satis per se sit ad agnum comeden
dum, tunc vocantur ex vicinis, qui in so
dalitium admittantur. si quis enim suo in
genio parum fretus doctorem adsciscat
perfectior apud Deum efficitur. ita enim
eunuchus ille perplexus in lectione pro
phetarum accepit in Rhedam Philippū,
cuius ope fontem hausit veritatis. Esto
præterea agnus perfectus & sine ma
cula,

VETERVM GRAECORVM.

cula, propterea quod typus erat eius, cui nihil desideratum est ad perfectionem. Qui mas omnino fuit nobis infundens diuinitatis semina, humano genere per euangelica praeconia Deo & patri exulto. Requiritur agnus anniculus, ne si ante praescriptum tempus maetaretur, infirmus adhuc & imperfectus esset. Adhibetur & hedus non sine mysterio. Agnus enim purum est & immaculatum sacrificium, hedus autem pro peccatis offertur, id quod & in Christo deprehenditur. fuit is illibata victima purumque sacrificium in odorem iucundissimum: fuit etiam hedus, cum pro nostris peccatis occisus fuerit. A iugulatione postes & limina iubet sanguine pungi, significans debere nos terrenum hoc domicilium sanguine Christi communi re, corpus scilicet a morte vindicantes abigendo, pcul a nobis supplatorem tali punctione. Fores verò nostras & limina accipimus p lenforijs, quibus animus noster in obeundis muneribus vitur, teste Ioele propheta, vt si fures p fenestras nostras irrepserint, nullo sint sanguine Christi puncte. Quod carnes sint eadē nocte deuorande, ad seculum nostrum refertur, sicut & Paulus admonet: Nox praecessit,
dies

EXPLA. IN PENTATHEV. 129

dies appropinquauit, per diem innuens futurum seculum. Quamdiu itaque versamur in terris crassiori quadam ratione praegustamus Christum, illic, alio prorsus modo & prout ipse nouit, sanctitate afficiemur. quanquam hoc loco designatur etiam sacratum Christi corpus, quo vescimur in memoriam mortis & suorum tormentorum. Quoties enim cunque manducabitis panem hunc & calicem bibetis, mortem meam nunciabitis. Cum verò fuerimus secum in gloria, nihil erit quamobrem de morte meminimus, illum plane Deum agnoscentes certa visione. Carnes porro torreantur igne, propterea quod quicumque velit esse participem Christi, sui spiritus igne feruere, quemadmodum Paulus iubet. Sed & azymos panes cum amarum oleribus comedunt, qui Christiani censentur expurgati omnem concupiscentiam ac victu simpliciori tristias perturbationum fortiter tollerantes. Quid illud? crudum quid ne comedatis. nempe qui crudis vescitur, qui fit vt dentibus carnes cōficiat, aut cōcoquere possit? tales sunt, qui nulla habita ratione temere ad Christi conuiuium feruntur, quorum ignis, iuxta Dauidicum illud, in meditatione deferuescit. Vetat etiam ne quod aqua elixatum

VETERVM GRAECORVM

elixatum proponatur. Hoc est, ne quid dilutius remissiusue de eo sentiam^s perinde ac euenit illis, qui cibum fidelibus aquosum proponentes Christum dictitant Deum nõ natura, sed in cẽsum creatorum referri debere. Caput præterea cũ pedibus & intestinis comedendum, quia totam huius mysterij cognitionem in animis fideliam inesse cupit. Sciendũ enim est, quod à principio verbum erat Deus in patre atq; vnà cum patre: id nimirũ caput est, principiũ rerum omniũ. Postremò cum iudex ipse adueniet extremam manum imponens ei, quæ ad nos pertinet, œconomix, indicant pedes. At verò per intestina, quod occultum fuit ac veluti in medio mortalium corpore verbum intelligas: Hac igitur ratione totus in nobis est Christus per fidem, id quod puto, significauit Ioannes dicẽs: Qui est, qui fuit & qui ventur⁹ est. Postridie verò mane nihil superfit, ne sci licet verapfectaque illius cognitio differratur, in crastinum, ac ne q̄s sibi in mora sit, quo minus totam Christi gratiam è vestigio consequatur, quomodo plerique consueuerunt, qui sanctis mysterijs initiati consummationẽ fidei, illustrationemq; baptismatis in extrema ætate pro-

rogant:

EXPLA. IN PENTATHEV 129

rogant: interea offensiones multæ sunt, nam & si voti compotes fiant, incerta tamen spes est longioris vitæ. Adhæc tamen si huiusmodi homines veniam peccatorum adipiscantur, laborem subterfugerunt, talentum Domino sine scœnore reddentes. cũ iam elapsum sit spacium temporis, nec per se satis amplius sint operibus obeundis. Os ex eo non conteretis. Quid hæc sibi velint, osium natura declarat, quæ nostris dentibus confici commanducariq; nequeant, id nobis esse verbum Dei significant atque adeo inuolutum, vt ab humana mente capi non possit. Nam quod filius Dei sit, de patre genitus credimus, nihil præterea comprehendentes; qui verò in sua temeritate cõfisi, quæ alioqui recta sunt, detorquent, & curiosiores circa vnigenitum disseminant hæreses, ij quantum est in seipsis, ossa conterunt Agni, quàm si ad rerum historiam respicias, neque milites crura Christo fregerunt iam demortuo. Quod si quid tamen superfit, postridie statim comburatur. Rursus per matutinam horam futuri seculi lucem denotat: quando consumpta omni (sic dicam) mortalitate non ex aliqua parte, aut in ænigmate sed toto pl-

R ne Dei

VETERVM GRAECORVM

ne Dei fruemur aspectu. Habitus cōiuiarum talis describitur. Sint lūbi vestri præcincti & calceamēta in pedibus vestris, in manibus verò scipiones, & comedite pperato. Præcinctus lūborum argumētum est fortis & strenui hominis, nam & ad Iacob dictū est, pcingere quasi vir lumbos tuos. Et apud Prophetas rursus, & erit iustitia p̄cinctus, id est fortis & iustitia terribilis. Calceamēta verò nihil aliud sibi volunt, q̄ quod in procinctu semper esse debemus, pr̄optioresq; posthabitis alijs rebus ad capessendū iter, quodcunq; Dōns indicauerit. neq; aliter Pau. accipit calceatipedes in p̄paratione Euangelij pacis. Sci pio in manib. nostra spes est, in qua innixi patientiā amplectimur. Properatio verò in edēdo agno admonet, neq; tardos nos neque remissos in recte factis esse debere. Quarū rerū causa subdit. Pascha Domino est, hoc est trāsitus & emigratio: sic enim à seculi huius vita semigramus ad Dei politiā. Neq; eius rei præmiū reticuit. Sed omnes, inquit, primogenitos Aegyptiorum percutiā, vobis autem si feceritis agno, fuerit sanguis eius præsidium atque tūtela. Pœnas quippe sumit de omnibus ijs Deus, qui proteruiores fidem reijciunt, neq; suæ p̄ Christū sanctitatis participes

EXPLA. IN PENTATHEV. 130

ticipes esse volūt. Agnoscit eos tatū, suaq̄ p̄fectiōe dignatur, qui sanguine veri agni perungūtur. Septē totos dies pane azymorū vesci iubet qui sacrū comedunt agnū, vt ab omni mala cupiditate animū expurgare cōdiscant q̄ per Christum sanctitatē sunt cōsecuti. Prima quidem dies & septima dicatur sancta, quia & primū illud nostrū tempus sanctū fuit, quādo degebat Adā in paradiso: Sanctū quoq; postremū est, quo nos per Christum iustitia instructi pristinā gratiam recuperauimus. Hic igitur totum nobis de Christo mylterium proponitur, vnde merito Iudæis ipse dicebat, si Moyse credideritis, & mihi vtique crederetis, de me nāque scripsit ille.

Immolabitq̄, eum vniuersa multitudo &c. Exo. ca. 12.
In consummatione temporum, & nouissima extremaq; ætate Christus est immolatus, cuius caro verus est cibus.

Cū oleribus agrestibus. Azymus pants cū amaribus oleribus sumitur. Quia oēs qui piē viuere volunt in Christo Iesu persecutionem patientur. Interim Iudæos admo-nebat tristitiæ, in qua fuerant apud Aegyptios.

Sic autē comedetis, &c. Animaduerte diligētius totā huius cōiuiij speciē, q̄ diuersa sit
Exo. ca. 12.
GREG.
NYSS.
R 2 ab alijs

VETERVM GRAECORVM.

ab alijs. in symposijs. n. habent homines solutas liberascq; manus & vestes. in pedibus nihil est, quod faciat ad iter: cibi p̄ terea omnes opipare iucundissimēq; cōditi ad libitū apponuntur cōiuuauū. Hic verò omnia cōtrario modo se habent: pedes muniti sunt calceamētis, zona talarē togā adstringit, man⁹ baculum gestat & cum pane, eo quidē azymo apponuntur olera agrestia & amara, q̄ est carnis sic super prunas torretur. Et cousque deuorandē sunt, non comedendā, vt nihil omnino superfit.

Exo. ca. 12. *Calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus.* Omnia hæc itineris munimenta maximè necessaria sunt

THE OL. qui ex hoc Aegypto contendunt in patriam, ne à serpentibus infectisq; venentis, quos terra submittit cōficiantur, neue ledantur à spinis, id est, ab incurfibus Diabolicis, & à peccatorum stimulis excitētur. Quæ nec inermis superare nequit, nec q̄ remissius agit & intēperanter.

Exo. ca. 12. *In cunctis Dijs Aegyptiorum faciam iudicia.* Expurgauit Christus omnia templa, quæ etiam auius serpentibusque dicauerat Aegyptus, suum sibi locū vindicās.

Exo. ca. 12. *Fasciculum quæ hyssopi tingite in sanguine, qui est in limine.* Græci, qui est, p̄ foribus, vbi

EXPLA IN PENTATHEV. 131

vbi agnus iugulabatur. Hebræi verò legunt, qui est in pelui.

Nullus vestrum egredietur ostium domus suæ vsq; mane. Ostium domus Christi est: Ego, inquit, sum ostium: domus verò est Ecclesia. Qui igitur in tuto esse velit, ita, vt à malo nihil timeat, ab ostio suæ domus non discedat, id est, ab ecclesia Christi non segregetur. Ille etiam domo non egreditur, qui non discedit à se ipso, quoties aliqua perturbatione tēatur. Sed apud se ipse manet, ita voluntatē cohibens, vt à præscripto nō dilabatur.

Et erat nubes tenebrosa & illuminās noctem ita, vt ad se inuicē toto noctis tēpore accedere nō valerent. Angelus qui in principijs caltrorū dux erat sublimis ad postremos conuersus nubem interposuit dici, quæ hostibus aspectum auferret, ipse verò populo suo lucebat.

Diuisaq; est aqua. Exilitimāt nonnulli rubrū mare in duodenas sectiones discessisse, per quas tribus singule trāsferarēt, ex eo quod cecinit Dauid: Qui diuisit mare rubrum in diuisiones. Ego verò in duas partes cōcessisse crediderim testimonio fretus ipsius historia: Erat illis aqua vtrinque veluti murus, quod autem medium intercedebat iter pro magnitudine

VETERVM GRAECORVM

dine agminū patebat: deduxit enim illos
Deus per Abyssum sicut p̄ desertū. Quo-
modo se cunq; res habeat, vtrūque à pi-
etate non discrepat, maximū fuit hoc di-
uine potestatis miraculū, meritoq; Iudex
ipse iustis: aquis delere voluit Pharaonē
cum toto exercitu, vt qui conatus erat
populum in aquis expositum paulatim
de medio tollere.

Exo. d. cap.

14

*Et respiciens Dominus super castra Aegy-
ptiorū per colūnam nubis, & ignis, interfecit
exercitū eorū, & subuertit rotas curruū, fere
bāturg, in profundū.* Græci codices fidē hi-
storiæ cōmendare vidētur, ita enim inter-
pretātur. Et cōturbauit castra Aegyptio-
rū, & colligauit axes curruū & duxit il-
los violenter. Submersus est enim aquis
super inductus exercitus Pharaonis ad-
huc viuens.

DIOD.

Quedā etiamnū vestigia supersunt de
hac rubri maris discessione. Verū Græco-
rum quidā (que illorū est impietas) à mi-
raculo rē ad causas transferūt, multis fie-
ri locis dictitātes, vt maria absorbeātur.
Esto, quæ nūc vidētur naturę attribuunt.
At verò locus is, p̄ quem incolumes eua-
serunt Hebrei, Aegyptij submersi sunt,
nulla naturali vi patere potuit per ingur-
gitationē, nepe aqua hinc inde secedēs
medium

EXPLA. IN PENTATHEV.

132

medium solum reliquit ad iter agendū
ac pro muro cōmuniebat iter. A circū-
stantijs itaque rerū redarguūtur, sed ne-
que ex aliorum historia patet aliquod
tunc temporis mare absorptum, quibus
facile acquiescerent, si studio semel so-
phistarum nunciū remittentes, apud nos
magistra vterentur veritate.

At ille clamauit ad Dominū, qui ostendit il- Exod. cap.

li lignū, quod cū mississet in aquas, in dulce- 15

dine versa sunt. Quod nam fuerit eiusmodi lignū queritant nōnulli, sed impudē-
tis est quod à scriptura reticetur, velle in-
quire: satis est didicisse per lignū de-
posuisse aquas omnē tristitiā, & hoc no-
stram salutē prædicat. Nā & saluberrimo
ligno crucis amarū gentiū pelagus dul-
cedinem cū tristitia commutauit.

THEOD

Poterat sanè Deus solo verbo aquam GREC.
potabilem facere, sed lignum voluit in- NYSS.

dicare, vt typum salutiferæ crucis insi-
nuaret. Ethoc quidem genus est prophe-
tiæ factis & ipsis rebus vêtura monstra-
re. Et enim omnis tristitia legis apud Iu-
dæos, aliarum verò gentium quod a-
marulentum erat in moribus ligno cru-
cis in pietatis dulcedinem commutatum
est.

Et ibi tentauit eum. Tentat DEVS

Exod. cap.

15

R 4 in præ-

VETERVM GRAECORVM

in præmium, Diabolus in interitū. Qui-
cūq; Dei tentamēta fortiter tollerat, ac-
cipiet coronam vitæ, qui verò Diaboli-
cis cedit, aperit sibi gehennā. Nescit euē-
tum Diabolus suarū tentationū, Deus ve-
rò nouit optimè, quò euadēt, liberā ta-
men hominū voluntatē suo arbitrio fer-
ri permittit. Tētauit hoc loco Deus Mo-
sen, dum præscriberet illi, quid à popu-
lo, quid ab eo exigeret.

Exo. ca. 16

GREG.
NYSS.

Ego plura vobis panes de caelo. Animaduer-
tendū est, quod cū nihil amplius edu-
lij populo superesset ex Aegypto, tunc
cælestis panis influxit, vt moneamur, ani-
mum nostrum refici cælesti alimēto, cū
quod est huius seculi vitiosum in itinere
huius vitæ per vestigia Christi consum-
psimus.

Exo. ca. 16

Et colligat quæ sufficiunt per singulos dies.
Accipe consilium Dei, nec in comparā-
dis rebus transcendas modum tuæ ne-
cessitatis, quicquid auaritia accumula-
tur, en vermibus scatet.

Exo. ca. 16

THEOD.

Nullus relinquat ex eo in alterum diem.
Quod tunc fiebat in ænigmate seruari in
posterum salutis nostræ tēpus nō debuit,
quādo antiquata legis vmbra veritas ef-
fulsit, vnde noua petenda sunt nobis a-
limenta in perpetuum.

Vespe-

EXPLA. IN PENTATHEV. 133

*Vespere comedetis carnes & mane saturabi-
mini panibus.* Nota: terrestris cibus ves-
peri datur, manè celestis: in vmbra lex
fuit, neque se altius ceu coturnix extulit,
Christus oriens ex alto luxit ijs, qui in
tenebris iacebant, & ex vmbra mortis
sustulit ad vitam: neque Iudæis tantū,
sed & alijs gentibus. Ros enim cecidit,
iacuitque non in castris, sed per ambitū
castrorum.

Exo ca. 16

Exo. ca. 16

*Qui non audierunt eū sed dimiserunt qui-
dam ex eis vsque mane.* Designantur ex ijs
qui de plebe Iudaica non acquieuerunt
veritati, volentes legem alio sibi tempo-
re constituere, quādo iam vermibus sca-
tere cœpit, quibus vides quā vchemē-
ter legislator irascatur.

EPIP.

THEO.

Dicat aliquis, per mare populus iter
siccum vadit, quomodo igitur intelli-
gendum, quod ab Apostolo dicitur: Om-
nes quidem in Moyse baptizati sunt,
in nube & in mari? vetera imago fuerūt
typusque nouorum. Et lex quidem vm-
bra, corpus verò gratia. Cū itaque He-
bræi ab Aegyptijs exagitati in vado ma-
ris deposuerint seruitutem, lauacri san-
cti typum expressit mare: Nubes verò i-
magine sancti spiritus. Moses præ se
Christum tulit, crucem baculus, Diabo-

R 5 lum

VETERVM GRAECORVM.

lum Pharao, Aegyptij dæmonas, manna diuinum panem, aqua vero de petra manens saluberrimum sanguinem. Nā quæ admodū illi à transitu maris rubri nouo & admirādo genere cibi pot^o q; vsi sunt, nec minus & nos post salutare baptisma facti sumus diuinorū participes mysterioꝝ

Exo. ca. 16. *Appellauitq; domus Israel nomen eius Mā, quod erat quasi semen coriandri album & c.*

Vnde cibus is appellatus est manna, quia nouo rei spectaculo cōmoti alter ad alterū dicere, mān nā. i. quid hoc est? & interrogationis verba in proprium nomē cōtulerunt, dicitur etiam à propheta panis Angelorum, vt qui ab Angelis subministraretur. natura enim incorporea nullius indiget alimēti. eadem ratione & panis cælestis cognominatur, quia cælitus, idest, de supremo aëre demitteretur, nā & volucres cæli dicimus. Quod autem alij exponunt, veluti milium in melle. Symmachus interpretatur amylos in melle: & Gomor, teste Iosepho tris continet semicotylas.

Exo. ca. 16. *Scatere cœpit vermibus atque computruit.* Hoc non à natura tanti muneris, sed culpa transgressionis accidebat. nam cum illi vitam docerētur securam viuere, quibus quotidie confulebatur, diffi-

EXPLA. IN PENTATHEV. 134

diffidentes gratiæ partem reponebāt in sequentem diem, tunc præter naturā putrescebat, quod enim legebatur in sabbatis, quodq; in arca tot annos seruatur est, integrum & incorruptum durauit. In sabbatis itaque non præbebatur, vt q̄ de ocio illius diei lege didicerant, opere ad seruandum ritum liberi iam commonerentur: id quod illis proprium peculiareq; fuit. nam reliqua naturæ munia nulla cessabant.

Et pugnavit contra Amalec. At quib^o armis ijs nempe, quæ cum Aegyptiorū cauerib^o ad littora deuoluta sustulerāt. *THEO.*

Cūq; leuaret Moses man^o vincebat Israel. *Exo. ca. 17.* Quid hoc? quandiu Moyses intendens precibus, manus eleuabat, superior erat Israel in bello, simul dimitteret, inferior. Christi, qui pro nobis cruci affixus est, typus exprimebatur. Nam quemadmodum per man^o serui protēfas Amalacita superabatur: ita cum Dominus manus extendit in cruce diabolicas vires reuudit, subsidijque vsus apostolorum victoria: tropheum erexit.

Cumq; audisset Ietro sacerdos Madian, co gnatus Moysi, omnia quæ fecerat Deus Moysi. *Exo. cap. 18.* Nihil cum hoc Madianita ad Abrahæ stirpem, sacerdos tñ erat in ea religione, *C Y R I L.*
quæ

VETERVM GRAECORVM

quæ tunc temporis legitima habebatur ex opinione multitudinis existimans se vero & altissimo Deo supplicare, qualis etiam ille Melchisedech, venit is ad Moysen in desertum nõ longè à môte Sina, cum rescuiffet quæ populo suo mirabilia Deus fecisset. Neque id abs re: nam cum Ietro typũ gerat exterarum gentiũ, eos nimirum delignat, qui ex auditu, vnde oritur fides, ad Christum accesserint, quos, tantũ abest, vt Christũ amoueat à se, vt obuiam procedat & amplectetur.

Exo. ca. 18. *Assumpsit Sephoram uxorem Moysi quã*

EPIPHA. *remiserat.* Ex quo Moyses personam induit prophetæ abstinuit ab vxoris concubitu.

Exo. ca. 18. *Eo, quòd superbè egerint contra eos.* Refert hæc lectio totam rem simpliciter in Deum: at illa magis genuina, in eo quòd superbè egerint contra illos. In ea re, inquit, agnoscitur Deus omnium potentis. qua Aegyptij insolenter egerunt cõtra Iudæos, pœna scilicet talionis. Qui enim sobolem Hebræorum submerge-re fluuio conati sunt, ij obruti pelago perierunt.

Exo. ca. 19
THEO. *Eritis mihi populus acquisitionis, vel vt alij, populus in peculium.* Symmachus interpretatur *populus electus de omnibus genti-*

EXPLA. IN PENTATHEV. 135

gentibus, meus est enim orbis terrarum. Sensus idem est. Ait enim omnium conditor sum, omniumque dominus & seruator, vos tãtum mihi sacraui in gentem sanctã, regiũque sacerdotiũ, vos ritus legemque docebo, quibus aliæ gentes non impertiuntur. Sicut enim Leuitas præ omnibus alijs, tribus sacris ministerijs honestauit, neque ob eam rem alios despexit, imò in horum gratiã illorum curã habuit, ita & Abrahæ semen elegit, primum quia ex ijs oriturus erat, quantum ad corpus Iesus Christus. Deinde vt per ea, quæ conferret in illos, omnes homines edoceret suam potentiam cognitionemque rerũ diuinarũ. Quæ omnia cum populus ille rescisset, omnes vno ore responderunt, quæcunque dixerit nobis Deus, faciamus. Hic percussit Israel scædus cum Deo, atque ea vox scripti vim habuit, vnde promisso non stantes legis execrationib. addicebãtur, à quibus deinde fideles Dominus noster vindicauit. Redemi, inquit, vos ab execratione legis factus pro vobis execratio.

Lauentque vestimenta sua. Quã ob causam Exo. ca. 19 nõ sanctificari tãtum in accipiẽda lege, sed lauari etiã vestes iubetur? per res corporis ad ea quæ sunt spiritus deducebat, & religionẽ

VETERVM GRAECORVM

religionē quandā ingerēs reddebat cau-
tiores. Poterāt enim ex ijs facile cōiecta
re multo magis animū defecari oportere.
Sed neq; aliā ob causam clāgones, toni-
trua, nimb., ignis, fumusq; verticē mō-
tis occupauerāt, q̄ vt lapidea illorū cor-
da emollirentur. nā cū obduruissent in
Aegypto, & à calamitatib. postremo Ae-
gyptiorū liberi penitus euasissent, ne se-
curi ex omni parte dilaberētur in socor-
diā, tanquā filios perterrefacit, vt amare
Deū beneficia doceāt, supplicia simul &
terrores cogant timere.

Exod. cap.
20.

Non habebis Deos alienos corā me. Igitur
qui trinitatis vnā esse substantiā cōfite-
tur legis diuine vocē verētur & obseruāt, a-
liud sanē preter naturā illam diuinā cole-
re & adorare nō ferētes. At qui Arrij Eu-
nomijq; veneno inficiūtur, aperte cōtra
legem faciunt. Deum filium confitentur
& adorant, quem tamen cū creatum fa-
ciant & naturē nō semper æternæ, alium
iām Deum subintroducunt.

Exod. cap.
20.

Visitans iniquitatē patrum in filios, &c.
Possit hoc iniustum videri. Sed minitari
Dominus peiora solet, q̄ infligere prout
in sacra historia videre est. Omnis, inquit
incircūcisus ab octauo exterminabitur.
Attamē pleriq; multos annos p solitudi-
nem

EXPLA. IN PENTATHEV. 136

nē cum præputio egerūt quos Iosue in
Galgalis tandē fecit Apellas, nec minus
familiaris, quib. fermētū esset grauitè mi-
nitarē pepcit. Quod scripto stādū simpli-
citer nō sit, Deus ipse liquido demōstrat
contraria cōstitutione, nō puniatur, inqt
filij p parētib., neq; p filijs parētes, sed v-
nusquisq; in suo peccato peribit. Et in E-
zechiel: Quid ī puerbio dicitatis, patres
illorum cōderūt vuas immaturas, & dē-
tes filiorū obstupuerūt? Quid si hęc ver-
ba maximā Dei beneuolētiā in homines
cōtestētur? Additur enim, *ijs q me oderūt,*
quasi dicat, tolerabo patres in me peccā-
tes, ferā etiam filios, q̄ si ad posteros ne-
quitia deriuabit, pœnas tandē irrogabo:
Maiorū verò pietas lōgè lateq; salutē po-
steris cōciliabit, in milia nēp̄ his qui me
diligūt exēpla facile occurrunt. Quinta
generatiōe ascēderūt filij Itrahel ex Ae-
gypto, nec quanq̄ supstitutionib. illorū ir-
retiti idololatriā exerceerēt, pœnas dede-
runt, nō patres, nō aui, at ipsos eandē im-
pietate imitatos grauitè plexit: vt q post
tot tātaq; Dei & miracula & beneficia p-
teruitatē illam retinerent: posteri nihil-
ominus Dominū Deū seruatore agno-
scētes, pmissis potiti sunt suorū maiorū.
Cūque per Abrahæ semen gentis aliæ
in partem

VETERVM GRAECORVM

in partem benedictionis accesserint, præstitisse Deum videmus, quæ promiserat olim Patriarchis.

Exo. ca. 20 *Deus zelotes transmittens iniquitatem parentum ad filios in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me.* Videtur

ACACLVS. hoc maxime pugnare cum ijs, quæ alibi fanciuntur, non morientur filij pro patribus, neque patres pro filiis. Sed id cum illo, quod apud Ezechielem legimus, patres comederunt omphaca & dentes filiorum obstupuerunt. Verum si diligentius hæc inter se conferantur, nulla occurret dubitatio. Primum, illud mihi committe, qui parentum iniquitatem ad filios transmittit, cum illo, frustra percussi filios vestros, disciplinam non admisistis. Quo loco de comuni hac morte intelligit, cui filios quandoq; addicit peccantium parentum, non ad eorum utique disciplinam qui pereunt, sed ad viciscendos patres, ut de hoc in tertiam & quartam generationem protrahitur, id est quatenus hominibus producitur ætas, prout est in Job: Et vidit filios ad quartam usque generationem. Illud autem, *faciens misericordias in millia*, animaduertendum, non filijs dixisse diligentium me, sed ijs qui me diligunt, ubi infinitum appossuit tempus, quo liber
cx ijs

EXPLA. IN PENEATHEV. 137

ex ijs carceribus noster animus perpetua fructur misericordia Dei. Quantum verò ad illud, non morientur patres pro filiis. dicendum quod legislator præsertim Deus alijs legem non sibi præscribit. Nō enim agitur secum, perinde cū hominibus, quorum cognitio, vix ea quæ præ manibus sunt, dijudicat. Ipse verò oīum solus etiam corda mortaliū intuens causas novit, quā obrē alios perimat, qui peccasse nō credūtur, alios vivificat, ut vult nullis extantibus meritis. Vnde non immerito dictū est. Iudicia Dei abyssus multa. Cæterum de his quæ sunt apud Ezechielem, sentiendum est, non de cōmuni morte intellexisse, sed quam deo peccatores obeunt: de qua dicitur mors peccatorum pessima. Si enim de hac communi vel vita vel morte vaticinaretur, cum alijs quæ alio loco dicuntur, non conveniret: ut quid autem impij vivunt? Genus præterea mortis, quo iusti sæpe conficiuntur sententiam redderet absurdiorē, alij siquidē lapidati sunt, alij dissecti, alij gladio perempti.

Deus fortis zelotes transmittens iniquitatem patrum in filios. Quasi dicat. Idololatra in Aegypto fuitis contagione
Exo. ca. 20
DIOD.

cuius regionis: nunc verò longius ab eo

S rum

VETERVM GRAECORVM

rum superstitione seiuncti, si cultū Dei rursus transferetis ad creata, vestrorū parētum reatus super inducā vobis, & eius cōtumacię dignas persoluetis. nullus est vobis locus excusationis, qui multus fuerat apud illos. Hoc igitur edictū nō vti- que est vniuersale, sed ijs tantū præscribitur, qui ex Aegyptiorū manib. vindicati beneficia Dei dissimularent. Faciens aut̄ misericordias in millia, pertinet ad omnes, qui Deū venerātur & amāt, ita, vt culpa parentū redundet in filios eiusdē criminis reos, misericordia verò in filios eorū, qui dilexerūt illum perinde ac patres, non deficiat.

Exod. cap. 20. *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.* Sunt nonnulli qui dicant, idcirco

THEO.

nemo debet rebus inanib⁹ & vanis, quæ sunt Idola, imponere nomen Dei. Alij sentiunt, hoc eos qui iure iurando fallunt, facere reos. Ego verò legem puto diuinam iubere, ne quis temere Dei appellatione abutatur, sed docendo tantū & orando, seu necessitate aliqua vrgente. Sunt enim qui in iocis, risu, fabellis nulla habita ratione Dei, à tanto nomine non abstineant. Nam si tu vestes purpureas non temerè induis, sed ad solennes pompas referuas, quanto magis diuinū nomē

EXPLA. IN PENTATHEV 138
nomen solis mihi precibus & doctrinis dedicabis?

Memento diem Sabbati sanctifices. Quā obrem sabbatum quiete nobilitauit? humanitatis laude populum insignire voluit. Sequitur enim, *vt requiescat seruus, ancilla, bos.* Sed cur sabbato potius quam alio die? Ne tu mihi, quæ nonnulli dicuntur nebulones, Mosen eadem, quæ de Saturno dicuntur, præcepisse populo, & circumsectionem & sabbati diem, quanquam si in alium diem hoc transtulisset, eandem maleuolis anam calumniæ dedisset. nullus est dies, quē non Dæmonum appellatione compellent, sed saturni dissectio fuit non circumcisio: & habet sabbatum apud nos peculiare causas suæ quietis. Cū enim sex diebus cuncta DEVS perfecisset, septimæ quietus benedixit, & à rebus profanis longius abscedere voluit.

Cunctus autem populus videbat voces & lampades; & sonitum buccine, mentemq. fumantem. Notandum, Scripturā indifferēter accipere munia hæc sensuū visūq; ponere pro auditu. Visus enim cū princeps sit aliorū facile omnib. accommodat.

S 2 vide

VETERVM GRAECORVM

vide vnguentum, id est olfacito. At voces dixit numero multitudinis alteram scilicet Dei, alteram tubarum.

Exo. ca. 20. *Videbat voces.* In lingua Hebraica apprehensio vnus sensus attribuitur alij, vt illud in Genesi planè demonstrat: Videte verbum Domini, id est, audite. Item: Vide te odorem filij mei, id est, olfacite. Quo etiam modo dictum est: Omnis populus videbat voces. licet huiusmodi status visio esset prophetiæ sicut apud nostros manifestum est.

Exo. ca. 20. *Quod si mihi erexeris altare, sectos lapides non adstruas. Tuum enim cultrum adhibuisti super ipsum, & pollutum est.* Atqui ferro,

THEO. auro, argento & ære vsos fuisse architectos tabernaculi, nullus est, qui dubitet, neque idèò columnas cedrinas, vasaque & arcam prophanarunt. Sed & ipsi sacerdotes ad dissecandas victimas cultris impunè vtuntur. Quid igitur si ferrum cetera non polluebat, sectos lapides redderet execrabiles? Alia nimirum ex alijs pendet, nam mox cum Israel annos quadraginta per solitudines diuersoria permutasset, idem præcepit, ne de lapide sibi quadrato aras substruerent, ne quæ aliæ de proximo gentes demonum sacrificia operarentur in eis, sed ex congesta humo, aut natiuo

EXPLA. IN PEN TATHEV. 139
tuo lapide erigerentur, vt peractis sacris demoliri facile possent. Nam postea ædificato templo lex vetat oblationes, & aras simul tollit, in quibus oblationes imponebantur. Magnus igitur Helias ille coactus ad detestandos impios facere in carmelo, lapides duodecim pro tribuum numero construxit, sacrisque peractis deturbauit altare, ne quis eius regionis idololatra eo possit abuti.

Non ascendes per gradus ad altare meum, ne reueletur turpitude mea. Cultus idolorum, qui locabatur Pahor, exigebat, vt in operando homo pudèda contra idolum detegeret. Ad amouendam igitur omnem huiusmodi abominationem, præcepit DEVS sacerdotibus suis, vt in peragendis sacris vterentur fœmoralibus, neq; per gradus ascenderent ad aram.

Offerat eum Dominus Diis. Deos appellat iudices, quibus ad similitudinè Dei totius naturæ iudicia mortalium creduntur. Id certius Propheta demonstrat: Deus, inquit, stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat. Itemq; ambitionem illorum redarguès, ait: Ego dixi Dijs estis, & filij excelsi omnes, vos autè sicut homines moriemini.

Perforabitq; aurè eius subula. Quid hoc? vt liber-

VETERVM GRAECORVM

vt libertatem moneat rebus omnibus an
teponendam. Qui igitur nullo libertatis
desiderio afficitur, & seruire malit quã
iuris esse sui, hanc dedecoris notam sub-
ire iubet in ea præsertim corporis parte,
quæ dicto audire velit. Merito etiam ad
postes applicatur, vt intelligat, ne limen
quidem egredi inuito Domino licere.

Exo. ca. 21.

Et erit illi seruus in seculum. Si ætas ho-
minis paucis annis absoluitur, quare ad-
iunxit, *in seculū?* Quia apud sacras literas
seculum non tempus semper infinitum
denotat, sed quandoque finitum. Dauid
enim seculū, inquit, nostrū in illumina-
tione vultus tui: de vita hac humana lo-
quens. Sunt qui ad iubileum referant, si-
ue illud in proximo sit, siue lōgius absit.

Exo. ca. 21.

Cōstitūam tibi locū, in quem fugere debeat.
Cur si quis inuitus aliquem occiderit, so-
lum cogitur commutare? vt alios à qua-
libet cæde deterreat: nam si fortuita sub-
iacet pœnæ, multo magis quæ consulto
committitur. Ad hæc cautiores reddit e-
os, qui materias lapidesue cedunt, fa-
bros denique omnes, ne quid in præter-
euntentes temere deiiciant. Indignatio præ-
terea cognatorū interfecti hominis exi-
lio homicidæ reprimatur, neque alia cau-
sa est, quã obrẽ cornupetã bouem iubeat
inter-

EXPLA. IN PENTATHEV. 140
interfici, volēs p animalia quoq; rationis
expertia docere homines, quã sit destan-
da cædes.

Quinq; boues pro vno boue restituet. Quam Exo. ca. 22
obré qui bouem abegerit quincupli dā-
natur, qui vero abstulerit ouem quadru THEO.
pli? quò pluris est furtū, tantò maior de-
bet esse ratio multæ. Neq; aliter Dñs
ipse docet. Cui plus, inquit, dabitur, plus
exigetur ab eo. Præterea in furto bouis,
non damnum expenditur tantum in iu-
mento, sed in agro etiam non culto.

Carnem, quæ fuerit à bestijs, &c. Quã ob Exod. cap.
causam? vt vitã viuere doceat quæ cū ra- 22
tione cōueniat procul ab omni feritate,
ita, vt inimicorū quoq; rebus consular, si
bouē, inq; t, errabūdū inueneris tui inimi-
ci, domū illi deducito, huiusmodi officii
is cōciliationi studet: vt nulli dubium sit,
quin vnus idemq; fuerit is, qui veterē le-
gē tulerit, & g euāgelium pmulgauerit.

Nō apparebis in cōspectu meo vacuus. Pre- Exo. ca. 23.
catur? igitur Deū, quæ possis munera of-
feres. si fueris diues pces cū eleemosyna,
sin pauper victitas, animus virtutis diues
sua Deo munera innocentia ferat.

Mensis primitiuorum operis tui quacunq; Exo. ca. 23.
*seminaueris & solennitatem quoque in exi-
tu anni, quãdo &c.* Altera dicitur Pēteco

VETERVM GRAECORVM

est, altera sunt scenopegia. Ter igitur in anno apparebit omne masculum coram Domino, id est, in festo Paschali, in die Pentecostes, & in scenopegijs, id est cū figuntur tabernacula. Pascha siquidem memoriam quotannis instaurabat perfectionis imò fugæ ex Aegypto, & vindicatæ libertatis. Pentecoste aduentum passionemque promissæ regionis colebat, quando iam de segetibus primas offerebāt, Nam quamdiu per solitudines euagabātur, nullas fruges cōdebāt. Scenopegia verò tēpus illud denotat, quādo in eremo sub tētorijs annis quadraginta degerūt. In his igitur solēnib. festis cōuenire populū voluit in templū, vt Dei erga se beneficiorū memores cōcordiā nter se & amicitia iura seruarent.

Exod. cap. 23. *Non immolabis super fermentū sanguinē victimæ tuæ, nec remanebit adeps solēnitatis tuæ usq; ad manē.* Azymos panes imponebant in ara, fermentatos verò nequaquā à sensu demonstrans qualis debeat esse animus. Nam cū panis azymus simplex sit, lex potissimum monet, ne quis duplici animo veniat ad arā, id quod Dominus etiā discipulis suis præcepit: Cauete à fermeto Phariseorū. Spectat etiā illud, ne quid in sacris disciplinae Aegyptiacæ populus admisceret. *Non*

EXPLA. IN PENTATHEV. 141

Non immolabis super fermentum sanguinē victimæ tuæ. Id est nihil fermentati super hostiam adhibebis. Quæcunque offeruntur azyma esse oportet. Et sanguis sacerorum cum animæ sit indicium illius que Deo mactatur, cum re prophana commisceri nō debet. Adipes autem eodem die iubet absūmi, ne desit sacræ materia flammæ.

Non coques agnum in lacte matris suæ. Sæpe numero à nobis dictum est, legem in omnibus rebus humanitatem conciliare. Sunt igitur qui sentiant, legem hęc prohibere esum earum animantium, quæ recens prodierint in lucem. Alij, non esse materno lacte condiendas. ita enim & matrem quodāmodo videntur coquere, quibus maximè cauit legislator. Nā & ij, qui auiculas in nido depræhendunt, iubentur matrem dimittere, alioqui per illum non staret, quin volucrum genus intreat.

Non coques agnum in lacte matris suæ. Cū enim sit animal adhuc imperfectū, sacris non est idoneum, Deo igitur ingratum. Symmachus exponit, non parabis hœdum per lac matris eius.

Numerū dierum tuorum explebo. De prescripta loquitur hominibus vita, perinde

S 5 ac si

Exo. ca. 22

PHIL.

THEO.

CYRIL.

Exo. ca. 22.

THEO.

VETERVM GRAECORVM

ac si diceret, longa senectute frueris.
Exo. ca. 22. *Numerum dierum tuorum explebo.* Id est
in seniu te placidū deducā. Sicut enim in-
DIOD. tēpestiuas mortes ijs, qui legē detrectāt,
minitatur: ita & obedientib. vitæ diutur-
nitatē pollicetur: neq; enim dies vlla ho-
minib. præscribitur, alioqui nō augere-
tur, p̄meritis minueretur. Nā si quem-
admodū immobilis lex est, vt nullū non
animal morti debeatur, ita foret præfixū,
quo tēpore moriendū sit, neq; iusto viro
sua merita prorogaret æuū, neq; iniustis
culpa cōtraheret. Adhæc si propter deli-
cta morti sæpenumero addicitur homo,
sicuti diluuiū ostendit, euersioq; Sodo-
morū, & Pharaonis interitus: nec nō quē
admodū testatur Apostolus. Idcirco, in-
quit, multi inter vōs infirmi & dormiūt
multi, si rursus de mortis faucib. plures
erepti grates Deo egerūt, quis est vitę
certus præscriptus finis? Si de nōnullo
rū sentētia vitę modus certus est nobis à
Deo, nimirū infantes ipsi, qui in vtero
matris suffocātur, talē à Deo terminū vi-
tę reportarūt, nōne potius veneficus e-
rit in culpa? quid, si veneficus ideo suf-
pēdatur, Deus in causa? quid hoc absur-
dus aut magis impium? quod autē à Da-
uid in libro de Regib. dicitur: Si non ve-
nerit dies

EXPLA. IN PENTATHEV. 142

nerit dies eius. Et in P salmis: Paucitatem
dierū meorū nuncia mihi: nullū præscri-
ptū tēpus designat, sed quo quisq; defun-
gitur & si Deū nō lateat. Si quis in hanc
sentētiā nō discedit, videat is, qua ra-
tione tueatur illud Dauidicū de omni-
bus passim hominib.: Dies annorum no-
strorū LXX anni, in principatu verò o-
ctoginta. Nam multi sunt, qui ne mēsem
quidē, aut annū expleāt, multi etiā præ-
dictos fines transcendūt. Finis igitur vitæ
nullus destinatur in his verbis, sed quia
paucos videmus ex humano genere ad
septuagesimū annum vitā protrahere, im-
becillitatē nostrā simul & breuitatē huius
vitæ taxare voluit. Quum igitur apud sa-
crā historiā legimus, si nō venerit dies e-
ius & ne me deducas in dimidium dierū
meorum, nō statum aliquem terminum
vitæ intelligimus, sed qui à Deo tantum
prouisus sit. Si verò quod Deus prouid-
et, id præscriptum est, & Adæ culpam
casumque diaboli præscripsit: præscri-
bitque quotidie cædes, & quæcunque
flagitia patramur. Quo quid potest
esse indignius?

Et immittam crabrones ante te. Qui ra-
mos & insecta congesit in Aegyptios, is
in Chananæos crabrões irritare, p̄mittit, THEO.
vt hac ra-

Exod. cap.
23.

VETERVM GRAECORVM

vt hac ratione incredibilem Dei potentiam agnoscamus. Qui tantulis aculeis hostes suos debellat. testatur id etiã Dauid: Israel si in vijs meis ambulasset in nihilo inimicos eius humiliassem.

DIODO. Per crabrones, non genus illud insectorum irritat contra gêtes infestas, sed sub exili nota maxima quæque præsidia pronūciat. Philo etiam Hebræus crabrones symbolum eius subsidij gerere testatur, quod à Deo inopinum proficiscatur, & ab alto stringens aures certum faciat iētum. Alij dicunt allegoricè per crabrones Angelos accipi exitiales, qui Israelis partes tuerentur.

Exo. ca. 23. *Ponam autem terminos tuos à mari rubro usque ad mare Palesthinorum, & à deserto*

THEOD. *usque ad fluum.* Quamobrem Deus cum pollicitus sit ad Euphrate vsq; propagare fines eorum, promisso non stetit? Facit nos huius rei per Hierimiam certiores: Finem, inquit, loquar in gentem & in regnum. Et si gens illa male se gerat, non afferam illi bona, quæ locutus sum. Introduxit igitur Israël Deus in regiones & in agros quos pollicitus fuerat, vbi quia legem suam postergauit, manum benignitatis contraxit, reliquiasque barbarum gentium populi sui fines infestare per-

EXPLA IN PENTATHEV. 143

re permisit, vt in periculis opem diuinam implorarent, quam in securitate mortale ingenium facile obliuiscitur, quos tamè Dauidis imperio subiecit, cui & alienigenæ tributa pependerunt. Nec eo minus Solomoni imperium fuit, quamdiu pietatem coluit. Simul vero desciiuit à Deo, desciiuerunt & populi, quos Deus daturum promiserat ijs, qui legis præcepta non detrectassent.

Assimensq; volumen fœderis legit audi Exod. cap. 24.
ente populo. Omnia verba, quæ ex eo loco:

ego sum Dominus Deus tuus, vsque eo. **CYRIL.** Si serueris Dijs eorum, erunt tibi scâdulum, intercedunt: fœdus est siue testamētum. Quod Moyses in codice iubente Deo exarauit. Vidēsne legem desiderare sanguinis asperionē: per se enim imperfecta, per sanguinem postremo Christi consummata est.

Sub pedibus eius quasi opus lapidis saphyrini, & quasi cælum cum serenum est. Exod cap. 24.

Cum Israelitæ coluissent in Aegypto res creatas pro conditore, cælumque appellarent Deum, non abs re Dominus omnium, sub pedibus visus est illis habere cælum, vt monerentur omnia illius ditioni subijci, & ipsius esse cœli conditorem & Dominum.

Nec

VETERVM GRAECORVM.

Exod. cap. 24. *Nec super eos qui procul rocesserant de filiis Israel, misit manum suam, videruntq; Deum vt comederunt, & biberunt.* Idest, septuaginta illi principes, qui de castris accesserant ad Dominum, tantū abfuit, vt videntes Dominum morentur, vt iisdem pariter nature munij fungerentur.

Exo. ca. 24. *Ascende ad me in monte, & esto ibi: dabitq; tibi tabulas lapideas, et legē, ac mādāta, quae scripsi, vt doceas eos.* Nō in monte tantum, quem iam ascēderat, sed ad me, inquit, vt sublimiorē adhuc quā cæteris ascensum proponat ijs, qui accedere velint ad Deum. Id non cuiusuis est, nec ex quolibet loco conceditur: Sed nec tabulas simplices pollicetur, sed lapideas, nec quales iam Moyles descripserat: sed quæ digito Dei scribendæ erant: Nempe Euangelium cōtra iniurias omnes communitum, stabile.

Exod. cap. 24. *Et fuit ibi quadraginta diebus & quadraginta noctibus.* Nam primis sex diebus CYRIL. Moses cum per visiones accepisset mysterium conditi orbis, & quo quamque diem Deus insignem fecisset, omnia suo ordine in hos commētarios iubēte Deo retulisse dicitur.

Exod. cap. 25. *Hec sunt autem quae accipere debetis, An* THEO. *rum, & as, & c.* Quamobrem Deus tabernaculum

EXPLA. IN PENTATHEV. 144

naculū sibi faciendū curauit. Paulò post enarrat. *Et facies mihi sanctorū, & apparebo vobis.* Nam sicut illos iussit, simul in promissas sedes venissent, templū sibi cōdere, vbi operarentur, ne temerē sacrificātes in malas Dæmonū superstitiones, impietatemq; dilaberentur, ita dum per deserta castra metarentur, voluit erigi sibi tabernaculū, quod vnā cū agmine asportaretur, quo certus illis esset Sacrorū locus, Secretus ab aliorum ritibus, vbi vota persoluerent: atq; hoc necessarium fuit, adeò procliuēs erant, de quacunque occasione Deos alienos introducere: vix Moses mensē absuerat, atque sibi vitulum de more Aegyptiorū conflauerant. Tabernaculum igitur ad similitudinem orbis fabricatū est. Nā De⁹ cū inter cœlum & terrā mediū extendisset firmamentū superiora dirimēs ab inferioribus: ita & tabernaculū medio velo distinxit & inferiorē partē appellauit sancta, superiorē, sancta sanctorū. Et quēadmodū cecinit Dauid: cœlū cœli Domino, terrā autē de dit hominibus: Sic quæ loca citra velum continebātur, sacerdotibus peruia erant: quæ vero intercludebātur velo adyta erant, neq; tractari videriq; poterant, nisi à Pōtifice maximo, atq; id semel in anno. Illic

VETERVM GRAECORVM

Illic Cherubinorum simulachra cernebantur in corporearum exemplaria virtutum. Media stabat arca, in qua tabulae legis, manna, virga Aaronis seruebatur: haec propiciatorium sustinebat alis Cherubimorum protectum. Locus hic erat numine ipsius Dei terribilis & propria illius veluti sedes statioque. Cum enim natura illa diuina nulla specie formae describi, sed neque capi humana mente possit, symbola saltem nonnulla suae potentiae in adytis reponi voluit, quaeque sua erga Israel maxime beneficia praese ferrent. Tabulae siquidem promulgationem legis memorabant. Virga sacerdotium. Manna cibum in deserto paratum sine pistino. De propiciatorio autem reddebatur oracula. Quia igitur omnia haec typus erat caelestium rerum, sancta sanctorum vocabantur. Huius rei testis est Apostolus: Non enim inquit, in manufacta sancta Christus introiit, verorum exemplaria, sed in ipsum caelum. Deinde cum de spe differeret, ait: Quam velut ancoram habeamus firmam, & quae penetrauit intra velum, quo prodromus ingressus est Iesus factus sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Quae vero ante velum occurrant, cum terrenorum ferrent exemplar,

EXPLA. IN PENTATHEV. 143

plar, quotidie sacerdotibus patebat. Hic stabat austrum versus candelabrum septem velut caulibus pullulans totidem lucernis superimpositis, dies hebdomadae suo numero denotantibus. Ad boream posita erat aurea mensa, in qua duodecim panes proponebantur, & aureas phialas thure, saleque plenas. Inter mensam candelabrumque medius erat aureus foveolus, omnia haec fructus, quos de terra colligunt homines, significabant. Pro foribus tabernaculi aeneum adstabat altare ad sacras oblationes excipiendas: nec abs re foris positum erat, ut haec sacra tamquam superuacanea & aliena a cultu veri Dei censerentur. Permittebantur autem, tum ad Iudeorum imbecillitatem sustinendam, tum propter illorum ingenium adeo proclive ad Idololatriam. nobis vero creditum est tabernaculi ministerium & quicquid sub tabernaculo tenebatur. Suffitus enim & lumen mysticumque sacrae mensae panem offerimus. Quod autem longitudo tabernaculi tenderet ad cubitos triginta, latitudo decem pateret, facile colligitur. Viginti siquidem asseres partem vallabant australem, totidemque borealem, eiusmodi asseres à nonnullis columnae vocantur, quarum
T singu-

VETERVM GRAECORVM

singulae sexquicubitales erant. Rursus paries ad occiduum solem sex coagmentabatur asseribus eiusdem mensurae, quibus cum duae angulares conecterentur, spatium duodecim cubitorum continebant, quanquam interna latitudo decem cubitis contenta erat, reliqui duo in lateribus totius armoniam construebant. At verò fores ad orientem plagam patere voluit, ut exoriens sol suis radijs vestibulum illustras tabernaculum adornare videretur. Et qui sacra peragerent auersi non solem, sed solis autorem venerantur. Contignatio igitur quaedam erat tabernaculum ex tabulis vndique affabre compactis super argenteas bases. In capitulis item argenteis culmen innitebatur varijs depictum coloribus ad imaginem quatuor elementorum, nam color caeruleus & hyacinthinus aëra referebat. Coccineus representabat ignem, purpureus aquam, biffus postremò terram, vnde prouenit. Prætegebatur etiam tectum variegatis villosisque pellibus ad arcendas tempestatum iniurias. Nec minus & sacerdotes magnificè exornatos voluit, ut populo religionem incuterent, ipsi monerentur quanto sit animus

EXPLA. IN PENTATHEV 144

animus apparatu decorandus multiplicique virtute. Ad oram talaris tunicae tintinnabula, malaque granata suspendi iussit, ut in adytum Pontifex ingrediens ex eo sonitu expergefactus summa cum reuerentia operaretur: atque ob eam rem tunica hyacintina erat & coloris aërij, ut in eam intuens animum ad superiora leuaret. Erat cidaris imposita capiti siue pileus, caelum denotans. Velabat tania frontem, quam septuaginta mitram dixerunt, in cuius umbiculo aurea lamina extabat, eo nomine Dei insignis, quod enunciari non poterat, tetragrammaton vocant. Cuius rei quò maiorem reuerentiam religionemque commoueret, inscribes, inquit, in ea sanctum Domini. voluit etià Pötifices super alias vestes gerere superhumerales indumentu. ab illis Ephot appellatù: cui ex vtroque humero fulgebât lapilli maximi precij, in quibus nomina duodecim tribuū inscripta erât. Ad pectus verò, quod rationale dicitur, prætegebatur, cordis rationisq; sedem defendens, lapillis duodecim distinctu versicoloribus: qui bellorū euentus portendebant, quomodo Regū historia docet: Applica, inqt, Saul, Ephot:

VETERVM GRAECORVM

ex quo cognita victoria duxit in hostes. Et Dominus ait: Propterea impones rationale iudicij ad pectus Aaron. Et paulò pòst: Et impones illi demonstrationem & veritatem. Quo loco demonstrationem pro signis accepit, quæ illic apparebant, veritatem verò ad certum illorum euentum retulit. Cæterùm in his omnibus animaduertendum, quod cum homines eius temporis apud Hebræos crassioris essent ingenij ita, vt quæ sunt spiritus, percipere non possent, paulatim Deus per ea, quæ videntur ad salutem & ad veram cognitionem deducebat. At nos per rationale, contemplationem intelligimus eorum, quæ sola mente videntur. Per humerale verò accipimus virtutis operationem. Còtextus autè & harmonia rationalis cum humerali fidei coniunctionem denotat cum honesta actione. Quod autem super humerale prius induatur, quàm rationale applicetur, recte facta dicimus basim esse speculationis.

DIOD.

Scena siue tabernaculum, imago erat & quidem modulus totius orbis: nec alia sedes, quoties apud homines esse DEVS non dedignaretur decentior tanto numini poterat excogitari, quæ
typum

EXPLA. IN PENTATHEV. 145

typum gereret omnium rerum, vt omnibus gētibus innotesceret, illum esse apud Hebræos DEVM, qui non tabulis æræue alicuius artificis indigeret, sed qui, pro ut omnium Domino conuenit, in modulo totius orbis appareret. Angustūque ac breue illud opus tabernaculi, maximū illud angustūque cæli templi anno colentium repræsentaret.

Mensa, in qua panes proponebantur, symbolum erat orbis, totius anni quatuor discreti tempestatibus, hyeme, vere, æstate, & autumno, vnde fructuum copia suppeditatur. Candelabrum autem septemplici lumine fulgens, dies signabat hebdomadæ. Atque hæc in prima parte ipsius scenæ: in secunda erat arca testamenti, quæ curam DEI erga populum cognitionēque contestabatur. Tabulæ & virga simul Israellem admonebant, DEVM in legis præceptis & in obsequio sacerdotij colendum esse. Manna in monumentū eius temporis seruabatur, quo illi à Deo eruditi per deserta alimento cælesti fruebantur. Acerra aurea arguebat, gratū esse summopere Deo virtutis suffitum. Aurum fulgebat ubique, vt studium erga Deum omnibus alijs rebus antefendum

VETERVM GRAECORVM
rédum admonerentur. Per Cherubim,
quæ omnibus ijs imminebant, naturam
percipimus ministrantiũ Deo, quæ visum
nostrum fugiat. Nec mirum si ex eo loco
redderentur oracla : solet enim Deus
per eiusmodi ministros atq; legatos ex-
equi cuncta, quæ ad vtilitatem spectent
animorum nostrorum.

GENNA. Candelabrum, puto, sydera, quæ
videntur in cœlo, denotat. Mensa est
ipsa terra. Panis propositionis fructus
qui de terra submittuntur: hæc in pri-
ma scena, quæ sancta dicebatur. At ve-
rò post secundum velum, qui locus san-
cta sanctorum vocabatur, reposita e-
rat aurea illa acerra, aliaque deinceps,
in similitudinem futuri status perinde
ac prima illa præsentem rerum condi-
tionem significabant. qui quam sit iu-
cundus ac gratus monstrabat acetra.
Manna cœlestem cibum spiritusque am-
brosiam indicabat. Quod sacerdoti-
um ad fastigium promoueri dolebat,
Aaronis virga quæ pullulauerat, in-
nuebat: tabulæ fœderis, nouum fœ-
dus in tabulis nostri cordi exaratum
præscribent. Quod autem in om-
nibus aurum coruscaret, futura decla-
rabat

EXPLA. IN PENTATHEV. 146
rabat præsentibus fore longè præstan-
tiora. Propiciatorium, quod velut ar-
cæ operculum erat ex aurea lamina,
appellabatur, quod DEVS propicius
factus ex eo responsa daret. Insuper
duo Cherubim suspensa folium diuini
numinis præsignabant adumbrans pro-
piciatorium, vnde præsentia Dei propi-
cia putabatur.

CLEM.
Nomen illud mysticum quod vo-
cant tetragrammaton, quo tantum
muniebantur illi, quibus adytum per-
uium erat, sonat Iehouah, quod in-
terpretantur, qui est, & qui erit, can-
delabrum verò, quod ad australe pla-
gam adstabat altaris, septem planetas
referebat, qui per meridianam regio-
nem circumagi nobis videntur, cui ter-
ni vtrinque rami confurgunt, quoni-
am sol quasi candelabrum mundi me-
dius inter alios planetas diuina sapien-
tia libratus sua luce superiores illustrat
& inferiores. Ad alteram partem ip-
sius aræ posita erat mensa, in qua pa-
nes proponbantur, quod ex ea parte
cœli flatus nobis vitales & almi adspi-
rent.

Septem in candelabro lucernæ ad IOSEPH.

T 4 imagi-

VETERVM GRAECORVM

imaginem accendebantur planetarum. Duodecim vero propositi panes Zodia cum circulum & anni ambitum denotabant. Foculus vero vbi suffitus adolebant è mari subuectos, vtrunq; significabāt elementū, quod incolitur, quodque habitari non potest: siquidem nihil est non Dei. Quod autem tabernaculi intimum erat velo similiter obtendebatur, secretum penitus & inaccessum omnibus neque cuiusquā oculis patēs, quo sane nihil inferri licebat. Appellabatur autem sancta sanctorum.

Exo. ca. 27 *Loquere filiis Israel, ut tollant in primitias.*

CYRILL. Cum iussisset Israel Deus vt ab Aegypti is aurum, argentum, vestes exigerent in mercedem diuturnæ seruitutis: non immerito primitias appellauit, quæ cunque ex ijs offerri voluit, quæ se autore sustulerant.

SEVER. Arca è ligno compacta quæ cariem non admittit, auroque contacta, & quæ maxima erga populum beneficia seruabat, operta propiciatoria, typus nimirum est & diuinitatis & humanitatis D. nostri I. Christi. Qui cū pfectus sit Deo & homo eā tamē carnē assumpsit, q̄ putredini obnoxia non fuit: & gratia plenus propicium reddidit hominibus Deum & patrē.

Panes

EXPLA IN PENTATHEV. 144

Panes autem in rationali iudicij, doctrinā Exod. cap. 28.
& veritatem, que erunt in pectore Aaron, quando ingredietur coram Domino. Recte inquit, impones, nō autem facies perinde ac de alijs iubetur. Non enim hæc pertinent ad artificium aliquod: sed neque Dominus admonuit, quibus doctrina hæc & veritas conficienda erant. Artifex etiam ipse paulō pōst cum vniuersum opus absoluisset rationalis, nullam aut doctrinam aut veritatem imposuit. Quid igitur hæc? intelligentiam puto, cognitionemque significare, qua summus Pontifex ex eo indumento cœlitus afflabatur à spiritu sancto procedentem. Quo sanè munere neque illi apud nos defraudantur, qui rationis vtuntur ornamentis. Illustrati siquidem à spiritu sancto veritatem cognoscunt, quæ non procul est à nobis quamdiu viuimus infontes. Extruditur enim à peccatis & longius abigitur. Vnde Esaias. Sed peccata nostra intercedūt inter nos & Deum. In qua sententia Iesus suis dicebat discipulis. Regnū Dei in vobis est. Quali dicat, penes vos est veritatem cognoscere velle. Siclus, summa erat Drachmarum quatuor aurearum, et Sicli vinginti quinquelibra conficiebant.

Iam

VETERVM GRAECORVM.

Fabrica tabernaculi
a Iosepho
quod sanctuarii dicunt.

Iam verò Moses cùm festum denunciasset & sacrificia, scenam hoc modulo fecit. Latitudinem quinquaginta cubitorum dimensus, longitudinem verò centum sub dio, totum hoc spacium ex quatuor lateribus circumsepsit, illic æneum labrum collocavit ad abluendos sacerdotes, idque septum à velo circum circa velabatur. In eam mediam scenam constituit ad orientem solem conuersam, cuius longitudo cubitos triginta tendebat, latitudo decem. Ex parietibus alter ad austrum vergebat, alter ad aquilonem. Posticus spectabat occasum, ad eam altitudinem, quanta intercapedine distaret eius latitudo. Verùm omne illius interius spacium tribus denum cubitorum interuallis dispiciebatur. Ex ijs quod intimum erat & inaccessum Deo quasi cœlum dedicauit: ne ipsis quidem sacerdotibus peruium. Reliquum spacium triginta cubitorum, quasi terra pontusque hominibus patens, solis sacerdotibus ingredi permisit, id quod sanctum templum vocabatur, adytus ille penetralis, sanctum sancti. Et scenæ quidem obtendebatur pulcherrima cortina diuersis floribus depicta, idque genus ornatus præterquam

EXPLA. IN PENTATHEV. 148

terquam formis animalium. Fabricatur & arca Deo, è duriori materia & quæ non putresceret. Hieronymia vocatur à nobis, longa palmos non amplius quinque, lata altaque ternos vnde cūque intus forisque tota auro contexta ita, vt species nulla ligni appareret. In utroque verò longiore pariete bini aurei anuli prominebant, in quibus aurata hastilia insererentur, à sacerdotibus facile gestari posset: neque enim iumentis imponere fas erat. Operculo eius duo adhibebant simulachra, Cherubin appellat Hebrei. Animalia sunt illa quidè volucra, neque vllis similia formis, quæ videantur à nobis. Moses autem ea dixit in throno Dei cõformata vidisse. In hac igitur arca duas illas tabulas, in quibus decem præcepta fuerunt inscripta, quina scilicet in singulis, in fronte verò reliqua, reposuit, eamque in adyto collocavit. In templo verò mensam erexit longam cubitos duos, vnum verò latam. Tres palmi altitudinem adæquabant, in qua ad Boream vergentem duodecim panes azymi, seni dextra sinistraque coaceruabantur è siligine, duorum assariorum, quæ mensura apud Hebræos cotylas septem atticis capit. super adstabant

VETERVM GRAECORVM

adstabant aureæ phialæ duæ thuris plenæ. Panes septimo quoque die instaurabantur, sabbato scilicet: Ita enim septimus dies appellatur à nobis. Contra mensam haud longè ab eo pariete, qui est ad meridiem, stabat candelabrum aureis fistulis conflatum pondo centū, quod cinchares ab Hebræis, à Græcis talentum dicitur. Hoc inter & mensam media erat Acerra siue thuribulum adfuffitus, lingneum illud quidem, sed ærea lamina incrustatum, cui aureus focus super adstabat. Ante scenam (siue tabernaculum appellare mauis) erat ara, hæc etiam è materia fabrefacta, sed æreis squamis præmunita. Cuius vnumquodque latus quini cubiti metiebantur, reti quidem haud dissimile. Ponebantur hic gutturnia vini, phialasque cū mortariolis paterisque & quæcunque pertinent ad rem sacram, aurea omnia. Elaboratur præterea sacerdotibus stolæ quas vocant Chanangas. Seorsum verò Pōtifici Arabarché cognominata, quod stolam Pontificiam significat ad hoc tunica etiam talaris Merin Hebraice. ad infimum eius limbum fimbria assuebatur, vnde mala punica, aureaq; tintinnabula pendeant ita, vt inter bina tintinnabula reni-

VETERVM GRAECORVM.

la renideret malum granatum, a lernis-que tintinnabulum à binis punicis malis acciperetur. Erat insuper tertiū indumentum, Ephod appellant. habebat hoc, in qua parte vacaret ornatus, segmentum dodrantale auro nec minus isque coloribus, quibus Ephod illustrabatur, aridens. Essenem dicitur à nobis, Græci logion, id est rationale dicunt. Adnectebatur superhumerali duplici sardonice secundum humeros. Hic nomina filiorum Iacob inscripta viscebantur nostrate caractere, in senis vtrinque lapillis, seniores in dextro humero. Essene enim duodecim gemmis insignitur pondere specieque præstantibus: quæ per seriem ternæ scilicet in quaternis dispositæ lineis opere textili connectebantur. Et primum quidem ternarium exarat sardonix, topazius, smaragdus. Secundus carbunculum habet, Iaspin & Sapphyrū. in tertio ligirus est, amethystes & achates. Quartum occupat chrysolithus, onyx, berillus, in quibus (vt dicebamus) incisi sunt ex liberis Iacob, quos dicimus esse Phylarchas ea videlicet serie, qua fuerant editi in lucem. Sed & zōna assuitur Essene coloribus & auro fulgens, quæ in suo ambitu per commissuram re-

ligata

VETERVM GRAECORVM

ligata demittitur. Pileus adhæc colore hiacynthi, quem aurea corona pererrat triplici serie conspecta, in ea calyx aureus haud plantæ dissimilis, quam Acharon appellatur à nostris, hyoscyamum nomen Græci: vestitur hic corona ab occipitio ad vtrumque tempus porrecta, nam frontē calyx non attingit, sed aureum, veluti lorū ubi sacris litteris inscriptū est nomē ipsi Dei. Merito igitur admiretur aliquis legis latorem tanq̄ virum prædiuinum. Cuncta quidē ad imitationem commentus est & ad expressionem vniuersi. Etenim cum in tres partes scenam distribuisset, duæ sacerdotibus assignatæ maris et terramque significabant, hominibus enim hæc peruia sunt. Tertium interstitium soli Deo præscripsit, quod cæli symbolum gerebat, quo mortales interdicuntur. atqui panes duodecim in mensa annum præferunt in totidem menses dimensum. Per candelabrum vero septuaginta partibus conflatum duodenas planetarum sectiones coniectari voluit, sicut eorum cursum è septem lychnis, totidem em̄ numero fulgēt. Quadruplex textura cortinæ naturam elementorum representabat, byssus terrā, vnde summittitur. Purpura maris indicium erat, quod è con-

EXPLA. IN PENTATHEV. 150

concharum sanguine purpureæ vestes inficiantur. Aëra hiacynthus declarabat, cocco exprimebatur ignis. Sed & Pontificis tunica terram quoque indicat, ex lino siquidem deducitur. hiacynthus porrò cælum, ita per mala punica referēs fulgetra, vt tonitrua ex tintinnabulorum sonitu. Hec minus Ephod vniuersi naturam exhibet, quæ ex quatuor elementis à Deo condita, auro præterea intexta ad nitorem, qui in rebus emicat, ostendendum. Quin & Essene de medio Ephod appendit, qualis terra centrum totius orbis occupans. Zona vero circumposita, quid aliud arguit quam oceanum? Duo illi Sardoniches folis & lunæ symbolum gerunt. Duodecim lapillis, si quis menses accomodat, vel planetarum domicilia, Zodiacū Græci appellāt, haud quaquā ab illius proposito aberrabit. Et pileus quidē videtur mihi cælū innuere ex hiacintho cōtextus gestans præsertim inscriptum Dei maximi nomen in aurea corona præfulgēs, propterea quod totū splendeat diuinum numē in luce diuina.

Scena in medijs castris figebatur, ternis **IDEM** tribub. ad singula eius latera præcedenti. paulò post bus. Primi circa tabernaculū Sacerdotes, proximi Leuite, ipsi etiam in censum relati.

Quam-

VE TERVM GRAECORVM

Quamdiu nubes scenæ ingrueret, loco non mouebatur quasi præsentē Deū admoneret, simul euanesceret, transportabatur.

Fabrica
tabernacu
li ex Philo
nc.
Igitur in quam regionem Hebræi coloni deduceretur, necesse habebant templum condere celeberrimum purgatissimo quidem loco & lapide sumptuoso, circumceptum muro ingentium edituorum domicilijs: qui locus vrbs sacra appellaretur. Cæterum cum per vastas adhuc solitudines aberrarent nondum sedibus fixis, congruum videbatur, si ædiculam haberent, quæ circumferri posset, nec minus interea operaretur, quam qui vrbes incolerent. Scenam igitur sacrum opus fabricare decreuerunt, cuius modulum Moses diuino oraculo monitus in monte didicerat. idæas animo complexus eorum, quæ materia representanda erāt. ex illis enim opus erat veluti ab archetypo quodam phantasticoq; exemplari totum opus coniectare, quod sensibus erat exponendum. Decebat sanè eum, qui vere Pontifex est, ad faciendam curaret, vbi ministeria exquerentur, quæ suis operibus consona viderentur. Typus itaque moduli in mente erat impressus ipsius prophætæ descriptus

EXPLA. IN PENTATHEV. 151

scriptus in corporeis spectris, ad cuius typi modum artifex opus, velut sigilla in materia, quæ cuique rei esset accommoda, conficeret: fuit autem apparatus eiusmodi.

Octo & quadraginta columnas à Sethim, id est ex arbore cedro, quæ cariem non sentit, à crassioribus stipitibus abscissas, altius inaurarunt, singulas binis basibus innitentes in summo scapo aureum capitulum imponunt. Ex his architectus quadraginta in longitudinem constituit, vicenas vtrinque nulla intercapedine relicta: verum ita deinceps connectens in cõpagibus, vt vna veluti species parietis videretur. In intimam verò latitudinem reliquas octo disposuit, sex medias, duas reliquas dextra sinistraque in angulis. Cæterum in aditu quatuor alias eiusdem rationis, præterquam quod pro binis singulas bases habebant, quæ e regione illarum sex adstarent. ab ijs in extrema prorsus area alias quinque, basibus tantum diuersis (æneæ siquidem erant) collocant ita, vt totius scenæ vniuersa columnæ, duabus angularibus deptis, quia non appàrent, quinque & quinquaginta censentur, numerum sanè ab vnitatem ad integrum vsque decemnarium absoluentes. Quod si quis noluerit, quinque illas

VETERVM GRAECORVM

que illas, quas in vestibulo posuim⁹, parti
quæ sub dio est adijcere, quâ partē aulâ
dixerūt, supererit sacrosanctus ille nu-
merus quinquagenarius: qui vim habet
trianguli orthogonij, id quod est prin-
cipiū procreationis omniū rerū ex ijs de-
duct⁹ columnis, quæ interiores cōputā-
tur, quarū in laterib. sunt quadraginta,
vtrinque vicinæ, sex verò mediæ duab. in an-
gulis latitātib⁹. Quatuor præterea sex il-
lis oppositæ, quib. oppādatur velū. Lon-
gitudō singulis colūnis cubita decē. La-
titudō sexquicubitalis, vt scena equalis
vndiq; cōsisteret. Hæc pulcherrimis va-
riegatisq; stragulis cōuestiuit ex hyacin-
tho, purpura, cocco, byssoq; contextis.
decē siquidē, quæ ille in suis scriptis, au-
lea vocauit ex ijs colorib. exornauit. sin-
gula octo & viginti cubitos lōga. qua-
tuor lata. Cubitorū ea ratio fuit, vt decē
fastigio attribuerētur. ea enim scenæ la-
titudō, noueni latera colūnarū vtrinque
cōtegerēt, cubito a solo subducta, ne pul-
chra illa sacraq; stragula p̄ humū traher-
rētur. De quadraginta verò cubitis, quæ
ex auleorū latitudine colligūtur, trigin-
ta absūmebat scenæ lōgitudō, alia nouē
posticū: reliqua vestibulum habuit, clau-
sura toti⁹,

quo non dicitur in hoc loco.

V

EXPLA. IN PENTATHLV. 152

sura totius straguli. Cæterū in ipso vesti-
bulo velū erat. quanq̄ & aulea ipsa tan-
tū nō vela possint appellari, nō tā quod
fastigiū parietesq; velarēt, q̄ quod eadē
ratione intexerētur hyacintho, purpura,
cocco, bysso. quib. ipsum velū, atque id
quod operimētū dicitur, cōsicitur. Hoc
sane in interiori parte p̄debat ad quatu-
or colūnas, vt aditus lateret, illud exteri-
us secundū quinque, ne q̄s possit ex pro-
phanis sacra lōgius contēplari. Et mate-
ria quidē texture ex acerno rerū optima
rū selegit, similis elemētis, quib. p̄sicitur,
orbis ratione haud quāq; absurda. Byssus
enī à terra submittitur, ex aqua purpura:
hyacinth⁹ asimilis est aeri, q̄ natura sus-
cus est. Coccus suo fulgore representat
ignē: vtrūq; enim phœniceū videt. Opor-
tebat quippe enī, qui parētī toti⁹ naturæ
scenā fabrefaceret similes cōparare ma-
terias ijs, quib. cōstat orbis. Scena igitur
veluti sacrū templū, quo diximus modū
lo cōpacta est. Cui sacrā aream circum
circa admetitus est longam cubitos cen-
tū, quinquaginta latā cum columnis in-
ter se æquidistātib. intercapedine quin-
que cubitorū, oēs numero sexaginta. ex
quibus longitudini quadraginta distri-
butæ, reliquæ latitudini, dene vtrinque.

V 2 Materia

VETERVM GRAECORVM.

Materia qua constabant, cedrus erat argento contacta: bases omnium aereæ aequali omnes proceritate, quinque scilicet cubitorum. Visum quippe est artifici congruum, si dimidio altitudinis deijceretur aula, ut altero tãto scena sublimior appareret. A columnis vndiq; lintea dependebant non dissimilia velis, ne quis impurus temerè erumperet. Situs igitur & positura talis fuit. Media erat scena triginta cubitos longa, decem lata, cum columnarum crassitudine. Distabat autem ab aula triplici spacio equaliter, secundum latera & apostico, quod interuallum cubita viginti dimetiabantur. Pro vestibulo, vti ratio exigebat ad ingredientium multitudinem maius relinquitur spacium quinquaginta scilicet cubitorum: atq; ita ceterum, quæ occupabat aula, complentur, si quæ postico tribuuntur, viginti, quæque scena intercipit, triginta, cum illis cõputetur quinquaginta, quæ sunt ad introitum relicta. Nam vestibula scenæ medium fere terminum obsederat duplicis quinquagenarij, alterius ad orientem solem vnde patebat aditus, alterius ad occiduum, vbi longitudo scenæ & posterius septum. Sed alterum præterea vestibulum in primo aulæ

EXPLA IN PENTATHEV. 153

mo aulæ aditu adstruxerat quatuor in nixum columnis, cui varia prætēdebatur cortina.

Adhæc elaboratur sacra suppellex, arca, candelabrum, mensa, focus, ara, quæ sub dio erat contra scenæ aditum, eo abscedens interuallo, quod satis esset ad sacra ministris, quæ quotidie offerentur, faciēda. Arcam verò in penetrali inaccessaque sede abscederat post vela, multo quidē impendio inauratam intus, exteriusque. Cui impositum erat veluti quoddam operculum, quod in sacris codicibus appellatur propiciatorium. Huius longitudo latitudoq; relata est, profunditas aut nulla, geometricæ superficiei admodum simile. At verò Arca legis est cõditorium, in ea siquidē diuina oracula cõdebantur. Eius operculum, quod propiciatorium dicebam, basis est duorum alituum, quæ patria lingua Cherubin dicuntur, ab alijs cognitio & summa scienia nominari possunt. Quæ nonnulli symbola esse dicuntur vtriusque hemisperij, aduersa sibi posita, alitem quippe totum esse cœlum. Ego verò significare dixerim præstatis supremasque duas potestates, quibus ille, qui est, excelsit, operantem scilicet & Regiam. Secundum vim facientem Deus

V 3 appella.

VETERVM GRAECORVM.

appellat, qua totū hoc fecit & exornauit. Quatenus verò Dominus dicitur, potētia illa regia designatur, qua omnibus imperans merito omnia continet in summā stabilitatem. Cum enim ad veritatem solus sit, & opifex verus est, quandoquidem ea, quę nulla erant, in naturam produxit, & regnat suo iure, quod rebus æquius imperet nullus eo, qui fecerit illas. Sed in confinio quatuor itemque quinque columnarum, quod proprie pronam appellari potest duobus aulæis discretum, alterum interius est, quod velum dicitur, alterum exterius, quod dicebamus operimentum: Reliqua suppellex collocabatur. Medius erat focus. Candelabrum ad meridiem stabat, quo motus lucidorum astrorū denotatur. Sol enim & luna cū reliquis longius à septētrione declinantes ambitus rotāt australes, quā obrem rami sex, terni vtrinque de medio candelabro prodeuntes septemnarium conficiunt: in singulis facule lucernęque septē, notæ eorū, qui à Phylisicis planetæ vocantur. Sol nāque velut candelabrum medius inter sex, alios supra infraque se illustrat, concinnans musicū & reuera diuinum organū. Mensā porro boreā spectat, in qua panis & sal, quoniā boreales

status

EXPLA. IN PENTATHEV. 154

tus maxime nutriat. Foc⁹ terre symbolū gerit, à quo terrestres suffitus euaporāt ad gratiarū actiones. Ara, prout dictum est, sub dio erigitur, quod & sacrificatorū dici potest à sacrificiorū obseruatione. Non em̄ hostiæ, quas ignis absumere solet, sed animus offerētis si fuerit purus litationē facit illic. prophanæ verò preces & operationes impure in perniciē profunduntur, nec criminis veniam, sed eius memoriam suscitant. Secundum hæc sacræ vestis ornatum parabat artifex ei, qui Pontifex creandus erat perpulchra & admirāda textura plicatum, huius erat ratio duplex: tunicam siquidem continebat, atque id quod dicitur superhumerales. Verū tunica simplicior specie, tota enim hiacynthina erat preter infimas eius oras, quę paruis quibusdam puniceis malis ex auro, tintinnabulisque & floridis fertis exornabatur. Superhumerales vero decentissimum opus & absolutissimum maximo artificio elaborauit ex ijs, quos dicebamus coloribus, hyacyntho, purpura, bysso & cocco, auro simul intexto. blactas enim dissectas in capillamenta cum alia trama intexebat. Lapilli duo fulgentissimi in summis humeris aptabantur ex Maragdo

V 4 ingen

VETERVM GRAECORVM

ingentis summae, in singulis nomina tribuum sena inscripta erant. Ad pectus item duodecim alij lapilli maximi precij diuerso inter se nitore similes sigillis: quos in tribus tetrametris disposuerat in rationali, in duplex quadratum conformato, id veluti quaedam basis, duas praese virtutes gerebat certitudinem & veritatem. Totum vero duabus aureis catellis superhumerali annectebatur, ne dilaberetur. Quin & aurea lamina instar coronae quattuor sculpturis caelatur, in quibus nomen extabat, quod ijs tantummodo, quorum lingua auresque sapientia purgatae fuerint, audire proferreque licet in sacris. Alijs nequaquam: Tetragramaton id nomen, vt Theologus inquit, est ad imaginem fortassis exprimendam primorum numerorum, vnitatis, binarij, ternarij & quaternarij, quibus omnia continentur. Punctum, linea, superficies & solidum. hinc omnia metimur, hinc optimi musices concertus, siue per quaternarium in sexquitercia ratione, siue per quinarium in sexquialtera, seu in dupla per octonarium & in quadrupla. Habet in se quaternarius alias vires, quas in libro de Numeris exactius persequimur. Ceterum suberat mitra, ne lamina caput

attin-

XPLA. IN PENEATHEV. 155

attingeret. Ad haec fecit & pileum, quo reges Persarum pro diademate vtuntur. Tale erat ornamentum Pontificis. Quid vero haec sibi velint, non praetermittam. Totus enim ornatus imaginem mundi representat: partes vero singulae, singula membra. Incipiendum a talari tunica.

Imponentq; Aaron & filij eius manus super caput eius. Exod. cap. 29. THEO.
Non in omnibus victimis ritus hic seruabatur, sed in ijs tantum quas pro se ipsi sacerdotes offerebant. Alijs alij manus imponebant, quicumque pro se obtulissent. Id vero significabat victimam explere locum operantis, vt quae pro illo iugulationem subiret. Est vero animaduertendum, quod pro Pontifice vitulus immolaretur, nec non pro vniuerso populo alius vitulus. Hircus vero pro principe. pro singulis capitibus capra, ita mas pro principe, foemina pro subditis offerebant. Nam & mulierem Deus viro subiecit. At vitulus pro peccato mactatus comburebatur extra castra in praesagium Domini, qui testante Apostolo extra portam patibulo affixus est pro nobis. Rete vero renesque & adeps ille intestinorum, in ara adolebant in oblationes, pro nostris affectibus, qualis est

V 5

VETERVM GRAECORVM

lis est ingluuies & quaecūque ingluuiem voluptatescē quūtur: ira deniq; & omnis libido. Hæc omnia sacra fieri iubet & emortuas esse actiones illorū. Quod autē de ariete dextrum brachiū præcipit offerri, practices sibi studium, quod cum virtute fiat, placere demonstrat. Lagana, panis, vinum, monent, vt de fructibus terræ primitias Deo offeramus.

Exod. cap. *Omnis qui tetigerit illud sanctificabitur.*

29. Hoc est, qui tangere voluerit altare, prius sanctus efficiatur & mundus.

Exo. ca. 29 *In odorem suauissimum, &c.* Humanis diuina docemur: quia nos odoris suauitate afficimur, sacrum quod rite & secundum legem operatur, appellauit odore suauitatis. Sed non esse nudis verbis acquiescendum, & natura diuina declarat, quæ cū sit incorporea nihil afficitur, & teter alioqui odor ex vstrina, quo nihil inuicundius.

Exod. cap. *Sanctificabisq; & pectusculum & armū*

29. *&c.* Quæ causā est, quod ex quacunque hostia offerebatur pro salute, sacerdotes dextrum sumere brachium pectusculūque iubētur? Exigit hac ratione à suis sacerdotibus tum munia rationis, quæ reconditur in pectore, tum dexterarum actiones, quas dextra plerumque prosequimur.

Haud

EXPLA. IN PENTATHEV. 156

Haud enim sola fides facit ad salutem, factio opus est: & fides cum honeste factis copulare debemus.

Quartam partem Hin. Mensuræ genus Exo. ca. 29 est ad vinum & oleum, quæ teste Iosepho duas capit atticæ Choas. Sūt enim de rebus eiusmodi maximè consulēdi Hebræi scriptores.

Sume tibi aromata, stacten & onicha gal. Exo. ca. 30. *banum boni odoris, & thus lucidissimū, æqualis ponderis erunt omnia.* Neque hæc temere: quatuor enim hæc cum quatuor naturæ elementis conueniunt. Stacte quidem cū aqua. Onyx propter siccitatem cum terra. Galbanum, quia calidum est, assimilatur igni. Thus quod lucidum fit & diaphanes denotat aëra.

Videte vt sabbatum custodiat: quia signum est inter me & vos in generationibus vestris: vt sciatis quia ego Dominus, qui sanctifico vos. Quomodo cū Abrahā circuncidi iusserat, ait: Erit signum hoc inter me & vos: Sic & de sabbato legem ferens, erit hoc inquit, signum inter me & vos in omnes generationes. Quoties aliquid innovatur in Politia, legis latoris memoriam insinuat. Segregant hæc etiam Hebræos ab alijs gentibus, perinde ac notæ iniustæ pecori greges distinguere solēt, ne cum alijs confundantur. Scri-

VETERVM GRAECORVM

Exo. ca. 30.

Scriptas digito Dei. Mirum, effringi potuisse, quas tantum numen exarauerat: sed diuina concessione factum est, ut legis abolitionem insinuaret. Sed & ad differentiam alterius codicis, qui postea scriptus est à Mose iubente Deo, adiectum est, *scriptas digito Dei.*

Exo. ca. 32.

Quas cum ille accepisset, formauit opere fusorio, & fecit ex eis vitulum conflatilem. Si propositum scopumque huius rei consideramus, non erit Aaron indignus venia, suamque causam tueri aliqua excusatione poterit. Nam cum frater multos iam dies in vertice montis immoratus non appareret populusque furore quodam percitus in Aegyptum cogitaret desperata sui ducis ingressione, is primum sua oratione impetum populi cohibere magnopere studuit. Cum verò ceruicosos & in sententia videret immobiles, aurum à mulieribus extorquere cogitauit, quomodo auaritia peruicacitate ingeniorum retunderet. Quod inuentum cum nec querimonias, neque maledicta comprimeret, vitulum tandem conflare coactus est, ne populus dilaberetur. Potuit igitur ob eam rem supplicium iraque Dei subterfugere, praesertim cum fratrem habuerit deprecatores apud Deum, prout in Deuteronomio legimus.

EXPLA. IN PENTATHEV. 157

DIOD.

Quamobrem Aaron de vituli consecratione populo consentiens maiores poenas non dedit, quando frater Moseos miraculis semper interfuerit? An quod inuitus ad hanc impietatem accessit? cum impetum populi refrenare non posset, Deos efflagitatis? veritus si forte causam non suscepisset, ne sibi legerent alium principem, quo duce omnia proturbantes omnem spem salutis adimerent. Satius itaque duxit ad tempus declinare, moras semper aliquas & difficultates interponens. Postremo à mulieribus. (quod genus est auarissimum) exegit ornamenta, autumans non daturum. Quin & in vituli dedicatione ad eod tempus exemit, ut sacrum in Moseos reditum incidere, vnde omnia facile emendarentur. Ad hanc postridie eius diei altare Domino cum erexisset sacrificium obtulit pro tanto crimine, quod inuitum suscepisse confitetur. Accessit Moses maximus deprecator, & quos de lumbis Aaron Deus processurus providebat, Samuelem, Heliam, Iesum qui cognominatur Iosede, Ioanhem Baptistam, quibus facilis immemor Deus iniuriarum virum absoluit. Quod in Aegyptiorum populus Israel dilabebatur, res ipsa declarauit. Nam vitulum con-

VETERVM GRAECORVM

tulum cōflavit, quē p Deo adorarent: qua superstitione Aegyptus maximè delectatur. Vitulū illi venerantur quē Apin vocāt. Et boues illæ, quas Hieroboā dedicauit, ex eadē officina fluxerūt. Nec fanē fuit abs re, quod in eā rem aurea ornamēta exegerit Aarō. Ita enim, puto, significauit, abiecisse populū obediētig decus, quib., cū paulō ante dixisset Deus: Nō habebitis Deos alienos prēter me. re spōdissenq; illi: Quēcūq; dixit Deus, faciemus, nō fuit indignū confictos Deos offlagitare. Vide insuper q̄ bellē irrideat Aarō hosce conatus: cū enim vituli simulachrum pduxisset in mediū: En, inquit, ij sunt Dij tui Israel, qui te de Aegyptiorum seruitute vindicarunt.

Exod. cap. 32.

Vade descēde, peccauit populus &c. Quod cū Mose Dominus egit per dies quadraginta triduo aut eo minus absoluerē poterat, voluit tamen diē de die ducere, vt occultū virus impietatis, quod in animis eius gētis infederat, tandē detegeretur.

Exod. cap. 32.

Sine modo, vehementer ego iratus atteram illos. Ex his verbis Deū nō moueri perturbatione discimus, summaque mortales humanitate psequi. Nā qui percitus ira aliquid inuadit, reijcit cōsolantes: Deus verō cum Moyfi dicat, *dimitte me*, prouocat ad

ATHA.

EXPLA. IN PENTATHEV. 158

cat ad intercedendum, & vt preces admittat, virum totius rei ignarum, certorem facit. Illud verō, *faciam te in gentem magnam*, nostram euocationem videtur innuere. Nam quod eo tempore desiderari potuit, expletum est, postq̄ Dominus sub humanā effigie mūdo apparuit.

Exod. cap. 32.

Proiecit de manu tabulas & confregit eas ad radicem montis. Quam ob causam? nō tam quod sobrijs, nō ebrijs lex Dei promulgari debuerat, quam quōd populū ex Idololatria diuinæ legis indignū existimauit. Nam cū tabulæ legis pro syngrapha dotis intercederent, sponsa verō ante nuptias adulterium commisisset, quid mirum? si schedulam dotis lacerauit? quanquam ex eo facto, abrogationē quoque legis per gratiā preñunciavit. Est verō animaduertendum, quod cum Deus exorari pro populo pateretur, supplicium distulit: adiecit enim: Ego si quando eos visitabo, inducam super illos omne peccatū. Nec sunt ab his dissimilia, quę Paulus ad Romanā Ecclesiā scribit: Nū ignoras, q̄ benignitas Dei in pœnitentiā te ducit, secūdū verō duriciem cordis tui reponis tibi irā indignationis? At verō Moses cū audisset Deum nō sustinere, vt inter eos amplius versari vellet

THEO.

Exod. cap. 32.

OMNIT

VETERVM GRAECORVM

velit, sed Angelum praepositurum, cuius ducatu in promissas sedes deducantur, à precibus nõ destitit priùs, quàm Deum exorasset, vt sua praesentia tegerentur. Cui simul Deus annuit, studio quodam & amore transuectus precare ausus est, quæ supra naturam humanam censentur, videre scilicet oculis Deum. Sed is nihil inde assecutus est, quàm quod apertè didicit, id homini non licere. Deũ nemo vidit vnquam, Dominus ipse dicit. Cæterum diuinas rerum œconomias & actiones, quas postèriora Dei denotare videtur, licet quidem contemplarijs qui virtute perinde ac Moses, praediti, fuerint. Neque id temerè, sed ab ijs tantum, qui supra petram à Deo constituti sunt, id est supra solidam fidei basim. Cuius oculo per ea quæ videntur, penetrat animus ad ea, quæ inaccessa sunt & visum fugiunt.

Exod. cap. 34.

THEO.

Posuit velamen super faciem suam. Bellè hoc Apostolus interpretatur: Ad hanc inquit, vsque diem, quando legitur Moses velum obtenditur cordi. Iudæi siquidem verbis tamen legis incumbetes excluduntur à gloria solumque velum vident. Qui verò ad spiritus sancti gratiam accedunt, ab eiusmodi velo expediti gloriam illa

EXPLA. IN PENTATHEV. 161

riam illam intuentur, quæ Moyfi affulxit. Vnde Paulus: Nos omnes detecta facie gloriam Domini speculantes in ipsa imaginem transfundimur à gloria in gloriam. Quemadmodum specula intuentis forma reuident: ita & corda nitentia puraque afflantur gloria DEI. Idcirco Dominus ait: beati mundo corde quoniam ipsi DEVM videbunt. Quo etiam modo Iudas Diabolum accipiens, nequitiam illius exprimebat. Sic qui diuinum spiritum admittit, illius radijs illustratus effulget: nam & in tenebris sedens, obruitur tenebris, qui in sole est insolatur.

Exod. cap. 33.

Ego ostendam omne bonum tibi, & vocabo in nomine Domini coram te. Id est omnia creata. vt illud: Vidit DEVS omnia quæ fecerat, & erant valde bona. Hæc, inquit, si scias, quæ & qualia sint, me quoque, quantum fas est homini, cognosces. Hinc illud: Fidelis in omni domo mea. Quasi dicat: intelligit rerum omnium naturam.

RAB. MOS.

Stetit Moyses cum eo vocans in nomine Domini, & transiens coram illo, ait: Domine Deus, misericors & clemens. &c. Sunt hæc verba Dei accedentis, quæ tanti soliusque sui numinis digna sunt: vt prætereuntem Moses animaduerneret, qualis

Exo. ca. 34.

VETERVM GRAECORVM

lis ille esset & pronus adoraret. Sic & in superioribus: Cùm transibo, vocabo in nomine Domini, id est, vehementer clamabo. Quod autem patrum iniquitas, maneat in pronepotes, de idololatria tantum est accipiendum, hanc Dominus insequitur quam diu viuere potest autor illius impietatis, ut malum penitus extirpetur.

Exod. cap. 34. *Et ignorabat, quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Domini.* Id est quod acie radiorum, quos de fulgore Domini contraxerat, in morem cornuum, oculos Iudeorum perfringeret.

Exod. cap. 35. *Hec sunt quae iussit Dominus fieri. Sex diebus facietis opus, septimus dies erit vobis sanctus. sabbatum & requies Dominini; qui fecerit opus in eo, occidetur.* Non temere eadem populo inculcari videntur. Nam cum fabricandum esset tabernaculum, supellexque sacra, & Pontificia vestis, prudenter admonet, ne quid sabbathis sub praetextu religionis ageretur.

Exod. cap. 38. *Fecit & labrum aeneum cum basi sua de speculis mulierum, quae excubabant in ostio tabernaculi.* Mos erat Aegyptijs, praesertim mulieribus, cum ad sacra pergerent, uti linea veste, & gestare sinistra speculum, dextra vero sinistra. Quaecunque igitur de suo mundo, aut de Aegyptiorum reliquijs talia inue-

EXPLA. IN PENTATHEV. 162

talia inuenerunt, omnia in usum rei facta contulerunt.

Et septingentorum triginta siclorum ad mensuram sanctuarij. Talentum enim habet siclorum tria millia. Siclus olim binas aequabat pondere drachmas. Leui. cap. 38.

Igitur mense primo anni secundi, prima die mensis collocatum est tabernaculum. Exod. cap. 39.

Quam obrem calendis primi mensis erigi tabernaculum iussit? Cùm ea tempestate anni condiderit orbem, id quod virgultorum pullulatio attestatur. Germinet, inquit, terra herbam secundum genus suum, cum etiam eodem tempore soluerit ex ergastulo Aegyptiorum filios Israel. Praeterea Angelus Gabriel inopinatum Mariae perperitum nunciaturus esset, quando etiam Dominus noster salutarem nobis crucem ascendere voluit, idem merito tempus tabernaculo destinavit, quod totius orbis modulus erat. Fecit etiam hoc ut solemne pascha Iudeis celebraretur, quod festum, cum secundus iam annus instaret libertatis, vel in eremo praetermittere nefas.

X 2 IN LE-

ATHA.

Leuiticus dicitur hic liber: quia priuatim Leuiticæ tribus ministeriũ exponit in operando: quodque præcipuè sacrificiorum oblationumque discrimina præscribat.

ORIG.

Totum hunc locum de facris nonnulli parum accuratè percurrentes, contempnunt quasi exilem & indignum penitus legislatore. Qui verò meminerit, quæ David cecinit, quæque Paulus sentit. Alter enim reuela, inquit, oculos meos & cognoscam mirabilia de lege tua. Alter exclamat: Lex est à spiritu. Poterit is, inquam diiudicare non esse indigna numine Dei, quæcunque latent in lege præcepta.

THEO.

Quam ob causam sacrificia sibi Deus offerri voluit? Quæ de eiusmodi re diximus in alijs scripturæ locis, sũmatim nũc repetemus. Nullius rei indigēs Deus stolidis alioqui hominibus & malæ consuetudinis omnia simul commutare, ac veluti abnuere noluit. In multis enim Prophetis multoties declarauit, talibus victimis nequaquam delectari. Cũ itaque popu-

que populus multos iam annos in Aegypto Dæmonijs sacrificare didicisset, quò facilius superstitionem exueret, ritus sacrificiorum permisit, quibus deditũ esse iubebat. quemadmodum arguit vituli dedicatio. Sed & per Ezechielẽ, vidi te, inquit, sanguine conuersum & dixi tibi in sanguine tuo vitam expleto, id est, cũ te sacrificijs gaudentem animaduertẽs, p̄misi, vt hac perfrueris cupiditate. Quãquam aliud remedium hac ratione excogitauit. Nam quæ apud Aegyptios colebantur, ea cum sibi mactari iubebat, ex quadrupedibus vitulum, capram, & ouem: ex volucris autem turturum columbarumque pullos, vt quæ mitiori vterentur ingenio destinarentur aræ, cetera dicerentur immunda, fecit, vt hæc abominati è numero Deorum penitus expungerent, illa verò dona haberentur non Dei, illumque solum colerẽt ac venerentur, cui talia offerretur. Porro exijs cũ multi benè nummati essent, plures indigentes, illos vitulum vel caprum, vel agnam offerri voluit, hos autem paria turturum siue columbarum. Quod si qui forent adhuc indigentiores satis erat, si parum similæ offerrent oleo perfusæ pro cuiusque conditione. Atq;

VETERVM GRÆCORVM.

ex ijs alia dona appellauit, vt quæ legis ne
cessitatem non haberent, sed ex pietate
dicarentur: alia salutaria sacrificia, quibus
suas redimerent infirmitates. Offerebant
etiam sacrum pro peccato, tum pro er-
rore: illa, pro neglecta lege, hæc, quâdo
quis imprudenter nec sponte sua aliquid
committeret: velut si quis leproso aut ca-
daveri manus admouisset, aut profluuio
feminis laboraret: at verò quæ ex igno-
rantia fierent, causa patet: non enim cal-
lebant omnes omnia legis præcepta, ani-
mi siquidem peccata per se natura docet
quæ solos decebat Iudæos, doctore indi-
gebant. Cæterùm de sacrificijs alias peni-
tens comburebantur, aliorum nonnullæ
tantummodo partes, vt omentum & re-
nes, de quorum omniũ ratione iam dudũ
à nobis dictũ est. Quod vero ꝑ peccato
sacrificiũ fiebat, neq; oleum, neq; thus
habebat. Nã qui in tenebris peccati ver-
santur, lucis alimento carere videntur,
atque omni simul hilaritate, qui lachry-
mis indigēt aduocatis. Etenim iuxta pro-
phetam, facies oleo renidet & exhilara-
tur. Verum cum lex vmbra gereret ty-
pumque futurorum, non fuerit abs re
eos, qui nunc se DEO emanciparunt,
legalibus conferre sacrificijs. Illi igitur
qui

EXPLA. IN PENTATHEV. 164

qui alijs rebus nuncium remittentes, om-
nem suam curam solitudinẽque in De-
um transfuderunt, ij merito dicuntur ho-
locautomata, quos totos sancti spiritus
ignis conflagrat. Qui secundo loco cen-
sentur, partim exornant aras, partim sa-
cerdotes alunt, maiori tamen ex parte cõ-
modis suis inseruiunt. Qui faciunt oue,
mansuetudine placent: qui verò se vitulis
comparant in sacris, obedientiæ Chri-
stianæ iugum non detrectant. Sunt qui
capellas imitati, lac indigentibus præbent.
Quin modesti temperatiq; viri turtu-
res offerre dicuntur, secundas curarum
nuptias declinantes. Alij quadam simpli-
citate simul & benignitate exornantur
ad exemplum pullorum columbarum:
neque enim lege cauebatur, vt perfectæ
ætatis columbæ dicarentur, quæ minus
simplices & salaciores sunt. Neque ipsas
olim volucres summus Patriarcha disse-
cuit, neque lex diuidi iubet, propterea
quod qui animum ad superiora suspen-
dunt Deum toto corde colentes ad ter-
restria nunquam respiciunt, quibus à di-
uinis distrahantur, atque hoc modo de
sacrificijs sentiētes, legem & imbecilli-
tati quadrare Iudeorũ, & euāgelicæ per-
fectioni nihil superuacaneũ inueniemus,
quod lege caueatur. Quod

VETERVM GRAECORVM.

Quod eiusmodi sensus eliciantur ex his, monuit certe Paulus, qui cum de bubus tritulantibus mentionem faceret, quorum lex vetat ora præcludi, nunquid, ait de bobus curæ est Deo, an de nobis hæc dicuntur? Sub spem arat arator & tritrans eiusdē spei particeps est. Quod igitur in lege est, id sensibus patet, ac velut in cortice natans Iudæis optime quadrat: quod in nucleo est & à spiritu, suū est eorum, qui euangelicam politiā amplectuntur. Illud est etiam animaduersione dignum, quod ex maribus fierent holocaustata: viri siquidem est perfectio. Quæ verò pro peccatis offerebantur, fœminæ erant: infirmata enim ratione dominantur affectus. Insuper peccati piaculum non agnis sed hedis soluebatur. Dominus id in euangelio declarauit, iustos nimirum agnis, malos hedis assimilans. Sed ex volucris holocaustata faciebant: nam & pauperibus perfecta sapiensq; vita proponitur. Et quadrupedum: quomodo nec pellis neq; ex cremeta in re sacra censebatur: ita & volucrum vesicula gutturis omniscq; pluma, pcul à castris proijciebatur, neq; hoc temere, sed in secessu quendā nō impurū, vbi etiā cinis puluisq; ex aris spargebat.

Quid

EXPLA IN PENTATHEV. 165

Quid illud? similia, panes furnaceos, lagna nomine sacrificij insignire voluit, vt pauperum fortunas sustentaret, nec sacrorum minus participes faceret. Contemplator etiā proprietatem loquēdi, si quis homo, inquit, ex vobis offerat ex animalibus. Deinde de similia, si anima offerat, inquit. Rationis enim particeps offert rationis expertem, anima vero inanimū. Sacris interdicit azymo pane, ne quid ex superstitione Aegyptiaca adhibeatur. Quin & mel reijcitur, quia, vt nonnulli sentiunt, commune est cum immundo: apes enim omnigenos flores prælibant. Alij id autumant caueri, vt homines doceantur offerre de suo. Cui sententiæ dicunt adlithulari Solomonem: Honora Dominum de tuis iustis laboribus. Verum si exactius res pensitetur & mellis opificiū hominibus attribui poterat perinde, ac res pecuaria, & mercatura, vnde potius crediderim fermentum designare antiquam nequitiam, mel verò voluptatis delinimenta, à quibus penitus abhorret sacrorum candor & mundities: Attamē ex his primitias offerri sacerdotes iubet, quia p nostris illi peccatis legatione funguntur ad Deum. Hinc per Prophetam, inquit: Peccata populi mei comedunt.

X 5

Sale

VETERVM GRAECORVM

Sale cōspergi sacrificia voluit, vim rationis insinuans, qua res dijudicamus. Quo quidem sale caruit oblatio Caini. Et D. Paulus inter alia p̄cepta: Vester, inquit sermo nunq̄ nō sale aspergatur. Quin & ipse Christus Apostolis suis: Vos estis sal terrā, quod si sal insipidū fuerit, &c. At vero quæ innocua sunt & integra iubet ad sacrificia legi, diuersa & loco & genere, vt in omni mortaliū conditione priuata & publica diuite ac paupere infontes nos & integros Deo exhibeamus. Ex ijs etiam, quæ offerebantur, exceptis holocaustis, quædā imponebātur aris, quædam sacerdotibus tradebātur, quos ideo Apostolus altaris participes facit. quod verò reliquum erat carniū in vsu offerentiū diuidebatur. De more sacris manus imponebāt, qui operabātur, hoc est, suas actiones & opera, pro quibus sacrificia impendebātur. Manus enim p̄ se ferunt actiones. Quod autē vesci nec sanguine, nec adipe voluit illos, sed vtraque oblatū iri, nō temere factū: in sanguine em̄ vita seruatur. Adeps vero virtutis argumētū tenet, q̄ duo offerre Deo merito debemus. Pōtifex verò reus alicuius p̄cepti egregio vitulo facere iubetur: & aræ quidem imponere, quæ superius diximus:

EXPLA. IN PENTATHEV. 166

ximus: carnē verò pellemq; cum excrementis extra portā castrorū comburere, vt peccatū ostēdat à sacro loco penitē alienū. Sed si popul⁹ eiusdē fiat crimiuus reus eidē sacrificio addicitur, in qua re aperte nos docet legislator, quāti sit apud Deū sacerdotium, instaar est enim Pōtifex totius populi. Nam principem pro eodem delicto, non vitulū iubet, sed anniculum hedum offerre, adeo pastor animarum p̄stat terrenis potestatib. Pro alijs, qui nec in imperio essent, neq; sacerdotio fungerētur, capella satis erat: neque immerito, vt sc̄mina priuato subditoque competeret, principi verò mas. At si quis impurum quid tetigerit, siue iuramentum audierit contra legem, neque indicauerit, aut si quid offerre Deo pollicitus sit, votumq; iureiurando conceperit, nec deinde p̄stiterit, primū iubet, vt crimen diuulgetur, mox offeratur agnus vel hedus, quo Deum sibi conciliet. Si pauper sit, binas offerat turtures aut duos pullos columbarum. Quod si soluendo ne hæc quidem fuerit, tantula similia fidem eius liberabit sine oleo, nulloque thure. Nihil enim in causā peccati, aut hilare debet esse, aut odoratum. Vide etiam quā belle cum eo, qui tetigerit impu-

VETERVM GRAECORVM

impurum copulatur is, qui iurâtem dissimulauerit: nam æque inficitur, qui mē tienti assentitur, ac ille, qui manus tactu immūdo polluerit. In his est animaduertenda benignitas DEI, qui non stantē promisso, periurūque hominē, nō quasi ingratum aut periurum plectit, sed indignationem tenui mulctā commutat.

Leuit. cap. 1. A P O L. *Et suauem odorem Domino.* Secundum pietatem hoc intelligendum, non propter nidorem sacrificij.

Leui. cap. 1. *De turturibus & pullis columbæ offerat eam sacerdos ad altare.* Leguntur etiam de auibus, quæ pudicitia & simplicitate gaudent, duæ præcipue virtutes gratissimæ Deo.

Leui. cap. 2. *Anima cum obtulerit oblationem sacrificij Domino, similia erit eius oblatio, fundeiq; super eam oleum & ponit thus ac deferet ad filios Aaron sacerdotis.* Anima dixit appositè, vt offerentis promptitudinē simul & demissionem ostenderet, qua maxime delectatur Deus. Porro similia vitæ symbolū gerit, alit enim valenter, oleū hilaritatis, thus odoris, quæ nunc à nobis ratione multo magis perfecta offeruntur. Nam pro similia dicamus propriā vitam summa cum hilaritate, quam certa spes futurorum fouet, & odore recte factorū

EXPLA. IN PENEATHEV. 167

factorum fragrantissimo.

Oblationem sacrificij. Alij munus oblationis legunt, proprium genus sacrificij intelligētes. Sunt enim genera sex: Holocaustū, munus, oblatio pro peccato, oblatio pro delicto, sacrificium consecrationis, sacrificium, quod vocant pacificum vel salutare. Et holocaustum totum erat Domini, pellē tunc accipiebat sacerdos. Munus Dei & sacerdotum, sacerdos verò pacificorum Dei, sacerdotis & offerentis. Quæ verò pro peccatis & delictis offerebantur, nihil cedebat offerentibus: sed Deo offerebantur adipēs, renes & iecinora, reliquum carnis sacerdotes comedebant.

Anima qua per errorem prætermiserit legem, aut inuita peccauerit. Quid hoc? eneniebat interdum, vt aliquis maiori negotio distentus, quæ Deo deberentur, in tempore non offerret: qualia erant primogenita, primi que fructus, quas vocant primitias. Is igitur qui huiusmodi delicti reus erat, maioris mulctæ damnatur. Primum enim representare iubetur, quantum Deo debebat, quinta in super addita parte. Deinde pro reconciliatione arietem sacrificare siclorum quinquaginta. Eidem mulctæ addicitur etiā

VETERVM GRAECORVM.

tur etiam is, qui inuitus aliquid cōmiserit. Alios verò qui dedita opera fuerint iniqui, veluti qui depositum negant, primum iubet quicquid defraudarint, reponere, superadiecta quinta parte totius capitis, postea arietem offerre ad placandum Deum, quemadmodum beatus ille Zachæus fecisse dicitur.

Lc. cap. 6. *Omne sacrificium sacerdotum igne consumetur, nec quisquam comedat ex eo.* Cur sacerdotis sacrificium holocaustum, id est totum combustum voluit? ut integritatem sacri hominis insinuaret: qui non aliqua ex parte, sed totus se Deo offerre debet.

Lc. cap. 6. *In loco ubi offerretur holocaustum immolabitur coram Domino, sanctum sanctorum est.* Cur voluit pro delicto sacrificari in loco holocaustatis? Ad consolationem offerentium, ut agnoscant non esse à sacris alienos, qui pœnitentiam sibi medicinam fecerint, unde & sancta sanctorum appellauit eiusmodi sacra, quibus soli sacerdotes in loco sancto vesci poterant. Alia, quæ prophani comedere poterant ut in sacrificio pacificorum sancta solummodo vocabantur.

Lc. cap. 6. *Quicquid tetigerit carnes eius, sanctificabitur.* Reuerentiam commendat, ut cum religio-

EXPLA. IN PENTATHEV. 163

religione accedant ad sacra, imo procul consistant. Qui enim temere approximat, ut vel gutta sanguinis aspergatur, ad fores templi iubetur assidere tanquam sacri penitus expers. Quin & indumentum eo sanguine infectum diligenter ab lui iubet, vasaque omnia perfricari, quæ effringi nequeant.

Quicquid autem tertius inuenerit dies, cremabitur. Id verò quamobrem? ut ad epulas pauperes cogantur admittere: & indigentibus viscreatione cōmunicare.

Quamobrem is, qui seminis fluxum patientem, aut leprosum tetigerit, & ex his quæ censentur immunda, sacro non impertitur? Ex his, quæ leuiora videntur maximos studet curare affectus & ægritudines. Nam si naturalia hominem inquinare videntur, quid illa, quæ à sententia nostra proficiscuntur? quæ merito præter legem vocantur, id à sequentibus liquido percipimus. Cū enim iubeat oēm adipem altari supponi, ex hominis vsu reijcit omentum adipemque; tã de venatione, quã de ijs, quæ dicuntur morticina. Unde facile quiuis intelligat alia alijs causis legem cauere. Atqui illud est hoc capite animaduertendum quod quæ lex hactenus summatim de sacris præceperat, oïa nunc

VETERVM GRAECORVM

nunc in suo quæque ritu tenenda, singillatim profequitur.

Leui. cap. 8. *Tetigit extremum auriculae dexterae Aaron & pollicem manus eius dexterae, similiter & pedis.* Denotabant hæc, quæ apud nos

THEO. mysteria futura erant: sanguis utique is sanguinem Christi, oleum, sacrosanctam unctiorem. Per aurem dextram obedientia laudabilis designatur, per manum pedemque itidem dextrum, probæ actiones. Sunt enim & sinistrae actiones, est & illaudata obedientia.

Leui. cap. 10. *Offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis preceptum non erat.* Docuit nos historia, quemadmodum peracto primo sacrificio concremata omnia fuerant igne diuino. Hunc æternum seruari Dominus iussit, ut noctu diuque materia illi suppeditaretur, ne cum hoc nostro commiseretur. Quia igitur Nadab & Abiud Aaronis filij neglecta hac lege ignem de suis focis obtulerunt, correpti à diuino perierunt. Nos obiter admonemur, ne spiritum extinguamus, sed quam accepimus gratiam refocillantes nullam sacris literis hæresim superinducamus, aliæue sophismata, quæque ab impijs veritati præferre solent.

Leui. cap. 10. *Vinum & omne quod inebriare potest non bibetis, tu*

EXPLA. IN PENTATHEV 169

bibetis tu & filij tui, quando intrabitis in tabernaculum testimonij, ne moriamini. Certis diebus abstemios voluit esse sacerdotes, ijs nempe, quibus sacro munere fungebantur. Alij enim alijs diebus vicissim operabantur. At Apostolus etiã sacerdotem & Diaconos sobrios semper exoptat. Quibus enim credita est legatio fidei undique consummatos oportet, legemque adamussim explere. Moses igitur cum caprũ vidisset pro peccato oblatum, totum præter legem comburi, iratus Eleazari & Ithamari, quid, inquit, non comedistis quæ pro peccato offeruntur? Vnde monemur populum manere meritas pœnas, quicquid in sacris temere fecerint, quemadmodum Dominus innuit per prophetã: Peccata populi mei comedunt.

Le. cap. 11. *Omne quod habet diuisam vngulam & ruminat in pecoribus cõdeditis.* Quid animas bifida vngulas ruminansque significat? actuosam nimirum vitam bonorum hominum discretam à malis, præterea vitam non modo presentem, sed futuram. Ruminat igitur is, qui in rerum diuinarum meditatione versatur. Sicut enim oves & cetera id genus animalia cibũ reuocãtia irruminant: ita & studiosus homo in religione,

VETERVM GRAECORVM

gione, ad deū quotidie clamant: q̄ dilexi
legē tuā dñe, tota die meditatio mea est.
Cæterū quē admodū ex animātib; aliæ
quidē bifidungulę sunt & cibū rumināt,
alię neutrū, qualis asinus, mulus & equ⁹:
alię rursus bifidę nec tñ ruminantes, qua-
lis fūs. Sunt & alię, quę rumināt, licet bifi-
dę nō sint, vt camelus, lepus: ita & inter
homines videre est, nonnullos perfe-
ctiores diuinis semp reb⁹ inherētes, alios
minus absolutos, qui nihil de diuinis stu-
dijs attingētes, factis tamē fungūtur ho-
nestis, alios tam fide nudatos, quā lauda-
tis actionib;. Verū de aquaticis pura facit
q̄ testa squamāue & pinnis muniūtur: na-
tāt hęc in supiori equore, reliqua dissimi-
lis nature in cenosō fūdo volutātur. Pu-
ri igitur & inter rationis exptes cēsentur
ij, qui in terrenis mentē non impingunt
sed fidei talarib; & virtutis clypeo cōte-
cti superiora petunt. Quod enim testa pi-
scib;, id nobis fides fortiter prestat. In vo-
lucris verò habentur impura, q̄ rapto
aut cadaueribus pascuntur, quæque te-
nebras amāt, nec iuiuria: Deus enim aua-
ros non admittit, scetensq; peccati pulpa
mentū abhorret, & tenebras odit, idest,
malefacta. Hęc nos dicere secundū pro-
positum comprobat visio oblata Petro
Apostolorum coryphæo, cū de adeun-

EXPLA. IN PENTATHEV. 129

do Cornelio addubitaret. vbi, quæ De-
us emundauit, non esse immunda didi-
cimus, legemque aliud à nobis quā ver-
ba sonant, exigere, nihilo secius quam
quod à Domino dictum est metaphori-
cē: Multi venient ad vos in vestibus oui-
um, intus verò sunt lupi rapaces. Item in
Iudæos fœtus viperarum. Nec minus A-
postolus: Cauete canes. Alio loco: Irru-
ent lupi ne ouili quidem parcētes. Quin
& Prophetæ, modo furentes equos, mo-
do serpentes vsurpant. Dominus item v-
bi cadauer, illic cogētur & aquilę. Nos i-
gitur è sacra historia eiusmodi carpinus
vtilitatē, interim Iudęis eadē ratio pfuit
alio modo: cū. n. i duas partes, terrestres
& volucres animātes diuisisset, itēq; oia,
q̄ viuūt in aquis ita, vt alia dicerētur lecta
alia trāslatitia, iā suadet ex his nullū in cē-
sum venire Deorū. Quis fiat, n. vt aliquis
p deo colat, quod alioqui impurū reijci-
tur, aut q̄, vero Deo oblatū aut cōbura-
tū, aut edat? Ex eo etiā, siquid immūdū ce-
ciderit in testā effringat, si verò i ahenū,
aut in ligneū vas aut in vestē, satis est si a-
qua abluat, cert⁹ adhuc apparet natura
nihil esse imūdū, atq; ob aliā causā tali
noie qdā denotari. nā siqd̄ simpliciter esset
impurū, eodē pacto diffringēda erāt, &

011 VETERVM GRAECORVM

crea & vasa & lignea: quia igitur aliud latet in ea re, voluit, quæ multo æstimarentur, seruari, quæ viliora essent, cõteri. Hac ratione & legis caput seruatur de impuris, simulque legis pro positum & scopus explicatur. Exijs etiã expiationib⁹, quod & quale malum sit peccatum facile videre possumus: macula ea est omnium sordidissima. Sed quia aqua contactum semen cito contabescit, voluit sementem eo modo pollui: præter cætera vero reptilia detestantur. Nam & serpens princeps omnium malorum diabolicam fraudem subministravit.

Leuit. ca.
11. *Omnis cibus quem comedetis. si fusa fuerit super eum aqua immundus erit.* Aqua scilicet quæ cum aliquo vase contineretur, cecidit in eam morticinũ aliquod. Quicquid illa fuerit aspersum, polluetur. Excipiuntur fontes, putei, cisternæ. Vt ex hoc etiam loco cognoscas quod paulò antè dicebamus ad detestationẽ peccati spectare legem, non quod aliquid propria natura dicatur immundum.

Leuit. ca.
12. *Que peperit masculum triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis sue.* Quamobrem quæ marẽ peperit dies tantũ quadraginta, si priores septem adnumerantur, qui ad purgationem menstruo-

EXPLA. IN PENTATHEV. 171

struorum singulis mensibus assignantur, existimatur immunda: quæ verò sceminam, nisi post totidẽ alteros dies expiatur? aliud itẽ latet in hoc præcepto, quam lex præ se ferre videtur. Nam si pregnans aut effœta mulier per se foret immunda, verisimile erat à tantis doloribus nulla lege teneri. Verum hoc ad moderandã virorum intemperantiam cautum est, quod cum impuram vxorem tunc temporis intelligat, facilius abstinent, ne quid participes fiant immundiciarum. Discrimen verò dierum sunt, qui credant ideo positã, propterea quod puerperæ cum miserius in pariendis sceminis conflentur, longiori ocio & immunitate indigere videntur.

Ne per incontinentiam virorum con- THEO.
fectæ multo labore mulieres diuexetur, hoc legis prætextu muniuntur, quæ marẽ peperit, quadraginta dies, quia (vt nonnulli sentiunt) totidem diebus conformatur in vtero mas: scemina vix octogesimo. Mihi vero similius videtur, ob eam causam, quod cũ difficilius sceminæ proferantur in lucem quanto natura humidior est, quam mas, puerperæ cõuenit cessare diutius.

Qui cum viderit lepram in cute, & pilos in al-

Leui. cap.
13

VETERVM GRÆCORVM

in album mutatos colorē &c. Quid sibi vult tam diligēs de lepra præceptū? Per corporis morbos animi affectus denotatur, & ex inuitis nolitisque redarguit voluntaria. Si enim naturalia viderentur impura multò magis quàm nostra sententia sunt, argui deberēt. De lepra differētiās explicat, quoniā & peccatū multiplex est, sumq; principiū habet, quē admodū & lepra. Atqui à sacerdote dignoscitur lepra, sic & animæ ægritudines discernere, curareq; spectat ad sacerdotē. Lepra etiam quandam coloris varietatē ex etymo suo significat. Quo etiam modo afficitur animus noster peccati labe correptus.

DIOD.

Addubitāt multi quōbrem leprosus habeatur immūdis, itēque cui semē vigiliāti profluit aut dormiēti: cur etiā puerpera, & quicumq; cadauer attigerit. His ego hoc pacto occurrere soleo. Lex vmbra quādā est in reb. corporeis Iudæos quāsi pueros exercens, vt si quid prætermitteretur nullius fere momēti foret, quod seruaretur, paratiores faceret ad capiendā perfectiorē legem: quę sanē ratio omnia summātim amplectitur, quę iubetur à lege. Cū præterea animaduertim⁹ nihil isthæc æte Mosē fecisse ad pietatē, nec si ignorata erāt à quoquam attulisse impedi-

EXPLA. IN PENTATHEV. 172

Impedimentum, multò magis nostra hæc sententia confirmabitur. Accedit Domini nostri testimonium: Non quæ, inquit, intrant in os pollunt hominem, &c. Paulus item: Circumcisio nihil valet. Et ad Noem: Omnia, inquit, velut olera comedetis. Permittit etiam per Moysē vxoris diuortium, per alium verò Prophetam penitus vetat: Mulierem, inquit, tuæ iuuentutis ne desituas: Si odio suadente dimiseris eam, impietas obducet cogitationes tuas. Multa id genus afferri possunt, quibus facile intelligere possumus, nihil esse immundum, nisi turpis affectus, is pprie cōtura natrā est, nā quæ natura duce proueniūt, quas habent immundicias? Quod si quis leprosum re vera dicat impurum, nō repugno. Est enim ferè cōtra naturā, & à radicibus immūdis: nā si quis intēpestiue ad puerperā accedat, & sanguis ille, qui à natura excernebatur in embrionis coagulū deriuatur & imbecillior sit purgationis natura, & quod in lucem prodibit, ita afficitur, vt in lepram feruor ille putridi sanguinis facile inhorrescat, præsertim si sub feruido cœlo degat. Non mirum igitur, si de lepra ita sollicitus est Mosēs, vt de vestibus etiam leprosi diligenter caueat.

Y 4 Voluit

VETERVM GRAECORVM

Voluit enim metu tantæ calamitatis suos ab intemptiuo concubitu perterrere. De feminisfluuijs eadem ratio, vt ex negotio hoc impuritatis cautiores reddat in re venerea.

Leui. cap.
13.

THEO.

Si lepra operuerit omnem carnem à capite vsque ad pedes quicquid sub aspectum oculorum cadit, considerabit eum sacerdos, & teneri lepra mundissima indicabit. Quæ de causa qui totus leprosus est inter imundos non habetur? Et hoc legis humanitatem commendat. Nam vt in morticinis decreuit, si quid ceciderit in vas, inficitur quidem ex eo contactu, sin in terram aut in lacû nihil amplius: ita qui variam cutem habuerit, secernitur donec conualescat. Quem verò lepra ita inuaserit, vt albicet corpore toto iubet desperare sanitate iam in populo versari, ne solus destitutusque vitæ reliquû uiuat. Quæ omnia spiritus naturam representant. Fideles enim quam diu fratres macula alicuius criminis inficiuntur, cû illis cibum sumere prohibentur: cum infidelibus autem, si vocent, nihil impedit quo minus eamus. Apostolus enim fratrem, inquit, qui se in ordinem cogere noluerit, declinate: is sanè est, qui aliqua lepra laborat: infidelis autem adsignificat,

EXPLA. IN PENTATHEV. 173

gnificat, qui toto corpore leprosus naturalem colorem permutauit, quibuscû versamur cõuiuimusque. Scripti, inquit Apostolus, ad vos, vt cum adulteris non cõuersemi, neque id de omnibus huius mundi adulteris vel auaris vel idololatris, sed si quis frater dicitur talis. Leprosus etiam detecto capite discinctusque obambulare iubetur, quò facilius occurrens euitetur, perinde ac Apostolus de peccante decernit: Secedite ab omni fratre qui vobiscum incondite versatur, neque ex ea, quam à me traditionem accepistis.

Qui cum viderit lepram in cute & pilos in album mutatos colorem &c. Proctus APOLL. describitur ad voluptatem, quæ simul irrepsit in animum, afficit quidem & tenet illum, nondum tamen liquido apparet, irretitus sit nec ne. At intra paucos dies in quam partem inclinabit, deprædetur.

Omnis cutis in candorem versa sit. Totum leprosum pro mundo lex accipit, vt ostendat varium quod est semper odisse Deum, simplex verò præcipue amare. Nec aliter sentit Beatus Ioannes: Quoad, inquit, fiat totus simplex in vnû nouum hominem. Quod & in sequen-

Y 5 tibus

VETERVM GRAECORVM

tibus apertè magis explicatur. Vineam tuam non seres differenter, neque pallium induas dupliciter intextum. Iumenta tua non ineant, quæ sunt diuersi generis.

Leui. cap. 13. *Vestis lanæ, siue linia, quæ lepram habuerit in stamine atque subiegmine, vel quicquid ex pelle confectum est, si albæ vel rufæ macula fuerit, infecta lepra reputabitur.* Est

THEOD. hoc, & illud quod de leprosa domo sequitur documentum, quo monemur & plagas esse à Deo, quæ modo vestes, modo domos inuadant, & clementissimum simul Deum, qui non peccantibus tales calamitates, sed rebus inanimis infligabat: atque hoc in terra Chanaan tantummodo accidisse dicunt. Vnde domus Israel non iniuria leprosis ædibus adsimilari potest. Sepius enim tanquam leprosi lapides exempti sunt & per Assyrios & per Babylonios, tum etiam per Macedonas. Cum verò is morbus postremo fuerit, qui nulla ratione sanari potuit, funditus, prout lex iubebat, diruta est domus, & quicumque in eius conuentum accedit, sit perinde immundus ac si leprosam domum ingrediatur.

Leui. cap. 14.

Qui purificatur, offerat duos passeris viuos
pro

EXPLA. IN PENTATHEV. 147

pro se. Item paulò post ad expiendam leprosam domum accipiet sacerdos duos passeris, lignum cedrinum, & filium coccineum & hyssopum, & alterum ex passeribus iugulabit in fictili super viam aquam. En tibi rursus totum nostri seruatoris mysterium, simulque sacri baptismatis expiationem. Per duos enim volucres purgatur domus, id est per hominem simul & Deum. verbum siquidem erat de sinu patris emicans in corpore de virginis utero assumpto, vnus tamen ex utroque Christus, tametsi per duos passeris duæ illius naturæ exprimentur. Cedrus corpus Christi denotat nulli putredini addictum. Coccineus color cû sanguine salutis nostræ congruit: hyssopus verò feruorem representat spiritus sancti. calida ea herba est & frigidis medetur affectibus, quæ vis est & opus spiritus sancti. Capiet quidem is, qui leprosam domum expiabit, passerem viuum, hyssopumq; virgæ cedrinæ cû filio coccineo alligatū immerget in sanguine iugulati passeris sup aquâ viuâ. Nô aliter incredulitatis maculâ potuisse ablucere synagogam Iudeorū, quâ leprosa domus indicat, lex admonet: quâ per Christi expiationem ac fidē

VETERVM GRAECORVM.

ac fidem, quæ sancto baptisinate perficitur. Perennis enim aqua baptismatis gratiæ, qua viuimus, typus erat, qua septies domum aspergi iubet, propterea quòd ubi superabūdauit peccatum, superabundauit & gratia.

THEO.

Quid tibi duo passeret volunt pro leprosi piaculo oblati? Nempe in his typus continetur mortis seruatoris nostri I. C. Quem admodum enim alter ex illis sacro addicebatur, alter in demortui sanguinem intinctus emittebatur: ita etiam Christus pro lepra mortalium cruci affixus est, corpore quidem accipiēte mortem, diuinitate verò humanitatis affectus committigante. Sicut etiam ex aqua pura sanguis passeris hyssopo aspergebatur leproso homini vt nitidus redderetur: sic qui Christo crediderit, eius mox baptismate lotus peccatorum notas detergit. Et cedrus quidem diuinitatis symbolum gerit quando eiusmodi lignum cariem nullam patitur: coccineus verò intortus filius humanitatem præ se fert anima corporeq; connexa. Hyssopus designat feruorem simul & fragrantiam sancti spiritus, quo qui baptizatur ab animæ lepra conualescunt. Quin & lecythus olei, vnguentum significat spirituale, quo cum dextera

EXPLA. IN PENTATHEV. 175

dextera auricula manus, pes quoq; dexter perungitur, auditum monemur mancipandum serijs dictis & ad mouendum manus pedesque non nisi factis honestis. Cum & capiti quoque infuderetur, mentis dedicatione arguebat. Quamdiu leprosus quis erat, extra castra degebat, vt tantisper qui peccat eiiciatur ab Ecclesia, dum resipiscat, nisi enim hæc omnia, quæ per Moysen disponuntur in corporibus, ad spiritum referantur, ridicula plerumque videantur, parturiebant illa quidem veritatem, quam Christus deinde peperit.

Loquere ad Aaron, ne temere ingredia Leui. cap. 16.
tur in sancta sanctorum. Qua igitur die ingrediebatur Pontifex in sancta sanctorum? Decima septimi mēsis, quando propitium sibi populoque Deum exoraturus erat: patet ex hoc loco solitum esse Dominum supra propiciatorium apparere: nec, quæ sua est immensa benignitas, in caligine fumosæ, aut in igne, qualis populo Israelitico, sed in lucida nube. Docet etiam quam diligentissime ritum huius sacri, si securus velit in sancta sacerdos penetrare, vitulum namque pro peccato suo offerri, arietemque comburi iubet. Duo vero hirci pro culpa totius populi

VETERVM GRAECORVM.

puli veniebant in fortem, vter mactandus, aut exegendus in solitudinem, qui ob eam causam emissarius vocabatur. portans hic iniquitates populi longius à castris emittebatur. Quæ in eundem scopum diriguntur, in quem & passeris duos referri dicebamus: nam cum in vno vel passere vel hirco gemina Christi natura denotari non posset, idcirco altero opus erat. Qui enim occidebatur, carnis infirmitatem præfigurabat, per alterum verò, qui dimittebatur in columis, diuina monstrabatur natura, nullis iniurijs addicta. Sic & beatus Dauid Domini mortem, resurrectionem, ascensum perstringit his verbis: Deus cum ingredieris coram populo tuo, cum pertransieris in deserto terra mota est, etenim cæli distillauerunt nubibus. Constat enim cum Dominus cruci affixus est, tremuisse terram, petras discessisse, cælum contracta luce luxisse iniuriæ excessum. Neque tibi videatur absurdum, si Dominus per hircos uat passeris designatur. Nam & magnus ille Ioannes ipsum appellauit agnum. Præterea animaduertendum non modo pro pijs obijisse mortem, sed pro impijs, quos hedos Dominus ipse agnominauit, & in lege pro peccato he-

EXPLA. IN PENTATHEV. 176

cato hedus offerebatur. Ad hæc æneum illum serpentem Dominus ipse transfudit in suam crucem. Sicut, inquit Moses sustulit serpentem in deserto, sic oportet &c. Quæ sane figura serpentis magis multo videtur aliena, quàm typus hirci aut passeris. Omnia hæc salutem orbis insinuabant, obiterque Iudæos admonebāt, dum hircum auferrēt in desertum, quoties in deserto contra Dominum rebellassent, quot contra Dominum beneficia recepissent, cuius etiam benignitate meritas aufugientes peccatas in promissas sedes peruenissent. Illud ex hoc ritu aperte cognoscitur, altare suffituum citra velum fuisse. Quid enim diceret: Et accipiens manu compositum thymiana in incessum ultra intrabit in scenam? si illic ad arcam staret altare thymiamatis? Neque temere additum, vti septies irroretur sanguis: nota siquidem vita per septenos voluitur dies, singulis tantummodo diebus. magnū quid paruum peccans, totidem igitur asperisionibus expiabantur illi simulque tabernaculum. Cui verò tale sacrum operabatur, præter Pontificem interesse licebat nemini: dies is erat decimus, & sabbata sabbatorum appellabantur, sicut & sancta sanctorum. Erat enim hic præter alia sabbata apprimè insignis. Afflictionem porro ani-

VETERVM GRÆCORVM

porrò animarum ieiunium vocat. Solè-
ne erat hoc sacrum, semelque in anno fi-
ebat ad mysterium Domini nostri signifi-
candum, quomodo enim Pontifex se-
mel ingrediens sancta sanctorum eius-
modi sacrum operabatur, nec minus &
Dominus noster mortem semel passus
ascendit in cœlum æterna redemptione
inuenta.

CIRYL. Multiplici nos ratione lex de myste-
rio Christi erudire non cessat. En post
duos illos passeres in alia re sacra duo
hirci eligebantur similes omnia inter
se ætate, colore, & magnitudine. Sortes
itidè duæ ducebântur, in quibus hircorû
nomina inscripta erât. Alteri nomē erat,
domino: alteri emissario, Qui dominus
ex hircis nominabatur rite iugulabant,
atque eo sanguine tabernaculum expia-
bant, quodque extimum erat altare ho-
locaustorum. Alter in viam heremum
dimittebatur, vnde sibi nomen emissarij
védicabat. Significabât & ambo hi Chri-
stum, qui mortuus est vt homo, & obla-
tus pro peccatis sanctificauit ecclesiam,
quæ per intimum tabernaculum expri-
mitur, expiauit etiam eos, qui censeban-
tur in lege, quorum typus gerebat alta-
re vbi legitime hostiæ offerebantur. At
qui infe

EXPLA. IN PENTATHEV 177

Atqui inferiori superior benedicendi ha-
bet autoritatē. in lege igitur non est con-
summatio, opus est illi Christo benedi-
cente expianteque. Qui cum pro pecca-
tis nostris mortem obierit, rursus reui-
uiscens profectus est in eam regionem,
quæ nemini mortalium peruia est, id est,
in cœlum. Parilitas verò similitudoque
hircorum inter se eundem sub ænigma-
te referunt Christum. Nam cum fieri ne-
quiret, vt occisus hircus in vitam rursus
reuocaretur, portentum hoc fuisset, i-
deo duo ex optima rerum dispositione
eliguntur similes admodum inter se, vt ge-
minam in Christo naturam, quam vnus
exprimere non poterat, significantius
exhiberet.

Assumptioq, thuribulo, quod de prunis Lc. cap. 16
altaris impleuerit & hauriens manu com-
positum thymiama in incensum, vltra velum
intrabit in sancta. Nempe animum eius
qui proximè Deum accedere velit, non
tepscere oportet, sed spiritu feruere, at
que operibus, quæ per manus adsigni-
ficantur, fulgere iustitiæ.

Iuxta hunc ritum faciet tabernaculo te- Lc. cap. 16
simony, quod fixum est inter eos in medio for-
dium habitations eorum. Quamdiu ergo
tabernaculum stetit, iubentur Iudæi fer

VETERVM GRAECORVM.

uare legem, quæ secundum carnem operatur, templo verò tabernaculoq; sublatis cessauit lex, spiritus aduenit.

Leui. cap. 17. *Si quis occiderit bouem, aut onem, aut capram in castris vel extra castra, & non obtulerit ad hostium tabernaculi oblationem domino, sanguinis reuserit.* Hoc, quia nouerat

THEOD. nonnullorum impietatem, qui & Dæmonijs victimas offerebant. Quicumque igitur facere velit vel oue vel capra vel vitulo ad fores tabernaculi, sanguinem profundat, si quis detrectauerit, tanquam cordis reus iudicetur. Quod ad idololatrias clandestinos lex modo respiciat, ex his, quæ sequuntur, liquido apparet: & adolebit, inquit, sacerdos adipem in odorem suauitatis Domino, neque amplius immolabit hostias suas Dæmonibus. Atque hic legitimus ritus etiam nū à Iudæis vsurpatur.

Leui. cap. 17. *Omnis anima ex vobis non comedet sanguinem nec ex aduenis, qui peregrinantur apud vos.* Aperta est & causa, quam obrem sanguine vesci prohibentur, tum quia sit anima ipsius carnis, tum quod ad exorandam expiationem pro anima impendatur. Quemadmodum tu, inquit, habes animam immortalem, ita & animantes, quæ sunt rationis expertes habent pro

EXPLA. IN PENTATHEV. 178

pro anima sanguinem, hanc ego pro tua offerri iubeo, cumque ille animæ locum expleat, si comedis, animam quodam modo videris comedere, quæ cedes merito appellari potest, neque aliud est, cur à morticinis vescendis prohibentur, neque enim sanguis illorum seorsum potuit effundi.

Ego Dominus Deus vester. Quod Moses vbique fere vsurpat de Deo loquens, id Paulus filio Dei proprium adscribit. Le. cap. 18.

Custodite leges meas atque iudicia, que faciens homo viuet in ipsis. Animaduertendum eos, qui legem seruarent, venisse in spem futuræ vitæ, utpote præceptis Dei obtemperantes. Le. cap. 18.

Agrum tuum nō seres diuerso semine. Reputendum sapius, quod à nobis iam dudum dicebatur, per ea, quæ corpori referuntur, edocet lex, qualis esse debeat nostra mens. Non enim reijcitur à Deo diuersum semen, aut varia vestis, quemadmodum vela ipsius tabernaculi Pontificūq; in dumentata testantur: sed cōtrarios mētis habitus odit, & subdola facta.

Veste, que ex duobus contexta & c. Quam obrem linum simul cum lana prohibeat contextere, neque lineæ vesti assuere purpuram, sed & in vestium lapidūq; lepra

Le. cap. 19.

ISID.

VETERVM GRAECORVM

adeo curiosum esse, multa foret animad-
uertenda: sed illud pro tempore satis esto.
Voluisse legislatorem suos ad Philoso-
phiam deducere, habita tantummodo
necessitatis ratione, delicijsque reiectis.
Nam linum, quod non sit cum lana textu-
m, varietatem exterminat: Quod pal-
lijs purpura non assuatur, sumptus inuti-
les & ornatum circumscribit. Per lepram
palliorum lapidumque, nihil amplius esse
possidendum, aut reseruandum in arcis,
quam sit necessarium: nam indumentis
adibusque annosis solet eiusmodi vitium
inherere. Nihil, inquit, superfluum pos-
sidebis, aut repones: sed omnem sollici-
tudinem in anime tue curam transferes.
Quod ipsum si ab externis doceri iuuat.
Et Socrates Demonico precipiens, in ve-
stibus, inquit, elegans esto, at non lasciu-
uus aut luxuriosus. Sed & Diogenes cum
vidisset adolescentem comptiori, quam
virum deceat, ornatum, si hoc, inquit, inter
viros parum succedit, inter mulieres ini-
quus es. Igitur si aliarum gentium viri sa-
pientes decoris & honesti rationem ha-
buerunt, cur non eadem curaret sanctus
ille vir, qui suos cupiebat ab omni luxu
mollicieque alienos honestum grauita-
temque sectari? quibus optimus viuendi
modus

EXPLA. IN PENTATHEV. 179

modus institueretur.

Neque in rotundum tundebitis comam, Leuit. ca. 19.
nec barbam radetis. Quid hoc est? Mos e-
rat apud alias gentes, in totos habere pu-
eros usque ad tirocinium, quando ton-
dentes illi comam primamque barbam
in pixide Dijs dedicare solebat. Præter-
ea in defunctorum honorem turpiter si-
bi genas radere lanciareque, & ex bra-
chio alioue membro emittere sanguinem
ad placandos Dæmonas. Hæc igitur om-
nia sacra lex detestatur.

Qui supra uxorem filiam, duxerit matrem Leui. cap. 20.
eius scelus operatus est. In tota hac nuptia-
rum ratione videtur quibusdam non nihil
ociosum: nam quis unquam cum matre
aut cum feris concumbere sustineat? er-
go Deum latebat quid factum aut fieri
posset apud homines: nonne omnia hæc
contra naturam, in ijs verbis delitescebant,
secundum studia moresque Aegyptio-
rum, in quibus habitatis ne feceritis, neque;
iuxta morem gentis Chanaan? Quasi non
fuerit Persis translatitium rem non modo cum
sororibus, sed cum matre filijsque frequenter
habere. Quæcunque, inquit Philo, im-
moderate voluptas apud alias gentes ex-
cogitauit hoc capite a Mose a suo popu-
lo excludit.

VETERVM GRAECORVM

Leui. cap. 20. *Si quis dederit de semine suo dolo Moloch, morte moriatur. Aedituos fieri sacerdotisque vetat Idolorū, qui de gēte sua pcreantur, ne tāta impietatis autores fiāt.*

THEO. *Scortum non ducet uxorem nec eam, quae repudiata est a marito. Qua de causa sacerdotibus certas nuptias praescribit? Quia sacerdotem specimen esse debet continentiae, totumque eius genus vndecunque purum & inculpandum, quod concuicatorib. nullam ansam praebet. Vnde & Apostolus bonum habere testimoniū etiam apud alienos ministrum Dei oportere decernit, ne in probrum, laqueumue diaboli incidat. Ex eodē manat, quod Israeliticam adulteram auferri de medio iubet, filiam verō sacerdotis eadem peccantem comburi. At quodcunque manco aut maculoso corpore est, rejicit à sacris: vt per morbos, quibus inuiti afficimur, voluntarias aegritudines intelligamus. Cæcitas enim oculorum mentis ignorantia significat. auriculæ detruncatio, ob auditum & detractationē: narium diminutio priuationem discretionis: abscisio manuum, mancas actiones, de alijs eodem pacto: neque ob aliam causam integra perfectaue animalia iubet offerri, nisi vt offerentes admoneat, fanas*

EXPLA. IN PENTATHEV. 180
fanas habere operationes animæ. Cumque autorem semper bonorum & genitorem esse quodammodo perfectæ virtutis eum oporteat, qui diuinæ rei curam suscipit, ideo caltratum quoquomodo sacris interdicit.

Septem diebus erunt sub vberē matris suae: die autem octauo, & deinceps offerri poterūt Domino. Cur pecudes octauo die, quā fuerint natæ, iubet offerri? Nouerat optime nonnullorum impietatem & ingluuiem, præterea si quem foetum vidissent adultum iam & generosum, retinissent sibi alium offerentes, ideo recens ortum mactari iubet.

Numerabitur ergo ab altero die sabbathi, in quo obtulistis manipulum primitiarum septem hebdomadas plenas, usque ad alteram diem expletionis hebdomadae septimæ, id est, quinquaginta dies. De nouis frugibus prius edere vetat, quam manipulos offerat, quod cū Palestinus ager calidior sit, fructus præcoces submittit, nullus igitur audeat ante Pascha nouas carpere fruges, quo die manipuli offerentur: à quo deinceps septem hebdomadæ enumerandæ ad celebrandum festū Pentecostes in memoriam eius diei, quo in promissas

VETERVM GRAECORVM

fedes peruenerunt, vbi primùm arare se-
rereque cœperunt, nullo amplius de cœ-
lo manna rorante. Cùm ergò tempus &
Paschatis, & Pentecostes certum definis-
set, docet quid sit septimo mense faciun-
dum, & calendis præcipit festum tubarù,
in monumentum clangoris, quo perstre-
puit mons Sina, quo tempore lex pro-
mulgata est. Decima verò ipsius mensis
ieiunos exigit homines: ea enim dies con-
ciliationis appellabatur: Humiliabitis, in-
quit, animas vestras à nono mensis vespere.
Idibus verò festum tabernaculorum
celebrare iubetur, non ad septimum vsq;
diem, quemadmodum alia festa, sed octa-
uum etiam adiiciendum commemorat.
Et dies, inquit, octauus sanctus erit vobis
& celeberrimus.

Leuit. ca. 24. *Qui blasphemauerit nomē Domini, mor-
te moriatur. Qui percusserit & occiderit ho-
minem, morte moriatur.* Rectè admodum
maledicentes Deo lex copulat cum ho-
micidis. Blasphemus enim cùm Deum
nequeat manibus conuellere, cœlo, aut
de medio tollere lingua, qua pollet, de-
ijcere conatur.

Leui. cap. 26. *Septimo autem anno sabbatum erit terra,
requietionis Domini.* Quamobrem septi-
mo anno tollitur agricultura: Quod su-
perfluum

EXPLA. IN PENTATHEV. 181

perfluum est à lege reijcitur, sed & terra
cum continua aratione defatigetur, vt
fructus lætiores redderent noualia, ideo
feriatam terrā septimo quoque anno vo-
luit: quæ verò sponte sua nasceretur, me-
tere colligereque noluit possessores ad
benignitatem edocēdam erga viduas, pu-
pillos, aduenas. Præter hoc & aliud intē-
dit: nam & iubileū quinquagesimo quo-
que anno instituit, vt intelligerent nihil
mancipio possidere, sed vsu omnibus o-
mnia dari. Ego, inquit, hæc vobis dedi, &
mei sunt serui filij Israel, quos, & c.

Le. cap. 25.

*Sanctificabisq; annum quinquagesimum,
& vocabis remissionē cunctis habitatoribus
terre tue, ipse enim est iubilens.* Erat
apud Hebræos septimus quisque annus
sacer & sanctus, à septem verò hebdoma-
dis annorum, id est, post annos quadra-
ginta quinque, is qui primus octauus suc-
cedebat, maxima omnium religione ce-
lebrabatur. Omnia typus erant & huius
seculi, quod per hebdomadas circumagi-
tur, & futuri, quando dimittetur omne
debitum, nullusque non liber erit in an-
tiquam patriam reuersus, vbi nihil pro-
prium, caput omnis nostræ iniustitiæ, sed
omnia omnibus communia.

Tunc grata erunt terre sabbatha cunctis Leu. ca. 27.

Y 5

diebus

EXPLA. IN PENTATHEV.

diebus solitudinis suæ. Quid hæc sibi volūt paulò pòst exponitur, & vos eritis in terris inimicorum vestrorum, apud Babyloni os scilicet quo tempore inculta penitus regio vestra sabbatum aget, id est, cessabit ab aratione & semente annos septuaginta, quando etiam iij, qui in Babylonica obsidione famem vel cædem aufugerunt, ad strepitum fragroremq; filiorum trepidantes in Aegyptum secesserunt, perinde ac Hieremias fuerat vaticinatus. q̄ à calamitatibus bene de illis promeritorum pollicetur, respiciens non ad eorum facta, sed ad memoriam suorum patrum benignitatis clementiæque suæ causam commemorat: nam vt promissis stet, iniquitates, ait, illorum sustinere. De Iacob verò primum meminit, quia solus is fuerat illorum omniū pater. Isaac enim & Idumæorum generis est autor, Abraham quoque Ismaelitarum. A postremo igitur venit ad Abraham, quo cum fœdus percussisset.

Homo qui votū fecerit & sponderit Deo animam suam sub æstimatione dabit pretiū.
Si quis ipsum se Deo dicauerit, voluerit que se tamen redimere, pro ætate conditioneque hominis constituetur, quod si deuotus soluendo non sit, sacerdotio iudicio

EXPLA IN PENTATHEV. 182

iudicio committitur. Id autem lege cauere voluit, prouidens Deus multos voti pœnitētes, fore aliter apud se voti femper reos.

Ad mensuram sanctuarij. Iuxta pondus quod paulo inferius definitur, de quo etiam in fabrica sanctuarij.] Le. cap. 27.

Omnis consecratio, qua offertur ab homine, non redimetur, sed morte morietur. Vt de interimēdis hostibus sæpius factum est. cum alijs alias, tum ijs qui in Hiericunte obfidebantur. Le. cap. 27.

(. .)

IN LIBR.

VETERVM GRAECORVM

IN LIBRVM, QVI INSCRI-
bitur Numeri.

Num. ca. 1.

THEO.

Nollite summam totius con-
gregationis filiorum Israel
per cognationes & domos su-
as, & nomina singulorum,
quicquid sexus est masculini
à vicefimo anno & supra, omnium virorū
fortium ex Israel, & numerabitis eos per iur-
mas suas, tu & Aaron. Quamobrē voluit
Deus, vt populi census cōderetur? Vnde
patet, quamobrē liber Numeri inscri-
bitur. Nempe vt suorū promissorum fi-
dem persoluisse demonstraret. Dixerat
enim ad Abraham: Multiplicabo semen
tuum, sicut stellas cœli, & sicut arena,
& c. Nam de quinque & septuaginta ho-
minibus, qui descenderant in Aegyptū,
breui ad sexcenta tria milia & sexcentos
quingaginta pullularūt, totidem enim
percenti sunt, qui bello idonei essent:
neque in eo censu connumerata est tri-
bus Leui, neque alij omnes qui per ætatē
haberentur simul cum fœminarum cœti-
bus imbecilles. Merito igitur Esaias, respi-
cite, inquit, ad Abraham patrem vestrū,
& ad Saram genitricem vestram. Vnus
ille

EXPLA. IN PENTATHEV 183

ille erat, & vocaui illum, beneque illi di-
cens multiplici sobole ditauit. Tu velim
ex hoc etiam mihi consideres, in censum
Dei & in librum vitæ nullam ætatem re-
ferri, nisi quæ virilis & idonea sit bellis
tentationum perferendis.

Ad orientem Iudas figet tentoria per tur- Nu. cap. 2.
mas exercitus sui: erigat princeps filiorum-
eius Nabasson filius e Aminadab. Vide sta-
tionum certas fedes, nam regiam illam
tribum, vnde Dominus noster, quantū
ad corpus, proditurus erat, constituit cū
sacerdotibus ad Orientem solem: Ipsi ve-
rò Dā boreale attribuit clima. A facie si-
quidem Aquilonis exestuabunt mala in
omnes habitatores terræ. Quemadmo-
dum in benedictione illa Iacob diceba-
mus, ex tribu Dan maximus deuastator
emerget, qui sibi Christi nomē vindica-
uit. Iudas ergò ad auroram merito tēde-
bat, quādoquidē de Domino nostro cla-
mitant Prophetæ. Ecce vir, oriens nomē
illi. Et timentibus Dominum exoriatur
sol iustitiæ. Item: Sedentibus in vmbra
mortis lux orta est. Dirimebatur autē to-
tus exercitus quatuor castris, quib. terni
principes præerant.

Applica tribum Leui in conspectu Aa- Nu. cap. 3.
ron, vt ministrarent ei. At quæ erant munia
sacer-

VETERVM GRAECORVM

sacerdotum, & quæ Leuitarum? Ex his, quæ loquitur Dominus, planum hoc est. Sacerdotis nempe officium est, sacrificia offerre. Leuitæ vero & sacerdotum ministri erant, & æditui, tabernaculique custodes. Illud verò, quod subinde sequitur, quibus traditi sunt à filiis Israel, certius paulò post patebit, cap. scilicet octauo.

Num. ca. 3. *Numera primogenitos sexus masculini de filiis Israel ab uno mense & supra, & habebis summam eorum.* Cur primogenitos Deus percenseri iubet? Quia tribum Leuiticam cum sacris totam dedicasset, immunemque penitus à bellorum labore fecisset, mirum non erat, si qui ex alijs tribubus reperirentur, qui tali, tantoque priuilegio indignarentur. Hanc igitur vel inuidiam vel expostulationem Dominus committat hoc censu. Quo enim tempore Aegyptorum primogenitos sustuli, primogenitos vestros mihi seruaui, pro quibus nunc Leuiticam tribum allegi, ut mihi ministret in sacris: qui vero ad numerum Leuitarum supersunt ex alijs primogeniti, quin redimantur siclis, ut suam quisque ius ferat.

Num. ca. 3. *Accipies quinque scilos per singula capita ad mensuram sanctuarij.* Qui nunc si-
SEVER. clus obolos viginti pendere dicitur, in
Exodo

EXPLA. IN PENTETHEV. 134

Exodo didrachma appellatur totidem obolorum, quod olim à Domino per Petrum exegerut eius rei prapostiti, quia primogenitus esset.

Extendentq; de super pallium totum hyacinthinum & inducent vestes. Quid? quod ex vasis sacris alia cõtegi iubet hyacinthinis velis, alia purpureis? Nũ vasa alijs alia nobiliora, quæ nobiliori etiã inuolucro insigniuit, hyacinthino scilicet, viliora aut purpureo? id quod in ratione taberculi seruatũ est. Nam in penetralib. hyacinthinus color renidebat, cœlum indicans, vbi nulla supplicia delictorum inaudiuntur: extrinsecus purpura fulgebat in signe terrenæ potestatis, quæ seclera sanguine solet expiare. Hinc etiã licet animaduertere, quanta religione sacra tractare deceat, quamque prophani longius sint abigendi. Iubet enim sacerdotes Arcam & quæcunque erant in adytis velare suis manibus, prius quam populus Caath erigat ad gestandum, alioqui ex improbo visu perirent. Eò quoque pertinet illud.

Intrabunt filij Caath, ut portent involuta & nõ tangēt vasa sanctuarij, ne moriantur. Ne baculo suspendentes sacra polstergarent, neue plaustris imponerēt, EYSEB.
quæ su-

Num. cap. 4.
THEO.

Num. cap. 4.

VETERVM GRAECORVM.

quæ suis humeris gestare iubentur, sancta sanctorum.

Num. cap.

4.

Cū basibus paxillis, & fimbriis suis. At in Exodo, ubi totus scenæ apparatus diligenter exponitur, nulla fit mentio funium. Ergo de necessitate additæ sunt, quibus columnarum fascies alligatæ commodius veherentur.

Num. cap.

5.

Præcipe filiis Israel, ut eiciant de castris omnem leprosum & qui semine fluit pollutusque est super mortuū. Cur miser os tales ho-

THEO.

mines degere iubet extra septa omnium castrorum, trina siquidē erant? An quia per hæc quæ videtur minimæ culpæ, maxima crimina denotat? Nam si quis pollutus super mortuo, id est, is qui tetigerit cadauer, vel ossibus demortui hominis manus admouerit, reijcitur ab aliorum contubernio, quanto magis ille, qui ad mortem causas dedit? Si leprosus habetur immundus, multo magis abominandus erit is, qui multiplici crimine squallet. Quid? si deuitatur Gonorrhæus, adulter quæ se ratione tuebitur? Nam si quod propter voluntatem fit, damnatur, quæ detestabile fuerit, quod voluntas exequitur.

CYRIL.

Deum non adeo curiosum fuisse crediderim in eiusmodi corporeis morbis: sed ex ijs,

EXPLA. IN PENTATHEV. 185

sed ex ijs, quæ corpori accidunt, voluisse nos animi ægritudinum admonere. Per leprosum nepe intelligere voluit eum, qui ex operibus carnis quasi maculose distinctus tendit ad mortem. Seminifluens verò est, qui mentem non cessat quotidianis inficere pollutionibus, & vtilia proijcit in res inutiles. Polluitur item in mortuo, quicumque se culpis aliorum implicarit. Vnde Paulus: Te ipsum serua-to sanctum, neque communices cum peccatis alienis.

Si vir aut mulier fecerit ex omnibus peccatis, quæ solent accidere hominibus, & per negligentiam transgressi fuerint mandatum Domini, confitebuntur peccatum suum, & reddent ipsam caput, quænamque partem de super ei, in quem peccauerint. De leuioribus cul-

Num. cap.

5.

pis agitur, quas infirmum genus humanum habet in procliui. Adeo enim vicissitudini subiecta est hominum natura, ut fieri non possit, quin sæpius labatur. Nemo, inquit, sine labe est, ne vnum quidē diem vitæ suæ. Quocirca David: Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia nullus in conspectu tuo iustificabitur. Solius est hoc Christi Domini nostri, qui ut Esaias testatur, peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Po-

THEO.

Aa tuit igitur

VETERVM GRAECORVM.

tuit igitur aliorū peccata sustinere, quī suorum penitus erat liber. Merito Ioannes in clamauit: Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Atq; ideo inter mortuos dicitur liber, vt qui mortem obierit iniustam, & iniquam sustinuerit damnationem.

Num. cap. 5. *Offeret oblationem pro illa decimam partem satī farina hordeacea.* Cur hordeacea offertur, p̄ suspecta adultera? Ipse se Dominus explicat: Est enim, inquit, sacrum zelotypiæ, sacrificiū redargutionis, peccatūque cōmemorans, vnde neq; thure, neque oleo dignatur, vt omni fragrantia lumineq; iustitiæ careat. Voluit hoc lege cauere Deus conscius quā procliuē esset ingenium eius gentis leui de suspicionē, sanguinem profundere: examen igitur zelotypiæ sibi, quem nihil praterit, referuari voluit, detectoque capite ante tribunal suū fœminam sisti, vt ex eo habitu hominem cōmoneat, nihil esse non detectum Deo.

Num. cap. 6. *Vir siue mulier cum fecerit votum & se voluerit Domino consecrare, à vino & omni, quod inebriare potest, abstinēbūt.* Quid hæc tibi volunt? Cōplura sunt, quæ Deo p̄mittere solebant ex voto. Alij sacrificia, alij pecunias vouebant, nōnulli se ipsos. Sunt

EXPLA. IN PENTETHEV. 186

Suntq; abstemij p̄ certo s dies esse voluit ita, vt non modo à vino sed à ceteris voluptatib. abstinēret, quos Nazareos vocabant, & intonsi, de quib. Iacobus ille meminit, cū Paulo consuleret: Sunt, inquit, apud nos quidam votum habentes super se &c. De huiusmodi voto nūc agitur Nazareorum. Sanctus est qui comam nutrit, vt qui Deo caput suū dedicat, cuius capillum tondere nefas prius, quā voti dies essent cōpleti. Quod si causa hominis demortui alioue casu tenor ille dierū impeditus vitiatūque fuerit, statim radat caput, non tantū ipsō vitij die, sed etiā septimo, vt quos capillos præterisset nouacula emergētes tollerētur. Agnus turturesq; pro instaurādo voto offerūtur ita, vt nulli cōputētur dies abstinentiæ qui pollutionē præcesserit: denuo iterandū votum, quo legitime exantlato do cet, quo se sacrificio reus liberabit, agno quidē faciēs in holocaustū, agna verò p̄ peccato. Nam quæ peccudes pro peccato offerebantur, fœminei sexus erant. Peccatum siquidē committitur frigescente ratione. Armū verò brachiūmue coctum, quod ad manus Nazaræi porrectum recipitur à sacerdote, promissum arguit esse solutum:

VETERVM GRAECORVM

inditium est pars ea corporis perfunctæ operationis. Atq; hæc omnia, vt eos redderet accuratiores in votis tam concipiendis, quã absoluedis, cautioresque in sanctitate tuenda, nam qui maculam sibi inducit, supernæ indiget expiationis, dummodo pœniteat. Paulò mox formulam benedictionis adiungens cõmonet optandam in primis esse gratiã, muneraque diuina. Id enim significat: benedicat tibi Dominus. deinde vt cõcessa seruentur, sequitur enim, vt custodiat te. In secũda verò benedictione aduentum vaticinatur Domini nostri, ostendat, inquit, faciem tuam sibi & misereatur tui. Nihil enim aliud secum attulit Dominus quàm misericordiã, qua nos cum patre conciliauit, id quod aperte sequentia demonstrant. Conuertat Dominus vultum suum ad te & pacẽ tibi det. In quam sententiã Apostolus: ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnũ. Illa verò, exceptis his quæ inuenerit manus eius, tollit legis p̄finitũ modũ, quasi dicat, ritus talis debetur oblationis, poterit tamen aliquis aliquid superaddere, modo quæ lex iubet non imminuat.

CYRIL.

Pleriq; Græcorum stolidissimi & beluarũ more viuentes in gratiam suorum Dæmo-

EXPLA. IN PENTATHEV. 187

Dæmonum capillũ barbã muc submittere consueuerunt, alius nymphus, alius genio alicuius fluminis, quã certo tẽpore tondeant in eorum gratiã. Moses itaque sapientis.: imò per Mosẽ Deus ijs, qui superstitionẽ illã obliuisci nõ poterãta eandem ferẽ cõstituit, vt paulatim Deo nõ Dæmonijs obsequentes exuant impietatẽ, & in umbra quadã atque imagine veritatẽ admittãt religionis: quod ipsum & in sacrificijs etiam insinuare tẽtauit. Cruentas enim hostias parum libenter accipit, nec delectatur sanguine Deo, quemadmodũ apertẽ per Esaiam declarat: Quis enim, inquit, requisit hoc de manibus vestris? Per caput aut, quæ mētis est sedes, mentẽ demonstrat: per capillos, qui de capite pullulãtes caput exornant, cogitationes sunt, quæ à mente proficiscũtur honestæ, quibus nunquã spoliari animus vester debet, sed florere Deo semper, quotidianos fructus submittens optimarum actionum.

Et radant omnes pilos carnis sue. Cur Num. cap. 8.
Leuitas cum sanctificare voluerit, totũ corpus radere iussit? Quia pili omnes cum sensu penitus careant, pro mortuis censentur. At verò Deus ministros sibi verẽ viuentes amat ita, vt nihil sit
A a 3. in illis

THEO.

VETERVM GRAECORVM

in illis mortuum & sine sensu . Quare Paulus, CHRISTO, inquit, crucifixus sum, viuo autem non amplius ego, sed viuit in me Christus, vt qui sanctis me operibus addixi.

APOLL. Quod Leuitas tonderi iusserit, id voluit significare, totum quod à materia esset crassiorisque naturæ auferri deberi ab alijs, qui DEO ministrant. Nihil vtique tale apparuit in Iacob: leuis homo erat: sed in Esau excreuerat villosa membra.

Num. cap. 8. *Quoniam dono dati sunt mihi à filijs Israel.* Nullius rei indigus, atque adeò nihil accipiens, aliquid accepisse fatetur, vt

PHILO. pietatem studiumque religionis imprimat in animis nostris. Damus igitur & accipimus vtissim à Deo, sed vt illud improprie dictum est, ita hoc ex ipsa re verum arguitur.

Num. cap. 8. *À viginti quinque annis & supra ingredientur, vt ministrent in tabernaculo foederis.*

THEOD. Cur à quinto & vigesimo anno ad vsque quinquagesimum Leuitas operari decernit? propterea quòd prima ætas exactam non habet malorum bonorumque rationem: postrema verò imbecilla est. Eximit igitur adolescentes & seniores: illos, quia animo imperfecti,

hos

EXPLA IN PENTATHEV. 183

hos corpore imbecilli. Leuitarum pleraque munia robur corporis exigebant, à quibus quinquagenarij immunis custodiae tantum sacrorum addebantur.

Num. cap. 9. *Ecce autem quidam immundi super animam hominis, qui non poterant facere Pascha in die illo, & accedentes ad Moysen & Aaron dixerunt ys, Immundi sumus super animam hominis.* Qua de causa celebrare Pascha non poterant immundi super anima? Coniuncta ratio est cum interdicto: nam quibus erat funesta domus lex sanxerat immundos, atque idè festo interesse vetabantur. Accidit hoc Iesu Naue, qui Gabaonitas excepit. Respondet itaque oraculum, vt quos occupasset tale vitium, aut qui peregre fuissent in itinere, quartadecima die sequentis mensis, id est, secundi Pascha suum celebrarent, quando impedirentur, quo minus quartadecima primi sacro perfunderentur legitimo loco. Is postea fuit Hierusalem, potius enim tempus prorogare, quàm fieri Pascha voluit non suo loco. Admittebantur etiam profelyti, vt vocationem gentium ad verum Pascha, qui Christus est, insinuaret.

A a 4 Homo

VETERVM GRAECORVM.

Num. cap. 9
APOLL. *Homo qui fuerit super anima immundus faciat Phasē Domino in mēse secundo, quar tadecima die mensis ad vesperam.* Iudæus profecto talis est, qui Dominū occidit, in itinere autem & procul ab Hierosoly mis, id est, ab ecclesia idololatra est & hereticus. ij neque verum Pascha, neq; suo tempore celebrant.

Num. cap. 10.
THEOD. *Filij autem Aaron clangent tubis. Cur sacerdotibus clangere tubis demandatur? propterea quod sacra res erat: vocationem namque Dei denotant tubæ, vt sint, inquit, in monumētum coram Deo vestro, ego Dominus Deus vester: simulque populo reuocarent in memoriam, quāto tubarū strepitu in monte sina perterritisset illos. Dauid igitur nō sine causa: Buccinate, inquit, in Neomenia, tuba.*

Num. cap. 10.
Dixitq; Moses Hobab filio Raguelis Madianita cognato suo: proficiscimur ad locum, quem Dominus daturus est nobis. Cur socerum suum Moses, quē in Exodo Iothor appellauit, nunc Raguel vocat? geminū erat illi nomen, quomodo Iacob & Israel vnum & idem erat: Item Simō Petrus, Thomas Didymus. Huius autem filius erat hic Hobab.

SEVER. Patet ex hoc loco, quod cum Iothor siue Raguel domum redijt cum filijs & vxore

EXPLA. IN PENTATHEV 139

vxore Moysis, vt in Exodo refertur, filium hunc Hobab reliquerit apud Moysen generum: ille ad hunc vsque diem castra secutus est, imo vnā cum affinibus in promissas sedes penetrauit, nam de discessu nulla mentio est. Incedebant agmine quadrato, vt tabernaculum in medio gestaretur, conspicuusque esset Dominus pariter omnibus.

Num. cap. 10.
ORIG. *Surge Domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderūt te a facie tua.* Animaduertendum omnia ferē verba, quibus funduntur preces imperandi modum seruare, loco tamē optandi accipiēda sunt. Surge igitur significat vtinam surgas, ita pater noster adueniat regnum tuum. & da nobis panem &c. id est, exoptamus vt adueniat regnum tuum, panemque des nobis quotidianum.

Nu. cap. 11.
A C A C. *Interea ortum est murmur populi quod dolentium pro labore contra Dominum. Iudæi de seruitute Aegyptiorum liberati, decies cōtra Dominum tumultuati sunt diffidentes illius potentia. Primū, cū viderent Pharaonis exercitum ceruicibus suis imminētē. Deinde in Merā ob aquæ amarorem. Postea quando ollas, carnes & panes Aegyptiorum desiderantes acceperūt manna primasque co-*

VETERVM GRAECORVM
turnices. Quarto cum sibi timentes à fame de manna plusquam diurnus cibus exigebat, collegerunt. Quinto cum detrectarunt religionem vel sabbato colligentes. Sexto in Raphidim siti laborantes. Septima impietas in Choreb conflato aureo vitulo, quem pro Deo colerēt. Octauo loco, cum ne diuino quidem numini parentes liberè de Deo conquesti sunt, quam ob causam bonam partem castrorum absumpsit ignis. Nono cum iterum desiderio obsoniorum vicem suā lamentantes, iterum coturnicum stolo faciantur. Postremo, quo tempore decē speculatoribus audientes contra Chanaeos pugna detrectarunt. *Anima nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri, nisi Mā.* Dolent improbi vnum tantummodo cibi genus habere, qd̄ sibi eundē semper saporem referret, cum multiplex ex manna conficeretur? Nā p̄terquā qd̄ ros ille erat aspectu iucūdus perlucidusque eita vt Christallo bdelioq; lapidia similaretur, & mola effringebatur in panificium, & mortario contundebatur in obsonium, elixabatur, torrebaturque par dulcedine melli, vt meminit Exodus, & vn̄cto non cedens oleo, vt hoc loco adiungitur. Vnum denique multiplex erat,

Num. cap.
II.
APOLL.

EXPLA. IN PENTATHEV. 190
rat, neque dissimilis cibus ei, quo noster animus pascitur, qui cum vnus sit, multis viribus praestat: cum & gratiarum multae sint differentiae in vno eodemque spiritu: & spiritus ipse cum vnus sit, multiplex etiam dicitur

Donec exeat per nares vestras & vertatur in nauseam. Alij legunt vertatur in choleam, alij in perditionem. Nam voracitas carniū plerunque cruditatem facit: inde morbos. Plurimis etiam indignitatem Dei contraxit in interitum.

Et ait Moyses: sexcenta milia pedum sunt: & tu dicis, Dabo eis carnes mense integro? Quid hoc est? Propheta promittente Deo adhuc addubitat. Atqui non modò Propheta erat, sed etiam homo. Admoneatur autem à Deo: Nunquid, inquit, manus domini reducta est? mox cognosces, & c. & pœnas non sine benignitate denūciat.

Cumq; in eis quiesceret spiritus, prophetae auerunt: nec ultra cessauerunt. Quamobrem ij septuaginta viri simul praepositi sunt, vaticinabantur, praeterea nunquam? Quia non ad prophetiam, sed ad œconomiam praefecerat eos: nam & hoc inter spiritus dona censetur. Vnde Paulus cū Apostolis, prophetis, magistris, gratiā coniunxit ad-

Num. cap.
II.
THEOD.

Num. cap.
II.

Num. cap.
II.

VETERVM GRAECORVM

administrationis, verum vt innotesceret populo, dono p̄ditos fuisse diuino, nō nihil statim vaticinati sunt.

Num. cap. *Eldad & Modad prophetant in castris.*

11.

Cur ij prophetae, non tamen cenſi in numerū ſeptuaginta? Veriſimile eſt illos eadē dignitate virtuteq; cū cenſis praetiſſe, vnde eiufdem doni facti ſunt participes. Admonet locus multos inter homines iacere ignobiles, quos eleuat ille, cui omnia patent: eadē ratione & in Cornelio ſtudiū Dei anteuertit hominū miniſterium, prius enim quā baptizaretur, afflatus eſt ſpiritu ſancto. Indicat etiā locus, quā liberali eſſet ingenio Moſes, qui nulla inuidia laborabat, nā cū Iofue cōſilio impelleretur, vt illis ſilētiū imponeret, corripuit hominem grauioribus verbis. Quamquā nec ipſe Iofuae motus eſt inuidia: ſed quia verebatur, ne qua ſeditio cōcitareretur in populo. Nam & verba, quib. vtitur, liberant illū ab eo affectu, & laus etiā qua celebratur à ſcriptore in ſuis monumentis.

Num. cap. *Auferam de ſpiritu tuo & tradam illis,*

11.

vt ſuſtentent tecum onus populi, & non tu ſolus graueris. Auferre dicitur Deus de ſpiritu, quo p̄ditus erat Moſes, lectiſque viris indere, vt vno eodem ſpiritu credamus

CYRIL.

mus

EXPLA. IN PENTATHEV. 191

mus tam noſtros maiores, quā nos ipſos. qui praeter numerū videbamur ſanctificari. Sicut enim pater vnus, & vnus filius, ita & ſpiritus ſanctus vnus eſt, quo olim prophetae, nūc afflatur Chriſtiani.

Vnum eſſe indiuiduum dicimus, vt Proclus in lut totum quoddam: dicimus etiam & Parmen. habere partes, vnum ſcilicet & eſſe, ita tamen vt in qualibet parte totum ſit integerrimum vnū & eſſe, vt in historia Moſeos patet, vbi auferam, inquit, de ſpiritu qui in te eſt.

Adhuc eſca eorū in dentibus erant. Quid? Num. cap. peccantes ſtatim plectuntur? Recens la- 11. ta lex erat, & primis exemplis delinquentes deterere oportuit, quanquam cum THEO. ſupplicio coniungitur clementia Dei. ſimul enim poenituit illos, veniā ſuccurrit. Quod autem neceſſarium fuerit de impijs ſtatim ſupplicii ſumere, quae ſecuntur aperte declarant. non enim prius ceſſauit incendiū, & illi Aegypti memoriam repetunt, in his etiam quae appetitum potius proritent, quam naturae ſatisfaciant, non igitur ab re de Manna historia repetitur, vt ex aduerſo ingratus illorum animus argueretur.

Congrega mihi ſeptuaginta viros de omnibus Iſrael, quos tu noſti quod ſenes populi ſine

Proclus in Parmen.

THEO.

Num. cap. 11.

VETERVM GRAECORVM

li sint ac magistri. Docetur à Domino legiflator, populum non humana sapientia regis, sed numine diuino. Cumque de spiritu illius partem in seniores translaturum dicat, id non vt imminuat, sed vt liquido cognoscat iam habuisse vires tãto òneri pares, quibus vel solus tantam multitudinem sustinere potuisset. Nam et si spiritus in alios diffundebatur, ipse posthac non minora munera obibit. Quem admodum ab inflammãta lucerna innumereq; aliã mutuentur lumen, nulla tamẽ deriuatione fons ille lucis decrescit: ita in seniores transfusus spiritus, idem seruetur in Moyse. Apparet hoc etiam in ijs, qui nunc sacro baptisinate abluuntur, vel promouentur ad sacrorum ministeria, qui cum diuina gratia participes fiãt, qua tamen prãstat sacerdos non minuitur.

CYRILL.

Animaduertendũ, quod cum viros numero septuaginta cogi deus iuberet pro limine sanctuarij, desiderati sunt Aldad et Modad, vel quia paulò tardiores fuerãt, vel quod se putantes indignos tanto munere, cenferi nolebant, verũ cũ in castris vaticinarentur, Deus illos quoque allegisse demonstrauit, suo in illis spiritu quiescente.

Locu-

EXPLA. IN PENTATHEV. 192

Locutaq; est Maria & Aaron propter uxorem eius Ethiopissam, & dixerunt: per solum Moysen locutus est Dominus? Num cap. 11.

Qua nam hæc est vxor Moysis? Iosephus THEOD.

quidem refert, quo tempore in Regia Moyses degebat in bello contra Aethiops, factus est imperator: & profligato rege, filiam eius accepit in vxorem. Apollinarius fabulam adhuc fabulosiorem excogitauit: Nam Moysen superinduxisse Sephoraẽ aliam vxorẽ, quaẽ esset ex Aethiopia comminiscitur: vt typus esset expressus Christi Domini nostri: qui post Israeticam, gentium sibi comparauit Ecclesiam. Atqui & Sephora erat alienigena. Non igitur spiritus sancti est fabulas effingere, sed mali potius. Aded siquidem Moyses continentiam amauit post euocationẽ, vt Sephoram reliquerit in Aegyptum properans. Cumque egressis iam Hebrãis occurrisset illi socer cũ filijs et vxore, ipsa post diuortium, inquit, recepit. Sapphoram igitur Aethiopissam nominat. Saba gens est in Aethiopia. nam & in Euãgelio: Regina Aethiopum surget in iudicium, de qua Regum historia faciens mentionem Reginam Saba nominat, Homeritorum gẽs ea est, con-

VETERVM GRAECORVM

conterminos habens Madianitas. Quia ergo Aaron gentilem duxerat, Moyſes verò alienigenam, cum à ſuis non poſſet ob aliam culpam incuſari, illi leuitate quadam animi iniuriam nuptiarum exprobrabant. Moſes enim q̄ in omnibus eſſet inculpabilis, teſtimonio veri iudicis cõprobat, qui cū illo palam colloqui dignatur. Docemur verò in his pœnas de iniurijs non eſſe ſumendas, ſed diuinũ ſuffragium expectandum in iniurioſos triſte ſeuerumque. tacente Moſe corripitur Maria repentina lepra ex indebito in fratrem conuicio.

CYRIL. Duæ fuerunt calumniæ, quibus Moyſem inuadebant, primò quod vxorem contra mores duxiſſet Aethiopem, alterum, quod maiorem ſibi autoritatẽ vindicaret, quam par eſſet, quando ſit etiam cum alijs Deus collocutus. ad hæc ſuo nos ordine reſpondebimus, vt commodius cognoscatur omnia hæc fuiſſe de Chriſto ſimulachra. Vxorem nẽpe Moſes iam pridem duxerat filiã Iothor Madianitis, deinde non multò poſt hanc, de qua nunc loquimur alienigenam colore fuſco, licet caueretur lege, ne cum exotica nuptiæ contraherentur: huius igitur delicti accuſabatur Moſes à ſuis, ignarus

EXPLA. IN PENTATHEV. 193

gnaris non ſine myſterio omnia ſuccedere. Moſis enim perſona Chriſtum denotat, nam Chriſtus legis eſt lator, hominũque apud Deum conciliator. Aaron verò Iudaici ſacerdotij typũ gerit: Mariæ verò Synagogam repræſentat. Incuſabant ergo ſacerdotes Dominum Ieſum, vnaque cum illis Iudæorum Synagogam, vt qui legem Sabbataque violaret, ac gentes alias prouocaret ad ſalutem, quarum Eccleſiam Iudæorum Synagogæ ſuperinduxit, licet nigram & quæ in multis tenebris verſaretur.

Ridiculi ſunt, qui Madianitem filiam Iothor opinantur fuiſſe hanc Aethyopiſſam, quando annis poſt quadraginta crimini talis vxor imputetur? quod coniugium ante latam legem fuerat contractũ, priuſquam populus Hebræus ab alijs gentibus ſeiungeretur. Quo tempore tralatitium erat in Agypto vxores ex Aethyopia ducere.

Ecce Maria apparuit candens lepra Num. c. 12. *quasi nix.* Qua de cauſa, cum duo couiciũ fecerint, ſola tamẽ plectitur Maria? Quia mulieris grauius fuit peccatum. Maribus em̄ & natura & lege ſœmine ſubiiciuntur? & fuit Aaron aliqua venia dignus, erat enim maior natu & ſacrorum antiſtes. Ad hæc cùm lepra redderet hominem im-

VETERVM GRAECORVM

mundum, quid si Pontifex eo impedimento correptus fuisset, in quo omnia sacra innitebantur? nonne hoc secum maximam traxisset ruinam? Satis igitur habuit Dominus sororis exemplo ita sacerdotem perterrefacere, vt etiam pro sorore deprecaretur. Vbi etiam Dominus demonstrare voluit, illam non iudicis sententia damnare, sed charitate paterna corripere voluisse. Si pater, inquit, ipsius expuisset in faciem, nonne pudore suffunderetur? Neque illud honoris paruum fuit indicium, quod populus pedem loco mouere noluit, prius quam illa pristinam sanitatem recuperasset.

DIOD

Quamobrem sola Maria plectitur? An quia princeps eius calumniae Maria traxerat ad se Aaron? atque idcirco dedit has poenas, quae satis fuerunt, Pontificem in ordinem redigere.

Num. cap.

13.

THEO.

Quamobrem mittit exploratores? vt de fertilitate terrae certiores facti, ad fructus vbertatis concitarerentur, vt si adhuc haesitent, aut turbas faciant, nulla sit causa, cur non puniantur.

Num. cap.

13.

Vocaturq; Ossee filium Nens, Iosue. Cur Ossem dum mittitur explorator, appellauit Iesum?

EXPLA. IN PENTATHEV. 194

uit Iesum? quia typus erat veri Iesu, qui speculatorem egit dum nostrae salutis consulere voluit. Nam quemadmodum speculatores & personam induunt & vocem earum gentium, quas explorant: ita Deus verbum humanam naturam assumens, & vsus eadem voce nostram salutem curauit.

Terra, quam lustrauimus, deuorat habitatores suos. Pestilens est ager, quacumque fecimus iter, funera occurrerunt.

Num. cap.

13.

Ibi vidimus monstra quaedam filiorum Enac de genere giganteo, quibus comparati, quasi &c. Huius nomen & famam verisimile est in ore omnium fuisse totius gentis Chanaanorum propter corporis proceritatem, qua cum sua stirpe ceteris anteibat.

Num. cap.

13.

Implebit dextra Domini uniuersam terram. Iudaorum praedicit reiectionem, & totius orbis salutem iureiurando confirmans. Viuo, inquit, ego & viuunt nomen meum, & implebit dextra Domini &c. Alij pro dextra gloriam legunt. Sed de cunctis speculatoribus supplicium sumpsit, praeterquam de Chaleb & Iesu, qui de regione explorata virtutem referentes exhortati sunt populum ad promissa capessenda. Potest haec denunciatio non videri dissimilis illi, quae in Evangelio legitur: Auferetur a vobis

Num. cap.

14.

VETERVM GRAECORVM

regnum, dabiturque genti, quæ fructum ferat. Iudeorum typum gerebant ij, qui sua incredulitate perierunt in solitudine. Parum verò gentium, quæ crediderunt, exemplum exhibebant filij eorum, quos incircuncisos Iesus Naue in sedes deduxit olim maioribus suis promissas.

Num. cap. 15. *Cum ingressi fueritis terrā habitationis vestre, quam ego dabo vobis, & feceritis oblationem Domino & c.* Cur de eodem ritu toties meminit? Vt continua legis animaduersione inurat in eorum memoria diuinos monitus, qui de re quantumuis leui, aut cōtemnebant, aut obliuiscabantur legē.

Num. cap. 31. *Animā verò quæ per superbiam aliquid commiserit siue cuius sit ille, siue peregrinus peribit de populo suo.* Cum de peccatis quasi inuitis cauisset, quo sacrificio essent expianda, ea nunc tractantur, quæ à voluntate proficiscuntur.

Num. cap. 15. *Et inuenissent hominem colligentem ligna in die sabbati.* Qua de causā lapidibus hunc obrui iussit? Ne foret is exemplum alijs cōtemnendæ religionis. Debit quippe primi delinquentis pœnam ad summum ius exigere legislator ad alios perterrefaciendos.

Num. cap. 15. *Faciant sibi simbrias per angulos, siue per alas, vestimentorum & c.* Cur extremis vestium sim-

EXPLA. IN PENTATHEV. 195
um simbrijs iubet affui hyacinthinam victam? Nempe talis color cœlū imitatur, quod in memoriam illis ipsum autorem legis reuocabat. Qui cum omnia suo numine impleat, videtur tamen inhabitare cœlum. Cœlum cœli Domino, & qui habitat in cœlis irridebit eos. Id etiam verba quæ subsequuntur indicare videntur. Vt recordarentur, inquit, omnium mandatorum Domini. Est verò simbria, velut capillamenta quædam, quæ in extremo opere textores demittere solent.

Ecce autem Core filius Isaar, filij Caath, filij Leui, & Dathan atque Abiron filij Eliab, surrexerunt aduersum Moysen. Quod Core seditionis fuerit autor aliquo pacto excusari posse videtur: Quia de tribu Leui. Dathan verò & Abiron de genere Ruben, quam seditionis occasiōnem vsurparunt? An quia Ruben primogenitus, & eius gentis sacerdotium deberi putauit? non animaduertens progenitorem suum de causā illius priuilegij sua culpa decidisse.

Ne respicias sacrificia illorum. Cur hoc? Num. cap. 16. Certamen erat de dignitate sacerdotij, cumque ex vtraque parte suffitus essent offerendi, iudicem legerunt Deum. Pro-

VETERVM GRAECORVM

pheta igitur ægrè ferens seditionis auto-
resiudicem rogat, ne quid ab illis præ-
ter ritum accipiat suã in eos innocentiam
contestatus. Nec surdo cecinit Mo-
yses: accepit iudex testimonium, statim-
que fratres secedere in aliam partem
iussit, vt cæteros perderet: verum præ-
cibus prophetæ exoratus in solos seditio-
sos descuitum est, qui in media continen-
te tam facile submersi sunt, quàm per
medium mare pedibus euaserunt, vt cui-
que pateret vtriusque elementi naturã
mirum in modũ obsequi Deo, qui Æ-
gyptios fluctibus aquarum inuoluens,
seditiosos homines alios per terrestre
casma præcipites dedit ad inferos, alios
qui Core cõsenserat absumpsit incedio.

Num. cap.
17.

*Eruperant flores, qui folijs dilatatis, in
amygdalas conformati sunt.* Quod è virga

CYRIL. eruperint amygdala, multò magis con-
gruum fuit, quam si nuces alias alio stie
fætus virga tulisset. Erant enim omnes
virgæ amygdalinæ de more eius gentis,
qui ex ea potissimum arbore scipioni-
bus utebantur: gerit enim talis arbor
symbolũ vigilantia. Nam Ieremiæ sce-
ptrum videnti amygdalinum Dominus
inquit: Recte vides. Ecce enim ego vi-
gilauit super sermones meos. Vigilantia
verò tan-

EXPLA. IN PENTATHEV. 196

verò tanquam de somno, de mortuis
excitatio fuit.

Amygdalus omnium arborum prima PHIL.
flore, vltima frondes deponit: quod v-
trunque ad sacrã tribũ spectat. Quod &
prima & vltima humani generis florebit,
quo tempore Deo videbitur.

Dixitq; Dominus ad Aaron, Tu & filij
tui & domus patris tui tecum portabitis in-
quiratam sanctuarij. Compositis reb. & THEO.
ex germinante virga Aaron cum popu-
lus tandem pro certo haberet Deum so-
lam Leuiticam tribum admittere ad sa-
cerdotium, cæteras à ministerio sacrorũ
reijcere, atque in eare ita confirmati es-
sent, vt dicerent, quid amplius de di-
gnitate sacerdotij contendendum? *Cun-
cti peribimus, consumemurq; si ad alta-
re accedamus.* Rursum legem sacrorum
constituit, vt sacerdotes præsent, Leui-
tæ ministrent: si quis ex alijs accedat, im-
putabitur illis. Deinde præcepit quid à sa-
cerdotib., quid à Leuitis accipiendũ, illis
omnes oblationes, his decimas assignat.
Pactũ salis, communionem sacrorũ ap-
pellauit: nam de sententia Apostoli, qui
altari seruiunt, cũ altari participat. Non-
nulli dicunt ita simpliciter significari,
B b 4 quicquid

VETERVM GRAECORVM.

quicquid sacerdotibus de victimis destinabatur, quod sale omnes victimæ spargerentur. Decimas verò voluit Deus Leuitas pro hereditaria possessione accipere, atq; ex eo veluti agro decimâ exegit in perpetuum.

Num. cap.
19.

*Praecipe filiis Israel vt adducât ad te vac-
cam rufam, et atis integra, in qua nulla sit
macula, nec portauerit iugum.* Omnia hæc
non sine mysterio. offerri quidem vitulâ
pro totius populi peccato iubet, in typû
Dominicæ mortis, quæ mundi crimina
sustulit, & rufa legitur, vt humanû cor-
pus præfiguret, nam & Adam rubricam
significat, de qua finxit hominem Deus.
Quamquã sunt aliqui, qui ex hoc colore
peccatorum graues maculas denotari
velint, vt, si fuerint peccata vestra sicut
coccinum & menstrua, & cæt. Præterea
adducitur victima sine macula, vt inte-
gritatem Domini indicet, sicut intacta
iuge libertatem innuit eiusdem: nam &
ipte Dominus didrachmam petenti, nõ-
ne, inquit, liberi filij sunt? Quod extra
castra mactari debet, eodem spectat, nã
& Dominus extra urbem passus est cru-
cem. Quæ omnia in sua ad Hebræos e-
pistola docet Apostolus. Iuuenca verò,
quod tota cum pelle reliquisque parti-
bus con-

EXPLA. IN PENTATHEV 197

bus comburetur, nihil non esse sacrum
demonstrauit in Domino. Sed & cedrus
cui hyssopum coccineo filo alligabatur,
crucem demonstrat, quæ vitam tribuit
sine corruptione, qua cedrus cæteris
præstat arboribus. Additur & hyssopum,
quia vitalis calor mortis frigorem dis-
soluit. At verò & qui vitulum comburit,
ad vesperum vsque pollutum voluit, ad
eos significandos, à quibus Dominus
cruci affixus est. Aqua itidem, in qua pau-
lum cineris ex holocausto addebatur, a-
persum voluit expiari, quicumq; proxi-
mè cadauer accessisset, vel tetigisset ossa,
vel consimili de causa immundus fieret,
aliter peribit, in eorum iudicium, qui ni-
si renati fuerint ex aqua & spiritu san-
cto, non admittentur in regnum celo-
rum.

Qui iuuenca combussit, quique ce-
drum posuit in flammis, cineremq; col-
legit, sunt, inquit, immundi, etiam si ve-
stes lauerint, fuerint & ipsi mundi. Id, o-
pinor, ad indicandam humanæ naturæ
imbecillitatē. Si quis enim velit exactius
naturam perscutari, nullus poterit ex o-
mni parte probari minister: Ecquis p di-
gnitate tractare Dei mysteria potest? ne-
que ipsa sydera coram illo sine macula

CYRILL.

VETERVM GRAECORVM.

sunt. Aquam expiationis extra castra ponit. Nam quæ in Christo salus est, extra Iudæornn Synagogã inuenitur. Quod genus omne immunditiarum expurget eiusmodi aqua, in figuram sacri baptismatis cedit. Ille igitur, qui circa mortis opera versatur (quæ sunt nostri corporis affectus) purus esse non poterit, nisi per baptismum fuerit expiatus & tertio & septimo die, id est, ad perfectionem. Ternarij enim septennariusque consummatione in rebus designant. Funesta domus, vasaque sine operculo immunda Synagogã conformant, quæ Dominũ occidit. Cui mens parum firma atque ad omnes immundicias exposita erat, perinde, ac in domibus vasa patentia arancis blactisque alijs infectis exponuntur.

Num. cap. 19. APOLL. *Lignum quoq, cedrinũ & hyssopum, cumq, bis tinctum sacerdos mittet in flammam, que vaccã vorat.* De more igitur sacrorum cecinit vates: Asperges me Domine hyssopo & mundabor, lauabis me & cæter. & vt cui patefactum erat tale mysterium expiationis, quæ per sanguinem CHRISTI futura erat, proposuit. In certa & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.

Asper-

EXPLA. IN PENTATHEV. 198

Asperget fores tabernaculi septem vitibus. Sanctificauit Iesus Christus suo sanguine amplius veriusque tabernaculum, id est, Ecclesiam suam septies, perfecta scilicet ratione. Septennarius enim numerus perfectus est: Nihil vero de vitula projicitur, sed tota comburitur, quoniam in Christo nihil futurum erat non vndique perfectum: natura Deus est, cūque homo fieri voluit, peccatum tamen non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.

Immundus erit vsque ad vesperam. Non modo sacerdos, sed ministri etiã omnes immundi erunt ad vesperum, hoc est, vsque ad legis consummationem. Nam auroræ similis aduentus Domini, eis, qui sedebant in tenebris & umbra mortis illuxit.

Num. cap. 20. THEOD. *Quia non credidistis mihi vt sanctificare- tis me coram filiis Israhel, non introducei is bos populos in terram, quam dabo vobis.* Quam obrem irascitur Dominus Moyse & Aaron? Quia cum adhuc in cordolio de morte sororis essent, & efflagitaret aquas populus semper impatiens, illi & improbitate gentis & dolore vexati cum quadam addubitatione locuti sunt in elicienda aqua: *Audite, inquit, increduli, nunquid ex hac Terra aquam vobis elicero*

VETERVM GRAECORVM

elicere poterimus? Idcirco Dominus ait, quia nō credidistis nec sanctificastis me in populo, propterea non inducetes hos populos in terram, quam dabo vobis. Quod etiam David certius exprimit. Vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbauerunt spiritū eius, nec distinxit labijs suis. Iratus quippe Moses illis, dubijs quodammodo verbis vsus est, & fuit hęc non in animo hęsitatio, sed in verbis tantū. Ideo, inquit, nec distinxit in labijs suis, ut Dominus apud populum sua sanctificatione, id est gloria defraudaretur. Attamen sciendum est, Deum ad aliud respexisse, quęadmodū suo loco dicemus, dū de Moyse & Aaron ita decerneret. Illa verō potissima causa dicit, quā obrem noluerit Deus Mosē defuncta peregrinatione vita quoq; defungi, propter eius populi stultitiā moresq; superstitiosos. Si enim duce hoc propheta pmissa fidem habuissent, cōtineri nō potuissent, quin illū pro Deo colerent, qui ad idololatriam vituli accesserant. Sed si talis vir, tam gratus Domino pœnas huius delicti subterfugere non potuit, quo mihi impius & delinqens destinabitur? Dissimulasset fortasse Deus de more suo iniuriam, si latuisset error, neq; ad aliorū salutem

EXPLA. IN PENTATHEV 199
salutem pertinuisset, qui ex eius verbis de Domini potentia in suspicionem venire poterant.

Septima hęc est exacerbatio apud a- GREG.
quam, quę vocatur cōtradictionis, propterea q̄ populus insurgēs cōtra Mosē, seditionē cōcitauit: nam altera in Chorēb, vocata est aqua tentationis, de qua dictū est in Exodo, hic verō Dominus irascitur Moyse, q̄ cū iuberetur accepta virga populū in cōcionē vocare, corāq; petram alloqui, ille percussus animo nihil de Deo (vti solitus erat) magnificē p̄fat⁹, paucis & quidē subobscuris vsus est. Num. cap. 21.
Percutiens virga bis silicem egressę sunt aqua largissima. At in Aegypto semel tantū eadē virga vela aëra vel aquas deuberans miracula ostentabat, nunc, quia insultanti populo succumbens de fide aliquatenus deturbatur, parum abfuit quin Dominus negaret aquas. De petra tamē ad alterum vix ictum emanarunt, ne apud eam plebem improbam simul & rudem minus potens argueretur. Num. cap. 21.
Quem cum percussi aspicerent, sanabatur: Quid hoc, vt æneus serpens medeatur morsibus venenatorū? Designat & hoc THEO. crucē Domini, imō Dominū crucifixum, typus est serpens peccati & maledicti,

VETERVM GRAECORVM

dicti, quia per serpentē peccatū irrepfit,
& à domino maledici meruit. venit domi-
nus, vt Paulus testatur, in similitudine car-
nis peccati, nullum ex ea peccatum con-
cipiens: ideo non serpens erat, sed serpeti
ignito similis aeneus ille serpens: nullū
em spirabat venenum. Atque vt à serpen-
tibus illis appetiti si ad aeneum aspicerēt,
sanabantur: sic qui peccatorum veneno
conficiuntur, ad crucem Domini explo-
rata fide confugientes morte deuicta vi-
tam consequuntur aeternam.

Num. cap. 21. *Serpentem conflagit aeneum Moyses & e-*
rexit pro signo, vt dente venenato admorsu in-
CYRILL. *tuerentur illum, & sanarentur.* Agē huius
rei signum ad omnes accomodemus.
Cōiicia nos omnes in creatorem nostrū
coniecimus: vnde à morsibus clandesti-
norum serpentium confecti iacebamus,
quorum princeps est draco ille apostata,
qui Satanas est, cuius liuido morsu pe-
rijt Adam: quod malum velut à matrice
ad nos etiam deriuatum est. At quonam
modo viuimus? quia & nos serpentem in-
tuemur Christum Iesum: qui licet Deus,
serpentem tamen imitatus est, quod simi-
lis factus est nobis ex electione malis.
Nam in similitudinem peccati corpus
aslu-

EXPLA. IN PENTATHEV. 200

assumens cum iniquis cōputatus est. Nos
verò mali ex voluntate, nō quia tale à deo
ingeniū acceperimus, sed quod peccato
succubueramus: vt aperte docet ipse
Christus, si vos, inquit, cum mali sitis no-
stis bona dare filiis vestris.

Idcirco dicitur in prouerio. Venite in
Hesebon, edificetur et construatur ciuitas Se-
hon: Ignis egressus est de Hesebon, flamma de
oppido Sehon, & deuorauit Ar Moabi-
tarum, & habitatores excelsorum Ar-
non. Diulgatum est hoc in memoriam
Regis Schon. Quo tempore debellatis
Moabitis (quibus erat in maximo hono-
re idolum Chemos) urbē Hesebon suo
nōmine instaurandam curauit.

Num. cap. 22. *Manete hic nocte, & respondebo quic-*
quid mihi dixerit Dominus. Haud ipse Ba-
THEOD. laam, verum Deum sciscitabatur: respon-
dit tamen illi non qui vocaretur, sed qui
ignorabatur ab eo. Venit, inquit, Deus
ad Balaam, dixitque illi: Quid ij petunt
abs te? atque id, non quod causam ad-
uentus non teneret, sed vt sumpta oc-
casione vati, quid agendum foret, de-
nunciaret.

Quid mirum si credentibus, quidem IOANN.
homi Chryso.

VETERVM GRAECORVM

hominibus, vitam verò discordē a fide viuētibus gratias De^o impertiuit: quādo & ijs qui neutrum tenerēt, idem dedisse cognouimus? Nam & Balaam tam à re-cta fide, quā ab optima ratione viuendi longe alienus gratia prophetiæ ditatus est ad aliarum rerum dispositionem. Nec minus & Pharaoni homini eiusdem notæ, quæ futura erant, prædixit. Fuit æque impius Nabuchdonosor, illi tamen, itemque filio futurorum euentus patefecit.

Num. cap. 22. *Et strata asina profectus est cum eis, & iratus est Deus.* Qua de causa? cum com-

THEO.

meatum petenti dedisset? quia pollicitatione pecuniarū sollicitatus Balaam, rursus audet DEVM consulere. isigitur vade, inquit, quod te avaritia trahit. Scito tamen, nihil præterquā quod dictauero, an nunciabis.

Num. cap. 22. *Stetitq; Angelus Domini in via contra Balaam, qui insidebat asina, & duos pueros habebat secum.* Quamobrem iussus abire per Angelum mox ab itinere deturbatur? exterritus est & verbis asinæ præternaturam, & Angeli visione, vt studium Dei erga populum cognoscat esse mirificum. Iuerunt etiam multi, qui dicerēt Angelum hunc Michaelē fuisse populo Israeli-

EXPLA. IN PENTATHEV. 201

lo Israelitico præpositum. At dicat aliquis, ec quam vim habuissent imprecationes Balaam, si Regi paruisset? nullam profectò. Falsa siquidem erat omnis quæ de illo ferebatur opinio. Cùm verò populus à lege sæpius declinans sæpe à Deo plagis emendaretur, ne postmodum ex eorum stultitia tales luere pœnas opinarentur ex imprecatione, ita de Balaam optimè disposuit, ansas omnes conuellēs stultæ superstitionis. Quādo & si formidolosæ fuissent eiusmodi imprecationes, quā facile posset Deus irritas facere, nullus est, qui nesciat, vel leuiter in sacris literis eruditus. Disperdet, inquit, Deus consilia principū, & irritas faciet omnes voluntates eorū. Consilium verò Domini manet in æternum. Cæterum Balaam cognita mente Dei, magno sacrorum apparatu regi conciliare tentat vnum ex illis esse cōiectās, quos appellant exorabiles. Quare minime succedente, exoptat postremò in societate fortis eius populi venire. Morietur, inquit, anima mea inter animas iustorum, & fiant nouissima mea horū similia. Rex verò Balaac veritus ne vates sibi metuens, quia multitudinē Hebræorum speculabatur, idē bene illis

C c optaret,

VETERVM GRAECORVM

optaret, aliò virum abducit, vnde partem exercitus vix prospicere posset, at spiritus sanctus rursus per illum pronunciat. Non est DEVS homo, qui animipendeat, neque vt filius hominis, qui sententiam mutet.

GREG.
Nic.

Quod auguriorum artem tractaret Balaam, ex ipsa historia facile colligitur, quæ illum tum vaticinia præmanibus testatur habuisse, tum voces ominaque brutorum consuluisse, cum ex rudente iumento, quid sibi agendum esset, agnosceret. Cuius sonitum velut articulatam vocem expressamque scriptura ponit, sententiam intendens, quam suo more eliceret Balaam de solo ruditu, neque mirum si ex arte alioqui ridicula, verum percipit opitulante Dæmone. Nam & in Euangelica historia Dæmonas sanctum Dei prodidisse legimus.

Num. cap.
23.

De Aram adduxit me Balac Rex Moabitaram de montibus Orientis. Alij, de Siria accersijt me, cumque superius diceret, qui habitabat super flumen terræ filiorum Ammon, Euphratem dicunt flumen hoc appellari.

Num. cap.
23.

Temporibus suis dicitur Iacob & Israheli quid operatus sit Deus. Quod, inquit, confe-

EXPLA. IN PENTATHEV. 202

conferetur à Deo in Israel, nec per vaticinia, neque per argurum obseruationes prædici possunt. Dominus ipse per suos prophetas & quæ futura sunt & quid illi agendum, monebit.

Nequaquam perrexit Balaam, vt de Num. cap. 24. THEO.
more augurum quæreret. Cum iam experientia duce Balaam didicisset, nihil proficere suas artes, longè enim potentior erat, qui ad arbitrium suam linguam commouebat, noluit suis amplius vt consilijs, sed obsequens DEO in ea verba prorupit, Ego qui vel oculis apertis corruo, nequeo enim aduentantem spiritum Dei sustinere. Illud utique miror, videri nonnullis nihil hùc Balaam de Christo prædixisse, quod propheta Dæmonum erat, *Orietur stella ex Iacob:* hos animaduertere oportebat, etiam Nabuchdonosori licet magis impio Deum aduentum filij sui patefecit. Vidit enim lapidem sua sponte diuulsam aurum, argentum, æs, ferrumque & testam statuæ perfringentem, qui in excelsam montem conurgeret vniuersam terram operientè, is igitur, qui per illum talia prædixit, idem per hùc salutè mûdi vaticinatus est, vt &

VETERVM GRAECORVM

apud alias gentes eiusmodi praedictiones seruarentur: quibus rebus correspondit aptissime finis. Qui enim de Iuda secundum corpus pregnatus est, non principes tantum Moab, sed omnes etiam filios Seth depredatus est: Filij autem Seth sunt omnes homines: Genus enim Cain totum diluuium interijt. Quae omnia vaticinia non sunt ex eadem Daemonum fraude, sed vi spiritus sancti. Venit, inquit, spiritus Dei in illum, quod & Saulo legimus euenisse, vt Propheta euaderet, quod cum praeter omnium opinionem foret, natum est prouerbum.

ORIG.

Balaam dicitur habuisse discipulos, quos magicam docuit, qui cum in maximo honore talem praceptorē habuissent, memoria dicuntur tradidisse illius vaticinia, in quibus de stella oritura meminerat tantum regem portendente, quam posteriores Magi de eadem schola suo tempore agnoscentes Bethleem vsque venerunt.

Num. cap.
25

THEO.

Et fornicatus est populus cum filiabus Moab. Fuisse dicitur hoc inuentum vaticinis Balaam, qui cum vidisset clypeo Dei protegi Hebraeos, neque villo pacto exorare potuisse vt aliter sentiret, ad technas conuertitur, monetque Regem, vt quos

EXPLA. IN PENTATHEV. 203

quos viribus superare nequiret, perderet illecebris. Subornauit itaq; Rex formosas virgines, quae ad Bacchanalia iuuenes Hebraeorum inuitantes à Deo vero ad impietatem cultumque traducerent eius etiam Daemonis, qui caeterorū turpissime coleretur. Nā Beelphegor eundē esse dicunt, qui apud alias gentes Priapus vocabatur.

Suspende eos in patibulis contra solem, Num. cap. 25.
vt auertatur furor meus ab Israel. Id vero non tantum vt occulta facinora proderentur, quam vt per solem, qui sym- APOL.
bolum gerit ipsius Patris totius naturae Deum agnoscerent omnia intuentem, quem ne cogitationes quidem mentis nostrae fallere possunt, quem quidem non pigeat occultum esse testem nostrorum operum.

Iniuriatusq; est Israel Beel phegor. Sta- Num. cap. 25.
tua haec erat apud Moabitas eius Dei, quem Graecorum alij Saturnum, alij Belum vocant. Stabat haec in loco, qui Phagor dicebatur, vbi à mulieribus Moabitarum siue Madianitarum prouocati ad impudica sacra Hebraei initia eius impietatis admiserunt.

VETERVM GRAECORVM

Num. cap.
25.
CYRIL.

Occisi sunt viginti quator milia hominū.
Cum vidissent ceteri quā fortiter nauasset operam Phinees pro vera pietate, neque cessaret Moyses inclamare, vt de medio sanctorum talem turpitudinem tollerent, exemplo animati, cōuersi sunt in contaminatos, neque filijs patres, neque fratres fratribus, non cognati cognatis pepercerunt.

Num. cap.
25.

Ecce do ei pacem fœderē mei, & erit tam ipsi, quā semini eius pactum sacerdotij sempiternum. Cum lustrato exercitu quæreret Moyses, quo honore Phineem prosequeretur, anteuenit Deus suo oraculo. inprimisq̄ iuuenem magno affecit honore pacis, quod nullus vnquam mortalium affatim præbuit: Deinde perpetui dignitate sacerdotij condecorauit. Admonet locus, quanta sit apud Deum vnus viri iustitia, pietasq̄, qui plagas populi auertere potest & obliuionem inducere eius delicti, cuius expiatio tantum præconium, tantūq̄ gratiæ promeruit. Alij legunt, Ecce do ei fœdus pacis & fœdus sacerdotij.

Num. cap.
25.

Quia & ipsi hostiliter egerunt contra vos.
Quibus antea Deus pepercerat, neque prælio vexari permiserat, postquam impia fraude vsi sunt, qua verum cultum à vero

EXPLA. IN PENTATHEV. 204

à vero Deo in Dæmonas conferre conabantur, occidione occidi iubentur.

Numerate omnem summam filiorum Israhel à viginti annis, & supra, per domos & cognationes suas, cunctos qui possunt ad bella procedere. Cur ceteri rursus eodem modo populum iubet? vt vires potentiamq̄ diuinę benedictionis agnoscerent. Cum patribus defunctis, tot milibus absumptis, attamen idem ferè numeros seruarietur filiorum, qui contra maiorum suorum opinionem in promissas sedes inducerentur. Nec minus ex eo censu ratio diuisionis certior haberetur.

Num. cap.
26.
THEO.

Numerus sanè militum colligitur per APOL. tribus, enumeratio verò non qualis olim prior. Nunc enim & ingenuorum tribus & libertinorum simul connumerantur, quod symbolum fuit nostræ cum Israel societatis, prout Dominus inquit: Erūt vnus grex & vnus pastor. Et Moyses, Le-tabuntur gentes cum populo eius. Neq; vera pietas patitur res suas temerè fortibus committi, sed pro argumento fors intercedit, causa verò totius negotij à voluntate Dei dependet.

Vt fors terram tribubus diuidat Num. cap.
26.

C c 4 & fa-

VETERVM GRAECORVM

THEO. & familijs. Qua de causa fortem adhibet? ad rixas contentiones que sedandas, tanquam Deo per sortem sic sedes distribuente, non vt fortunæ aliquid concederetur. Hac ratione vsi etiam sunt Apostoli, priusquam spiritu sancto affluti fuissent, nam sortib. iniectis supplicarunt Deo, vt meliorem educeret. Neque aliter de nobis loquitur Paulus. in quo sortem accepimus præfiniti secundum propositum eius, qui omnia operatur iuxta. consilium suæ voluntatis. Et quod in Psalmodiographo legimus: In manibus tuis sortes meæ, nihil significat aliud quàm imperia omnia in manu tua sunt, per te constituuntur Reges, per te deturbantur.

Num. cap. 27. Et in peccato suo mortuus est. Contraria hæc videntur nonnullis esse ijs, quæ paulò antè dicuntur de Salphaad, qui fuerit expers totius coniurationis: parum animaduertentes dixisse puellas patrem suum non eo genere mortis perijsse, quo damnata est à Deo seditio Core. Sed suo peculiari peccato, quia scilicet obiisset nullis maribus relictis. Tanto enim studio tunc temporis homines sobolem curabant, vt qui sine spe propagationis decederet, haberetur quasi execratus à Deo.

Cur

EXPLA. IN PENTATHEV. 205

Cur tollitur nomen illius de familia sua, Num. cap. 27. PHIL. quia non habet filium? Quinque Salphaad filia non opes sibi, non maiores diuitias expetunt, sed ne nomen dignitasque patris inter suos maiores aboleatur. Graue hoc est & quod proditoribus imprecatur Propheta: Deleatur de terra memoria eius. Neque mirū si in ea re legislator animi dubius consulere Deum voluit. Optimè quippe nouerat viros esse bellorum patientes, quibus pro stipendio agri debeant assignari, mulieres autem natura imbelles victoriæ præmia non accipiunt. Attamen bonus Deus tantum abfuit, vt orphanas destituerit, vt suo etiam testimonio laudauerit.

Et pone manum tuam super eum. Cùm Num. cap. 27. THEO. diceret Dominus spiritum suum inesse in filio Nun, cur iubet vt Moyses nihilominus manum illi imponat? Hoc idem in Cornelio euenit. Postquam enim gratiam spiritus acceperat, baptismate ablutus est. Sed & ipse Christus Dominus omni gratiarum genere præcellens ad Ioannis lauacrum accessit, & seruum iussit imponere suo capiti manum, statimque spiritus in columbæ specie afflatus est. Iosue item licet gratia instructus à Deo

Cc 5 esset,

VETERVM GRAECORVM.

esset, quia id populus ignorabat, manus Moysis de consilio Dei suscepit, vt intelligeret omnes suffectum loco legislato ris. Quis satis iustitiam hominis admirari potest? qui cum filios, fratres, nepotes haberet, neminem ex ijs sibi successorem al legit. Consultuit deum, & quem voluit ille heredem accepit.

Num. cap. 28. *Holocaustum iuge est, quod obtulistis in monte Sinai in odorem suauissimum incensi domini.*
CYRILL. Admonemur ex his quotidie debere nos meminisse Dei, quod pro nobis & propter nos filium suum obtulit agnum in odorem suauissimum.

Num. cap. 28. *Die Sabbati offeretis duos agnos agniculos immaculatos, & duas decimas simula oleo conperse in sacrificio, & liba, quae ritè funduntur per singula Sabbata in holocaustum sempiternum.* Non piget Deum eadē iisdē verbis inculcare, ne praeterquam quod obliuiosum genus erat hominum, perpetuo iugique illo sacrificio populus acquiescens, in Sabbatis negligentius aliquo pacto ageret. Tempora ritusque sacrorum, quibus litare possint appolitè praescribit. Erat enim quotidianum sacrificium cum suis libationibus: in quibus semper offerebantur ea potissimum, quibus in primis vescitur homo: Erat heb-

EXPLA. IN PENTATHEV. 206
hebdomæum, singulis sabbatis: inde menstruum calendis cuiusque mensis: & anniuersarium Paschale idibus primi mensis.

Quintadecima verò die mensis septimi opus seruile non facietis in ea. Erat hoc festum tabernaculorum, de quo simul cum cæteris sacris diebus abundè dictum est in Leuitico. Octaua huius festi dies ab alijs exodium dicitur, ab alijs perfectio retentioque, quod finem imponeret ea dies anniuersarijs, continerentque se postea à ceremonijs huiusmodi quasi iā extissent, producæque in medium essent eo anno quæcunque solemnia lex iuberet. Vnde in Regibus celebratum esse exodij festum legitimus.

Hæ sunt mansiones filiorum Israel, qui ingressi sunt de Egypto per turmas suas in manu Moysi & Aaron. Quare catalogum stationum Moyses adiunxit? Vt & posterius studium curamque Dei in suos maiores certius intuerentur, qui cum per inuia, squallidaque loca tam diu pererrarent, nihil tamen defuit illis. Numerantur autem mansiones profectioesque quadraginta duo. Cum verò à principio per octo intervalla itineris venissent in desertum Sin, ita deinde

VETERVM GRAECORVM.

deinde circumaguntur, vt post quinque & viginti eiusmodi profectioes in eandem solitudinem Sin redierint.

Qui circumbunt australem plagam per scorpionis ascensum. Interpretes nostri dum nomina etiam propria Hebraicæ lingue, cui nullum nomen est sine etymo, transferre conantur, obscuriores nobis sententias impingunt credentibus sæpe nomen proprium loci, appellationem esse. Quanto sibi magis cõstaret illud in Psalms: Et factus est in Hierusalem locus eius & habitatio eius in Sion. & in Psalmo 41. Memor ero tui de terra Iordanis & Hermonij à monte Mitzar potius, quàm à monte modico? Ita & hoc loco, si dixisset interpres per ascensum Acrabbim, agnosceretur facilius nomen proprium loci.

Num. cap. 34.
55. PHIL. O. *Vt fugiat ad ea, qui suderit sanguinem.* Non in templis sacrisque aperuit Alyla, ne ab immundis inficerentur: neque rursus effugium dedit in loca, quæ deserta forent aut parum tuta, ne cædis inuitæ reus facile caperetur, tradereturque consanguineis defuncti, sed iubet, vt ad sacras vrbes Leuitarũ cõfugiat, vbi nõ modo se quisque facile credere poterat, sed non parum quoque solatij percipere, videns

EXPLA. IN PENTATHEV. 207

dens apud eos cõfugisse, qui præmium cædis à Deo ornatisimas vrbes accepissent. Eos enim qui vitulum pro Deo confluauerant, etiam consanguineos Leuitæ suis manibus volentes interemerant.

Donec sacerdos magnus, qui oleo unctus est, moriatur. Quamobrem ij, qui imprudenter hominem interfecerint, datur in patriam reditus post mortem Pontificis? Quia eius morte, qui secũdum ordinem Melchisedech fuit sacerdos magnus, peccatum tollitur, venia datur. Vnde ab exilio nobis in paradysum reditus patet. Interea ex hac fuga solique commutatione impetus omnis dolorq; propinquorum lentescibat. Pontificis etiam mors, cuius tempore commissa fuerat cædes, quandoque intercedebat, memoriam simul videbatur eius criminis abolere, præsertim accedente beneficio legis.

Nubant quibus volunt, tantum vt sua tribus hominibus. Coactum namque conubium spectat ad diuortium. Quod autem Deus coniunxit, homo non separet. Præscribit tamen nubentibus, vt intra suam se quisque tribum cõtineat, optimè prouidens, quamdiu affinitatem cum alienigenis non contraherent, posse facilius veram pietatem colere atque seruare. Illud etiam

Num. ca. 35. THEO.

Num. cap. 26. CYRILL.

VETERVM GRAECORVM.

etiam consequitur hanc legem, vt diuisio tribuum non confundatur, quod breui futurum erat, si liceret vti promiscuis nuptijs.

SEVE. Hac lege de maritandis tribubus Ioseph ille, qui ab Euangelista vir iustus appellatur, id est, præceptorum Domini studiosus, de tribu Iuda, de domo & patria Dauid Mariam virginem despondit ex eadem tribu, vt genealogia ipsius, sit & Mariæ genealogia, de qua Christus sine semine prodijt. ita factum est, vt ratio scripturæ seruarietur, quæ mulieres in profapiarum censu non refert, neque ideo læderetur aliquo modo veritas.

THEOD. Sed & cõnubia tribus inter se iungere passim noluit, vt syncerum purumque seruarietur semen Iudæ, vnde gentibus salutem Deus promiserat. Concurrerunt autem Regia simul sacraque tribus, quia & sacerdos secundum hominem & rex, Dominus Christus.

Num. cap. 36. *Hæc sunt mandata atq; iudicia, quæ mandauit Dominus per manum Moysis ad filios Israel, in campestribus Moab supra Iordanem contra Iericho. Lex ipsa modò à Scriptura vocatur mandata, tanquam à regia potestate lata: modò iudicia, vt*

EXPLA. IN PENTATHEV. 198

quæ suffragia diuina præferat profanis cuique dignas rependēs, modò iustificaciones, vt quæ iustum reddat, quicunque ab eius norma non declinarit

IN LL

IN LIBRVM DEUTERONOMIJ.

THEO.

Vare liber, qui est in ordine quintus Deuteronomium, id est, secundilegium (sic dixerim) appellatur? Cùm ex Aegypto dominus populum suum eduxisset, tulit in monte Sina legem, ad cuius normam postea viuerent: secundo deinde anno iussit, vt terras promissas caperent, quas illi cùm neglexissent, quali eius opibus diffidentes, iratus iurauit, de censibus à Moyse nemini concessurum, vt ad optatas sedes peruenirent. Sed forte, vt per annos quadraginta vastitas per solitudines errabundi morerentur, exceptis duobus. Hunc igitur absumpis moribus iubet, vt filij censeantur in qua ætate fuerant pridem lustrati parentes: Cumque hos in promissas sedes introducere vellet, necesse habuit, quam legem patribus tulerat ceruicosis, eandem docere iuniores. Non igitur secunda hæc lex est, sed per capita breuis repetitio eius legis, quæ in superioribus libris explicatur. In primis itaque locum tempusque præscribit eius concionis, quibus etiam

EXPLA IN PENTATHEV. 209

etiam aperte demonstratur non hanc esse nouam legem, sed summam quandam legis ad instruendos superstites maiorum suorum, qui tot tantaque Dei erga se merita non vidissent.

Hæc sunt verba, quæ locutus est Moyses trans Iordanem in solitudine campestri, contra Mare rubrum &c. Proemium & locum breuiter exponit, vbi cum populo Moyses hæc egerit, & tempus assignat: *in solitudine campestri*, Symmachus & Aquila, in planicie Rubri maris, transfulerunt, ita enim appellatur quod totum interiacet inter Arabiam & Iudæam. Nemini sane dubium est, quin omnia hæc ad populum dixerit Moyses in agro Moabitaram.

Quid esset agendum reuelabat Deus, **DIOD.** Prophetam verò exhibebat in concione quæcunque à Deo acciperet eo modo, vt à populo intelligeretur, ideo, inquit, cepit Moyses explanare legem, vbi repetens quæ dixerit eo tempore de creandis tribunis & centurionibus, quod solus tot tantaque negotia sustinere non posset, populum admonere studet, vt successori, quem sibi elegisset, præstet sint, & quæcunque imperet, libenter ob-eant. Commemorat etiam quam malè

D d cum illis,

Deu. cap
1.

VETERVM GRAECORVM

cum illis actum sit, quòd Domino de inuadenda promissa regione non credidissent promissis frustra exploratorib., vt tandè ad ea verba deueniat, quibus sibi Dominus renunciauerat populù per Iesù Naue promissis sedibus potiturù, quò certius cognoscerent, iampridè à Domino ducem fuisse designatù: ne qua rursus seditio suboriatur de inuadendo imperio còtra Domini volutatè. Cui tamen si refragari voluerint, quid futurum sit admonet, ex ijs quæ gesta fuerant, quando sera penitentia ducti cum Chananæis confligere voluerunt, turpiter enim victi per inuias solitudines multos annos oberrantes perierunt: neque impietatem illorum præterit, qui facris initiati sunt Beel-phegor, vt pœnas quoque eius stoliditatis reuocet in memoriam. Posthæc breuiter ex altera parte docet, quot & quibus fuerint à DEO beneficijs affecti, quæque sperare debent, vt non iniuria insinuare possit, debere illos diuinam legem seruare, eandemque filijs nepotibusque suis tradere. In primis, cum nunquam vllum viderint exemplar DOMINI, monet, ne posthac audeant conformare sibi aut sculpere idolum aliquod, quod pro

Deo

EXPLA. IN PENTATHEV. 210

Deo colere velint, alioqui diræ vltimæ impietatem vindicabunt. DEVS enim nec videri nec præscribi vllò modo potest. Cæterùm sciendum omnia hæc non vno eodemque die populo retulisse Prophetam, sed multos intercessisse dies, quibus paulatim animos illorum legitimis institutis imbueret, vnde frequenter eadem circumagit verba, vt ex continuatione memoriam instauret. Postremò ad instruendas iuuenum mentes in ijs, quæ non vidissent, breuiter explanat decem legis præcepta, in quibus obediendis, quò fierent studiosiores, mouet animos ex eorum commemoratione malorum, quibus in Aegypto opprimebantur perinde ac seruitia: quam ob rem si seruis etiam ancillisque suis itemque iumentis septima dies remittatur, agrè ferre non debeant, quando seruitutis miseras & ipsi tamdiu sustinerint. Porro cum de operibus caueat, quorum nullus sit in sabbato locus, seruiles intelligit, vt ipse apposuit, operas. Nam lectiones sanctorum, psalmodias, omilias, sacra, & quæcunque animum instituunt, exercere eo die debemus, quàm cum maximè.

Dd 2

Non

VETERVM GRAECORVM

Deu. cap. 5 *Non facies tibi sculptrile nec similitudinem omnium, quæ in cælo sunt desuper, & quæ in terra deorsum, & quæ versantur in aquis sub terra. At dicat aliquis, quid Cherubim effinxit in adyto tabernaculi? Non vtrique illa adorarentur, sed contra ita appositum, ut arcam testimonij tanquam ministri protegerent & venerarentur.*

Deu. ca. 6. *Audi Israel Dominus Deus noster, Dominus vnus est. Sepius à nobis dictum est, nomen hoc Deus & Dominus ad diuinam naturam respicere, nullam verò facere personarum distinctionem. Pater verò, filius & spiritus sanctus proprias denotant personas. Sed Iudæis adhuc rudibus in cognitione rerum diuinarum si exactam tradidisset Theologiam, occasionem fecisset ad multitudinem Deorum introducendam. Quapropter in veteri scriptura vnum est semper Dei nomē, in quo tamen Trinitatis mysteria latent. Dominus enim Deus vester, Dominus vnus est, & vnā præferret hypostasin, & numerum personarum adducit. Semel enim DEVS ponitur, bis DOMINVS repetitur.*

Deu. ca. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Quomodo sit accipiendum, dominus*

EXPLA. IN PENTATHEV. 211

minus in euangelio explicauit: Nemo potest duobus Dominis seruire. Præcepit enim dilectionem non esse distraendam, ut aurum & Dominus diligatur, aut Deus & mulier: sed vim ipsam dilectionis dicandam penitus Deo, cæteris tribuendum, quæ cuique conferant, parentibus scilicet, vxori, liberis & amicis, nam & hæc ad dilectionem Dei spectant. Nam qui me diligit, præcepta mea seruabit, quæ de proximo rationem præcipuam habent.

Ac per nomen illius iurabis. Qua de re Deut. cap. 6. per nomen Dei iurare permittit? ne falsis hoc Dijs deferatur. Nam & per prophetam: Si, inquit, efferas Baalim ex ore tuo, & iuraueris, viuit DOMINVS & c. Quod ipsum verba etiam quæ secuntur innuere videntur. *Non sectaberis Deos alienos.*

Non tentabis DOMINVM DEVM tuum. Deut. cap. 6. sicut tentasti in loco tentationis. Hoc idem DOMINVS apud nos explicauit: cum enim Dæmon suaderet ut se demitteret, statim non tentabis, inquit Dominum DEVM tuum. Tentat enim dominum, quicumque se temere periculo

VETERVM GRAECORVM.

culo credit. At vide quid huic populo tanquam puero polliceatur Dominus, si praecipua non postergauerint. Cum enim adhuc infirmi essent adeo, ut aeterna capere non possent, sobolem promittit filiorum, vberes terrae fructus, greges vniuersos, robur corporis & id genus alia. Nec piget legis latorem iterum atque iterum referre quam vitam vixerint in desertis asperrimisque locis, ut documentum imprimat, non pane tantum viuere mortales, sed quocumque verbo quod procedit ex ore Dei. Quo loco docemur, non oportere seruum Dei misera sollicitudine confici, quoties in Syrtis incidat, sed acquiescere rebus, quae cumque dispensantur a Deo vindicias expectantes & necessitatum eleuationem.

Deut. cap. 7. *Benedicetq; fructui ventris tui, & fructui terrae tuae, frumento tuo atque vindemia, oleo & armentis, gregibus onium tuarum super terram.* Id est, multiplici prole cumulabit.

CHRY. Cum vero homines Deo benedicunt, in alia significatione accipiendum. Ea est, laudant & extollunt, atque illud, quod ex ea re boni emergit, totum reflectitur in eos, non in Deum: nullius enim rei indiget, cui omnia seruiunt. Benedictio apud Hebraeos incremē-

EXPLA. IN PENTAHEV. T 212
crementum est boni, maledictio vero detrimentum.

Insuper & crabrones immittet Dominus Deut. cap. 7.
Deus tuus in eos, donec deleat omnes atque disperdat, qui te fugerint, & latere potuerunt. SEVER.
Ne hostium multitudine timeret Israelitae insectis agere cum illis pollicetur, & tantulo animali in fugam conuertere. Sunt etiam, qui allegoricè per crabrones vetricium vires occultas intelligunt, & exitiales daemones, quibus Deus vitur in hostes.

Filios Enacim, quos ipse vidisti & audisti, Deut. cap. 9.
quibus nullus potest ex aduerso resistere. Id. 9.
verò, quonia speculatores ad populū retulerant: Vidimus homines a gigantibus. THEO.
ortos ingentes staturae, sumus quasi locusta, si comparamur illis. Quibus verbis fiduciam comprimit, quamcunque haberent in viribus suis. Adhac monet, ne sua virtute aut meritis credant a Deo tot tantisque beneficijs cumulari, cum semper ceruicosi fuerint, totiesq; Deum ausi sint irritare.

Quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi Deut. cap. 10.
ut timeas Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius & diligas eum, ac seruias Domino tuo in toto corde tuo, & in tota anima tua: custodiasq; mandata Domini, &c.

VETERVM GRAECORVM

Vide, quid Dominus pro amplissimis innumerisque beneficijs exigat à nobis, dilectionem & obsequium, sed ne fortè opinarentur sacrorum ritus institutos à Deo, quia nidore delectaretur, aut aliquo suffitu indigeret, adijcit: *En Domini Dei tui caelum, terra, & quacūque continentur in eis.*

Deut. cap. 10. *Circumcidite præputium cordis vestri, & cervicem vestram ne induretis amplius. A parte ostendit, quæ sit ea circūcisio, qua maxime delectatur Deus. Circumcidite inquit, duritiem cordis vestri. Dicebantur hæc illis, qui adhuc præputium secussissent. Eiusdè criminis accusantur apud Hieremiam: Omnes gentes incircuncisæ sunt carne, populus autem Israel incircuncisi corde.*

Deut. cap. 10. *Dominus Deus noster, ipse deus deorum est, & dominus dominantium, deus magnus & potens, & terribilis, qui personam & cat.* Nulla per hæc de falsis Dijs mentio habetur, sed de principibus & iudicibus, qui, vt alias diximus, Dij etiam vocantur. vt: Deos tuos ne conuiciaberis.

Deut. cap. 11. *Pones benedictionē sup montē Garizim: maledictionem sup montem Hebal.* Garizim mons est Samariæ non procul ab vrbe Sichi-

EXPLA. IN PENTATHEV. 215

Sichimorum, Ebal autem in regiōe Chanaanæ. Ritus verò huius benedictionis, quæ in lapide exscalpanda erat, longius patebit paulò post: certius quoque in gestis Iosue expugnato Hai oppido.

Ne feceritis, quæ hodie nos hic facimus, sin Deut. cap. 12. *guli quod sibi rectum videtur.* Vbi enim cūque sub tabernaculis fuerant sacrificia Deo offerebant, aram de congestis lapidibus substruentes. Vbi verò factum est tabernaculum, sacra ad ipsum tabernaculum operabantur diuersis tamen locis, vbiq; castra metarentur. Quando igitur in promissas sedes veniant, prohibet id passim facere, ne sub eo prætexu incidant in malas superstitiones arcanaque mysteria Dæmonum. Vnus ergo sacris locus dicatus erit, quem sibi Dominus elegerit, illic sacrificia conuiuiaque celebrare licebit coram Domino, vesci tamen carnibus alijs tēporibus permittit in quibus vrbebus habitabunt operāte sacerdote dūmodo sanguis semp effundatur admisis etiam, si libeat, conuiuus immūdis, ppter ea quod eiusmodi sacra cōmunes dicenda potius quā sacrata, à quibus immūdi reijciebantur. Quamobrè adijcit: Comedite ipsum ceu capreā, aut ceruū. Sunt enim hæc munda, in sacrificia tamē nō veniunt. D d 5 De-

VETERVM GRAECORVM

Decimam frumenti & olei & vini non comedes in oppidis tuis. primogenita armentorum, & pecorum, & omnia quae uoueris, et sponte offerre uolueris, & primitias manuum tuarum. Quia cum duas decimas dicari iusserit, alteram Leuitis offerre debebant, alteram diuendebatur non tam in epulum, quàm ad uiduas, orphanos, profelytosque alendos. At verò mirum non videatur, si conuiuia in sacris celebrare permiserit hominibus ijs, qui ab Idololatria erant auertendi. Cum enim impietatis ingeniosus magister liguritionibus voluptatibusque; diuersi generis mortale genus illexisset, si de repente cuncta lex abrogasset, ægrius homines verum Dei cultum admisisissent, seruassentque; inter aliorum superstitiosam licentiam. Coniuet igitur Deus in epulis, in musicis instrumentis, in maectandis hostijs, dum cultus demonum ex animis illorum penitus abigatur.

Absque esu duntaxat sanguinis, quem super terram quasi aquam effundes. Quare toties idem de sanguine repetit? Affert ipse nothetes rationem. Sanguis enim anima illius est. Quanquam aliud semper spectare legislatorẽ videtur, vt animos scilicet eorum cautiores redderet in effundendo sanguine, nam si comedens sanguinem est

Deut. cap.
12.

Deut. cap.
12.
THEO.

EXPLA. IN PENTATHEV. 214
est animam, multo magis impium fuerit, animum rationis participem à corpore præter naturam diltrahere.

Si surrexit in medio tui propheta, aut qui somnium se uidisse dicat, & prædixerit signum atque portentum, & euenerit quod locutus est, & dixerit tibi: Eamus & sequamur Deos alienos quos ignoras: non audies uerba prophetae illius aut somniatoris. Quo numine pseudo propheta miracula monstrat? permittit hoc quandoque Deus demonijs ad certum modum, quemadmodum Magi apud Pharaonem ostentarunt: potuerunt illi quidem aliquid imitari, sed perficere similiter omnia frustra conati sunt, quatenus permisit, effecerunt. Quo loco admonemur detestanda miracula & prodigia eius hominibus, qui de vera pietate male sentit ad eum, vt de medio sit autor auferendus, nec populo quidem integro parcendum.

Filius Belial, id est, homines exleges, perdit, & contumaci ingenio.

Calucium super mortuo non impones. Aliarum gentium superstitiones de medio populi sui auferre omnibus modis conatur. Quæ lachrymis nimium indulgentes desiderio mortui caput etiam tondere solebant, comamque suspendere defunctis. Erant etiam qui & barbã superciliaque raderet.

vanos

Deut. cap.
13.

Deut. cap.
13.

Deut. cap.
14.

VETERVM GRAECORVM.

vanos igitur eiusmodi ritus, quia populus sanctus est, ac meliora de mortuis sentit, lege prohibentur: Vide etiã quã liberã les sibi populos amat, præter primitias omnium fructuum duas decimas seponi iubet, alteram quotannis, quæ ad certum locum deferatur in epulũ: alteram, quæ tertio quoque anno deberetur Leuitis orphanisque: quanquam Iosephus ipsius legis peritissimus, quiq̃ optime gentis suæ mores calleret, tres, inquit, decimas lex exigit, vnam Leuitis, alteram orphanis viduisq̃, tertiam ad celebranda offerentium conuiuia.

Non obdurabis cor tuum, nec contrahes manũ, sed aperies eam pauperi, & dabis murum, quo eum indigere perspexeris. Tria sunt apud scripturã, quibus ea virtus exprimitur animi, quæ imperiũ tenet princeps duxq̃ aliarum. Mens, spiritus, cor. Quis nouit ea, quæ sunt hominis, nisi spiritus ipse, qui est in homine? Propheta. Cor mundum crea in me Deus &c. Quo loco creare non est id, quod non erat, in naturam inducere, sed quod iam existit, in meliorem formam commutare.

Assumet subulam & perforabis aurem eius in ianna domus tue. Vt intelligat posthac nihil de libertate amplius auditorũ, cum

Deut. cap. 15
CYRILL.

Deut. cap. 15
CYRILL.

EXPLA. IN PENTATHEV. 215

cum eam partem, quã natura voci peruiam fecit, quodammodo impediri uoluerit,

Seruiat tibi vsq̃ in seculum. Solet his verbis quandoque Scriptura vitam hominis circum scribere. Paulus: Si propter esum carnis frater offenditur, carnem non comedam in æternum, id est, dum uiuam.

Si autem habuerit maculam, vel claudum fuerit, vel cœcum, vel in aliqua parte deforme vel debile, non immolabitur Domino Deo tuo. Cur eiusmodi primogenita repudiatur à Domino? vt per animantes rationis expertes admoneat homines pefectorũ operum & integræ mentis, si grati tanto numini esse uelint. Sed & azimus panis propagationẽ illam arguit, qua vsi sunt, cum de Aegypto Aprili mensẽ aufugerũt ducente Domino.

Iuste quod iustum persequeris, vt possideas terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi. Quid hoc? non aliam, inquit, ob causam, sed propter se iustitia amãda est. Qui enim aut inani gloria ductus, aut hominum gratia simulat virtutem, is iniuste iustitiam exercet.

Equos sibi non multiplicabit. Vult vt Deo potissimũ cõfidat, diuinoq̃ præsidio, idcirco Dauid: Nõ seruatur rex opibus suis, neque

Deut. cap. 15.
ORIGE.

Deut. cap. 15.
THEO.

Deut. cap. 16.

Deut. cap. 17.

VETERVM GRAECORVM.

neque suo robore gigas, fallax equus ad salutem. Ponderum item auri & argenti prescribitur, ne alieni appetens fiscum rapinis constipet.

Deut. cap. 18. *Prophetam de medio tui sicut me suscitabit tibi Deus tuus ipsum audi, ut petisti a domino Deo tuo in monte Horeb.* Si quis verba huius vaticinij recto examine perpendat, aperte cognoscet, ad Iesum Naue referri non posse, quemadmodum Iudaei volūt eū multis de causis, tūm quod ipse Moyses illum iam sibi coram populo substituens suscitaret. Præterea legillator nō fuit neq; pari gratia virtuteque insignis. nihil enim de Naue magis egregium narratur, quàm quod populum in promissas sedes introduxerit. At in Christo Iesu quàm verissimè verba Dei & patris resonabant: Ego à me ipso nihil loquor, mandatum accepi à patre. Is suis præceptis legem innouauit, atque vltus est, quicumque non obtemperauit, & quidem cum latissimè sanguine Abel vsque ad sanguinem Zachariæ.

Deut. cap. 20. *Quis est homo qui adificauit domum nouā, & non dedicauit eam?* Id est habitatoribus non absignauit,

Flebis

EXPLA. IN PENTATHEV. 216

Flebis patrem & matrem vno mense & postea intrabis ad eam dormias, cum illa & erit uxor tua. Id sanè, non tantum quia nuptialis lætitia lachrymas odit, quàm quod facies puellæ ablatis ornamentis immutetur, vt, si fieri potest, libido viri refrigescat, & abdicet. Quod si constans fuerit in amore, vt in eam rem non tantum libido quàm ratio concurrere videatur.

Qui non audierit patris matrisq; imperium, & coercitus obedire contempserit: apprehendent eum, & ducent ad seniores ciuitatis illius, & ad portam iudicij. Ad damnandum filium cur exequitur vtriusque parentis consensus? Vt accusationis concordia veritatem contestetur. Accidit enim frequenter, vt accusanti matri aduersetur pater, & è contrario mater non subscribat damnationi liberorum. Quando conuenerint, occidatur.

Si matrem pullis incubantem inueneris, non capies eam cum pullis, sed abire patieris captos tenens filios. Et humanum hoc est, & ad propagandam sobolem necessarium: aliter per te genus auium deleretur quod si pullos derelinquas, multo id inhumanius: quando sine nutrice perirēt

Plute-

VETERVM GRAECORVM

Pluteus verò circa domum nouam extruendus est ad deuitanda pericula. non enim, quemadmodum stulti ignauique homines opinantur, omnia curæ diuinæ committenda. Tunc exoptandum à Deo auxilium, quando nobis ipsi nõ defuerimus. Agrum serimus & excolimus non gremio tantum terræ semina credentes, quàm cæli benignitatem expectantes. Vtimur & medicis, vt qui sciamus per eos Deum morbis omnium mederi, valet enim ars, quatenus velit is, à quo manauit.

Vineam diuersis seminibus non seminabis.

Deut. cap.
22.

Improbritatem & auaritiam coloni perfringit & consulit agricolis. Terra siquidem in plures distracta partes exiles fructus submittit, neque de vinea fruges eruendæ. neutrum parum succedit, imò sanctificabitur, id est, amittetur, defraudaberis tali semente, quasi sit res sacra & sanctificata, quam tangere non est.

Deut. cap.
23.

Non intrabit Eunuchus Ecclesiam Dei. Id verò quamobrem? Quia infructuositas bonorum operum ingrata Deo est. nam per corporis sterilitatem animorum infœcunditatem significat, quod non hominibus tantum dictum est, sed de cæteris etiam animantibus, quanquam non tã odit sterilitatem, quam illegitimam so-
bolem.

EXPLA. IN PENTATHEV. 217

bolem. Qui de scorto, inquit, & meretrice oritur, ecclesia interdicatur.

Et locus sit extra castra ad excrementa. Deu. cap. 23.

Cum teter sapius odor aëra corrumpat, secessû excogitauit procul à castris, vbi excrementa deponeretur & ne sua illi incuria afficerentur aliqua calamitate necessario adiecit: quoniam Dominus Deus in castris tuis versatur. Vnde etiam docemur, debere nos in omnib. esse diligentiores.

In hoc mundiciarum studio latet ad-
CYRIL.
monitio, esse nullum non genus sordiũ abijciendũ, si de hostibus victoriã sperare velimus. Præterea quam infirma hominum natura, ita vt facilè aberrer, inhabitat enim in mēbris nostris peccati lex, primum ab oculis procul aliorũ secedat aberrans, deinde bonis operibus peccata cõtegat: factorẽ delicti fragratia recte factorũ opprimens, atque ita in castra sanctorũ redire poterit. Quod si clauum in zona, id est in mēte instructa crucẽ Christi gestauerit, scœlicius succedet. Sepeliẽda igitur omnis immunditia, si cū Domino volumus esse in castris quæ sancta dicuntur. Vide igitur quanto spiritu inspirata sit lex, p ea quæ corporis videtur animum semper instituens.

E e Non

VETERVM GRAECORVM

Deut. cap. 23. *Non offeres mercedē prostribuli nec preciiū cantis in domo Domini Dei tui, quicquid illud est, quod voverint. Hoc fieri poterat, si meretricibus data sit ouis aut hedus pro mercede, aut si quis pro cane acceperit agnum.*

Deut. cap. 24. *Non accipies loco pignoris inferiorem aut superiorem molam quia animam suam apposuit tibi. His iustrumentis omnia alia complectitur, sine quibus vita pauperis hominis sustineri non potest, si auferantur.*

Deut. cap. 52. *Plagarum modus erit pro mensura peccati, ita duntaxat, vt quadragenariū numerum non excedant. Igitur si lex quadragies scelesto flagellum impingit, Iudæi cur vnā de quadraginta plagam infligunt? Ne in contentione illa plagarum legitimus modus excedatur, ac præter opinionem hominem dehonestent, intra numerum se paululum continentes castigationem sine ignominia periculo tutius irrogare videntur.*

THEO.

Deut. cap. 25. *Non ligabis os bouis terentis in areas fruges tuas. Sententiam huius documenti apertè Apostolus interpretatur: quod etiam per se æquitas indicabat, vt qui arat metitque fruges de fructibus agri*

EX LA. IN PETATHPEV 218

gri fructum laboris percipiat.

Si responderit, Nolo eam uxorem accipere: accedet mulier ad eum, coram senioribus, & tollet calcamentum de pede eius. spueiq; in faciem illius, & dicet: Sic fiet homini qui non edificat domū fratris sui. Et vocabitur nomē illius in Israel, Domus discalceati.

Quamobrem? vt ex ea ignominia ius fraternum colatur. naturæ lex, fratris rationem haberi iubet, quam quineglexerit, voluit ignominia notare. at neque ea potissima causa est, cur genus Amalecitarum funditus perdere voluerit, quod fuerint in fratres impij. Deducenti illi genus ab Esau, primi contra Israel irruerunt. Cæterum hæc omnia, quæ toties Moses repetere videtur non vna alteraue die habita sunt ad populum, sed complures è renata dies intercesserunt, sicut ex ijs certius apparet, quæ secuntur. Præcepit autem Moyles & seniores populo. Illud autem, nō comedi ex eis in luctu meo, satis nos admonet, quicquid semel DEO dicatum est, abuti nefas, in ijs præsertim, quæ infauita sunt & immunda.

Deut. cap.

27.

IREN.

VETERVM GRAECORVM

Histabunt ad benedicendū populo super montem Garizim. Notandum, benedicēdi munus ijs tribubus demandatum, ex quibus Christus designatur, cognoscitur & generatur. Ioseph enim typ⁹ Christi fuit. De Leui simul & Iuda tanquam Rex & sacerdos natus est, quantum ad corpus. Per Symeonem agnitus in templo. De Benjamin Paulus per gētes Christi nomen propagauit. At verò Ruben tametsi ex ancilla non sit, adijcitur maledicentibus, quia & ipse fuerit à patre maledictus. Symeon autem, quia in medio Iudæ habitat, quasi pars Iudæ computatur, atque vbi Iudas, illic etiam Symeon annumeratur.

THEO.

Sunt, qui quærant, quamobrem aut hos execrationibus deprimat, aut hos precibus optatis exaltat? nullum est medium. Dominus Christus perfectos perfecte exornat, illis enim cælorum regna promittit, vt impijs gehennam ignis. Iudæi s verò, qui adhuc humi serpebant, neque mentem erigebant ad superiora, bona malaque pro meritis terrestriū imprecatur. Cùm enim ne illa quidem crederent, quæ præ oculis haberent, quomodo futuris fidem habuissent?

EXPLA. IN PENTATHEV. 219

issent? Est illud animaduertendum bonæ quidem preces ijs tribubus attributæ, quæ à liberis descenderent, quibus tribum quoque Leui, quia sacra, adnumerauit. Quæ duplex erat Ioseph pro vna censa est: ijs verò qui libertini quodammodo erant imprecationes iniunxit. Vide etiam secundum illorum execrationem, qui impij sunt in DEVM, eos statim inferri, qui de parentibus suis malè merentur. Aequum scilicet est, secundo loco colere per quos producimur in lucem. Caput autem & cauda, imperium, seruitutemque significat, supremum scilicet infimumque gradum. Sed de ijs imprecationibus concipiendis nulla fuit apud maiores memoria, affert igitur & hic liber aliquid noui, quemadmodum & verba ipsius Prophetæ testantur. Hi sunt, inquit, sermones fœderis, quæcunque præcepit DEVS Moyli in Moabitarum regione præter ea, quæ Horeb edixerat. nam cùm paulò mox introducendus esset in promissas sedes populus Israeliticus, bona malaque merito recenset ad confirmandos animos in lege. Sed cur execrationes plures numero videntur, quam quæ bona

E c 3 exoptan-

VETERVM GRAECORVM.

exoptantur? quoniam vernas improbos & fugitios magis exterrent intentamenta plagarum, quàm vindictarum promissiones.

Deut. cap. 27. *Maledictus qui non permanserit in sermonibus legis huius, nec eos opere perficit: & dicet omnis populus, Amen.*

Apud septuaginta legimus in omnibus sermonibus legis huius, quibus etiã codex Samariticus adstipulatur. Concordat cum his Apostolus. Quotquot enim ex operibus legis sunt, execrationibus addicuntur, quando omnia exequi non possunt.

Basiliius.

Dicat aliquis, currecitis execrationibus adiungitur, Amen: benedictionibus verò nulla sequitur affirmatio? Diluit hanc dubitationem Apostolus dicens: Filius Dei non est etiam & non, sed in seipso est etiam. Omnes enim Dei promissiones in ipso sunt etiam Amen. Ipse nimirum est, qui benedixit nobis in omni benedictione spiritali.

Deut. cap. 28. *Et palpes in meridie tenebras, sicut cecus palpare solet in tenebris.*

Omnia hæc aduentum Christi consecuta sunt. Degunt aliæ gentes in meridiana Christi luce, Israel iacet in tene-

EXPLA. IN PENTATHEV. 220

nebris, quia lucẽ cognitioneq; Christi admittere noluit. Aduena igitur ascendit super illum, & descendit ille deorsum.

Vos v. d. stis uniuersa que fecit Dominus coram vobis in Egypti Pharaoni, & omnibus seruis eius, tentationes magnas, quas viderunt oculi tui, signa illa, poriet aq; ingentia, & non dedi vobis Dominus cor intelligens & oculos videntes & aures que possunt audire in presentem diem. Deut. cap. 29.

Cõsimile est, tradidit eos in mentẽ reprobã, & in affectus turpes. Itẽ illud: Et in durauit Dominus cor Pharaonis. Atqui causa Deus est omnium bonorum: is quid agendũ indicat, & quid fugiendũ admonet. At verò mentem hominis nõ cogit, trahitũe in alteram partem, imò libera cedit voluntati, nam cùm impedimento esse possit, sinit tamen, ne quid in re nostra vis aliqua, vel necessitas appareat, vt sit virtuti locus. Illud igitur in Euangelio: Obcæcauit oculos cordaque illorum, dictum est, vt omnibus pate- ret, multo ante omnia illa Dominum prouidisse. Nam cùm omnem (vt in pro- uerbio est) lapidem moueret, vt salutem admitterent, plurima cotidie edens miracula, reparans aut emendas vicia naturæ, incurfusque Dæmonum
E e 4 ipis,

VETERVM GRAECORVM

ipsis etiam elementis imperans, paucitamen ut filium Dei agnouerunt. Nec minus dicendum est de his, quæ hoc loco meminimus. Si enim Deus impedimento est, quò minus videamus, cur legem tulit? imo totum id est, ut tenebris expulsi nobis posterisque consulamus. non enim, inquit, vobiscum hoc tantum percutio fœdus, sed cum posteris. Quamquam & hoc vulgari figura dicendi, quam sapius vitur sacra scriptura, dictum esse potest. Solent enim plerique; vel seruos vel discipulos increpantes dicere, obturauit tibi Dominus mentem, obturauit aures. Igitur ut moris est, stultitiam illorum in his verbis Propheta denotare voluit.

Si quis audierit verba huius imprecationis, secumque dicat in corde suo, pax mihi fiat: quomodo est hoc accipiendum? Temeritatem illorum describit, qui legem contemnunt: Multi siquidem inertia quadam & ignauia pretermittunt legis præcepta, nonnulli sua aut improbitate aut superbia, quales hic denotantur in contrarium iter conuersi, quos manet extrema calamitas, ut alijs exemplo sint tam suis quam alienis, præsertim si addatur ebria sitienti, id est doctor impius discipulum trahat in interitum.

EXPLA IN PENTATHEV. 221

in interitum. Admonens vero illos, quanti sint apud Deum, adnectit, occulta quidem & opera Domini Dei nostri vobis manifesta sunt. Quod autem apud deum penitentia locum habuerit, docet aperte iudicum regumque liber & Paralipomenon. Postremo legis facilem sensum, facilem quoque obedientiam demonstrat. Prope te verbum est in ore tuo et in corde tuo, & tuis ipse manibus facies &c. Per os significans diuinorum sermonum meditationem. Per cor animi studium: per manus; præceptorum perfunctionem. Quo testimonio vsus est etiam Paulus Apostolus. Si tuo, inquit, ore confitearis Dominum Iesum, tuo verò corde credideris à Deo suscitatum fuisse à mortuis, seruaberis. Corde enim creditur in iustitiam, ore autem &c,

Post septem annos, anno remissionis, leges Deut. cap.
verba hæc. Cur septimo post anno librum 31.
recitari iubet? Nullum erat futurum oci- THEO.
um maturius. Prius enim quam prælio de-
certarent, expugnarent vrbes, agros in-
ter se diuiderent, conderent nouas sedes
colerentque terram, plures necessario in-
terfuerunt anni.

Audite cæli que loquor, audiat terra ver- Deut. cap.
ba 32.
Ec 5

VETERVM GRAECORVM

ba oris mei. Quamobrè cælum ac terrâ testes aduocat? haud sanè quia animata sint aut prædita intelligètia, sed quod omnia quæ condita sunt, contineant. Quod Esaias etiam imitatur: Audi, inquit, cælum, auribus percipe terra. Et Hieremias, obstupuit propterea cælum & exhorruit. Iacob item & Laban collem citarunt, & inter Abraham Patriarcham & Abimelece puteus iuramenti intercessit, ut qui eo loci iure iurando conuenerint.

Deut. cap. 32. *Et ego prouocabo vos in eo, qui non est populus et in gente stulta irritabo illos.* Quomodo sunt hæc accipienda? Non vna gens ea est, quæ credidit in CHRISTVM, verùm innumeræ, quæ quondam fuerant stultæ, ac, quæadmodum Paulus scribit, voluptatibus cupidinibusque varijs inferuientes. Nèpe vos, inquit, vno ac vero derelicto Deo, multas falsasque admisistis superstitiones, ita & ego vno abiecto populo multis gentibus salutem aperiam. Sed vos colentes, qui nulli sunt, nullo modo fieri poterit, ut vobis aliquid sint: Ego vero gentes alioqui stultas, reddam omnino sapientes, & eruditas, ita ut videntes inuidia rumpamini.

Deut. cap. 32.

Vide terram Chanaan, quam ego tradam filijs

EXPLA. IN PENTATHEV. 222

filijs Israel, & morere in monte. Cur Moyse leuiore de culpa sedibus optatis non potitur, prospicere tatum modo licuit? Admonet nos Dominus à perfectis perfectam operam exigendam. In alios enim peccantes imprudenter vitur patientia: Sanctos verò ac prudentes viros nulla ferè venia dignatur, sicuti Sapiens dicitur: Infimus homo mouet misericordiã, sublimiores sublimius examinabuntur. Cui, inquit dominus, modicum dabitur, modicum exigetur, cui multum desertur multum quoque reposcetur. Illud est præterea animaduertendum, nullibi vacare scripturæ sensum, imò alia semper sub aliorum prætextu latere. Haud sanè mirum, si noluerit Moysem in promissis sedes peruenire Deus, ut maiori occurreret offensionem. Nam qui populus vel inanima colere potuit ad superstitiones adeò procliuis facile pro Deo talem virorum colere potuisset, cuius imperio atque concilio tot tantisque bonis potirentur. Sed neque propterea sepulchrum tanti viri dicitur indicare noluisse. Adhæc typum gerit Moses ipse legis, ut per Moysem lex sapientius intelligatur. In Euangelio: Habent Moysem & Prophetas. Item: Regnavit mors ab Adam vsque ad Moysem.

Quem-

VETERM VGRAECORVM

Quemadmodum & in alijs scriptoribus vsu venit, nam Hieremias & Ezechiel nõ viros modo, sed libros etiam, quos illi scripserunt, significat. At verò Iesus Naue Dominum representat totius orbis vindicem. Quo igitur modo populum Moyses eduxit ex Aegypto, Iesus verò Naue in sedes certas deduxit: ita etiam lex ab impietatis iugo liberat obedientes, Evangelica verò gratia in regnum nos cælorum inducit.

Dent. cap. 33. *Hæc est benedictio, qua benedixit Moyses homo Dei filijs Israel ante mortem suam.*

Qui sensus & ordo Moysis in tribus benedicendis? Primùm quidem loca commemorat, in quibus se Iesus Dominus ostendens præcipuam populi curam habuit: adnectit deinde, *et erit in dilecto Rex cum principibus Israel.* Prædicens ab Israele dilecto paulò post alias gentes vocatum iri. Primo deinde Ruben benedicit, vt ab execratione patris vindicetur, pietatem fratris obijciens indignationi paternæ. Iure quippe suo poterat legislator sortè illius in melius commutare, vt posterorum gloria non defraudaretur. Secundo loco bona precatur Iudæ, præferens cæteris, propterea quòd ex eo oriundus erat Dominus noster, Dauidicumque regnum.

EXPLA. IN PENTATHEV. 223

gnum. Ideo, inquit, exaudi Domine, & in populū veniant manus eius. Tertio accedit ad benedicendum sacræ tribui, eius perfectionem cõprobans, dicens omnia alia sacris posthabuisse sacerdotes, cum parentibus dixerint: Nescio vos, & cat. Quocirca nullam certam agrorum portionem assignauit illis, sed decimas tantum, vt ab his curis liberi, quicquid illis mandatur feliciter obeant, impositoque thymiamate iram Dei à populo defendant, in qua re cum valetudo corporis roburque requiratur, id exoptare non prætermittit, refrenans illos etiam, qui sacerdotibus velint iniurios esse: Quales Chorè, Dathan, & Abirò, qui seditionem concitare contra sacrum ordinem conati sunt.

Viuat Ruben & non moriatur, & sit paruus in numero. Iacob moribundus male dixerat Ruben: velut aqua non efferueat. Moses contra benedicens, viuat, inquit, Ruben, rectè vtrunque. Pater enim vt alios terreret, ne cū patris pellice dormiant, iure filio talia imprecatus est, hæc postea Moyses diluit, qui velus fuerat in causa, quamobrem Iosèph seruetur. Neque enim videbatur æquum, si quia reus male mulctatus est, ideo rectè facientem

Dent. cap. 33. THEO.

VETERVM GRAECORVM

entem non promereri bona.

Et Benjamin ait, Amantissimus Domini
Deut. cap. *habitat confidenter in eo: quasi in thalamo*
33. *tota die morabitur.* Qui sit, vt extremus alioqui Benianim, quarto loco censeatur? Huiusce tribus metropolis fuit, in qua templum constructum est, non iniuria igitur à sacris hominibus de sacro loco meminit, id ipsum verba quoque precantis ostendunt. *Amantissimus domini habitat confidenter, & cæt.* Extructo siquidem templo Hierosolymis habitauit illic sanctum Domini. Iosephum deinde aggreditur, simulq; geminis tribubus eadem precatur bona, quibus colles terrarumque gremia distenduntur. Irrigant pluuia, nutriūt rores, coquit Sol: ad cuius gratiæ confirmationem ardentis rubi visionem adducit. Sed & ius primogeniti fecit, vt vna eius tribus pro duabus censa duplicem quoque capefferet hereditatē. Quarum vires ad potētiam per tauri monocerotisque cornua præmonstrauit, seruato patris ordine, qui Ephraim præposuit Manasse. At Zabuloni, qui maritimam oram incoluit, & Issachari eius contermino victoriam exoptat in bello diuinumque præsidium, & omnia bona quæ nauibus conuehuntur. Gad autem
Leoni

EXPLA. IN PENTATHEV. 224

Leoni comparat, iuxta Iacob, quòd Laifam agmine factò funditùs euerterint ibidem sedes suas collocantes. Merces quoque & opes maris Neptalim pollicetur, quia & hic non longe à mari habitauit à tergo Galilæam relinquens. Vnde & apud Prophetam: Terra Zabulon & terra Neptalim cæteri que oram incolentes. Olei porrò & ferrei calceamenti allegoria, quæ pertinet ad Asser, necessarium copiam permanentem significat.

Quamobrem Simeoni non benedixit? Quod Ruben, vt dicebamus, benediceretur, fecit charitas fratris, atque ipse Leui propter Moysen talem tantumque virum benedictionem adeptus est. Simeonis verò cur mentio haberetur in his, nulla causa erat, præsertim cùm autor potissimus fuerit proditiōis fraternæ. Argumento est, quod solus Apud Ioseph in carcere plures dies fuerit cæteris solutis. Attamen non fuit omnino talium votorum expers. Moyses enim nō singulis tantū tribubus bene precatus est, sed omnibus generatim. Habitat, inquit, Israel confidenter &c. Secundum hæc indicatur à Domino regio quæ populum manebat ipsi propheta, in quam cum ingre-
di

VETERVM GRAECORVM.

di non liceret, praesignauit id, quod à Iesu CHRISTO dictum est: Multi prophetæ & Reges exoptarunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt.

Leui quoque ait, perfectio tua & doctrina in a viro sancto, quem probasti in tentatione, & indicasti ad aquas contradiotionis. Reuo cans Moyses à Leui maledictione commemorat populi conuicium in Raphidi ad aquas controuerſæ, vitulumque con flatu: quâdo Leuitæ vt de impietate pœnas sumerent arreptis gladijs ne parentibus quidem, ne dum fratribus pepererunt. Quocirca diſperſionis illorum dâ nationem fauſtis bonis commutauit: in quibus Simeon etiam complectitur. Qui enim ex eadem cauſa maledictioni fuerat addiçtus, debuit cum ſocijs deinde benedictionis eſſe particeps.

Et non cognouit homo ſepulchrum eius, uſque in præſentem diem. In Epiftola Catholica legimus: Michael verò Archangelus quando cum Diabolo diſputans altercatur de corpore Moſeos Vbi ſciendũ eſt, quòd cum Deus patefacere vellet hominibus, occultam Diaboli tyrannidem in animas hominum propter Adæ culpã permisit vt de ſepulchro corporeque pro-

EXPLA. IN PENTATHEV. 225

Prophetæ, quæ res euidens erat, cum Archangelo concertaret. Conſueuit enim Deus populo præſertim Iſraelitico, qui nihil niſi corporeum curabat, per ea quæ cernuntur, indicare, quæ ſub oculos non cadunt. Ex Michaelis enim congreſſione cum Dæmone palàm Deus facere voluit, quantoperè conetur hoſtis humani generis, ne animæ è corpore hoc egredientes curſu ſuo ad ſuperiora cõtendant: Contra quam tempeſtiue Angeli Dei accurrètes iuſtos è faucibus orci eripiant. Eſt quidem in apocrypho myſticoque codice legere, vbi de creatis rebus ſubtilius agitur, nubẽ lucidam, quo tempore mortuus eſt Moſes, locum ſepulchri complexã oculos circumſtantium perſtrinxiſſe ita, vt nullus neq; morientem legis latorem neque locum videre potuerit, vbi cadauer conderetur.

Et non surrexit ultra propheta in Iſrael ſicut Moſes. At cur paulò antè dixerat: Prophetam de medio tui & de fratribus tuis ſicut me ſuſcitabit nimirum quia ex eo populo nullus, qui ſimpliciter homo fuerit, exortus eſt, qualis Moſes diuini numinis ſpeculator. Solus qui Emanuel dictus eſt, & legis lator extitit & Propheta longe melior Moſe, & inſignis F f miraculis

Deut. cap. 34.

VETERVM GRAECORVM

miraculis prodigijsque inter Aegyptios,
id est apud homines huiusce seculi, qui
Pharaonem, hoc est, principem harum
tenebrarum contriuit, vt popu-
lum sibi compararet aber-
rore mentis vindi-
catum.

(:.)

FINIS

*Cathena Veterum Graecorum in Penta-
teuchon.*

CATHENA
EXPLANATIO
VETERVM SANCTO-
RVM PATRVM IN OMNIA
TAM VETERIS, QVAM NOVI
TESTAMENTI CANTICA.

AB ANTONIO CARAFADÈ
Græco in Latinum sermonem conuersa.

CANTICVM MOSES
IN EXITV.

Anticum est Theologia in
rectis dogmatibus confi-
stens, quam ipsa anima p-
fecti viri per se ipsam me-
ditata est Deo consecrare.
Canticum est, quodcūque contempla-
tionem, & Theologiam tantum conti-
net. Canticum est vox, quæ cum melo-
dia, & cum armonia profertur absque so-
no instrumenti. hoc primum cecinerunt
Canticum filij Israelis cū sicco pe-
de rubrum mare transiissent, cumque
insequentes Aegyptios vndis obrutos,
& demersos factos simul cum curribus,

Eusebij E-
piscopi Cæ-
sariæ.

F f 2 & equis

CANTICVM

& equis spectassent: nō quōd maris contractionem quandā, & refluxum, qui in illo loco sit, obseruassent, vt dicūt qui idolis dediti sunt, & in stulta opinione uiuunt: hūc enim potissimum nouissent, si esset verum, prāter hos Aegyptij vt magis finitimi, & accolā illorum locorum, sed cūm inexpugnabilē Dei potentiam ante ipsos certantem, & eos protegentē conspexissent.

Cantemus Domino gloriose enim honorificatus est.

Cyrilli A.
Alexandrini

Vtiliter enim miraculū edidit hoc vniuersitatis Deus. etenim cūm in Aegypto quā plurima signa & admodū admiratione digna eis ostendissēt, addidit etiam hoc honoris sui agendi causa, vt qui in sua essent tutela ipsum mare pertrāsire possent, vt etiam piam deinceps, & firmam mentem in seipsis haberent, & iam crederent ipsum minimē ex falsis Deis esse, nimirum humanæ artis inuentum aliquod, sed vt intelligerent cum Dominus totius vniuersitatis sit, ipsum omni creaturā illius pedibus subiectā imperare, & quodcunque voluerit facile perficere. An non omnem sensibilem & humilem hominum opinionem superat ille, qui omni creatura pro suo arbitrato

MOSIS IN DEVT. 227

arbitratu vitur, & quæ illius nutibus paret, ac inimicos, qui suis propugnatoribus molestiā inferunt subuertit: nō equidem naturali quodam impetu mare id fecit, sed & prāter naturam coactum opificis voluntati paruit. Nōne hic prāstans est supra omnem humanā opinionem, qui fecit vt suus populus per medium mare transfret, & veluti per continentem ambulans pelagus trajceret, & qui sine labore omnes de medio sustulit, & in fugam vertit iniustum, & impium Aegyptiorum populum, festinantem eandem ingredi viam, vt à tergo ipsos caderet, & exclamantem contra insontes, & hospites?

Equum, & ascensorem proiecit in mare.

Eiudem.

Tunc quidem Pharaonem, & omnem eius exercitum summersit: Nunc autem per aduentum magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi, intelligibilem Pharaonem, & prauam eius potentiam ignominia affectus conscendentem in Iordanis alueis deuersit, & fecit, vt verus Israelita liber ab eius seruitute exiret, vt ne amplius hoc timeamus freti illo, qui dicit, Si exieris in bellum contra hostes tuos, & videris equum, & ascensorem, & populum mul-

CANTICVM.

tum non timebis, quoniam Dominus
Deustuus tecum est.

*Adiutor, & protector factus es mihi in
salutem.*

Eiusdem. Nam opem eis iniuria affectis attulit,
& veluti Aquila alis vt pullos prote-
xit & congregauit, non in interitum vt
Aegyptios, conturbans, & educens ip-
sos cum violentia operiens aqua, sed
congregauit ipsos in columna ignis,
& nubis in salutem: nam murus erat
eis aqua à dextris, & à sinistris.

*Iste Deus meus, & glorificabo eum, De-
us patris mei, & exaltabo eum.*

Eiusdem. Demonstratio pronomine eius na-
turam minime communicari posse cum
his dijs, qui non sunt ostenderunt:
hic Deus meus, non falsi, non ij, qui
olim in Aegypto à nobis sunt culti, huic
& gloriam dabo, nam Dominum De-
um meum adorabo, & illi soli seruiam.
Eti enim nos in Aegypto errantes Dæ-
monibus, & non Deo immolabamus,
tamen nunc dicamus Deum patris no-
stri Iacob nos fore vt colamus, & in
altum extollamus, nihil abiectum vel
humile de ipso sentientes, sed cogno-
scentes ipsum Deum verum esse, non
opus

opus vel figmentum, sed totius vniuer-
satis opificem, & supra totum mun-
dum, qui cernitur, & non cernitur, nō
recentem sed sempiternum: hunc e-
nim, qui est, nouit & Iacob noster Pa-
triarcha firmè, & nunquam de ipso ali-
as alio tempore opiniones habuit. Pro-
pterea & dicimus huic ipsi, qui nos li-
berauit, & patris nostri Deus fuit, nos
gloriam dare, beneficia eius narrantes,
& annunciantes opera eius, & ob eximi-
am lætitiã diuerse idē repetentes, modò
quidem equum, & ascensorem in mare
proiecisse, modò verò curram Pharao-
nis, & eius potentiam aquis obruisse.

*Dominus conterens bella. Dominus no-
men est illi, currus Pharaonis, & exercitum
eius proiecit in mare.*

Porro exercitus Pharaonis, qui mini- Gregorij
me cernitur, est cœtus absurdorum stu- Nysseni.
diorum, & dedecoris affectuum, quæ in
vnum cogens, excitat bella timentibus
Dominum: sed huiusmodi bella conte-
rit Dominus qui facit vt ascendamus su-
per aspidem, & basiliscum, & super om-
nem potentiam inimici.

Electos ascensores.

Electos aut inquit, vt eos, q̄ tales esse ali-
js vident, & breui voluptate stultos allici-

CANTICVM.

entes, vt ipsis adhæreant, & à Sathana magnifunt: quoniam etiam eius escas electas alibi sacræ literę dicunt.

Principes submersi in marirubro, ponto operuit ipsos.

Tρισάρας scilicet Principes hoc significant. contra hostiles manus antiqui magnos currus faciebant, adeo vt tres homines caperent, vt vnus quidem auriga esset, duo verò alij certarent: vel super tribus equis ascendentes: quando quidem antiqui in bellum profecti ab aurigis super tribus equis vehebantur, inquit, enim omnem equum, & Principes super ipsis, vel sortes viros, qui possunt cōtra tres stare. Vel *Tρισάρας* vocat eos, qui in acie phalangis terni stabant: primo enim occumbente, vel defesso, ò *Tρισάρας* ingrediebatur in illius locum. Vel *Tρισάρας* dicit tertium, hoc est eum, qui tertius stat, dum Rex sedet, vel tertiam sedem habet, vt erat Dauid apud Saulem: hoc autem inuenies in primo Regum libro. *Tρισάρας* vocat historia, & intelliges hos tres penitus vectos à curru, tripartitã animæ diuisionem in partem rationis cōpotem, & in partē concupiscētiæ & iræ.

Hæc

MOSIS IN EXITV.

229

Hæc igitur omnia, & quæcunq; horum cognata sunt, in aqua cum Israelita præcedente prauum affectuum impetum coincidit, ex quibus aquæ natura præeunte in baptisate fide, & illustrante nube, vitam quidem illis affert, qui ad ipsam con fugiunt, hostes verò ipsam sectantes perimit.

Descenderunt in profundum, quasi lapis.

Nam lapidibus erant stolidiores, & grauiores, nihil leue, & sublime habentes, vel vt aerem penetrare possit: sicut enim onus graue gruati sunt, & non in maris superficie, sed in profundo aquæ ipsius: quoniam & isti in malorum profundum peruenerunt, pro nihilo ducentes deum, sed non huiusmodi sunt sancti, vt nubes enim volant inquit Esaias, Et vt Aquilæ Esai. 40. per aerem volant.

Dextera tua Domine magnificata est in fortitudine, dextera tua, manus Domini vulnerauit inimicos, & multitudine gloriæ tuæ contriuisisti aduersarios.

Dexteram & Brachium, & Manum, sæpius sacræ literæ filium nuncupare solêt, Eiusdem. atque etiam potentiam: Christus enim Dei potentia, & Dei sapientia est. ipsa igitur gloriosa effecta est, cū inexpugnabilis patris potentia esset, cumque contriuisisset

Ff 5 uisset

CANTICVM.

uiffet Pharaonem, & omnē eius exercitū.

Miffi iram tuam, deuorauit eos, ficut ftipulam.

Deum affectuum expertem effe, fape dictum eft. Iram autem Dei vocat facra fcriptura motum ad puniendum peccatores animaduertione dignos, vel Angelos huic fubferuientes, Immitte enim iram, & furorem immiffionem per Angelos malos. Ira quippe, & furor quomodo mitti potef? li verē iram intelligemus, vel furorē, cū fit feruor fanguinis circa cor: fed neque corpus, neque affectus Deus habet. Ceterum Iram miffam cenfendum eft pœnam, quæ peccatoribus infligitur, quæ ipfos abforbuit, hoc eft, conſumplit ficut ftipulam ignis.

Et per ſpiritum furoris tui diuiſa eſt aqua, fixæ ſunt vt murus aquæ & vnde in medio maris.

Porro ſpiritum furoris, Angelum huic pœnæ ſubſerutētē, dicit, vel etiam Auſtrū, qui & aquas aggregauit, videlicet, ſtare faciens, & figens fluxam naturam vt murum fecit. ſed cum Aegyptius vidiffet, putauit eandem ſemitam etiam ſibi effe præparatam, & filios Iſraelis inſequi poſſe.

Dixi inimicus, perſequar, comprehenā, diui-

MOSIS IN EXITV.

230

diuidam ſpolia, implebo animā meam, interſiciam gladio meo, dominabitur manus mea.

Et vincam fugientes, & prædam non paruam faciam, hos quidem cædens, hos verò viuos conſeruans, & captiuos efficiens.

Miffi ſpiritum tuum, operuit ipſos mare, ſummerſi ſunt quaſi plumbum in aqua vehemēti.

Induxit enim Dominus mare in vento aultro vehenti. Spiritum autem Dei cenſemus Auſtrum vt opus Creatoris, & figmentum opificis.

Quis tibi ſimilis in Dijs Domine, qui ſimilis tibi glorificatus in ſanctis admirabilis glorioſe faciens ſigna? Eiuſdem.

Quis hoc in loco, pro Nemo iacet. neque enim in potētij, vt Symmachus reddidit, neque in ſanctitate equiparari quis poterit, vel etiam aliqua in re aſſimilari: quando quidem nec incomparabilia cōparari poſſunt, nec opera cū ſuo opifice, nec cū eo, qui eſt, ea, quæ non ſunt: omnino enim omnibus præſtas incomparabilibus excellentij.

Extendiſti dexteram tuam, & abſorpfit eos terra.

Quæ enim olim contracta erat, ob tollerantiam, & bonitatem, & patientiam Gregorij Nyſſeni. exten.

CANTICVM.

extensa est contra Aegyptios. hanc enim pro nihilo habentes, & in melius progredi nolentes thesaurizauerunt sibi ipsis iram in die iræ. Cæterum eos terram absorbuisset inquit, voragine facta, postquâ à mari ipsi obruti fuerunt, & à filiis Israelis spoliati fuere. Primò Deo volente filijs Israelis persuadere eos penitus necatos esse, in conspectu ferente cadauera, & fecit, vt ea spoliarent, ne putarent per imaginatio nem ea, quæ acciderunt, facta esse. Deinde rursus in eorum oculis illa cadauera fecit, vt euanesceret, absorpta à terra, sicut accidit sæpius his, qui iuste puniti sunt.

Dux fuisti iustitia tua populo tuo huic, quæ redemisti.

Eiusdem.

Nam iustitia est quàm verissime, saluare hospites iniuria affectos, liberos, qui in seruitutem abducti erant, conuertere errantes, pios ab insidijs liberare.

Adhortatus es fortitudine tua in habitaculum sanctum tuum.

Hoc est portasti, sic enim Symmachus interpretatus est. Adhortatus es, custodiens ipsos in omnibus, & hostes vliscens, & liberalem ipsis bonorum salutem largiens, donec in ipsam terram quam promissisti, restituisi. Habitaculum sanctum est

MOSIS IN EXITV.

231

est pia cogitatio, & bonarum actionum operatio, in quam adhortatus est ipsos, corrigens eorum stultitiam, & optimis moribus eos imbuens, vt pater & præceptor.

Audierunt gentes, & iratae sunt.

Scilicet, Motæ sunt, & turbatae sunt. & Eiusdem. hæc Raab meretrix testatur, eorum tumultum speculatoribus annuncians. Et alienigenæ arcæ conspicientes, & væ nobis exclamantes, vt in Regum libris scriptum est.

Dolores ceperunt habitatores Philistin. tunc festinarunt Principes Edom, & Principes Moabitarij, cepit eos tremor, liquefacti sunt omnes habitatores Chanaan.

Edom, & Seir Elau nominatur, qui Iacob vterinus frater fuit, ex quo Idumæi descendunt: Moabitæ verò à Moab filio Lot. horum duces scientes inexpugnabilem manum pro Israele pugnante correpti sunt timore, & graui terrore obsessi affligente animam. Cæterum hoc verbû festinarunt, Turbati sunt, cæteri reddiderunt. Verum tempora diuina scriptura parum curat, & alicubi quidem tanquam iam factas res annunciat, futurorum prædictione freta, & credens omnino euentum sequi, alicubi verò tanquam nondum facta futura narrat.

Irruat

CANTICVN.

Irruat super eos formido, & pavor, magnitudine brachy tui lapidescant, donec transeat populus tuus domine, donec pertranseat populus tuus hic quem redemisti.

Eiusdem.

Quod est ob hyperbolem tuæ potentia, immobiles permaneant à timore enervati. hæc autem vt eis accidant precamur, cum nõ simus fratres maleuoli, sed ne quid mali transeutes accipiamus, præter opinionem saluati ex manu Aegyptiorum, & populus tuus vocati, & possessio facti eius, qui salutem largitus est.

Introducens plantato ipsos in montem hereditatis tue in preparatum habitaculum tuum, quod operatus es domine.

Eiusdem.

Rogamus vt & introducas nos, & quiescere facias in terra, quã patribus nostris promissisti, & in habitatione, et sanctuario effecto, vel parato tua prouidentia, quod domum deprecationis fore statuisti, & preparasti tuæ hereditati, & funiculo hereditatis tuæ, ipse enim es Rex in seculum, & vltra seculum.

Sanctuarium domine, quod prepararunt manus tue, dominus, qui regnat in æternum, & vltra.

Eiusdem,

Porro quæ sunt manus? Dominus, qui regnat in æternum, per quem & omnia fecit pater, & euertit principatus, & potestates

MOSIS IN EXITV.

232

states, & contriuit capita Draconum in aqua, & liberauit proprium populum ab oppresione illorum, & reliqua.

Quoniam ingressus est eques Pharaos cum curribus, et ascensoribus eius mare, et induxit super eos dominus aquam maris: Filij autem Israel ambulauerunt per siccum in medio maris.

Cæterum hæc dicimus, freti ijs rebus, quas iam nobis ostēdisti, cum hostes quidem in fugam vertisses, & totum pelagus in ipsos inundasses, & Israël deduxisses tanquam in continenti per medietatem aquæ diffusæ ob tuum præceptum: hos etiam secundum spiritus legem conijcies sublimior sermone factus. Principes namque, & Duces Edom, & reliquorum impiorum alienigenarum gentium, Sathanam considerabis, & prauas potētijs quæ sub ipso sunt, quæ & motæ sunt, videntes inexpugnabilem Dei manum in impios irruentem, clamantes, sine, quid nobis & tibi, fili Dei, venisti ante tempus torquere nos? & inuidia rupti liquefacti sunt, cernentes Sionem parturientem, & parientem in vno die gentem hanc, & populum genitum, & laudantem dominum.

Eiusdem.

Matr. 8.

CANTICVM MOSIS
IN DEUTERONOMIO.

Deut. 32.

AT-

CANTICVM.

*ATTENDE cælum, & loquar, & au-
diat terra verba ex ore meo.*

Conuocat ad doctrinam eorum, quæ à Domino dicuntur, continentes partes totius mundi, nimirum cælum ipsum, quod diuinas virtutes cõtinet, & terram mortalium habitationem, & cælum quidem attendere, terram verò audire iubet, quoniam & oculi præstantiores auditu sunt, & veluti vnus oculus, omnes intelligibiles potentix sunt, cum sint perspicaces, atque perfectius quàm nos cõprehendant intelligibilia & visibilia. & quoniam ea, quæ prædicuntur, lógis pòst temporibus per euentus futura sunt, cum mortalis natura breuissima sit, inuocat diuinas, & immortales potentias, & perennes orbis partes tanquam in testimoniũ rerum, quæ ab ipso dicuntur, & quæ accidunt multis pòst seculis, cum nulla hominum vita permaneat in euentum eorũ, quæ prædicuntur.

Aliter.

Moyse de Domino vniuersitatis loquente, & de totius orbis opifice, atque eorum, quæ sunt, conditore differente, & non de alio quodam creato, & falso Deo, oportebat dignè eius vocis auditores inuocare. propterea tanquam in vno maximo theatro, nimirum, in hoc orbe,

MOSIS IN DEUTER.

233

be, Cælum ipsum, & terram & omnia, quæ in his sunt, ea, quæ dicuntur, attendere adhortatus est. Inuocat autè vniuersam terram & cælum, eò quòd nõ contra Iudæos solum hæc verba dicuntur, sed etiam contra omnes totius orbis gentes, quæ cœlesti cõsuetudine indignæ sunt, sed quoniam præstantius est cælum terra, attendere, quod est intelligere, meliori tribuit, audire verò, quod est propriè eorũ, quæ corpus habent, terræ attribuit.

*Expectetur sicut pluuia eloquium meum,
& descendat sicut ros doctrina mea.*

Nam sicut ros ea, quæ sunt in agro, optima reddit, sic etiã diuinus sermo lætificat cor. Vult dicere per hæc clausulã, Expectetur sicut pluuia eloquiũ meũ, facite receptacula in vobis ipsis in eorũ quæ dicuntur perceptione: nam hoc faciunt prædices agricolæ. etenim pluuia imminete, arant terrã, & studiosè colunt ea, quæ circa arbores sunt, ne quid aquæ effugiat, sic etiam volo, ne quid eorum, quæ dicuntur, vos lateat.

Sicut imber super gramen.

Gramen, & scœnũ, steriles herbæ sunt, & vt inquit Saluator in clibanũ mittuntur: emittunt autè has præcipue inculta, & demittuntur.

G g ferta lo.

Cyrilli A.
lexadrini.

CANTICVM.

ferta loca. Sciens igitur Moses sterilitatem audientium, inquit, Sicut imber super gramen, & sicut nix super fœnum, scilicet in aures audientium, & nullum fructum ex auditione capientium.

Et quasi nix super fœnum.

Fœnum radicem in superficie habet, virescit autem, & in germine facile crescit, quod à niue pingue fit, ne sint igitur nostri sermones in vobis difficiles actu, sed inlar fœni, facile in vobis florescât, & tâquam gramen altius radices agant.

Quoniam nomen Domini inuocauit, date magnificentiam Deo nostro.

Nihil de ipso abiectum & humile sentientes, inquit autem, & extollite Dominum mecum: si enim eius opera in altum elata sunt, quanto magis ipse eorum conditor?

Deus verax, opera eius, & omnes via eius iudicium, Deus fidelis, & non est iniquitas in eo.

Nimirum sine reprehensione, & sine crimine, & sine culpa sunt sermones eius prouidentia, licet nostræ mentis captum fugiant.

Iustus, & sanctus Dominus, peccauerunt non ipsi filij viuuperabiles.

Hoc est, non mentietur iudicia faciens, neque

MOSIS IN DEVT.

234

ens, neque est acceptio personarum apud Deum, neque iniustas profert sententias: est enim iudex incorruptus, & pro dignitate unicuique tribuit.

Generatio obliqua, & peruersa.

Diaboli filij, & Serpentis tanquam ab ipso geniti, ad eius similitudinem obliqui sunt, & tortuosi, viam rectam non incedentes, sed oblique se circumuoluentes.

Hæc Domino redditis?

Ei scilicet, qui cum non essetis, in lucem edidit, & id quod estis vobis dedit, qui elegit vos ex omnibus gentibus populum hæreditarium, qui redemit vos ex oppressione Pharaonis, qui per mare vos eduxit, & non tritam, sed inuiam viam dedit, & insequentes Aegyptios post vos vndis obruit, & qui cætera miracula edidit.

Hic populus stultus, & inspiens.

Nihil in intelligentiam beneficij auctores vos ducit, sed omni temeritate peiores estis, neque castigati, ad Dominum conuertimini, qui tanquam filios castigat, neque ob multitudinem beneficiorum cognoscitis Dominum. Atqui bos cognouit possessorem, &

G g 2 Asinus

CANTICVM.

Asinus præsepe domini sui, tu autē ò Israel non cognouisti, neque intellexisti Redemptorem.

Non ipse hic est pater tuus, qui possedit te, & fecit te, & confirmauit te?

Hoc est, cum te seruū possedisset, ut pote qui vestros inimicos expugnauit, & in fugā vertit, nō tanquā seruum possedit, sed ad opinionē tibi largitus, & pater est vocatus, cum immutauerit te, & renouauerit in adoptionem, ut etiam primigenium te vocaret.

Memento dies seculi, cogit ate generatio nes generationum.

Recurrite, inquit, memoria ad dies seculi, perpēditē p̄ vos ipsos omnes ætates in mentē resumentes, ex quo fuerūt homines, si factum est sic omni genti, & huiusmodi honore dignas effecit, & filium Dei vocauit, & eius populū, & oues pascuæ eius.

Interroga patrem tuum, & annūciabit tibi, seniores tuos, & dicent tibi.

Si iuuenes estis heri, & nudius tertius creati, & ignorare simulatis, interrogate patre vestrum, & annunciat vobis, seniores vestros, & dicēt vobis. Pater autē vester ego Moses, ut princeps censeor, possum vobis vera annunciare, prophetia dignus

MOSIS IN DEV.

235

dignus effectus sui, mediator inter vos, & Deū sui, dixi quomodo à principio vniuersitatem cōstituit, & si quid factum est ante prædixi.

Quando diuidebat Altissimus gētes, quos dispergebat filios Adam, constituit terminos gentium secundum numerum Angelorū Dei.

Principiū distributionis gentiū in dispersione filiorum Adā facta secundū numerum Angelorū Dei, occasionem videtur habuisse ab ædificatione turris, cū filij & posterij Noe numerū gentiū complectantur, cū numero Septuaginta essent, sed etiā filij Iacob, & filij filiorū, qui rediguntur ad numerū Septuaginta, qui in Aegyptū descenderunt, sicut in Deuteronomio scriptum est. In Septuaginta animabus descenderunt patres vestri in Aegyptum: sic autē & cæteri reddiderūt Interpretes, Secundum numerum filiorum Israel.

Ex epistola Seueri ad Ioannem Tribunalum.

Quando diuidebat altissimus gentes, quos dispergebat filios Adā, cōstituit terminos gentium secundū numerū Angelorum Dei, hūc habet sensum. omnibus gentibus diuisis, Angelos secundum eundem numerum præfecit, attribuens aliquem vnicuique ad custodiam: Etc.

CANTICVM

Hebræ. i.
Matt. 8.
Pfal. 118.

nim esse ipsos spiritus ministros in ministerium missos propter eos, qui futuri sunt hæreditatem capere salutis, à scripturis diuinitus afflatis audimus. Quoniam etiam cuilibet Angelum ad custodiam datum fuisse, Euangeliorum vox testatur, Domino de pueris dicente, Ne contemnatis vnum de pusillis istis, dico enim vobis, quòd Angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in cœlis est. Faciem autem hoc in loco, summam inspectionem, & curam vocat, & non corporalem caràcterem, & figuram, vt etiam canès Propheta inquit, Illumina faciem tuam super seruum tuum. Si autem singulis Angelum vt diximus præfecit Deus, quomodo non magis & gentibus, & populis, & ciuitatibus? Quod igitur inquit, Moses hoc est. Cùm altissimus gentes quidè diuisisset, & terminos fixisset, vnicuique termino Angelum attribuit, mensura, & numero. Non enim gentium terminos eiusdem numeri myriadum Angelorum, qui sine numero sunt, fecit, sed terminos secundum numerum præfectorum Angelorum distribuit. Secundum igitur hanc prouidentiam, quæ continet omnium hominum vitam, & illud, quod vnusquisque est, erant

MOSIS IN DEUTERO. 236

erant quodammodo omnes gètes eiusdem cõditionis, quæ habet ad custodiam Angelo, pro dignitate cuilibet fauent es: Postea verò Israeliticã gentè ob cognitionè cùm familiarè sibi fecisset, partem propriam, & funiculum, & hæreditatem nominauit. hoc igitur aperte per ea, quæ dixit Moses ostèditur, & addit quod qui ex Israel orti sunt præter honorem, qui illis cùm alijs gentib. erat cõmune, huc etiam habuerunt, quia scilicet præter Angelorù custodiam, vt dixi, & pars Domini, & hæreditas appellatur. Quod quidem cõmune dicitur, omniũ commune erat, quod verò propriũ, præmium virtutis erat: ex quo Angelus Danieli oracula prudens, dicebat, Michael princeps vester, tãquã ipso gloriãte, illum Israeliticam gentè incustodiam habere. Gens igitur Israelis numerata fuit in hæreditate, & parte Dñi, eò quòd ipsa Deum cognosceret.

Et factus est pars Domini populus eius Jacob.

Non hoc dicit Iudæos quidem suos esse, alios verò homines non sed sua pro uidentia destitutos esse, & gubernatione priuatos, verum communis omnium est. utitur autem hoc sermone, quoniam vt cunque alijs videbantur meliores.

CANTICVM

Funiculum hereditatis eius Israel, inuenit ipsum in deserto.

Nam fune terræ diuisiones faciebant: sic metita, & diuisa est terra filijs Israelis: à cōsuetudine dictus est igitur funiculus.

In siti aestus in maquoso.

Non enim habebat fluuium lætificantem ciuitatē Dei, neq; fontem vitæ, neque torrentem voluptatis, vnde in siti erant à Diabolo accensa.

Circumdedit ipsum, & eruditit ipsum.

Nam eorū patres probauit, & per multas afflictiones examinauit. primū quidē cū ex Assyria in Chanaam transtulisset, & rursus in Aegyptū, & ex Aegypto rursus in Chanaā, & innumeris tentationib; cinxit, erudire ipsos volens. Cæterum Iacob in Mesopotamiam duxit, & vt seruiret fecit, vt per patientiam, & in Deo spem acquirerent sibi salutem.

Et custodiuit vt pupillam oculi.

Gene. cap. 31. Vt diceret Iacob, partim quidem, Angelus qui eripuit me de omnibus malis meis, partim verò, Nisi Deus patris meis Abraham, & timor Isaac affuisset mihi, modo forsitan vacuum me dimisisses.

Sicut Aquila ad protegendum nidum suum, & super pullos suos volitat, extendens alas suas

MOSIS IN DEUTERO. 237

alas suas suscepit eos, & assumpsit eos supra scapulis suis.

Ostendit per hæc multam curam erga ipsos habitam, & voluisse ipsos in altitudinem contemplationis spiritus euehere, & ad summum virtutis fastigium: quãdoquidem dicunt Aquilas multum circa proprios filios habere amorem, & eos alis suscipere, & paulatim in altum ferre, merito Moses Aquilæ similitudine vsus est, cū dixisset Deum vt Aquilam proprios filios Israelitas assumere super humeris, & in altum subleuare, & cælorum ciues efficere, præsidium, & adiumentum eis præbentem.

Dominus solus duxit ipsos, & non erat cum eis Deus alienus.

Quemadmodum enim inquit diuinus Paulus, Quæ societas luci ad tenebras? Cor. 6.2. Quæ autem conuentio Christi ad Belial?

Ascendere fecit eos super robur terræ.

Hoc est, sublimiores ipsos terrestribus fecit, vt enim Aquila inquit, super summam tatem terræ statuit eos, vt nihil humile, vel abiectum sentirent, volens.

Cibauit ipsos fructibus agrorum.

Nimirum spiritus, qui boni odoris pleni sunt, & qui à Domino benedicti sunt,

CANTICVM.

& intelligibile manna colunt, vel etiam
producent.

Suxerunt mel de petra.

Cæterum hæc species philosophicæ, &
simplicis vitæ, & rebus necessarijs conten-
tæ, proprium quidem locum habet, soli-
tudinem, & in hac vt plurimum versatur,
& vbiq; cum quibuslibet simul ambu-
lat, siquidem in moribus, & non in loco
philosophia posita est, quod quidem nul-
la res arctare posset. In solitudine quidẽ
dulcissimam aquã ex lapide ipsis eduxit,
quæ ipsis sitientibus mellis dulcedini si-
milis esse visa est. quoniam multo labo-
re defessi erant & itinere, & vehementi si-
ti correpti, in frigidis aquæ riuos incide-
runt. voluptatem igitur illorum riuorum
ob oculos ponere volens, mel aquam vo-
cauit nõ tanq; aquæ naturam in mel mu-
tatã, sed veluti voluptatem illius riuĩ cer-
tantem cum illa dulcedine. In terra autẽ
promissionis affatim terræ fructus largi-
tus est, à parte nanq; totũ demonstrauit.

Et oleum ex saxo durissimo.

Illustrati secundum animas, & gratis
misericordia adiuti ob eius gratiam, & il-
lustrationem spiritus illustriores facti, &
gloriosi erga pietatem secundum illud,
Vt exhilaret faciem in oleo.

Psal. 105.

Bu-

MOSIS IN DEUTER.

235

Butyrum bouum, & lac ouium.

Hic cibus infantibus congruens est, vt
inquit Apostolus, Vt infantes in Christo
lacte vos potaui. Boues autem inquit, de
quibus ipse Apostolus ait, Nunquid de
bobus cura est Deo? an propter nos dicit,
& reliqua. Oues verò hos dominus sacris
in Euangelij vocat dicens, Ecce ego mit-
tam vos sicut oves in medio luporũ. Ho-
rum lac filij Israel suxerunt, nunquid Mo-
ses non erat bos triturã, & arans animas
filiorum Israelis? & Aaron, & Eleazar &
Phinees, & Iesus filius Naue, & Septua-
ginta seniores? & ovis etiam erat Moses
cum mansuetus esset supra omnes ho-
mines totius terræ.

1. Cor. 3.

Ibidem. 9.

Matt. 10.

*Cum adipe Agnorum, & Arietum, filiorũ
taurorum & hircorum.*

Dictante lege in Leuitico, vt nemo adipẽ
comedat, sed in odorem suauitatis Deo
consecret, dicant nobis qui literæ ad-
hærent, quomodo hic inquit adipis ipso
plenos esse? patet igitur sanctorum adipe
plenos fuisse secundum spiritum perfru-
entes eorum diuina doctrina. Ijdẽ enim
erant & agni per infantiam in Christo, &
arietes & hirci, gregem ducentes, & filij
taurorum, cum iuueni sint, & Deo cer-
uices summittant.

Cum

CANTICVM.

Cum adipe renum tritici, & sanguinem vuae bibebant vinum.

Non modo inquit, Christo perfrui sunt, & spirituali petra, & præceptoribus, qui ipsos ducebant, sed etiam mystica benedictione digni effecti sunt, tanquam in figura percipientes. nam Adeps renum tritici, spiritualis panis est, Sanguis verò vuae, est vinum ex vera vite expressum.

Et comedit Iacob & satiatus est.

Proue. 27.
Ibidē. 25.

Dictum est à Salomone, Anima satiata calcat fauos. & rursus admonet, Cùm mel inueneris, comede quod satis est, ne quando satiatus, euomas illud. neque enim voluerunt obedire, vt ea, quæ dicta sunt, cōtinerent, & concoquerent, & vt inde fructum percipere possent, sed eorum cor crassum factum est, & pingue, corpore iā succi pleno, & multa carne gravato: & recalcitrarunt veluti porci, bonas margaritas conculcantes, & tanquam equi frenū abijcientes, & auertētes pedibus eos, qui cohibere volunt.

Cyrilli.

Et recalcitravit dilectus impinguatus, & dilatatus. Delicij supernorum bonorum abundans ab amore diuino resiliit.

Et reliquit Deum factorē suum, & recessit à Deo salutarī suo.

Cùm enim se ipsos procul ab illo abstraxissent, ad extremum interitum deuenerunt, neque illum vt opificem agnoscerent, neque vt patrem, & redemptorem venerantes.

MOSIS IN DEUTERO. 239

Irritauerunt me in Dijs alienis, in abominationibus eorum ad iracundiam concitarunt, immolauerunt Dæmonijs, & non Deo, Dijs, quos ignorarunt: non & recentes venerunt, quos nescierunt patres eorum.

Omnia perinde ac opera Dei, Deo seruiunt, & subiecta sunt, sed sua pessima electione, & studiorum prauitate alienantur à Deo tanquam si non essent creaturæ ipsi subiectæ: sic Diabolus, & immundum Dæmoniorum agmen à Deo defecit. Item & homines, qui illos secuti sunt: quandoquidem relinquentes vitæ fontem totiusque mundi creatorem bonorumque largitorem, & adhærentes illis, qui se ipsos à Deo seiungunt; irritauerunt Deum ad iustam iram, quæ non sic accipienda est, vt Deus patiatur: Deus enim pati non potest, sed humano more hoc dicitur. Ira enim Dei accipitur pro vindicta peccatorū. Abominationes autem vocat Idolorum sacrificia, & volens docere quinam sint isti Dij alieni, subiungit, Sacrificabant Dæmonijs, & non Deo, hoc est, pro creatore, res creatas adorabant, et
pro

CANTICVM

pro eo qui largitus est nobis omnia bona, colebant Deos malos, animarum eueriores, & corruptores, falsa nomina habentes, & Dei honorem in se ipsos traducetes, qui heri, vel nudius tertius effecti fuerunt, quique patribus eorum ignoti erant: vnum nanque agnoscebant Dominum, & Deum altissimum, qui cœlum terramque condidit.

Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es Dei nutriendis te.

Sermo est reprehensione plenus, dictus ex persona Moysis, exprobrando ipsis defectiōnem, quod neque vt creatorem honorarunt, neque vt beneficij auctorem, & alitorem agnouerūt. non modo enim ad id, quod es, te deduxit, verum etiam, ad id, quod bene es: ipse enim dedit tibi vitæ primordia, & insuper largitus est tibi imperium in omnia animalia.

Et vidit Dominus, & ad iracundiam concitatus est.

Cyrilli.

Etenim Deus dicitur amoris inuidia laborare, nō vt aliquis perturbationem putet esse in Deo, (nam Deus perturbari nō potest) sed vt amoris vehementia ostendatur. Inuidia autem amoris Deus laborat, non vt ipse aliquid lucretur, sed vt eos cōseruet, ob quos amoris inuidiam habet. si
verò

MOSIS IN DEUTERO. 240

verò sacræ literæ Zelotem eum nomināt, nemo offendatur: non enim diuina, & inexplicabilis natura similis nostræ est, nam in loco ad eō alto sita est, & ad eō supra mentem fertur, vt differentia inter nos, & illum incōparabiles sint, siquidem cuiuslibet rei affectus sunt in nobis eiusmodi, vt pati possimus. Nostra enim natura procliuus est, & valdè facilis ad peccandum: In Deo autem rerum omnium conditore isti affectus significantur vocibus, & verbis nostro more acceptis, nō quòd hoc modo in eo intelligātur: Deus enim caret affectibus. Dicitur autē Zelotes, eò quòd vult, vt nemo illorum, qui semel eius gloriam cognouerunt, vergat in peius, & in deterius ruat.

Et irritatus est propter iram filiorum ipsorum, & filiarum.

Cum videat Deus, (non inquam corporeis oculis: non enim corporeus est, neq; formatus) & sciat omnia, quæ fiunt ab ipsis hominibus, antequam fiant, zelo quodam commotus ad vindictam filiorum ipsorum & filiarum surrexit. Ira enim Dei accipienda est motus ad puniendum.

Et dixit, auertam faciem meam ab ipsis, & ostendam quid erit ipsis in nouissimis.

Sic intelligendum est. Mali, & peruersi sunt vsque in hodiernum diem, qui talia

CANTICVM.

comittunt: deteriores verò sunt, qui contra Dominum nostrum Iesum Christum sine freno insanierunt, quibus etiam dicitur, Cum manus extenderitis ad me, auertam oculos meos à vobis, manus enim vestrae sanguinis plenae sunt.

Quoniam generatio peruersa est, & non est fides in ipsa.

Huiusmodi voce etiam Saluator in Euangelij vsus est, cum dixisset ipsis, Generatio incredula & peruersa, quousque vobiscum ero? quousque sustinebo vos? nihil enim vtrunque quod dicitur aliud est, quam quòd faciem meam ab eis auertam: generatio enim est infidelis, non fidem habens, & à veritate auersa. Nos autem simul cum Psalmorum auctore clamemus, Ne auertas faciem tuam à nobis, & reliqua.

Ipsi me prouocauerunt in eo, qui non erat Deus, & irritauerunt me in Idolis ipsorum, & ego prouocabo eos in eo, qui non est populus, & in gente stultia irritabo illos.

Hoc modo vsus est beatus Paulus scribens ad Romanos. Stultos autem nos vocauit, ostendens nostrae fidei stultitiam: hoc enim & diuinus Apostolus inquit, Erramus nanq; & nos olim stulti, infideles, errantes, seruientes concupiscentijs, & voluptatibus varijs, & viuentes in malitia, & inui-

Esai. 1.

Matt. 17.

Psal. 78.

Tit. 3.

MOSIS IN DEYTER. 241

inuidia, odiosi, & nos inuicem odio habentes. In his autem praesertim Deus conturbauit Iudaeos. non enim sic ipsos dolore afficit seruitus, & dispersio, & templi desolatio; vt gentium religio, & splendor, pungit enim ipsos, & in inuidiam prouocat.

Quoniam ignis accensus est ex furore meo & comburet vsq; ad inferos infimos.

Iustum contra peccatores motum ostendit, non ducentem ipsos ad correctionem vsque, sed ad extremum interitum vsque ad portas Inferorum. sicut enim supra dixi, Deus noster est ignis consumens, qui impios vlciscitur, & sibi aduersantes punit, quotiescunque ex tollerantia, & patientia Dei noluerint resipiscere. Hoc igitur in loco Iudaeorum extremam perniciem vaticinatur, quam à Romanis perpessi sunt, postquam in Christum debacchati sunt, & postquam gentes vocatae fuerunt.

Deuorabit terram cum germine suo, & montium fundamenta comburit.

Ignis per figuram acceptus omnem terrenam prudentiam absorbit, & deuorabit eos, qui terrae dediti sunt & consumet terrae fructus, scortationem, adulterium, Idolorum cultum, & reliqua: hi enim sunt

H h in nobis

CANTICVM

in nobis terreni fructus. Potest etiam ignis simpliciter intelligi pro hoc terreno: siquidem hostes Iudæorum regionem diripient, & igni vastatam perdent, & omnia, quæ in ipsa sunt. Fundamenta autem montium possunt per figuram dici fundamenta eorum, qui contra cognitionem Dei cornua tollunt: hos enim comburet, & Principem tenebrarum huius seculi, & omnes malos spiritus, qui sub ipso sunt eneruabit. si autem simpliciter voluerimus intelligere fundamenta mortium, dicemus illa comburenda esse ab ira Dei, quando ob necessitatem belli Iudæi ad arces editissimas, & munitissimas confugerint: sed tamen hostes illas expugnarunt, ut ait Iosephus, qui extremam illorum perniciem narrat.

Congregabo in eos mala.

Quod ipsi agunt insanabiles permanentes, Dei tolerantiam & patientiam pro nihilo ducentes, & sibi ipsis iram condentes in die iræ.

Et sagittas meas conturbabo in eos.

Sagittæ autem domini sunt, quæ ad conuersionem, & correctionem emittuntur: sicut Iob dicit, Sagittæ enim domini in corpore meo sunt, quarum furor

Iob. 6.

MOSIS IN DEO.

242

ror ebibit meum sanguinem. Nam sanguis, & caro Regni Dei minime hæredes erunt.

Consumpti fame, & morsu auium.

Fame sentibili consumpti sunt cum obseksi essent, & præcedente belli necessitate & tempore Nabuchodonosor, & tempore ultimæ obsidionis, quam perpessi sunt post furorẽ, quo in Saluatorẽ nostrũ, & Deũ Iesum Christum vsi sunt. Cæterum cõsumpti sunt intelligibili fame, cum nõ amplius sit apud eos Dei verbum vel ipsis dicens. Hęc dicit dominus. morsu aut auium sunt cõsumpti: inter enim huiusmodi aues versantes, verisimile est vix resistere posse harũ moribus.

Et Opisthotonus insanabilis. Porro Opisthotonus insanabilis, est spasmus musculorũ, qui sunt in dorso, totũ corpus retrahens, & efficiens tanquam arcum intentum. huiusmodi autem sunt animæ perturbationes inducentes auersionem à Deo, nullam in eos salutis spem ostendentes. nam famem quidẽ intelligimus, quoniam non amplius est apud ipsos verbum Dei. morsum verò auium inanes sermones & frustra per aërem volantes, & segniter dissolutos: non cessant enim in his frustra meditari, ut inquit Dauid, Psal. 2.

H h 2 Medi

CANTICVM

Meditati sunt inania, retrocedentes sine reuerfione.

Dentes ferarum mittam in eos cum furore irabentium super terram.

Mittam pro Mifi: quando serpentes ad ipfos mifit, interficientes eos in folitudine. Feras, hoftes intelligendum eft, inftar ferarum ipfos deuorantes, & quafi dentibus confumentes, cum fint prauif, & nihil humani in ipfos oftendant, qui cum Dei præfentiam dereliquiffent, & eorum affectibus dediti effent, à feris intelligibilibus deuorati funt.

Foris orbabit eos gladius, & intus pauor.

Ea, quæ in obfidione acciderunt, particulatim tragicè deplorat, quemadmodum per Ieremiam, & Ezechielem diuin⁹ narrauit fermo. Nam hi quidem foris ab hoftib. percufi, alij verò intus timore, & morbo, & fame corrupti funt: Dei autè gladius prauos actus vicifcens, deprimit timore cogitationes hos parientes, vt ne amplius huiufmodi pariant: acutior enim eft Dei fermo, & iudex cogitationū.

Iuuenem cum virgine lactantem cum cōftuuro fene.

Penitus ipfi perierunt, quoniã & vno omnium cōfenti peccatum cōmiferunt, An non vides, inquit, vniuerfitatis Deus prophe-

MOSIS IN DEUTER. 243

prophetæ Ieremiæ, quid ifti faciunt, & Ierem. 7. in ciuitatibus Iudæ, & in atrijs tuis Hierufalem? & fecundum animam diuerfas ætates intelligimus.

Dixi, difpergam ipfos, ceflare faciam ex hominibus memoriam eorum, nifi per iram inimicorum ne durent, & ne fimul infidientur aduerfarij, ne dicant manus noftra excelfa, non dominus fecit hæc omnia.

Disperfi enim à fummo Cælo, & vſq; ad fumum eius, ex libro viuentiū obliterati funt, nō amplius populus Dei vocati. Cæterum non omnes penitus perierunt, propter eos, qui ex gētibus, debebant enim interitum ob eorum impietatem, Dijs ſuis infcribentes, Væ peccatis eorum, qui perierunt.

Quoniam gens eft abſque confilio, & non eft in eis ſcientia. Cæleſtis es, tenuiſti enim manum dextræ meæ, & in voluntate tua deduxiſti me, ait Vates. Non cogitauerūt hæc omnia intelligere, recipiāt in poſterum tempus: Quoniam inquit, non cognouerunt, neque intellexerunt ea, quæ dicta funt, in nouiſſimis diebus cognofcent ipſa, cum aduentus humanitatis vniigeniti tēpus veniet, & gentium vocatio fiet: ipſorum autem iactura erit, eod quod noluerunt patris confilium acci-

CANTICVM

pere, neque eius scientiam intelligere.

*Quomodo vnus persequitur mille, & duo
trāsmouent decē millia? nōne Deus v̄didit
eos, & Dominus tradidit ipsos? nō enim sunt
Dij ipsorū vt Deus noster, & inimici nostri
stulti.* Hoc est, minime hostibus captiui
fuerūt, & à quolibet, timore cōsternati,
vt vnus hostiū mille insequeretur, & duo
innumerabilem multitudinē, nisi res in
contrariū versæ essent. Et quemadmodū
ipsi olim gesserunt facile hostes expug-
nātes, Deū propitium habentes, hæc pa-
tiuntur. Verūm hæc haudquaquam su-
stinuissent, nisi eius ope orbati essent, v̄-
diti ob peccata.

*Ex vitibus Sodomorū vitis eorum, & pal-
mes eorū Gomorra, Vna eorū vna fellis, bo-
rus amaritudinis eorū, furor Draconū vi-
num eorū, furor & serpentū insanabilis.*

Jerem. i. Inquit alibi beatus Ieremias synagoge
Iudæorū, tanquam ex persona Dei, Ego
te plantaui vitē fructiferā, quomodo cō-
uersa es in amaritudinē vitis aliena? nam
imitātes Sodomitarū opera, & Gomor-
ræ ciuiū studia amplectentes, genus illic
deducere dicūtur: quēadmodum enim
Abrahæ opera imitātes, & persequentes,
filij Abrahæ nō immeritō vocātur, sic &
qui Sodomitarū nefaria facinora sectan-
tur

MOSIS IN DEVTER. 244

tur, orti à rebelle Diabolo videntur.

*An non hac omnia congregata sunt apud
me, & signata sunt in thesauris meis?*

Symmachus manifestius explanans,
reddidit, Nōne hoc repositum est apud
me? nimirum eorum feritas, & homici-
dium, & quæ futuri sunt aggredi rabie
perciti in eorum Saluatorem. Verunta-
men inquit, pro castino, & libero arbi-
trio locum do, actum expectans.

*In die vltionis retribuam, & in tempore,
cum labatur pes eorum.*

Tunc enim inquit, ab ipsis p̄nam ex-
igam, & ipsis perfectē interitum inferam
cur rectē nollent incedere, sed à recta via
diuertent, voluntariē obliqui effecti ad
effundendum sanguinem.

*Quoniam prope est dies perditionis eorum,
& adsunt prompta vobis*

Vaticinationis spiritu, quæ multis
post temporibus futura sunt, tanquam
presentia, & proxima contemplatur,
dicens prop̄ esse diem perditionis eo-
rum, & vocationem gentium propen-
sissimam fore.

*Quoniam dominus indicat populum suū,
& in seruis suis consolabitur.*

Nam inquit, proprium populum con-

CANTICVM

demnabit, & ipsos damnabit, & in his, qui ex gentibus crediderunt, consolabitur: seruos enim eius, hos dicit, vel & Israelitas miserabitur, & non in finem populum suum abiciet.

Vidit enim eos dissolutos, & deficientes in inductione, & dimissos.

Inductio est ultionis tempus, per vnum inquit, Vatum, Quid facies in die inductionis? Vidit igitur ipsos secundum illud tempus, & penas ipsos pendentes, dissolutos, & nullum habentes robur. non enim dicere possunt, omnia possum in Christo confirmante me, & in Deo meo faciam potentiam. Caterum debilitate animae sequitur potentiae restrictio.

Et dixit dominus, ubi sunt Dei eorum, in quibus habebant fiduciam, de quorum victimis adipem comedebatis, et bibebatis vinum libaminum? surgant, & opulatur vobis, & sint vestri protectores.

Hac & ceteri Vates, & potissimum Ieremias in eorum impietatis reprehensionem attulit: inquit, enim, Quam obrem haec dicit dominus, Ecce ego inducam super eos mala de quibus exire non poterunt, & clamabunt ad me, & non exaudiam eos, & ibunt ciuitates Iudae, & habitatores Hierusalem & clamabunt ad Deos, quibus libant, & non salua-

Cap. 2.

MOSIS IN DEUTERO. 245

non saluabunt eos in tempore afflictionis eorum, & reliqua.

Videte, Videte, quoniam ego sum, & non est Deus praeter me.

Hoc est, tua defectio erudiet te, & prauitas tua redarguet te, & quemadmodum feliciter agens, non cognouisti beneficii auctorem, & bonorum largitorem, castigatus disce cum, qui inexorabiles plagas vobis infligit, a quibus nemo eorum, qui Dei vobis visi sunt, liberauit.

Ego occidam, & viuere faciam.

Nam omnia in vestram salutem tracto, & propterea penas in hac vita a peccatoribus exigo, vt per poenitentiam ipsis vitam largiar, quae nihil aliud est, quam impietatis cognitio. Eos qui ob impietatem mortui sunt, vt ne amplius malum committant, eosdem dicimus viuificari per rectam fidem, & per bonas actiones. sic enim bonos Deus occidit, vt viuos efficiat, & percutiens vt sanet.

Seueri Antiocheni.

Percutiam, & ego sanabo, & non est qui eruet ex manibus meis.

Nam ipse occidit, & rursus recreat, afflictiones infligit corrigens, & animae morbos sanans, cum nullus penitus a me eos, qui penas luunt, liberare possit.

Quoniam leuabo in caelum manum meam

Hb 5 &

CANTICVM

& iurabo dextera mea, & dicam, vino ego in eternum.

Manus, & dextera patris est filius, per quē cœlum firmavit, & terram fundavit. Dextera dei, & patris filius est, vt inq̄t, Dauid, Dextera domini fecit virtutem. & rursus, Me autem suscepit dextera tua. Hęc autem clausula, Tollam in cœlum manū meam, similis est illi, quod à beato Dauide dictum est, Exaltetur dextera tua. Oportebat enim secundum humanitatem filium hominis extolli, cum sit Dei dextera, quatenus autē est dextra ostendit Deū ex solo Deo esse, & eiusdem substantiæ, & vnius potentiæ, & imperij, & dominationis. Nam iuro dextera mea, hoc declarat. Quoniam enim non poterat per maiorem iurare, sicut inquit Apostolus, Iurauit per semetipsum, filius em̄ est character substantiæ patris, & imago immutabilis, totum in se ipso ostēdens patrem. Cæterum demonstrat; & simul esse sempiternum & viuente in æternum cum dextera, quam extollit, hęc verò sicut ait, quādo in vos animaduertam, qui meam dexteram vituperastis, vt cognoscatis libentissime ob meam volūtatem seipsum humiliasse propter vos auersos, & minime ipsam accipientes.

Quo-

MOSIS IN DEVTERO. 246

Quoniam acuam vt fulgur gladium meū, & accipiet iudicium manus mea, & reddam ultionem hostibus meis, & his, qui oderunt me retribuam.

Gladium inquit vlciscendi potentiam, quandoquidem bellicum instrumentum, & ad hostes vlciscendos accommodatus est gladius, sed Dei gladius non cernitur, & secundum spiritum est: inquit enim Vates, inebriatus est gladius Domini vsque ad cœlum. hunc inquit acere vt fulgur ad splendorem & eius claritatem ostendens, & tunc omnibus manifestum erit, & accipiet iudicium manus: quādoquidem totum iudicium dedit filio vt omnes honorent filium, quemadmodum patrem honorant, & potestatem dedit ei faciendi iudicium, sed quod iudicium ipse in euangelio declarat, Quoniam princeps huius mundi iudicatus est: nam cum

Ioann. 12.

Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus comedet carnes.

Nam cum Iudæos punisset, qui in eum debacchati sunt, cum quē ipsi Cæsari tradidisset, quem regem inscripserūt, impleuit sagittas eorum sanguine, qui extremā

fer-

CANTIGVM

seruitutem perpessi sunt. esse posset gladius secundum sensum, Romanorum arma, quæ tanquã res animatæ carnes deuorabant, confumentia quoscunque obuios. sed gladius secundum spiritum est verbum Dei: inquit enim Apostolus, & gladium spiritus, qui est verbum Dei, ipse in nobis affectus consumpsit, & deuorauit opera quæ carnis sunt, non permanebit enim spiritus meus in ipsis, dixit Deus, cum sint ipsi caro, hoc est, carnis cogitationem habeant, & nihil aliud sint, quàm caro, quam verbum adueniens consumpsit, spirituales nos efficiens.

A sanguine occisorum & captiuitatis à capite principum gentium.

Miscet & gladium spiritualem, & sensibilem, hunc quidem dicens plenum esse sanguine eorum, qui in acie occubuerunt, & qui in seruitutem redacti sunt, hunc vero spiritualem dico inebriatum esse à capite principum gentium: caput autem principum gentium est Diabolus, Principes vero gentium, prauæ potentia, quæ sub ipso sunt. Propterea dixit Esaias, In nouissima die inducet Deus gladium factum, magnum, & fortem, supra draconem serpetem. Idcirco cum Dei verbum viuens aduenisset, quod est acutius omni gla-

Ephes. 6.

Gene. 6.

Eesai. 27.

MOSIS IN DEUTERO. 247

gladio ancipiti, potentias inuisibiles in cruce deuicit, cum chirographum quod contra nos erat confixisset, & sustulisset omnem potentiam, & principatum, eumque triumphasset in fiducia, & accepisset nos captiuos; dedit etiã dona in hominibus.

Exultate cœli cum ipso, et adorent eum omnes Angeli Dei.

Nam verè materia lætitiæ, & omnis voluptatis est, cum captiue rebelles potentia effectæ sint, cumque Diabolus bonum odio habens enervatus sit, & homines ab antiqua tyrannide, quæ eos premebat, liberi euasissent, & via pura ab omni peccato interemptis facta sit, qui ad ipsum accedunt, per Dominum nostrum Iesum Christum. propter hæc gaudent Angeli, et omnes cœlorum potentia, videtes antiquas inimicitias dissolutas, & pacem his, qui supra terram sunt propolita, & terrenos homines cœli ciues factos esse, & terram cum cœlo coniunctam esse, & adorant omnes inexpugnabilem potentiam, quotquot inter filios Dei numerati sunt. In enim secundum saluatoris voluntatem. Luc. 15. cœlis super vno peccatore pœnitentiam agente sit, quanto magis super tanto, & tali hominum beneficio, & salute?

La-

CANTICVM

Letamini gentes cum populo eius.

Exultate gentes cum populo eius: etenim propter oves, quæ domus Israelis perierunt, aduenisse inquit: sed ipse rursus in euangelij dicit, Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, et fiet unum ouile, & vnus pastor. inquit etiam diuinus Apostolus, Vt duos populos conderet in vno nouum hominem, faciens pacem, & reconciliabit utrosque in vno spiritu ad patrem. Cæterum Aquila, pro Letamini inquit, Vnum efficit gentes populum eius.

Et fortes faciant in ipso omnes filij Dei.

Dicitur est Hebræis scribente diuino Paulo, Nonne omnes sunt spiritus ministerij in administrationem missi propter eos, qui futuri sunt hæredes salutis? Dixit & diuinus Dauid, Immittere angelus Domini in circuitu timetium eum, & eripiet eos. Fortes igitur facite eos, qui ad suum auctorem accedunt, & tanquam consensuos honorate, gaudentes ob vnum peccatorum penitentem, nedum ob tot, tantaque bona. Alibi autem sic legitur, Fortes faciant ipsi omnes filij Dei. Filios Dei intelliges sacros Apostolos, & magistros ecclesiæ, qui post illos fuerunt, qui iubentur fortem facere populum suis ad-

mo-

Ioan. 10.

Ephes. 2.

Hebr. 1.

Psal. 33.

MOSIS IN DEUTER.

243

monitionibus, & sacræ scripturæ interpretationibus.

Quia sanguinem filiorum suorum uoliscetur, & vindictam retribuet suis hostibus, & his, qui oderunt ipsum, & purgabit dominus terram populi sui.

Inquit in Euangelij dominus cum Iudæis loquens, Et vos implete mensuram patrum vestrorum, Serpentes genimina viperarum, quomodo fugietis à iudicio gehennæ? Ideo dico vobis, Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occiditis, & crucifigitis, & ex ijs flagellabitis in synagogis vestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem, ut veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram à sanguine Abel iusti, usque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiz, quem occidistis inter templum, & altare: amen amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. Vindicatus est igitur sanguis, & ipsa metropolis ipsorum euersa fuit, templum verò solo equatum est, & ipsi captiui facti sunt & errores, & reddidit ipsis pro merito exigens ab eis pœnas peccatorum.

Matt. 23.

CANTICVM ANNAE
MATRIS SAMVELIS.

1. Reg. 2.

CON.

CANTICVM

*CONFIRMATVM est cor meum
in Domino, elatum est cornu meum in Deo
meo.*

Nimirum fide, quando petijt, vt daretur sibi gratia pariendi filij. Hoc canticum Annæ admiratione dignum est: non solum enim laudauit largitor em ob ea, quæ accipit, sed etiam vaticinationi hymnum miscuit, & particeps fuit illius gratiæ, quâ filius habuit: enixa enim prophetam, ipsa quoque post partum vaticinatur. Prædicat nanque diaboli euerfionem, & assumptionem Domini nostri Iesu Christi in cælos, & aduentum spiritus sancti in Apostolos, atque etiam gloriosum Christi aduentum in nouissima die, & bonarum, malarumque rerum remunerationem, & insuper Regum ex Iudaico genere. Fortitudinem enim inquit, dabit Regibus vestris, qui à Dauide vsque ad tempus, quo fuerunt in seruitutem abducti, permanserunt. Præterea docet ne velimus diuitijs fidere, nec sapientiæ, nec potentiæ, sed soli Deo, qui potest vitam largiri, & mortē inferre. Illa autem clausula, Sterilis peperit septem, prædicat Ecclesiæ fecunditatem: Numerus enim septenarius, signum est multitudinis, totum enim tempus in septē dies resoluitur. Illud autem,

Quæ

ANNAE MATRIS SAMV. 249

Quæ multos annos habebat filios infirmata est, intelligitur de Iudæa, quæ cū multos habuisset filios, multosq; Vates, & sanctos viros genuisset; nunc sterilitate laborat.

*Dilatatum est os meū super inimicos meos
quia letata sum in saluatori tuo.* Cepi & ego audaciā dicendi, Non sum sterilis, id quod mihi Phæannā exprobat, eiusque filij: ad ipsos enim respiciens dixit ea, quæ sequuntur, Ne gloriāmini, neque loquā inisublimia.

Quia non est sanctus vt dominus & non est iustus, sicut dominus noster, & nō est sanctus præter te. Vt ostendat Dæmones nō esse sanctos, sed immudus, ad redarguendam enim Deorū multitudinē, & impurorū spirituum, solum Deum dicit esse sanctum, & sanctitatis fontem.

Ne gloriāmini, & ne loquēmini sublimia ad fastū, neque exeat magniloquētia ex ore vestro, quoniam Deus cognitionum dominus est, & Deus præparans exercitationes suas.

Quoniam illudebatur à Phæanna; meritō inquit, Ne gloriatur Phæanna ob humanas facilitates: omnes enim res & aduersæ, & secundæ vicissitudinem recipiunt, præfertim cū Deus voluerit.

I i

Arcus

CANTICVM.

Arcus fortium infirmatus est, & infirmi accincti sunt robore, & repleti panibus, egeni facti sunt, & esurientes dimiserunt terram.

Omnia hæc contraria prædicta sunt in Ecclesiam gentium, & Iudæorum Synagogam, cōuerso rerum statu, & gratia ad gentes translata: ex quo dixerunt discipuli Iudæis non credētibz, Ecce vertimur ad gentes.

Actor. 18.

Quoniam sterilis peperit septem, & quæ multa erat in filijs infirmata est.

Septem posuit pro Multis, & pro illis quotcunque satis esset ad faciendū perfectum numerum. nam totum tempus per septenarium numerū procedit: etenim incipiens à prima die paulatim peruenit ad hebdomadam, deinde claudendo illic dierum numerum, rursus redibit ad primariam.

Eiusdem.

Septem, id est multa, nā diuersæ sunt virtutes, & non vna tantum, sed multæ, quarū matres sunt animæ Dei studiosæ.

Scueri.

Sic enim Sterilis quidem, hoc est, Ecclesia ex gentibus conflata peperit Septem: Synagoga verò quæ antè multis filijs fœcunda erat, defecit, & plures filij fuerunt mulieris desertæ, quàm illius, quæ habet virum.

Theodo. reti.

Prædicat Ecclesiæ fœcunditatē: si quidem

ANNAE MATRIS SAMV. 250

dem septenarius numerus signū est multitudinis: inter septem enim dies totum tempus includitur, & Ecclesiæ filij terrā implerunt. Quæ verò multa erat in filijs, infirmata est. Iudæa nanque cū multos habuerit filios, multosq; Vates, & iustos viros genuerit, nūc sterilis effecta est. Septem posuit ꝑ Multis. Hoc autē vaticinationi respondet, fuit enim Anna mater multorū filiorū. & rursus, Septem posuit pro plurimis, & quotquot satis essent.

Quantum ab historia colligere possu. Didymi. mus, vnum filium Anna peperit, Samuel: Quomodo igitur septem dicat peperisse, paulo altius perferentemur. Olim quidem Ecclesia è gentibus cōflata magna laborabat sterilitate, cū impia in mundo esset, neque spem haberet, nec veram opinionem, aut piū dogma pareret. Quando tamen transijt à Libano, & fuit in vltimo sabbatismo Dei: peperit septem perfectos intellectus, & actiones virtute ornatas.

Dominus mortificat, & viuificat, deducit ad Inferos, & reducit.

Non solum his verbis prædicat communem hominū reditum è morte in vitā, sed etiam Christum excitaturum esse è mortuis non modo animam Lazari, & filij

CANTICVM

Viduæ, & filij Archisynagogæ, sed etiã reducturum esse ab Inferis omniũ sanctorum animas, quando illuc descendit animatus cum esset, fecitque vt post ipsius resurrectionem corpora ad tempus resurgerent, & Hierosolymæ conspicerentur, vt cognoscerent sanctos viros liberatos esse ab animarum carcere, & in alia loca esse translatos, hoc est in Paradisum, vel in cœlos cum Angelis.

Dominus pauperem facit. & ditat, humiliat, & subleuat. suscitatur à terra egenum, & ex stercore erigit pauperem.

Futura rursus prædicit: deprimitur enim Saul elatus, extollitur autem Dauid ab ouibus ad hominum curam à Deo vocatus. huic sententiæ, & vaticinationi etiã ea, quæ sequuntur adhærent.

Vt sedeat cum principibus populi, & solij gloria heres sit.

Possunt sanè discipuli super duodecim folijs gloriosè sedere Iudæos iudicantes: atqui cæteri fideles futuri sunt splendere, & in requie esse, quod folium indicat.

Dans votum precanti, & bene dixit ad huc iustus.

Hoc est, facit ad finem peruenire hominum promissiones Deo gratas.

Quoniã

ANNAE MATRIS SAMV. 251

Quoniam non roborabitur vir potens in fortitudine sua.

In humilitatem sermo nostrahit, & ne nobis ipsis fidamus.

Dominus imbecillum faciet aduersarium eius, dominus sanctus, ne gloriatur sapiens in sapientia sua, & ne gloriatur potens in potentia sua, & ne gloriatur dives in diuitijs suis.

Declarat Diaboli euerfionem.

Sed in hoc gloriatur qui gloriatur, intelligendo & cognoscendo dominum, & in faciendo iudicium, & iustitiam in medio terra.

Vt veritas doctrinæ se habet, ita locuta est Anna: nõ enim dixit, In hoc aliquis gloriatur, in recto agendo, & cognoscendo dominum, sed primum tanquam sedem, & fundamentum fidem posuit supra lapidem, qui est Christus dominus, & sic virtutem subiunxit.

Dominus ascendit in cœlos, & intonuit.

Saluatoris nostri assumptionem prædicat, & spiritus sancti aduentum, & exitiam vocem Apostolicorum dogmatum, hoc est cœlestem vim, & sonum tonitruui dedit Deus, quando Samuel messis tempore, cum præsens esset, precatus est, & voces per tonitrua horribiles edidit, vt dicta vaticinationis indicant.

CANTICVM

*Ipse iudicabit extremitatem terra, cum-
instus sit.*

Eiusdem. Secundum domini Christi aduentum
vaticinatus est.

*Et dabit fortitudinem Regibus nostris, &
exaltabit cornu Christi sui.*

Eiusdem. Prædicit eius posteros, qui secundum
carnem fuerūt, qui à Dauide vsque ad tē-
pus, quo in seruitutem abducti sunt, du-
rarunt.

Abac. 3. CANTICVM ABACVC.

*DOMINE audiui auditionem tuam,
& timui.*

Cyrilli. Oratio Christi mysterium percurrit, in
admirationem nos trahens. Cæterum in-
quit ipsius domini auditionem audiuisse,
& timuisse, & quam auditionem? an quo-
niã cum in forma, & æqualitate patris es-
set, non rapinam arbitratus est esse æqua-
lem Deo, sed seipsum exinaniuit, formam
serui accipiens?

Consideraui operatua, & expani.

Et quæ opera? quæ in aduentu perfe-
cit, quoniam prædicauit captiuis indulgē-
tiam, & cæcis visum, sanauit cōtritos cor-
de, in ipsas seras Inferorum descendit, e-
duxit ex interitu genus.

It

ABACVC.

252

In medio duorum animalium innotesceris.

Eiusdem. Duo inquit animalia ea quæ torno elab-
borata sunt in arca à Mose, in quorū me-
dio erat propitiatorium, quod Christi
figura erat, ab ipsis Cherubim cōspectū:
erat autem propitiatorium, textura ex au-
ro, & purpura, & bysso circumuoluta, &
coccino glomerata, & hoc à quatuor co-
lumnis firmatum erat, & arcæ imminebat:
deinde Cherubim à dexteris, & à sinistris
ex auro elaborati astabant circa propitia-
torium, facies intuentes in ipsum. Por-
rò anigma erat mysterij Christi. Sane ca-
ro factum est verbum, licet cum & Deus,
& rerum omnium dominus esset. Sed et si
Verbum caro factum est, et ponitur apud
patrem propitiatorium secundum Ioan-
nis vocem, & non abiicit quod erat, hoc
est Deum esse, sed est tanquam in potesta-
te, et gloria, quæ Deo congruit. & rursus,
astant circa ipsum supernæ potestates,
quæ ad eadem ministeria obeunda ordi-
nata sunt. Hi Cherubim propitiatorio
astabant, & semper in ipsum respicie-
bant.

Dum appropinquant anni cognosceris.

Eiusdem. Prædicitur quidem Christi mysterium,
& à lege, & à prophetis, impletur tantum
in nouissimis seculi temporibus.

It 4

Dum

Nicolai
Presb.

CANTICVM

Dum aduenerit tempus ostenderit.

In nouissimis temporibus secundum præscriptū patris cōsiliū apparuit dominus Ihs, qui supra terrā sunt, & cognitus est, & ante omnes alios à Nathanaele.

In eo dñ conturbata fuerit anima mea, in ira misericordie memor eris.

Gen. 3.

Iram, inquit sententiam pronunciatā contra genus tempore primi parentis Adæ, nimirum terra es, & in terram reuerteris, in hac conturbati sumus. Sed ut inquit Psalmographus nō in finem irascetur, & neque secundū iniquitates nostras fecit nobis, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, cū aduenisset, & mortem euertisset.

Psal. 102.

Deus à Theman ueniet.

Cæterū Thæman, auster explanatur: indicat uerò per austrū Bethlem positā in australibus partibus Hierosolymæ.

Et sanctus ex monte Pharan umbroso, & condensō.

Pharan rursus est solitudo austrū uersus: significat autem per hæc Hierosolymam. Montem uerò umbrosū, ipsam Hierosolymam nominat, propter alta capita sanctorum patrū, quæ in ipsa fuere, quæque multis uirtutibus frondosa erant, qui erant & Abraham, & poste
ri A-

ABACVC.

253

ri Abrahæ uiri Dei studiosi, ex quibus etiā Christus secundum carnem ortus est.

Montem umbrosū, & condensū, Hesychie. Virginem dicit: condensū tanquam minime exaratam ab homine: Umbrosū uerò, quoniam ipsi Gabriel dixit, Spiritus Lucæ. 1. sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi.

Operuit celos uirtus eius, & laudis eius plena est terra.

Hoc est, gloria & dignitas Deo congruens maior est omni dignitate, quæ in cælis est, super omnem principatum & potestatem, & potentiam, & thronum, & dominationem, & super omne nomen, quod nominatur siue in hoc seculo, siue in futuro, & hoc ex ipsis rebus conspici potest. Ille enim, qui propriam hæreditatem habet (genitoris gloriā) sedet in solijs diuinitatis: beati autem angeli rationales potestates altant more ministrantium, eo enim munere funguntur. Etsi ait in serui forma factus sit, ueruntamen & sic est Deus & quidem ipsarum potestatum celestium: impleuit autem & sua laude, & gloria totam terram: quando quidem homines minime Dæmonibus honorem consecrant.

Eiusdem.

Ex sermone tertij capitis Seueri contra Grammaticum.

CANTICVM.

Omnibus planum est, Verbum humanitatis altum, & opulentum, diuinæ sapientiæ varietatem ostendens, superasse, & transcendisse scientiam illorum spirituum, qui super cœlis sunt, quiq; à materia sunt separati, quam scientiam prius habebant.

Et splendor eius ut lux erit.

Splendorem inquit diuinam doctrinam, vel euangelicam legem, quæ nostris mentibus lux fuit. Nam hæc particula, *Vt*, abundat, sicut illud, *Habitu inuentus ut homo*: nihil enim plus, & illic significat particula, *Vt*.

Philip. 2.

Cornua in manibus eius.

Eiusdem.

Cornua quidem potentias vocat, manus verò potestatem significat. Hic est sensus. & si factus sit homo, tamen sub eius imperio omnis potentia, & fortitudo est.

Et posuit dilectionem fortem fortitudinis eius.

Cyrolli.

Extra intelligenda est præpositio *Per*, ut totus versiculus sic iaceat, *per fortitudinem ipsius pater. dicit autem, per filium demonstrauit fortem dilectionem, quam habuit erga nos. simile est illi, quod dictum est. Sic dilexit Deus mundum, ut filium suum unigenitum daret.*

Ioannis. 3.

Ante faciem eius ibit sermo.

Hoc

ABACVC.

254

Hoc est, fama erit, & rumor multus ante ipsum: quando quidem sursum, & deorsum sanctissimi Vates de ipso mysteriū prædixerunt, vel inquit propter illud in omnem terram exiit de ipso sermo. Cæterum inquit, erit præsentia Christi in signis, Magis ab oriente venientibus, & Regem Israelis ipsum prædicantibus, Damonibus clamantibus, Quid nobis, & tibi Nazarene venisti huc ante tempus torquere nos? Maximis miraculis editis, per ipsa opera ferè clara voce clamantibus, ipsum Deum esse.

Egredietur in eruditione iuxta pedes eius.

Simile quasi dicit nihil ipsi difficile & quod non possit perficere: ibit verò sicut in qualibet re latam & planam viam, vel etiam eius iter inquit, in mysticam terram ibit: dicit verò animam aptissimam in iter, sumus autem terra voluntaria secundum Vatis vocem.

Cyrolli.

Stetit & mota est terra, aspexit, & liquefacta sunt gentes.

Stetit, scilicet, Perfectum est Christi mysterium, ex quo & à pristino statu mota est terra, pristinum statum eius, firmitudinem in impietate dicit. Verum stetit, pro Perfectum est, positum esse patet illinc ex verbis Sephoram, Stetit sanguis

cir-

CANTICVM

circuncisionis pueri, videlicet perfectum est negotium in circuncisione.

Contrarii sunt montes vi.

Eoxd. 4.

Montes, contrarias potentias inquit, quæ et simul fractæ sunt, nõ ferentes eius omnipotentem fortitudinem.

Liquefacti sunt colles sempiterni.

Colles Israelis præceptores ad tempus factos inquit, propter sublimitatem in dignitate sempiterni verò ob diuturnitatẽ cultus. etsi enim nunc videtur cultus secundum tempus minimè perfici, tamen intermissus nõ est. dicit igitur aduentum vnigeniti prauas potetias destruxisse, atque etiam principes gentis Iudæorum.

Nicolai presbyt.

Non modo quæ Christo contrariæ potentia erant, dissolutæ sunt, sed etiam ij, qui Iudæorum Dei sacerdotio præerant, simul cum ipsis perierunt, cum sacerdotẽ nostræ confessionis cruci suffixissent.

Itinera eorum pro laboribus viderunt.

Cyrilli.

Causam ponit, ob quam colles liquefacti sunt. Caterùm hic est sensus, Itinera ipsius Christi dicit, diuinas doctrinas, quas ait ipsas plenas molestijs, & labore se vidisse. Quoniam igitur viderunt inquit, vel contẽplati sunt gentes Iudæorum populi domini mandata plena esse laboris, & ærumnarũ, quamuis sint leuia, iugum enim

enim eius bonũ, & onus leue, hac de causa ad instar terræ liquefacti sunt. Matt. ii.

Tabernacula Æthiopum timebunt, & tertia terra Madian.

Per gentes, quæ semper in Israelem bellum inferebant, contrarias potentias dicit. Eiusdem.

Ne in fluminibus irascaris Domine, ne in fluminibus furor tuus, vel in mari, impetus tuus, quoniam ascendes super equos tuos.

Cùm olim ait, Israelem redemisses, flumina in sanguinem conuertisti, & etiam mare diffidisti, atqui gentes redimens, hoc modo non redimes. Nam hæc particula, Ne in fluminibus, pro nõ in fluminibus iacet, sed potius erit redemptio, te super equos tuos conscendente, & qui sunt equi, quos conscendit. & per illos salutẽ tractauit, nisi sancti eius Apostoli & Evangelistæ? verum quonam modo gentibus salutem dedit, declarat inquit, Intẽdens intendes arcum tuum super sceptrum. Sceptrum quippe dicit principatus, & potestates immundorum Dæmonũ, qui regnabant, arcum verò rursus sanctos eius prædicatores, per quos aduersariorum acie confixit. arcum verò prædicatores vocari per Zachariam inquit, Propterea intende te Iuda mihi ipsi in arcum. Ezech. 9. Zach. 9.

Et

CANTICVM

Et equitatus tuus salus extendens extendes arcum tuum super scepra, dicit dominus.

Dydimi. Nam eques factus saluator per Apostolos equitas, celerrimè vbiq̃ euangelium prædicauit.

Fluminum scindetur aqua.

Cyrilli. Fluuiorum terram vocat Hierosolymã, cū multi sancti Vates in ipsa fuerint, qui fluminum instar irrigabant, sed ipsam inquit fore, vt scindatur, quoniam enim nõ fuscoperunt Christum, qui aqua viuens erat, idcirco terra sitiens reddita est: solet enim terra arida scindi.

Videbunt te, & parturient populi.

Efsai. 26. Postquã synagoga coacta fuit, vt quæ minimè fluuium pacis receperit, gentes in Christum crediderunt, & videtes gloriam eius, parturierunt, & quid partuerunt nisi suam salutem, qui dicebãt, Propter timorem tuum domine in vtero concepimus, & parturiuimus, & peperimus spiritum salutis.

Spargens aquas itineris eius.

Eiusdem. Diuinæ doctrinæ sermo, aqua nomina tur apud sacras literas, quæ & vbiq̃ diuiditur à domino & Salvatore nostro Iesu Christo. vt enim inquit Euangelista, Obiuit Christus ciuitates, & pagos, docens in synagogis eorum.

De-

ABACVC.

256

Dedit abyssus vocem suam.

Abyssum credentium multitudinem inquit, & quam vocem dedit, nisi confessionem fidei in Christum?

Altitudo cogitationis eius.

Altitudinem cogitationis abyssi, eos qui inter gentes, quæ crediderunt excelebant in dignitate dicit, veluti Reges, & qui post Reges sunt: Altitudo igitur inquit, cogitationis abyssi, hoc est, principes gentium qui crediderunt, vocem dederunt prædictam, nimirum fidei.

Exaltatus est Sol, & Luna stetit in ordine suo.

Sol, Dominus noster Iesus Christus nominatur apud diuinam scripturam, secundum illud, Exorietur vobis timentibus nomen meum Sol iustitiæ. Cùm igitur exaltatus est Sol, honoratam pro nobis ascendens crucem, vel cœlos apud patrem, & Deum tunc Luna, hoc est Ecclesia, quæ videbatur in tenebricoso loco esse, hoc est, in rerum confusione, stabit in ordine suo: & qui nã est eius ordo, nisi illustrare terram, quæ sub cœlo est, & hoc est in lucem?

Hastæ tue ibunt.

Hastas quidẽ sanctos esse Apostolos, arma verò ipsius Dei, Induunt nos inquit

CANTICVM.

Ephes. 6. inquit Apostolus galeam salutis, scutum fidei, gladium spiritus, & reliqua ad armaturam pertinentia, quæ gestantes splendent. Igitur Hastæ inquit, id est, sancti tui discipuli iustitiæ armis splendent, quæ à te ipsis data fuerunt.

In lucem fulguris armorum tuorum.

Eiusdem. Arma Christi Apostoli sunt, opem ferentes illis, qui per se ipsos vocati sunt, quod quidem facere possunt omnes homines, qui scutum fidei in ipso sumunt: nam omnes sagittas ignitas Diaboli extinguere possunt.

In minis conculeabis terram.

Eiusdem. Hoc est, Iudæorum terram. sic enim quamlibet ipsius partem ob propria eorum peccata perdidit.

Et in furore confringens gentes.

Eiusdem. Id est, gentes immundorum spirituum, quæ non cernuntur.

Egressus in salutem populi tui.

Nam hæc fuit causa aduentus vnigeniti, vt salutem daret ijs, qui per ipsum vocati sunt, quos & spiritus sancti vnctione iuduit.

Vt saluares Christos tuos.

Cum enim Christus Principem huius seculi euertisset, & Draconem multa capita habentem contriuisset, & prauas potentias

ABACVC

257

tentias cum ipso: seruauit suos Christos, hoc est nos, quos proprio sanguine perunxit, quos etiam diuinæ eius naturæ fecit participes, & coniunxit per se ipsum cum Deo & patre.

Salutarem: humanitatem Domini per hæc indicat, per quam fideles sancto spiritu peruncti seruati sunt, qui verò minime veritatis verbo obtemperantes fuerunt, vinculis perditionis se ipsos irretiuerunt & penitus euauerunt, & perierunt à pedibus ad caput vsque.

Missi in capita iniquorum mortem.

Ostendit nobis sermo, quomodo suos Christos seruauit: quomodo autem seruauit, nisi prauis Dæmonijs de medio sublatis, qui iniquitatis inuectores, & patres erant?

Excitans vincula vsque ad collum eius.

Cum, ait, iniquos circuisses, tui amoris vinculis in tuum bonum iugum ligasti, quos vocasti, & hoc est, vsque ad collum eius, bono Christi iugo ceruices subicere.

Perfrégisti in ecstasi, capita potentium.

Ecstasim inquit mentis mutationem, & à melioribus in deteriora, quam cum subijissent Iudæi eorum capita percussa sunt, hoc est, penitus perierunt. Cæterum

Kk hanq

CANTICVM

hanc Ecclāsim ait tumultu, & internecio-
nis causam ipsis fuisse, & hoc est, Moue-
buntur in ipsa.

*Aperient frena eorum, tanquam pauper
in abscondito comedens.*

Cyrilli.

Hic est sensus inquit, qui olim clā, & in
occulto tuū verbū ijs, qui sacris initiabā-
tur loquebantur propter Iudæorū me-
tū, & veluti quoddā frenū in ore ferebāt,
hi inquam multa fiducia pleni erūt. cibū
autē sacrorum prædicatorū esse salutem
eorū, qui diuina doctrina imbuuntur, e-
docuit nos Saluator inquit: Meus cibus
est, vt faciā volūtatē eius, qui misit me,
& perficiā eius opus. Sanctos autē prædi-
catores in principio Iudæos timuisse, &
ex eo patet, quod illi precātur & dicunt,
Da seruis tuis verbum tuum cum fiducia
loqui.

Ioann. 4.

Acto. 4.

*Et ascendisti equos tuos, turbantes aquas
multas.*

Eiusdem.

Sæpissime quidē equos sanctos decla-
rauit prædicatores: Mare verò multitu-
dinē eorum, qui sacra doctrina initiātur,
quam multitudinē turbabant sacri prædi-
catores, territantes ipsam per diuinū Iu-
diciū. Vt enim Paulus cū Atheniensib.
loquens inquit, Nunc annūciat homini-
bus, vt omnes vbiq̄ que pœnitentiā a-

Acto. 17.

gant

ABACVC.

238

gant, eò quòd statuit diem in quo iudi-
caturus est orbem per iustitiam.

Mare hunc mundū esse inquit pro-Seueri,
pt er incōstantiā, & leuitatē huius labilis
vitę, quā Apostolorū pedes ascendētes,
turbarūt aquas multas, cū mundanas,
& libidinosas, & dissolutas cogita-
tiones dissipassent, & doctrina cōtinentiæ, & tē-
perantiæ siccaissent. Equos verò appella-
uit sacros Apostolos, qui diuinū vehicu-
lū fuerūt: super ipsis enim Dominus mul-
ta, & varia impietatis dogmata disciecit.

Equos Apostolos ob cursum vocat: Hefychij
Aguas multas, baptismata, quæ per to-
tum terrarum orbem ab ecclesia fiunt.

*Custodini, & timuit cor meū, à voce depre-
cationis labiorū meorum, & ingressus est tre-
mor in ossa mea, & sub me turbatus est habi-
tus meus, requiescam in die tribulationis, cū
ascenderim in populum incolatus mei.*

Solent Prophetæ scientiam, & custo-
diā nominare illustrationē spiritus in mē-
tē, & in cor, per quā rebus futuris abun-
dabant. Quoniā igitur inquit, didici fu-
tura, quæ secundum tempus Israeli ac-
cidēt, propter impietatem, quam in Do-
minum præ se tulerunt, propterea ait, ti-
mui & cōturbor, timens, ne fortasse meæ

K k 2 vitæ

CANTICVM

vitæ tēpus in hoc progaretur, vt illa ipsa tēpora cōprehenderem, illiusq; supplicij particeps essem, Sed postq̄ cognoui mini me me ipsum in illud tempus peruenturum, idcirco requieui ab illa cogitatione, quæ olim me angebat: noui enim me in illum populum, reputantē præsente[m] vitam peregrinationē esse me ascensurum. Verū omnes sanctos se ipsos incolas vocare, patet nō modo ex alijs, verū etiā ex beato Dauide dicēte, Incola ego sum, & peregrinus, sicut oēs patres mei. *Propterea ficus nō afferet fructū, & non erit germē in vitibus: mentietur opus oliuæ, & cāpi non facient cibū: defecerunt à cibo oues, & nō erunt boues in præsēpib. expiationis eorū.*

Psal. 38.

Cyrilli.

Tanquam quodam Vatem interrogāte, cur præsente[m] vitam excretur, & in futuram peruenire vitā precetur; respondet, & inquit, magnopere condemnans Israelē, & per similitudinē sermone vititur, ficui, viti, & oliuæ Israelē comparans, & his sterilibus, & fructus non ferētibus, atq; etiā ouibus, & bobus quæ diminutę sunt, cū spiritus cibo orbate sint. Ficum autem Israelē nominari, planū est ex similitudine ficus à Domino dicta, Succidite illam, vt quid etiam terram occupat? Vitem verò patet ex illo, qui dixit,

Luc. 13.

Vinea

ABACVC.

259

Vinea enim Domini domus Israel est. & Esa. 5. oliuum autē rursus ex alio clarū est qui dixit, oliuam speciosam, pulchrum vberem, Ierc. 2. rem, vocauit te Dominus nomen tuum, atque etiam oues vbique in diuinis voluminibus Iudeorū multitudo nominatur. Boues verò eos, qui ex Tribu Leui erant, nuncupat, qui legis cultū respuētes, proponebant illum populo, & planum est ex Paulo, qui dicit, Nunquid de bobus cura est Deo? an propter nos vtique hoc dicit. Isti verò boues ait, non inueniētur in præsēpibus. Cæterum hæc omnia illis accidit inquit, eò quòd noluerunt recipere suam medicinam, & quæ est hæc, nisi Saluatoris nostri doctrina? ipse erat sanans contritos corde.

1. Cor. 9.

Ego autem in Domino exultabo, & letabor in Deo Salvatore meo. Dominus Deus meus potētia mea, et ordinabit pedes meos in perfectionem, & super excelsa ascendere faciet me, vt vincam in cantico eius.

Ipsē propheta, ppter Christi personam gaudens introducitur, exultationem ipsum Christum faciens, atque etiam potētiā: quando quidem ipse est fortitudo nostra, & demōstrabit aperte eius pedes in perfectum ordinem, hoc est, in securitatem: per ipsum enim peruenimus ad pi-

Kk 3 etatem,

CANTICVM.

etatem, & securitatē, atque exaltati sumus, & inimicorum phalāges vincimus, continuē in ipsum hymnos canentes, & hoc est illud, quod dixit, Vt vi. am in cantu tuo.

ORATIO ESAIAE.

Cap. 26.

DE NOCTE vigilauit spiritus meus ad te Deus, propterea lumen mandata tua sunt super terram.

Cyrolli.

Qui dicūt, sperauimus in nomine tuo, & in memoria, quatenus desiderat anima nostra, cantilenas de gratiarū actio- ne proferūt, veluti de nocte, & tenebris se vigilare dicētes: perinde ac illucescat in ipsis quaedam intellectualis dies.

Eusebij.

Iusti enim dormientes res diuinas meditantur, secundū illud dictū, Ego dormio, & cor meum vigilat.

Cantic. 5.

Lux enim sunt mādata tua, quæ ignorantia tenebras discutiūt. Noctē vocat tēpus ante humanitatē Domini: diluculū verò prophetica præscientiā quādoquidē dies ortus est diuinę cognitionis, & ipse Dominus lux vera & iustitię Sol nominat.

Basilij & Stephani.

Cōsentaneum est, vt animæ sic affectæ festinent prima luce ad gratias agendas pro rebus præteritis, neque enim nox ad corpo-

Theodo. reti.

corporum quietem data poterit quiescere facere dormientem, nisi in illo dispositio fuerit: necessariò igitur huiusmodi anima matutinum tempus præoccupat, vt & pro rebus præteritis gratias agat, & ad consecuturam diem excipiendam se excitet. Verum à Dei mādata piorum mentem illustrari patet: sicut enim in omni Dei verbo alitur anima, sic in omni mandato illustratur, & illuminatur.

Iustitiam discite habitantes supra terram. Eiusdem.

Cuilibet igitur studium, & meditatio sit iustitiam discere: non enim sicut vnum quid rerum naturalium, sic etiam hoc innatū est nobis, vt sine meditatione ipsam iustitiam habeamus, sicut est videre, & ambulare, sed cuilibet studio opus est ad mentē ab iniustitia seiungendam, & ad iustitiam accipiendam: Ecce enim, qui cum impietate simul vitam ducunt, procul sunt: nam fieri non potest, vt inueniatur virtutis operarius, qui nō iustitiam meditatus sit. Simile est hoc Dauidis voci, Audite hæc omnes Pfal. 48. gētes, auribus percipite omnes, qui habitatis terram. Lex enim in literis instruebat solum Israellem secundum carnem: dominus autē noster Iesus Christus cum

ORATIO

mansuetudinis rete explicasset; totā pi-
scatus est terrā, quæ sub cælo est: merito
igitur omnibus qui per totā terram sunt
consuluit, inquiring ipsos oportere discere
iustitiam, quæ ab ipso dictata est. hoc
est, euangelicam.

Cyrilli,

Oportebat enim his, qui semel cog-
nouerunt quod eius mandata sunt lux
super terram, vtilitatis scientiam dare: ab
ipso igitur ò vos, qui habitatis super ter-
ram, iustitiam discere.

Cyrilli,

*Cessauit enim impius, non discet iustitiam,
super terram veritatem non faciet.*

Abibit enim inquit, in interitum, &
perniciem, & quodammodo extingue-
tur: hoc enim puto hanc dictionem, Cessauit
significare: Quicumque scientiam
euangelicæ iustitiæ non receperit, & qui
non fecerit iustitiam. Sed veritatē rur-
sus vim in his consuetudinis in Christo
vocat, & cultum, & adorationem in
spiritu, & veritate. Nam lex futurorum
bonorū vmbra habens, & simulacrū
futurarum rerū, nō in veritate erat: Chri-
stus autem & eius oracula iure cenferi
possūt iustitia, & veritas. Pro Cessauit im-
pius, Aquila, & Theodotian, Misericor-
diam consecutus est impius, interpreta-
tati sunt. adhortatur autem sermo, vt
ij, qui

Eusebij.

ESAIÆ.

ij, qui impietate laborant, ad pœnitentiam
quàm primùm festinent.

Confidimus autem cùm Deus benignus sit, etiam eos, qui in impietatibus de-
prehensi fuerunt, si pœnitentia ducti
fuerint, misericordiam consecuturos. si
quis autem præconio nō obediuerit, nec
didicerit iustitiam, nec veritatem opera-
tus fuerit, tolletur ex viuentibus, & non
videbit gloriam domini.

Nam Diaboli tyrannide per Domini Theodo-
aduentum euersa, facilius fuit virtutis ex-
ecutio: ille autem nihil inde emolumenti
percepit.

Tollatur impius, ne videat gloriam eius.

Huiusmodi est illud à Christo Iudæo-
rum populis dictum, Amen amen dico
vobis, nisi credideritis, quoniā ego sum,
in peccatis vestris moriemini. & rursus,
Qui credit in filium, non condemnatur,
qui autem non crediderit, iam iudicatus
est quoniam non credit in nomine vnige-
niti filij Dei. Qui autem semel cōdemnat-
us est, & in proprijs peccatis mortuus est,
quomodo videre potest gloriam domi-
ni? non enim simul cum Christo erit, &
qui nullo pacto eius gloriæ fuit particeps,
sanctorum non videbit sortem: quando-
quidem perfectam lucem sanctis paratā
haudquaquam cernet.

Cyrilli.
Theodo-
reti.
Ioan. 8.
Idem. 3.

ORATIO

Theodo.
uerac勒斯is.

Accipiuntur hæc etiam in Diabolum, & in ingratos Iudæos, qui multis beneficijs affecti, adhuc mētis occultos claudere pergunt. Nā cūm dominus noster Iesus Christus aduenisset, & gentes credidissent, isti nō modo erga beneficij auctorem ingrati fuerunt, verumetiam prauo zelo accessi, cōburi maluerunt, quām gentes salutem consecutas cernere.

Domine excelsum tuum brachium, & non cognouerunt, cognoscetes verò reuereantur.

Brachium autem Dei, & patris, nūcupat viuentem eius potētiā, & eiusdem substantiæ, hoc est, filium, quem vt hominem cruci Iudæi affixerunt, quādo nobiscum fuit. postquam autem è mortuis reuixit, mortis imperio conculcato, tunc vix cognouerunt Deum fuisse in carne propter nos.

Eiusdem. Nam cūm filius sublimis esset, & non cognouerunt Iudæi, sed videntes hominem, non intellexerunt Deum esse in forma secundum nos, & seipsum exinanisse, forma serui accepta.

Eiusdem. Dignitate enim propriæ excellentiæ, & tanquam in gloria Deo competente; magnum, & sublime, & omnipotens est patris brachium, hoc est, Deus verbum per quod omnia facta sunt, quoniam enim cū in

ESAIÆ.

262

in carne apparuit, ignorarūt eius gloriā, atq; erubescant ait, quoniam verbū Dei vitæ auctorem non didicerunt, quoniam modo? ipsi enim vitæ principem interfecerunt, & sanctum Israel negarunt postquam autem cūm mortis vincula perfragisset, tertia die Christus in vitam rediit, hunc cognouerunt potissimum Iudæorum Principes.

Cūm enim impij demissi, & abiecti essent, & longè à Dei cognitione distarent, in tenebris suæ ignorantix versabantur: sed cūm vniuersalis scientiæ præsidis altū brachium vidissent, qui olim ipsum vt eū, qui non est, execrabantur, ab hac dementia cessabunt, rubore suffusi.

Zelus accipiet populum imperium.

Tacite innuit eos, qui ex circumcissione erant, qui per Christum gratiam minime acceperunt.

Quoniam enim scelerati quidem ipsi facti sunt, & à spe in Christo deiecti, & à promissionibus alieni declarati sunt, acceptæ verò fuerunt gentes, hac de causa miseri consumuntur, zelo, & veluti ab igne absumentur, videlicet igne inuidiæ,

Iudæos indicat per zelum, videlicet, cūm cruci dominum confixissent: hoc & diuinus inquit apostolus, Testificor enim
eis,

Eusebij.

Eiusdem.

Theodo-
reti.

Roma. 10.

ORATIO

Roma. 10. cis, quoniam zelum Dei habent, sed non secundum cognitionem.

Et nunc ignis aduersarios comedit.

Eiusdem. Quoniam lucem non acceperunt, tenebricoso igni proditi sunt, tanquam sententiæ dicenti obnoxij, Ite in ignem æternum, qui paratus est à Diabolo, & Angelis eius.

Matt. 5.

Domine Deus noster da nobis pacē: omnia enim reddidisti nobis.

Cyrilli.

Da igitur nobis domine, vt tecum pacem habeamus, vtque de medio sublato impuro & detestabili peccato, vnum tecum efficiamur secundum spiritum per mediatorem Christum. huiusmodi est illud per Pauli vocem rectè dictum, Iustificati igitur ex fide pacem habemus ad Deum, per Dominum nostrum, & saluatorem Iesum Christum.

Roma. 5.

Rurfus.

Videlicet, petentibus ipsum Christum: ipse enim est pax nostra secundum scripturas, & per ipsum cum Deo & patre coniuncti sumus, videlicet per familiaritatem secundum spiritum: est autem res diuinitus data, & verè & per cœlestem liberalitatem proueniens.

Rurfus.

Si enim inquit, largieris nobis pacem, omnium honorum, pleni erimus, & reportabimus à te perfectam gratiarum communicationem. Nam

Nam bona quidem sunt omnia alia, Eusebij. quæ à te conceduntur, sed nullum maius donum à te habemus, quàm pacem erga nos ipsos, vt sine seditione tecum simus, & anima nostra tecum pacata custodiat: hoc autem fieri potest, si dignatus fueris nos tui ipsius propriam possessionem efficere, quoniam & nos neminem alium scimus, & solo nomini tuo confidimus. Quoniam igitur neminem alium in vita possedimus præter te; iurè precamur, vt mereamur esse tua pars, & hæreditas.

Hic compensationem dicit propter Theodoretum. poenam inflictam pro merito peccatorum, nobis autem iuste illorum omnium poenâ pendentibus, & tanquam debitum persoluentibus, redde nobis vnigenitum tuum filium, neque enim alius erit nostra medicina, nisi vnigenitus tuus filius super terram adueniens. Tuum imperiû amplexum sumus, ne excidamus à tua prouidentia, neminem enim alium nouimus Deum: & hæc Eunomij dementiam redarguunt. quomodo enim dicere poterit, præter te alium non nouimus?

Domine Deus noster posside nos, Domine extra te alium non cognoscimus, nomen tuum nominamus.

Nam simplices esse oportet, & Deo soli con-

ORATIO

Cyrilli.

li coniunctos, & pacatos cum ipso, vt & ipsum solum cognoscamus, nec aliud penitus falsi Dei nomē in lingua feramus, ipsum enim solū nominare oportet, quoniam ipse est super nos Deus & natura, & veritate.

Theodo-
reti.

Omnium quippe imperium Deo congruere, cuiuslibet planum est, & nemo suspicari posset extra Dei imperium aliquos esse. Hęc igitur clausula, Posside nos, hoc dicit, quoniam cum per vnigeniti tui filij aduentum nos redemisses, familiares fecisti, & vendicasti, nos inquam, peccatis mortuos: nos igitur inquit, tui sumus domine, & tu nostra possessio es.

Ezech. 18.

Qui verò mortui ob peccata se ipsos manciparunt, & propterea mortui secundū animas effecti sunt, (Anima enim quę peccauerit ipsa morietur) sempiternam sanctis promissam haudquaquam cernēt, neque medici alicunde astantes iudicij tempore ad salutem eis opem ferre poterunt, neque eorum lapsum erigere, quos enim tu magnus & formidabilis, & iustus ad interitum condemnasti, quis medicorum seruare poterit?

Mortui vitam non videbunt.

Quoniam autem oportet sermonem suo ordine ire, & prophetice veritatis declarare

ESAIÆ.

264

clarare scopum, illud necessariò dicimus. Mortui aliqui sunt, & minimè penitus secundum carnem, potius à mundanis voluptatibus mortui effecti, vitam sanctam in Christo, & euangelicam minimè habentes, sed extra te inquit, tales minimè participes esse possunt vitę, vel gratię, quę est causa vitę. Qui verò solū cognoscunt natura & verè Deum, qui est, & nomināt eius nomē, & hoc idem dicentes, domine extra te alium non nouimus, proferunt necessariò hęc verba: Mortui non videbunt, hoc est, perfidi Iudæi.

Theodo-
reti.

Qui enim mortui sunt ob peccata, haudquaquam videbunt te. Nam cum mortui sint, secundum naturam mortui, & mortui, qui sua ipsorum mēbra voluptatibus mortificauerunt, & malas cogitationes secundum Deum mortuas reddiderunt, hoc in loco de contrarijs mentionem facit, nimirum de his, qui totam vitalem vitam rectè agendi abiecerunt, & mortuos se ipsos Deo à multitudine peccatorū perfecerunt, qui non possunt à medicis medicinam suscipere, neq; cum sint mortui surgere à multitudine peccatorum, & maleficijs, cū iustitiã, quę est causa vitę, abiecerint: propterea tu benigne Deus bonitate motus, cōtriuisti peccatores. Mortuos vocat, bonis operibus mortuos effectos,

Matt. 8.

ORATIO

sic enim & dominus inquit, Sine mortuos sepelire mortuos suos,

Ex Epistola Seueri ad Comitem.

Ob virtutem eius, qui propter nos humanitatem suscepit, & passus est in carne, & ex mortuis in vitam redijt, & huius nobis spei primitias largitus est, quod fieri non poterat, fieri potest, & mortui in vitam redeunt.

Nec medici resurgere facient.

Cyrilli.

Sine autem te, qui ab animi morbis liberant eos, qui in ipsos inciderunt, (qui medici spirituales merito dici possunt) nullum à morbis eripere possunt. Medicos verò spirituales, dicimus sanctos prophetas, & Apostolos, & Euangelistas, qui per supernam gratiam, & per ministeriū in spiritu verbo abundantes, quod sanare potest, à peccato, & à Diaboli sauitia vulneratos curāt. Cæterum par est aliud vaticinationis sermonem nobis innuere. Nā cum dominus noster Iesus Christus eiusdem potentia, & gloria, cuius est genitor, se ipsum ostendisset; mortuos à monumentis excitauit, & eos, qui extremis morbis laborabāt sanauit. Sed cum esset hoc modo auctor miraculorū adeo inopinatum, nequaquam honoratus fuit à spectatoribus, imò tātō magis ipsum per-

seque-

sequebantur, & maximè Iudæorū Principes, & præceptores. Quoniam igitur extra te ait, videri haudquaquam possent vitam mortui, (tu enim es, qui solus viuos efficere potes) minimè à monumētis me dicus excitare potest, quos ipse excitasti, & post hæc adhuc in p̄sidia perstiterūt, & mœrore affecti sunt vehemēter, quos par erat ante alios credere. Omnia enim à Deo sunt, & ipse fecit ex terra medicinam, secundum quod scriptum est.

Propterea induxisti, & perdidisti.

Indicat hoc quod pro sua benignitate Deus tempus eorum vitæ intercidit, ne in diuturnum tempus permanentes, cū malitia simul extendatur, & eorum prauitatem augeat. Deus enim per suam bonitatem & tempora præfinit ad pœnam, huius quidē post centum viginti annos, sicut fuit & tempore diluuij, huius verò sexaginta, & per hūc ipsum Vatē à te tempus præscriptum pœnam inducit, conterens ipsos peccatores, & cessare faciēns eos à prauitate, qui pœnitere ne seij sunt: p̄pterea inquit in quinquagesimo quarto psalmo, Viri sanguinū, & dolosi Psal. 101. nō dimidiabūt dies suos. & rursus, Ne reuoces me in dimidio dierum meorum.

Et sustulisti omne masculinum eorum.

L I

Pro,

ORATIO

Eiusdem

Pro, Omne masculum, Symmachus, Omne memoriam eorum: & Aquila, & Theodotion, Omne commemoratione eorum, interpretati sunt. Oportet enim omne malitiae memoriã videlicet Iudicij tempore tolli. si autẽ diceretur, Omne masculum eorum, multam benignitatẽ fermo infert, tanquam fore, ut ipsi peccatores minimẽ euanescent, neque penitus pereant, sed peribunt fructus eorum, hoc est, prauæ cogitationes, quas anima peperit, quæque per verbũ Masculum ostenduntur: has enim abolendas esse inquit, hoc est, excellentem sexum, nam masculus fœmina longẽ præstantior est.

Masculos fortasse nuncupat eos, qui ex Iudæis validiores erãt, non corporis habitudine, sed cognitione mandatorum, quæ in lege scripta erant.

Paulõ p̄st.

Punitur igitur meritõ Masculum, hoc est, Iudæi præcellentes, & cæteris honoratioris, tanquam ob fortitudinem spiritus: incedebant autem in notitia tantũ secundum legem, quibus vult, ut mala adiungantur: nõ modo enim exciderũt à familiaritate, quam cum Deo habebãt, cùm in Christum debacchati essent, sed etiam bello attriti fuerunt, & in calamitates

ESAIÆ.

266

tates inciderunt, quæ inde nasci solent, vastata eorum regione, & penitus eversa. Porro quos masculos dixit, eosdem gloriosos nuncupat, veluti alijs præstantiores, & excellentiores, eò quòd sacerdotij gloria coronati fuerint.

Appone ipsis mala domine, appone mala gloriosis terræ.

Mala quidem neque apud alios interpretes, neque apud Hebraicum exemplar inuenimus, sed apud omnes expolitores sic legitur, Apposuisi genti, in qua gloria celebratus es. Cum autem omnes explanatores vnico consensu sic legant; reliquum est, ut nos cogitemus, quid apposuerit genti: Quod quidem ex verbis Saluatoris nostri intelligemus, qui dixit, Omni habenti dabitur, & cum mulabitur. Ijs igitur, qui res bonas habent, adiunxit ea, quæ ab ipso conseruata sunt, quæ oculus nõ vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Ijs verò, qui superbia se extulerũt, rursus apponit res eorũ operibus respõdentes.

Hoc in loco dicit Mala, non ea quæ in actione consistunt, sed ea, quæ ipsos male habeant: sic enim accipitur, quando audieris, Possidens mala, significat igitur, factum eorũ, qui gloriositates

Eusebij.

Matthæ, 23

Theodo.
reti.

L 1 2 dice.

ORATIO

dicebatur, per afflictiones tollendū esse.

Domine in afflictione recordati sumus: in afflictione parua castigatio tua nobis.

Cum ob summam benevolentiam erga Deum sanctissimus Vates commotus esset contra Iudaicam insolentiam, dixissetq; Appone mala omnibus gloriosis terræ; nunc precatur, ne peccatores misericordiam consequantur, sed in afflictione permaneant: quandoquidem calamitates nobis superuenientes sunt in causa, vt Dei memores simus: afflictio enim agit nos in Deum, & in agnitionem nostrorum errorum, in afflictione nante paululum castigamur.

Cum ostendisset miserias persecuti-
um, ostendit nunc utilitatem eorum, qui
persecutionem patiuntur: afflictio enim,
secundum Paulum, patientiam parit,
Roman. 5. patientia verò probationem, proba-
tio autem spes, spes verò non con-
fundit.

Quoniam Propheta præuidet locum,
vbi generale Iudicium futurū est, perin-
de ac Iudicio, & Tribunali diuino adef-
set præsens his reb., quas videt; meritò
modo quidē cōstetur, modo precatur,
modo gratias agit, modo narrat remun-
erationes, quæ à Deo dignis hominib⁹

largiuntur

largiendæ sunt, modo verò enumerat
supplicia, quæ ipsis imminēt. Omnia au-
tem hæc per sua diuina volumina nobis
ostendit, vt instruamur, discētes omnia,
quæ ipse diuino spiritu afflat⁹ cognouit.
Nunc igitur inquit. Quando tēpus erat
ò domine, nos euntes per viam angustā,
& afflictionis plenam, pro pietate pug-
nabamus: atqui in afflictione illa nō era-
mus tui immemores, sed ab eadem tua
memoria corroborati, viriliter sustine-
bamus, aded vt diceremur afflicti, sed nō
angustati, persecutionē patientes sed nō
percuntes. Per hanc igitur afflictionem
corrigimur, scientes, quod quem dili-
git dominus, corrigit.

*Et sicut parturientes appropinquat ad par-
tum, & ob dolorem suum clamat.*

Propterea nos omnem laborem perfe-
rentes, similes fuimus mulieri parturien-
ti, & clamores edenti, dum laborat in lu-
cem edere, quod in vtero conceptū est.
Sic enim & nos facti sumus tuo dilecto:
quandoquidem habentes intus in no-
stra anima vnigenitum tuum verbum, ti-
moreque tuæ pietatis à te in nobis semi-
natum; omnes labores generosè perfe-
rimus, calamitatesque, quæ nobis infliguntur,
fortiter sustinemus, laborātes ne

ORATIO

per abortum abijciamus tuum dilectum in nobis conceptum, timoremque diuinum abs te in nobis disseminatum, etenim viriliter tolerando, spe non decidimus, sed spiritum salutis peperimus.

Sic facti sumus dilecto tuo

Dilectum hic Saluatorē nostrum vocat, nam ex quo virgo dicitur peperisse secundū vaticinationē, vbique opportunē mentionē de puero facit. Quoniā igitur inquit, nostræ res sic se habent, vt per magna supplicia debitum exoluamus, opus est deinceps nobis gratia tui dilecti, qui nostras finiat calamitates.

Per quem timorem tuum Domine in vtero concepimus.

Nos inquam cōcepimus, qui ob amorem erga Deum diximus illa verba, Sic facti sumus dilecto patris. Manifestū est autem nos, si Christo prudenter adhaerimus, parturituros esse instar mulieris parturientis, vt hac sermonis figura vtamur. Atqui inquit, concepisse in vtero, & spiritum salutis peperisse ijs, qui super terram sunt. Conuenire autem posset hic sermo, vt dixi, Prophetis, & Apostolis, & Euangelistis, qui quidem abundantes gratia cœlestis doctrinæ, &

recipi-

recipientes veluti quædam cœlestia femina, pepererunt spiritum salutis ijs, qui super terram sunt, hoc est, doctrinam in spiritu, quæ vita est rerum æternarū cōciliatrix. Spiritum igitur salutis, Euangelicum præconium nuncupant.

Timor Dei fœcundam reddit hominis naturam, & motum concupiscentiæ, qui ex carne confurgit, compescit: Mulieris vtero enim similis est humana mēs, quæ quidem si recipiat à Deo pietatis femina; parit omnino bonos fructus. Igitur fœcundi sunt, qui Christo adhærent, pariunt nanque veluti mystico vtero fructus vt dixi bonos. Eiusdem

Ostendit vtilitatem, quæ ex minis Dei Theodo. percipitur. Accipientes enim timorem ueraclēsis. tuum, veluti bonum semen, & hunc in vtero gestantes, opportuno tempore salutem reportabimus. Etenim cū adhuc sumus in terra, tempus pœnitentiæ largiris, nequaquam cōdigna pœna nos de medio tollens, sed permittens, vt cōuertamur ad salutem.

Quoniā enim cōpararunt se ipsos parturienti mulieri; meritō ostenderunt fructi. Theodo.]
Etū dolorū partus: spiritum enim inquit, salutis peperimus, quem fecisti super terram, hoc est, quem ipse terræ largitus es:

ORATIO

non enim spiritum in terra fecit, sed per spiritum salutem in terra operatus est.

Et parturimus & peperimus spiritum salutis tue, quem fecimus super terram.

Sic enim sterilis, id est ecclesia è gentibus conflata peperit septem: nã Synagoga quæ filijs prius fœcunda erat, infirmata est, & plures filij fuerunt mulieris deserte, quàm illius, quæ habebat virum.

Finis enim cõceptionis tui dilecti, tuique timoris salus fuit nostri spiritus, què quidem cum peperissemus, notum fecimus omnibus mortalibus, qui super terram sunt, ipsos quoque vtilitatem percepturos, si didicerint eadem, quæ nos didicimus, & si nos imitati fuerint, & cõceperint ex timore Dei, & pepererint spiritum salutis. Qui enim hunc timorè non habuerint, neque pepererint spiritum, sed steriles permanserint; excident à tua spe. Qui verò ex tua hæreditate sunt, quique propter te omnes afflictiones perferunt, licet vsque ad mortem certent cum peccato, tamen nullo modo excident ab æterna vita.

Non cademus, sed cadent qui habitant super terram.

Prudentia sanctorum virorum admiratione digna est, cogitant enim semper

quo-

quomodo tollatur id, quod contrarium videtur verbis, quæ nobis dixerunt. Quoniam igitur dicebant viri sancti se peperisse spiritum salutis ijs, qui super terram sunt, isti autem vident mortem; (veluti si quis diceret, quænam vtilitas nobis est diuinorum sermonum? & vbi est iste spiritus salutis? moriuntur enim, qui super terram sunt) meritò apologiam faciunt, & dicunt, Resurgent mortui, gratia quidem Dei, vt dicit beatus Paulus, Dominus noster Iesus Christus pro omnibus gustauit mortem, veruntamen reuixit tertia die, & fuit primitiæ dormientium, & tanquam principium humanæ naturæ, quæ ab interitu liberata est.

Dicit autem quonam modo hoc fiet: Paulò ros enim quæ ab ipso stillat, medicina ipsi mortuis est: & videtur hoc in loco rorem vocare, vitalem spiritus sancti potentiam, & vim.

Cum igitur receperimus semina vitæ, & Dei timorem conceperimus; fugimus omnem pœnam. Qui enim olim mortui fuimus peccatis, prauisque desiderijs, nunc excitabimur tanquam à monumentis, tuam opem consecuti, ob quã opem exultabimus, quiescentes à malis operibus: semper enim tuam misericordiam

Ll 5 diam

Seucri.

Eusebij.

Pri. Cor. 15:

Theodo. reti.

ORATIO

diam sic nobis immittis, tanquam rorem salutarem.

Resurgent mortui, & excitabuntur qui in monumentis sunt, & exultabunt, qui in terra sunt.

Qui terrena sapiunt, & fidunt rebus fluxis, tanquam permanentibus: nos autem expectamus mortuorum resurrectionē.

Eusebij.
Ioan. 5.

Hæc etiam dominus dixit, Audient qui in monumentis sunt vocem Dei, & exibunt qui bona egerunt in resurrectionē vitæ, qui verò mala, in resurrectionem Iudicij.

Seueri ex epistola ad Comitē.

Resurgent mortui, diuina inspiratione euocāte ipsos in vitam, quam inspirationem propheticus sermo rori comparat, ros enim à te stillans, medicina ipsis est. Resurgēt nanq; mortui, vel secundū Aquilam, *Viuet̄ oi redveōres σ̄*, vel vt Symmachus, & Theodotion, *oi vexpoi σ̄*, id est, mortui tui. Mortui nanque sui ipsius, quinam alij esse possent, quàm sancti eius Martyres? Qui quidem alij sunt, & diuersi ab illis mortuis, de quibus supra dictū est, Mortui autem vitam non videbunt, neque medici eos excitabunt: sed illi erāt mortui, eò quòd peccarunt in ijs rebus, quæ ad Deū spectabant. Mortui autē domino

ESAIÆ.

270

mino sunt, qui propter ipsum afflictionem omnes ad mortem vsque perpessi sunt.

Pro Excitabuntur, reliqui interpretes ^{Et paulò} dixerunt, Expergiscuntur, tanquā si dormirent, & non mortui essent: propterea Sanctorum mors, somnus nuncupatur. Resurrectio autem meritò dici posset experrectio, vt respōdeat somno. Propterea reliqui interpretes dixerunt in prima parte huius clausulæ, Expergiscuntur qui in monumentis sunt, in secunda verò, Exultabunt qui sunt in terra, vel secundum Aquilam, Laudabunt, vel secundū Theodotionem, Iubilabunt.

Ros enim abs te medicina est.

Sciendum nobis est, hoc in loco rorem ^{Cyrilli.} nuncupari vitalem spiritus sancti potentiam, & vim per quam excitatum iri mortuos inquit Dauid, psallit em̄ Deo, & ait, ^{Psal. 103.} Auertente te faciem, turbabuntur, & in puluerem suum reuertentur, emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Ros igitur vitalis est spiritus à patre missus, per quem etiam corporibus ex terra factis impertit immortalitatem.

Rorem puto nuncupari vitalitatem sancti ^{Et rursus:} spiritus vim, & potentiam, quæ mortē destruat, vt pote quæ à Deo veniat, & à vita.

Ro.

ORATIO

Et rursus. Rorem in hoc loco non aliud, quam spiritum dico, vel vitalem spiritus sancti vim, quæ per Christum infusa etiam corporibus iam diu corruptis expellit mortalem corruptionem, & pro ea vitam reddit.

Eusebij. Ros in terram delapsus est in causa, vt sensim, & quietè semina in ipsa recondita augeantur, & crescant. Eodem modo Ros à te stillans, medicinam, & vitam, & salutem hominibus affert, quorum corpora super terrâ pro tempore sparsa fuerunt. Nequaquam tamen errares, si dices ipsum rorem esse vnigenitum Dei verbum: quod quidem suas emittens vitales stillas suis mortuis remissionem indulget peccatorum, si quid ab ipsis secundum hominem peccatum fuerit, & insuper cõcedet resurgendi à mortuis facultatem, & salutem, & sempiternam vitam. Cæterum impiorum res non sic se habent.

**Theodo-
recti.** Sicut enim imber facit, vt femina obruta, & propemodum sepulta vigeant: sic tuum verbum veluti quidam ros est in causa, vt hominum natura resurgat.

Terra autem impiorum cadet.

Eiusdem. Terrena ipsorum prudentia destruetur: hæc igitur sanctissimus Vates dixit, hymnum cõtexens Deo rerum omnium
con-

conditori. Cæterum ipse Dominus adhortatur eos, qui sibi fideles fuerint, vt delitescant in fide diuinorum sermonum, & in spe rerum futurarum, veluti in quibusdam cellis, & hoc pacto fugiant mortem, quæ cæteris hominibus imminet.

Hoc accidit Iudæorū regioni, quæ penitus vastata fuit, eò quod in Christum infaniuerunt, & in sanctos eius sacerdotes, licet spiritum salutis pepererint ijs, qui super terram sunt. **Cyilli.**

Vade popule meus, ingredere in cellam meam, claude ostium tuum, delitescet parumper, dum transeat ira domini.

In ducitur in his verbis persona Dei vngentis (vt palestræ mos est) mentem sanctorum virorum, & corroboratis ad molestias perferendas. Quoniam enim in temptationes intolerabiles casuri erant ob euangelij præconium; idcirco congruenter admodum persuadet illis, vt exultent his de rebus, dicens, Vade popule meus, ingredere cellas tuas. Ingeniosè autem, & suauissimè nuncupat fortè cellas, sepulchra, quæ in terra sunt. Dicitum enim fuit Principi nostri generis, id est Adamo, Terra es, & in terram reuerteris, & natura hominis ob transgressionem detestabilis facta est: liberabitur autem ab hac ira

ORATIO

ira diuina tēpore cōsummationis. Abscō-
de te igitur inq̄t, popule meus, & p̄fer, &
obdura parūper, donec mors ex ira dei it̄
rogata prætereat, & adueniat tēpus, cūm
oēs homines resurgēt, licet enim inquit,
mortem patiaris, & id quidem sanctis e-
ius sacerdotibus accidat, tamen Deus re-
rum omnium auctor p̄nam infliget ijs,
qui sanctos eius viros occiderunt: Indu-
cit enim à sancto dominus iram super ha-
bitantes terram. Simile huic est & illud,
Et pluit dominus à domino super Sodo-
ma ignē & sulphur. Igitur filius à sancto
patre iram inducet super habitantes ter-
ram: nam vt ipse alicubi ait, Pater iudicat
neminem, se diuinitus totum dedit filio,
vt omnes honorent filium, quem modū
honorant patrem.

Postquam tradidit doctrinam de re-
ditu mortuorum in vitam, spiritus pro-
pheticus cūm vidisset sanctos Dei seruos,
veluti coram se astantes, & in vnum col-
lectos post reditum in vitam, deinde ex
alia parte cūm conspexisset iram impijs
hominibus imminentem; alloquitur cæ-
tum sanctorum virorum, vt secedant pa-
rumper, & à longē abscondantur, vt ne
spectatores quidem sint interitus impio-
rum.

Cel-

ESAIÆ.

272

Cellas autem populi Dei, sunt multæ Et post
alia.
mansiones apud patrem, quæ cuilibet
ordini sanctorum hominum secundum
iustum Dei iudicium destinatae sunt: In
has igitur Cellas tibi præparatas inquit,
ingredere popule meus, & ostiū claudē.

Præterita autem ira Dei, tu popule me- Eiusdem.
us patefactis tuarum cellarum ianuis, e-
gredere multa cum libertate, & hilarita-
te, nouum aspiciens seculum, & regnum
Dei promissum.

Hæc inuenimus Dominum suis sacris Theodo-
recti.
Apostolos dixisse, quando inquit, videri-
tis Hierosolymam ab exercitu obsessam,
scitote eius euersionem appropinquasse.
& rursus, Tunc qui in Iudæa sunt, in mon-
tes fugiant, & qui super domum est, ne Luc' 21.
descendat, vt tollat ex se aliquid. prædi-
cit autem ipsis, vt effugiant mortem, quæ
imminet his, qui non crediderunt.

PRECES IONAE.

Proiectus in mare Propheta, & absor-
ptus à Balena, triduo post ab ea eiectus Ioann. 1.
est, & postea Niniuem petijt, suamq; lega-
tionem obiuit: mœrore autem affectus
est, vbi vidit Deum misertum esse Niniui-
tarum.

Chri-

CANTICVM

Christus quoq; sua sponte mortem sustinuit, fuitq; in corde terrę tres dies, & totidem noctes: reuixit igitur, & deinde in Galilæam se contulit, & iussit initium fieri præconij euangelij ad gentes: verumtamen nullum cepit mœrorem, videns seruari eos, qui ad pœnitentiam vocati essent: Ionas autem contrà fecit. Si igitur non omnia historię verba in sensum cœlestis contemplationis trahemus, nemo nos criminetur.

Hefychij. Ionas typus est Christi, nauigium Iudæorum Synagogæ: gubernator nauis figura est Moysis, nauis verò vmbre sunt sanctissimorum vatum, mare autem perturbationum, quæ nos oppressos tenebant, fors verò typus est volūtatis patris, per quam Christus in mare calamitatum proijcitur, Balena autem illa magna mortis figuram habet.

Gennadij. Per ingressionem, & egressionem è Balena significauit triduanam mortem, & reditum Iesu Christi saluatoris nostri in vitam. Præterea salus Niniuitarum ob pœnitentiam ipsis allata denotat vocacionem gentium ex gratia concessam.

Ex Apologetico.

Gregorii.
Theologi.

Fugiebat & Ionas à facie Dei, vel potius se fugere putabat, sed comprehensus est

ESAIÆ.

273

est in pelago tempestate, sorte, ventre Balenæ, ac triduanò sepulchro, quæ omnia typum habent maioris mysterij. Verum ille quidem ob hoc fugiebat, ne tristem illum, & importunum nunciũ Niniuitis nunciaret, ac postea in mendacio deprehenderetur, vbi ciuitas pœnitentiæ beneficio seruata esset: non enim malorum salutem molestè ferebat, sed mendacio seruire erubescibat, & Vaticinationis fides, & auctoritas ne abrogaretur timebat, quæ quidem in ipso periclitabatur.

Non igitur Ionas ignorabat potentẽ ^{Et paulò} DEI manum, qui hanc alijs minabatur ^{põst.} neque prorsus id cogitabat, vt DEVM fugeret, ne hoc credamus, sed quoniam exitium Israelis videbat, propheticam gratiam ad gentes transire sentiebat, eam ob causam à prædicandi prouincia se subducebat, & mādatum domini protrahebat: ac relicta gaudij inspectione (nam id Hebræis vox Ioppe significat) veterem sublimitatem, ac dignitatem intelligo: in pelagus tristitiæ se ipsum coniecit, & propterea in tempestatem incidit, dormit, in naufragium incurrit, euigilat, sorte deprenditur, fugam confitetur, submergitur, & à Bale-

M m na for-

CANTICVM

na sorbetur, verum non consumitur, sed illic Deum implorat, & per miraculū sicuti Christus triduo post restituitur.

Clamaui in tribulatione mea ad dominū Deum meum, & exaudivit me, de ventre Inferni clamaui, & exaudivisti vocē meam.

Nulla in re læsus, sed Balena vsus, tanquam domo, & solitam prudentiā secum retinens, nihilque detrimenti vel in corpore, vel in mente passus; diuinum sentit auxilium. Cū autem non ignoraret quantum mali ex torpedine mentis accidere soleat, ad preces convertitur, Deique potentiam admiratur, eiusque mansuetudinem prædicat: dicit enim exauditam esse suam precationē. Illud autem, Ex ventre Inferni, significat ex ventre Balenæ, cū ingeniosè admodum fera Inferno, & morti comparetur, quippe quæ occidit, & crudeliter absorbet eum, quem capit.

Theodo. Ego enim inquit, qui olim putabam Hierosolymis tantum se conspiciendū præbere sanctis Vatibus, inueni etiam in ventre Balenæ ipsum mihi præsentem & allatis precibus, statim ab eo salutē consecutus sum.

Hesychij. Ventrem inferorum Balenæ ventrem nuncupavit, quoniam hæc fera letalis est: &

IONAE

274

est: & quod ad rerum naturam pertinet, mortuus erat, sola autem gratia vivebat: sed quia figura erat Christi, qui fuit in corde terræ tres dies, & tres noctes; meritò inquit se fuisse in ventre Inferni. Hoc autem est omnium maximè inauditum: nam Christus cū verè gustasset mortem, dixit se futurum esse in corde terræ tres dies, & tres noctes: Ionas verò ob vmbra tantum mortis vocat ventrem Balenæ Inferni ventrem. Non enim erat in potestate Ionæ, vt sponte resurgeret, sed Christus poterat sua sponte hoc facere: Quapropter Infernū ad quod descendit Christus, & mortem, quam verè gustavit, cor terræ nuncupavit: hic autē Infernum vocavit ventrem Balenæ. In illa autem afflictione latitudinem fuisse Ionæ in ventre Balenæ, manifestū est, oūm apud Deum preces fuisse. Tantum igitur miraculum sanctus Propheta consecutus, preces fundebat ex ventre Balenæ, tanquam ex templo sancto illas proferens, quas exordiens, dicebat se clamare propter afflictionem, & exauditum esse. Cæterū quidā suspicati sunt Vatem dixisse hæc, postquam in litus ipsum Balena euomuit: qua autem rarione? respondeant mihi,

M m 2 vtrum

CANTICVM

utrum quòd Ionas sensibus impeditus erat in ventre piscis? an quod mentis esset impos? dicat, Quomodo enim hæc fieri poterant Deo non cooperante?

Proiecasti me in profunditates cordis maris, & flumina circumdederunt me, omnes gurgites tui, & fluctus tui super me transfierunt, & ego dixi abiectus sum ab oculis tuis.

Theodo.
reti.

Rursus mentio de corde ostendit vmbra veritati similem: flumina autè vocat Vndarum impetus. Cùm autem malorù agmine detinerer inquit, & modo quidem sublimis ab vndis ferer, modo verò detinerer in alio piscis, perinde ac in vinculis; cognoui me tua ope destitutù esse, & propterea hæc omnia perperi.

Num rursus videbo templum sanctù tuù? circumdederunt me aqua vsque ad animam, abyssus vallauit me magna.

Theodo.
reti.

Ab ipsa inquit, abyssò ego circumdatus, & in medijs aquis deprensus vereor, & timeo, ne prorsus iucundissimo tui templi spectaculo priuer.

Submersum est caput meum in scissuras montium, descendi in terram, cuius vectes concluserunt me in aeternum.

Eiusdem.

Innuit per hæc non solum Balenæ magnitudinem, verum etiam ineluctabilem fugã à malis, quibus detinebatur.

Verifi-

IONAE,

275

Verisimile autem est de quibusdam mòtibus loqui, qui sub aquis marinis delitescunt, quibus nonnunquam nauigia allisa franguntur, quæ omnia nauarum manifestò scientes, student latentes scopulos effugere.

Et ascendat de interitu vita mea ad te domine Deus meus, cùm desceret in me anima mea, domini recordatus sum, & veniat ad te precatio mea ad templum sanctum tuum.

Quoniam inquit, cùm essem prope ianuam mortis; nequaquam tui oblitus fui: propterea ab hoc interitu me domine liberaisti, atque in vitam restituiti, vt rursus in æde tibi dedicata, vsitas preces tibi afferam.

Qui custodiunt vanitates, & mendacia, misericordiã suam dereliquerunt: ego autè cù voce laudis, & cõfessionis immolabo tibi: quæcunq; vni reddam pro salute mea domino.

Quoniam ea, quæ Ionæ acciderunt, vmbra fuerunt sepulturæ domini; merito milites frustra custodierunt Christi sepulcrum, licet vigilassent, resurrexit enim, cùm milites veluti mortui euasissent ob Angeli aduentum. Porro Iudæi suam misericordiam dereliquerunt, cùm sæpius, multisque modis misericordiam à Deo consecuti essent, qui rubrum ma-

M m 3 re

CANTICVM

re pedestri itinere transierunt, qui manna, & coturnicibus saturati sunt, qui aquam è saxo affatim habuerunt, qui gētium terram in hæreditatem acceperūt, & multis alijs beneficijs affecti ob misericordiam Dei, ipsum tamen deserentes; Pilato, & militibus tradiderunt.

Teodo-
reti.

Qui mendacia inquit, & vanitates didicerunt sorti ac quiescentes, crudeliter me in mare proiecerunt: Ego verò liberatus ab afflictionibus, quibus detinebar afferam tibi pro mea salute victimas, narrans & beneficij magnitudinem, & meæ fugæ supplicium.

PRECATIO EZECHIAE

Esa. 36.

EGO dixi in altitudine dierū meorum ibo.

Cyrilli.

Gloria Regni Ezechia in altum effe-
renda erat. Cæterum Ezechias cogno-
scēs se ipsum deinceps mortis ianua propin-
quum; despondi animum inquit, &
desperavi de mea inter homines vita.

Theodo-
reti Hera-
cleen.

Altitudinem dierum appellat iactan-
tiam, quæ ipsius mēti inhærebat, à qua
detentus meam inquit, vitam interrup-
pturus eram, cum hæc mecum ipse re-
putarem, neque enim sperabam in ter-
ra viuentium me salutare Dei visurum
esse,

EZECHIAE.

276

esse, conuictus perueritate consilij, quæ
me inuaserat. Cæterum hac me vita pri-
uatum iri videbam ad interitum vsque,
& internecionem, instar illius, qui um-
braculum pro tempore contexit, & de-
inde statim dissoluit: vitalis enim meus
spiritus ita viribus destituebatur, vt te-
la mulieris, quæ iam iam recidenda est.
Quapropter cum à morbo conualue-
rim, non desinam posthac præco tuæ
bonitatis esse more auium, hirundi-
nis nempe, & columbæ, & tua benefi-
cia indefessus cantabo: Tu enim es, qui
& corpori dolores sedas, & animæ me-
dicinam facis, mea peccata transcen-
dens.

Quando exaltatus sum, & illustris fa-
ctus, tunc vitæ finem accipio.

*Ad portas Inferorum relinquam annos
reliquos: dixi, non amplius videbo salutare
Dei in terra viuentium.*

Cum mortis sententiam inquit, au-
diuissem, de salute desperavi, neq; ampli-
us inquit, videbo in hac vita miracula à
Deo edita ob hominū salutem. Deinde
subiungit ea, per quæ euenit in extremū
terrorē incidere eos, qui graui morbo
laborāt, nec procul à morte absunt: Hoc
autē est, nō amplius videbo salutem Dei.

M m 4 Meritò

CANTICVM

Meritò igitur in hoc certamine constitutus, videlicet, quidnam de se futurum sit, postquam ab huius vitæ nexu liber fuerit, de sua ipsius religione Deum admonet, eumque cum fletu obsecrat, ne à regione viuentium eijciatur.

Et paulò post.

Etiam hoc præter supradicta Ezechiã cõturbabat, quòd nullus ex suo semine erat sibi successor, cum nullum genuisset filium, quo tempore hæc dicebat. Quoniam igitur sine liberis moriturus erat, nullo relicto successore, ex quo salutare Dei inter homines fore expectabat, meritò lugebat, priuatus ea spe vt nasceretur Christus ex semine Dauidis.

Non aspiciam hominem vltra. cum habitantibus defeci ex generatione mea, dereliqui reliquum vitæ meæ.

Theodoro.

Alienus factus sum à viuentibus, & peregrinus à cognatis meis.

Exiit. & abiit à me. sicut is, qui destruxit umbracula, quæ fixit.

Eiusdem.

Tabernaculum vocat corpus, habitatorem autem animam, qua recedente, corpus simile est tabernaculo, quod destruitur. Deinde aliam addit similitudinem: Tabernaculum quidem dicens corpus, quoniam & diuinus Paulus ipsum Tabernaculum nominauit.

Heb. 9.

Spiri-

IONAE.

277

Spiritus meus apud me fuit, velut tela ancillæ, quæ appropinquat ad secandum.

Simile inquit, est nõ modo tabernaculo, verum etiam telæ, quæ quidem adhuc stat, sed iam iam recidenda est. sed quemadmodum est tela ancillæ, quæ reliquam texturam amputat, sic textura totius mee vitæ ad finem properat, vt abrumpatur. Quilibet igitur vir sanctus stolam texit, & ornamentum suæ animæ apponit per suas actiones.

In die illa traditus sum vsque ad diluculũ, veluti leoni. sic contriuit omnia ossa mea: à die enim vsque ad noctem traditus sum.

Obiectus sum veluti cuidam Leoni hominem deuoranti, qui dies noctesque, dum morbo laborarem, omnia ossa mea contriuit: paululum autem absuit, quin me totum deglutiret. Caterum cum in his versarer malis; animo nequaquam cõcidi, neque à Deo meo recessi, sed cum me ipsum fide, & bona spe collegissem, luctui, lachrymis & precibus me totum tradidi.

Et quisnam leo est, nisi ægrotationis mæror, & ferè mors ipsa instar beluæ rugiens: timor enim & ægram animam cõficit, & ipsius vires conterit.

Mm 5

Sicut

CANTICVM

Sicut hirundo, sic clamabo, & sicut columba, sic meditabor.

Eiusdem.

Carmina pro gratiarum actione emittens, pollicetur se imitaturum esse aues que canoræ sunt, promittitque se hymnos sine intermissione decantaturum: Nos igitur in felicitatibus, que nobis à Deo contingunt, debemus eum laudibus efferre.

Eusebij.

Ego igitur assidue precans inquit, & in supplicationem ad Deum incumbens, salutem consecutus sum.

Eiusdem.

Quoniam præter spem salus mihi contigit, hyrundinis, & columbæ cantilenas imitabor, tibi hymnos contexens, qui mihi vitam largitus es.

Defecerunt enim oculi mei, dum aspicerem in altitudinem cæli ad dominum, eripuit, qui & abstulit dolorem animæ meæ.

Eusebij.

Qui de me curam gerit, eripuit me, abstulit dolorem ab anima mea, ferè suum sermonem verum reddens, quem sanctis tuis promisit, dicens, Ahuc loquente te, ecce ego adsum.

Theodo-
recti.

Posthabita omni humana arte, ad te oculos meos erexi, qui in cælo habitas, tu autè mei misertus es, cum ab imminente dolore me liberaueris.

Domine de ipsa enim annunciatum est tibi.

Eiusdem. Pro hac enim re inquit, preces tibi attuli.

Et

IONAE.

278

Et excitasti spiritum meum, & consolatione accepta vixi.

Restituisti enim hunc, qui iam iam extinguendus erat: non quod ego hoc beneficio dignus essem, (multis enim peccatis inquinatus eram) sed tua misericordia. & benignitate hæc facta sunt: quando igitur morbo laborabat, suam ægritudinè peccatis attribuebat, postea verò salutem consecutus, Dei misericordiam celebrat, eò quod per illam à morte liberatus sit. Nam inquit, proiecisti peccata mea mihi, que dedisti rursus occasionem, ut possim iustus euadere: quando quidem hominibus adhuc uiuentibus facile est hoc efficere, mortui autem hoc efficere non possunt.

Tu autem eruisti animam meam, ut non periret, & proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea.

Vnde ego ipse fallacem illam cogitationem corrigens; ad nuptias, & ad procreandos liberos festinabo, ut gignantur ex me tuæ iustitiæ præcones. Theodo-
recti.

Non enim qui in inferis sunt, laudabunt te domine, neque mortui benedicent tibi, neque sperabunt qui in Inferis sunt misericordiam tuam.

Quæ dicta fuerunt per vocem psallentis, Cyrilli.
tis,

CANTICVM

Psal. 29.

tis, similem sententiam habent præsentibus verbis, Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in interitum? num confitebitur tibi puluis, vel annuntiabit mirabilia tua? Qui nanque semel mortui sunt, & inferorum portis clausi sunt, à laudibus diuinis cessant: nihil autem ad dere possent his rebus, quas in vita gesserunt, sed potius permanet in his, in quibus depressi fuerunt, & generalis iudicij tempus expectant. Locus enim impiorum est hic: propterea cum animam hinc liberauerim lætus, & hilaris gratias ago Deo, Regio verò eorum, qui apud Deum viuunt; etiam laudantes admittit, vbi inquit, me futurum esse credo hoc mihi tua gratia concedente. Hoc autem dixit, non quod spem resurgendi abieciisset, sed ostendere volens, se tanquam ad Inferorum perniciem peruenturum, si ab ipso non fuisset adiutus, & peccatorum veniam non impetrasset.

Viuentes benedicent tibi quemadmodum ego.

Viuentes igitur inquit, & adhuc benefaciendi facultatem habentes, vbi aliquid boni consecuti fuerint, benedicent tibi, quemadmodum ego.

Ab hodierno die deinceps filios faciam, qui
an-

IONAE.

279

annunciabunt iustitiam tuam domine salutis mee.

Pollicetur se filios daturum, qui Dei iustitiam prædicent. Et dicunt nonnulli eum promittere regimen chori, & velle instituere cantores, qui in diuino templo dulcissimè modulentur. Alij verò aiunt, rebus magis arcanis inhærendo, Ezechiam gloriosè exultando, arbitratum esse se regnum sine fine habere, vitamque perennem, eò quod ea, quæ de Christo scripta erant, veluti de filio Davidis, de se ipso dicta esse iactabat: quocirca dicunt Ezechiam cum per quatuordecim annos regnasset, nonuisse filios procreare, vbi verò didicit sue vitæ finem, curam gessit de ijs, qui successuri essent, & filios se suscepturum promittit; addit insuper eos Dei iustitiam prædicaturos: Verum à veritate aberrauit, natus est enim Manasses, qui scelestus fuit, & impius, sed satis est genitorum fuisse piuum, & diuinæ iustitiæ præconem. Hoc autem fuit simul ac Ezechias à superbia destitit, & cœpit suam ipsius naturam agnoscere, & considerare omnes homines multis peccatis obnoxios esse, & neminem sine Dei misericordia saluum esse posse. Nemo igitur gloriatur se habere corpus, neque iactet se mundum à peccatis esse, sed quotiescunque aliquid boni à Deo

CANTICVM

deo habemus, ipsum laudibus efferamus, ut qui obliuiscatur errorum nostrorum, ob quos par erat nos iuste puniri: sapientes enim inquit, sunt, qui seipsos agnoscunt. tu autem domine assidue nobis assistis, & nunquam recedis à tuo sanctuario. Prædicit autem se patrem filiorum fore, nimirum ob gratiam Dei.

Et non desinam benedicere tibi cum psalterio omnes dies vitæ meæ in conspectu domus domini Dei mei.

Theodo.
reti.

Non desinam & ego ipse per totum meæ vitæ tempus tibi, Deus rerum omnium conditor simul cum ijs, qui domi tuæ sunt, hymnos pro gratijs agendis offerre quæ quidem domus data est nobis consolatio, quæ sensibus percipitur, in tuum timorem nos contrahens. Vates igitur ostendebat futuram medicinam, quæ insperatò Ezechie euentura erat. Ex rebus enim contrarijs inquit, medicinam, reporto: quod nanque vlceribus maxime contrarium videtur, hoc est scicos imponere, ipse tamen cum imposuisset, Accipe, inquit, sanitatem. Quamobrem admiratus beatus Ezechias, hodie dixit, hoc maximum mihi contigit, ut possim meo ipsius pede in domum Dei gratias acturus, ascendere.

4. Reg. 20.

PRE-

TRIVM PVERORVM. 280
PRECATIO TRIVM
PVERORVM.

Danic. 3.

BENEDICTVS es domine Deus patrum nostrorum, et laudabile, & gloriosum nomen tuum in secula.

Ne arbitrere pro rebus tantum præsentibus Pueros gratias agere, hoc est, pro seruitute in quam abducti fuerunt, & pro grauib; illis malis, quæ ipsis acciderunt Deum inuocant: neque dixerunt, Deus noster, neque putarunt huiusmodi appellatione se dignos post caminum, & post tantam virtutem, se adhuc ad suos patres confugiunt, dicentes, Deus patrum nostrorum; quanto enim maioribus rebus ornati erant, tanto se submissius gerébant.

Hymnis inquit, tu dignus es, qui per patres nostros nostrorum elegisti genus, & par est, ut ab omnibus celebreris: quoniam nullo vnquam tempore tua potentia senescit, sed ante mundi creationem es, idemque permanes, præbens manifestissimæ tuæ Imperij argumenta ijs, qui in te spem suam ponunt. Nemo igitur ait, potest aliquid criminari ex his, quæ contra nos fecisti, siue contra ciuitatem, siue contra templum, quoniam & nos urbem cedibus repleuimus, templum verò idolis. Nos igitur nobis ipsis hæc mala asciuimus.

Ioannis.

Eudoxij
Philoso.
phi.

Quia

CANTICVM

Quia iustus in omnibus, quæ fecisti nobis.

Pro rebus præteritis gratias agunt, sicut & Iob. Iustitiam ostendit: sustinuumus enim aiunt, pœnam nostris peccatis dignam, cùm in hostium manus deuerimus.

Et omnia opera tua vera, & via tue recta, & omnia iudicia vera.

Vera certò sunt inquit, & quæ quondam tempestate nostrorum patrum fecisti, & in Aegypto, & in ipso mari, & quæcunque in terra promissionis facta sunt, neq; enim illa falsa sunt, cùm in præsentia tantum abs te opem consecuti simus.

Et iudicia vera fecisti, iusta omnia, quæ induxisti super nos, & super ciuitatem sanctam patrum nostrorum Hierosolymam, quæ veritate & iudicio induxisti omnia hæc propter peccata nostra.

Quæ in nos inquit, fecisti, iuste iudicasti: nam eos, qui te offenderunt, prudentiores ob calamitates reddidisti.

Peccauimus enim, & inique egimus, recedentes abs te.

Nullam enim inquit, veniam meremur cùm in extremam malitiam peruenerimus, & maximè cùm habuerimus sanctos Vates, qui inter nos versati sunt, &

tu

TRIVM PVERORVM. 281

tu tamdiu nos vlcisci pro tua clementia distuleris.

Et deliquimus in omnibus, & præcepta tua nõ audiimus, nec obseruauimus, nec fecimus sicut præceperas nobis, vt bene nobis esset.

Hoc est, magno animi ardore male fecimus. Præter enim beneficia, quæ in nos præter opinionem contulisti, mercedem quoque pollicitus es, si tuis legibus obtemperassemus, & tamen tibi non obediuimus.

Omnia ergo, quæ induxisti super nos, & vniuersa, quæ fecisti nobis, in vero iudicio fecisti.

Iniustū igitur vocauit, vt qui Dei honore sibi vsurpauit: pessimū autem, vt qui nouo quodam modo supplicia excogitabat contra eos, qui nihil deliquerunt.

Et tradidisti nos in manibus inimicorum nostrorum iniquorum, & pessimorum, præuaricatorumq; & Regi iniusto, & pessimo ultra omnem terram.

Si quis inquit, diligenter cõsideret quæ à nobis patrata sunt, quasque pœnas pendimus, admirabitur æquitatem diuinæ sententiæ.

Et nunc non possumus aperire os.

Hoc est, nequim⁹ liberè loqui miracula, quæ ppter peccata cõtra nos edidisti.

N n

Con-

CANTICVM

Confusio, & opprobrium factum est seruis tuis, & his, qui colunt te.

Calamitas nanque aufert audaciam, quam olim habebamus in committendis peccatis: propterea nunc nos opprobrijs affecti, muti sumus.

Ne quasumus tradas nos in finem propter nomen tuum.

Cæterum cum à nobis inquit, pœnas exegeris, nunc nostri miserere: nõ quòd satis pœnarum dederimus, sed tãtum propter nomen tuum. Vides quo pacto Pueri pluris faciunt nomen Dei, quàm propriam salutem: cum enim morti addicti essent, intrepidè hæc dicunt.

Et ne dispes testamentum tuum.

Memento inquit, eorum, quæ patribus nostris pollicitus es.

Neque auferas misericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum, quibus locutus es pollicitus multiplicare semè eorum, sicut stellas cœli, & sicut arenam, quæ est in littore maris.

Quantquam enim ait, ipsi digni nõ sumus, vt abste opem impetremus; ob promissionem tamen nostris patribus factã libera nos à malis, quibus detinemur. Tu nanque rerum futurarum præscijs, pollici-

TRIVM PVERORVM 282

pollicitus es te illorũ posteros multiplicaturũ vt astra cœli, & litoralem arenã.

Quia domine imminuti sumus plusquam omnes gentes.

Ne despexeris ait, tuam promissionem iam periclitantẽ: nos enim inquit, ad nihilum ferè redacti sumus.

Et sumus humiles in vniuersa terra hodie.

Cum enim omnes vbiq; terrarũ pacati viuant, soli nos difficiles perferimus calamitates.

Et nõ est in tempore hoc Princeps, & Dux & Propheta.

Omnia nobis inquit, contra votum successere, & neque Regẽ habemus secundũ ordinem à te præinitum, neque Vates numine afflatus nobis est, qui futura prædicat, neque magistratus, qui cõmunium rerum administrator sit, neque sacerdos, qui suis sacrificijs diuinũ Imperium agnoscat, quiq; pro peccatis hostias offerat, vel alijs donis Deũ honoret, neq; est, qui suaue odorem veluti honorẽ debitum Deo reddat: Criminatur Ezechielem, & vituperant Danielelem: neque est inquit, Princeps, neque Vates, neque Dux, qui suũ munus exequatur, hoc est, vt possit populũ cõgregare, & hunc in ordinem redigere & precibus

CANTICVM

placâre, sed vnusquisque in seruitute est. Præterea non est aliquis ex populo, qui carnibus ordinem adhibeat, vt carnes odoratæ, & incorruptæ permaneant.

Neque holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum, neque locus primitiarum coram te, vt possimus inuenire misericordiam tuam.

Non modo percussi sumus inquit, verû etiam priuati sumus via, per quam possimus propriam salutem consequi.

Sed in animo contrito, & in spiritu humilitatis suscipiamur, sicut holocaustum arietum & taurorum, & sicut in millibus agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie.

Baru. 2.

Quod & Baruch dixit, Spiritus in angustijs, & in anima mœrore affecta clamauit ad te, ipsam calamitatum magnitudinem pro precibus afferimus, sic suscipiamur, sic exaudiamur. Cæterum pro pulchro illo ordine inquit, qui tuo in templo seruatur, accipe nostram cum humilitate precationem, recipiēs nostrorû corporum sacrificium pro hostia, quæ de brutis animalibus affertur.

Et perficiatur post te.

Quid est hoc? hoc est, post iram tuam, & postquam nos præterieris, & postquã nos

TRIVM PVERORVM. 283

nos reuerli fuerimus, hoc significat, Post te: Da autem inquit, vt per totam vitam tuis præceptis obedientes simus.

Quoniã non est confusio confidentibus in te.

Propterea nos omnibus viribus tuã magnificentiã timentes, quẽadmodũ multi alij fecere, auxilium à te expectamus.

Et nunc sequimur toto corde, & timeamus te.

Vt qui è morte in vitã restituti sumus, quiq; igne examinati sumus, quiq; abiecimus omnes sordes, & omnem inquisitionem Idolatriæ abnegauimus.

Et querimus faciem tuam, ne confundas nos.

Quoniã enim dixerunt se sequi; merito nunc faciei meminit. Qui enim bene sequitur; Dei facie dignus est.

Sed fac nobiscum secundum mansuetudinem tuam, & secundum multitudinem misericordie tue.

Aspectus tuæ faciei statim lætificat faciem tuorum spectatorum, non autem conturbat.

Et erue nos in mirabilibus tuis, & da gloriam nomini tui domine.

Hoc est, ne decida mus spe, quam in te collocauimus, sed ex consuetudine tuæ benignitatis nos è periculis eripe.

N n 3 Et

CANTICVM

Et confundantur qui ostendunt seruis tuis mala, confundantur in omni potentia.

Vt omnes te laudibus efferant, quòd non desituas in periculis eos, qui tibi fidunt, sed contrà fac, vt ij, qui nobis calamitates procurant, à sua audacia decidant, vt vani in potentia, quam abs te acceperunt, videantur: quoniam ex hac aded elati sunt, vt cum Deo pugnam incant. Decedant igitur ex sua potentia, vt desinant Deum bello laceffere.

Et robur eorum conteratur.

Non enim fuit mundi firmamentum, sed mundi corruptela.

Et sciant quod tu es Deus solus, & gloriosus super omnem terram.

Vt omnes ex ipsis rebus discant Idolorum cultum stolidum esse; tu autem es omnium rerum dominus, omnia utiliter gerens, & superiores periculis faciens eos qui in te spem ponunt.

HYMNVS TRIVM

PVERORVM.

BENEDICTVS es Domine Deus patrum nostrorum.

Hymnis tu dignus es, qui promissionè patribus factam non fefellisti, sed eos elegisti,

TRIVM PVERORVM. 284

legisti, tuam opem ad posteros vsque transmittens.

Et laudabilis, & gloriosus, & super exaltatus in secula.

Docet quam opinionem de Deo habuerint, & aiunt, tu domine hymnis dignus es, vt qui sempiternam habes naturã, & ad benefaciendum promptus es.

Et benedictum nomen gloriae tuae sanctum.

Merito inquit, omnes tibi hymnos mittunt, quoniã supra omnes præcipuã habes naturã, & ex beneficijs in tuos familiares collatis ostēdis quantum gloriae tibi insit: siquidē nomen Dei, nomen est gloriae. sicut enim Rex, & Princeps, & cætera huiusmodi nomina sunt gloriae, sic etiã & multo magis nomē Dei est: statim nãque anima excitatur, statimq; suū conditorem cōsiderat. si ergo nomē gloriae hoc facit, quãto magis eius essentia? es enim & omnipotēs, & benignus, & bonus, & quæcūque huiusmodi gloriae nomina sunt, & laudabile, & super exaltatum in secula. Quid autē est super? nõ est laus, non est gloria inquit, tuo nomine digna, nemo enim tibi satis laudis, vel gloriae tribuere poterit.

Benedictus es in templo sancto gloriae tuae.

Propterea inquit, cognoscētes magni-

N n 4 ficen-

CANTICVM

ficentiam tuã, quando Hierosolymis e-
ramus in tēplo tuo, nunc hymnos tibi cō-
uenientes afferimus, cū magnam glo-
riã abs te tunc temporis consecuti fue-
rimus, hoc est, cū in pretio apud te
fuerimus. si autem oportet templum
mysticè interpretari, cœleste solium tui
Regni tēplum est, vbi tui familiares ver-
santur.

*Benedictus es, qui intueris Abyssos, & se-
des super Cherubim.*

Sed licet tantò rebus humanis superior
sis, non tamen nostram humilitatem de-
spicis, sed omnium curã geris. Hæc au-
tē clausula. Qui sedes super Cherubim,
hoc significat. Qui dominaris, etiam su-
pernis potestatibus, quæ à nobis nō vi-
dentur, & omnia sub tua cura habes. An
non videntur mirabilia hæc esse? sed
tamen quicquid dicatur de Deo, non
est magnum.

Benedictus es in throno glorie Regni tui.

Esa. 66.

Thronum regni nunc Cœlum dicit,
secundum illud à sancto vate dictū, cœ-
lum mihi sedes est, terra verò scabellum
pedum meorum.

Benedictus es in firmamento cœli.

Opifex enim es rerum omniū, & cœ-
lum hoc, quod cōspicitur, explicasti.

CAN-

TRIVM PVERORVM.

287

CANTICVM OCTAVVM.

*BENEDICITE omnia opera domi-
ni domino.*

Sciendum est hunc hymnum neque a-
pud Hebraicos libros, neque apud Syros
inueniri. Dicunt enim Hebræi & Syri, hūc
à quibusdam compositum fuisse, sed vt-
cunque se res habeat, hic est sensus. Meū
os satis non est, ad laudes Dei persequen-
das: quod libet igitur opus à Deo condi-
tum cum celebret.

*Benedicite aquæ omnes, quæ super cœlos
sunt, benedicite omnes virtutes domini domi-
no.*

Dicit Angelicas potestates, deinde ea,
quæ sensu, & anima carent, nimirum cœ-
los, & aquam.

Benedicite Sol, & Luna, & reliqua.

Hæc enim non solum potentiam Dei
ostendunt, sed etiam benignitatem, & cu-
ram: oportet nanque vt vnusquisque i-
psum laudibus extollat. sic enim omnia
pulchra sunt, vt omnes pro ipsis dominū
laudare debeamus.

Benedicite glacies, & nives domino.

Et quidnam utilitatis hæc in se habet?
voluit sermone comprehendere non mo-
do ea, quæ ex se patent, ad nostrum bene-

Nn 5 ficiū

CANTICVM

ficium creata esse, sed etiã ea, quæ superuacua, & noxia videntur, & inquit, vt pro illis etiam Deũ laudemus. & ferè hoc dicit, quod & illa signa sunt tâ magnæ providentię Dei, vt etiam ipsum laudare propter hæc oporteat, & tam in ijs ipsum extollere, ac propter res vtilis.

Benedicite fulgura, & nubes domino, benedicite terra, montes, & colles, & omnia quæ mouentur.

Quid de venenis? vtrum pro illis Deus est laudandus? nã.

Benedicite spiritus, & anime iustorũ domino.

Hic ostendit reditum è morte in vitam: laudate, inquit, ipsum non quotquot animæ estis, sed iustorum animæ.

Benedicite Anania, Azaria, Misael.

Admiranda sunt ô dilecti, quæ à tribus pueris in camino dicta sunt. Quomodo nihil ex rebus creatis reliquerunt, vt ostenderent nihil liberum, vel sui iuris esse, sed omnia Deo esse subiecta, cum omnia cõprehendissent, & nominassent, qua super cælos sunt, & quæ super, & subter terra. omnia ergo Deo subdita sunt, qui omnia per verbum creauit, ne quis gloriatur aliquid esse increatum, vel sine principio.

Qui eripuit nos ex inferis, & ex medio ignis liberauit nos.

In-

TRIVM PVERORVM. 287

Inferos, & manum mortis vocat cantinum: sicut enim fieri non potest, vt aliquis iam sepultus resurgat, & humanis negotijs se immisceat absq; Dei opera, sic fieri non potest secundum hominum naturã, vt qui in tantam incendiij flammam coniecti fuerint, viuant, & incolumes euadãt, nisi diuina gratia omnia præter opinionẽ peragat.

Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius.

Docet igitur omnes in vnum coactos, de gratijs agẽdis Deo hymnos canere, propterea quod nullum vnquam tempus eius misericordiam minuit.

Benedicite omnes timentes dominum Deũ deorum: laudate, & confitemini, quoniam in omnia secula misericordia eius.

Ad populi documentum his verbis vtuntur. Decet enim vos inquit, quoniam omnium communiter interest ab errore desistere, & veræ religioni adhærere, confiderantes vestri Domini dignitatem, & quod ab omnibus dominus declaratus est, licet quidam apud alienigenas Dei habeantur. Hoc igitur facite, vt & fideles illud audiant, Deus sanctorum est Deus, & infideles rursus illud, Victa est Deorum multitudo. Dei imperio.

CAN.

Luc. i.

Eudoxij.

CANTICVM.
CANTICVM MARIAE
DEI GENITRICIS.

*MAGNIFICAT anima mea do-
minum.*

Sicut à muliere peccatum cœpit, & postea ad hominem peruenit, sic etiam bona è mulieribus exorsa sunt, vt admonentur mulieres, deposita sua imbecillitate, rebusque mulieribus, imitentur vitâ horum beatorum. Videamus igitur deinceps Virginis vaticinationem. Magnificat anima mea dominum. Quomodo anima magnificet dominum, considerandum est. Si enim dignè ad imaginem conditoris nostri vixerimus, & pro viribus similes nostro exemplari euaserimus per bona opera; anima magnificat dominum verbis, operibus, & cogitationibus. Minuit autem rursus, quod ad malitiâ attinet, quæ animæ inest. Anima igitur Mariæ magnificabat dominum, spiritus autem eius exultabat in Deo Salvatore. Primum anima ipsius magnificauit, deinde spiritus eius exultauit, dicendo, Deus in corpore meo mirabilia faciet, vt pollicitus est, sed anima inquit, mea non erit sterilis erga dominum: corporis enim fructus non est rectè factum meæ voluntatis, sed Dei, qui mi-

DEI MATRIS.

283

mirabiliter, & supra naturam in me operatur. oportet autem me etiam voluntatis meæ fructum afferre. Quânto enim maiori miraculo, & ministerio seruiuo, tantò magis debeo ego omnium prima laudibus efferre eum, qui in me operatur.

Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo.

Saluator enim meus est Deus, qui ex me salutem mundo largitus est: Spiritum verò & animam, pro eodem posuit. Eiusdem.

Quia respexit humilitatem ancilla sue.

Quæ enim ego sum ad tantum officium? ipse respexit, non ego expectaui: humilis nanque eram, & abiecta, & nunc à terra in cœlos transeo, & ad arcanum ministerium trahor.

Ecce enim ex hoc beatam me dicant omnes generationes.

Nimirum, generationes credentium, non autem tu sola ô Elizabeth.

Quia fecit mihi magna, qui potens est.

Quomodo enim non magna? cum ea, quæ virgo est, concipiat, & ob Dei voluntatem naturam transcendat, dignaque facta sit, vt sine virili opera sit non simpliciter mater, sed vnigeniti saluatoris mater? Dicit autem, qui potens est, vt si quis ambigat de vi conceptionis, cû dicat
vir-

CANTICVM.

Virginem concepisse, subiungit, fecit mihi magna, qui potens est, vt potentiae operantis ascribatur hoc praclarum factum.

Et sanctum nomen eius.

Non enim propterea mulier inquinatur, quod in ipsam vnigenitus ascendat: sanctum enim nomen eius. & nihil contaminat Saluator dum concipitur, dum in me Virgine proprium corpus format. propterea & spiritus superuenit, vt conceptio sancta facta, sanctum etiam partu prepararet.

Et misericordia eius à proge in progenies timentibus eum.

Nam propterea quod generationes generationum misertus est, ego quoque concipio, & ipse vnitur cum corpore animato, & anima rationali, & intellectuali secundum substantiam, & in mundum venit, & cum hominibus versatur, & deorsum descendit, & omnia gubernat, per solam misericordiam nostram salutem procurans.

Fecit potentiam in brachio suo.

Non enim qui omnino indigni sunt, misericordiam consequuntur, sed qui per poenitentiam ad timorem Dei conuertuntur.

Disper-

MARIAE DEI GENITRICIS. 289

Dispersit superbos mente cordis sui.

Ipsi enim manus est, non hominum opus.

Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.

Hoc est, malos, & impuros spiritus, horum principem Diabolum, qui ob superbiam decidit, Graecorum sapientes, qui non admiserunt sapientiam Euangelij, quae videbatur ipsis stultitia: intelligit etiam Iudaeorum populum, qui noluit credere, haec enim omnia vaticinationi responderunt: quando quidem elati fuerunt Demones, & Diaboli, & propterea dispersi sunt, sic etiam sapientes Graecorum, & Pharisei, & scribae. verum hos omnes destruxit, & extulit eos, qui seipsum submittebant potenti eius manus.

Esfurientes impleuit bonis.

Esuriebat enim genus humanum praeter Iudaeos: Iudaei enim putantes se possidere diuitias scripturarum, quae diuino spiritu afflate sunt, illis priuati fuerunt, & inanes facti sunt, gentes vero se submittentem, esurientes, (famem dico Dei, vt inquit Vates Amos) saturatae sunt.

Amos. 8.

Et diuites dimisit inanes.

Nimirum, Iudaeos, qui diuites erant legibus latis, & doctrina, & sanctorum Vatum promissionibus, qui quidem Iudaei
nimi

CANTICVM

nimum superbientes, & ob suam dignitatem vehementer elati, propterea quod noluerūt submisisse accedere ad eum, qui se hominem fecit, dimissi fuerunt inanes, nihil reportantes, neque enim fidem, neque spem rerum bonarum, sed exciderūt & à terrena Hierosolyma, & à futura vita.

Suscepit Israel puerum suum.

Verum dicit Israel, non eos, qui nomine tantum Israelis gloriantur, sed eos, qui fidem suæ appellationis retinuerunt.

Recordatus misericordiae suae, sicut locutus est ad patres nostros Abraham, & semini eius in secula.

Miseretur per vaticinationem non solum propriam, sed etiam primorum Vatum, secundum promissionem Dei, cum ex ipsa oritur sit Christus communis saluator.

Luc. i.

PRECATIO ZACHARIAE.

BENEDICTVS dominus Deus Israel, quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suae.

Visitante enim Deo, & volente, liberatus est populus eius.

Et erexit cornu salutis nobis in domo David

ZACHARIAE

290

uid pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum, qui a seculo sunt Prophetarum eius, salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium, qui oderunt nos.

Cornu, vel pro Regno, vel pro potentia acceptum est, vtrūque autē Christo conuenit: ipse enim est Rex regnatum, & dominus dominantium, & inexpugnabilis est potentia patris, & dextera, quæ quidem omnes nostros hostes in fugam vertit, secundum prædictionem sanctorum vatum, quæ insuper dextera liberauit nos ex hostibus nostris, & ex manu omnium, qui oderunt nos. Hostes autem intelligit non eos, qui sensu percipiuntur, sed qui mente comprehenduntur: venit enim Christus dominus potens in bello, vt debellaret omnes hostes nostros.

Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti: iusiurandum, quod iurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis.

Vt enim arbitror, etiam patres nostri Abraham, Isaac, & Iacob, & totus chorus sanctorum Vatum, & iustorum, Christi aduentu perfructi sunt: Si enim pacati Coloss. i. uit per sanguinem crucis suæ, quæ in terra quæque in cœlis sunt, secundum di-

O o uinum

ORATIO

num: Apostolum, cur dubitas credere, etiam patres visitasse? & aduentum eius in Inferos hoc effecisse?

Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi in sanctitate, & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris.

Sæpenumero liberantur quidam de manu hostium, cum timore autem, nunc verò Christi aduentus fecit, ut intrepidi de manu hostium liberamur: non enim sensimus hostes, sed veluti de repente nos accepit, cum hostiles insidias non sensissemus. sed si sic dicendum est, veluti nil sentientes, transtulit nos ab illo in suam hæreditatem, & partem.

Et tu puer propheta altissimi vocaberis.

Superuacuum est loqui cum eo, qui non audit. Cur igitur tanquam audienti hæc dicit? num quòd Ioannes suum habuit ortum inopinatum, eò quòd Archangelus prædicauit eius ortu, & Maria accessit ad Elisabeth post pueri conceptionem, & postquam natus est, omnia, quæ secuta sunt, mirabilia fuere? si-
cua igitur puer cum gaudio in vtero saltauit, sic etiam vox salutantes Zachariæ potuit pueri aures penetrare.

Præibis enim ante faciem domini parare vias eius.

Pro-

ZACHARIAE

291

Propterea statim Zacharias puero præsentem vaticinatus est: nouerat enim pater se paulò post filium penes se non habiturum. Erat enim puer in desertis, vsque Luce. 2. ad diem ostensionis eius ad Israel.

Ad dandam scientiam salutis plebi eius.

Videlicet, credentibus in ipsum, & Iudæis, & Græcis, & his qui populi ipsius vocantur. Illis autem salutis cognitionem præbuit, qui ipsum cognoscere voluerunt.

In remissionem peccatorum nostrorum per viscera misericordiae Dei nostri.

Non enim per opera, quæ nos fecimus, tam largum donum nobis concessum est, sed per inexplicabilem ipsius misericordiam.

In quibus visitauit nos oriens ex alto, illuminare his, qui in tenebris, & umbra mortis sedent ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

Non ex vertice, sicut olim in Sinai Seueri. monte vox quædam fuit legem statuens & ignis aspectus, qui ibi erat, & ostendebat, ac demonstrabat imaginem diuinæ gloriæ, & hanc quidem nube opertam, sed visitauit nos ex altitudine suprema, supra quam nihil aliud considerari potest: visitauit, inquam, nos, oriens largus,

O o 2 & lu.

ORATIO

& lucidissimum iustitiæ Solem secum habens, qui Sol sponte venit ad eos, qui sedebant in quibusdam tenebris intellectus, & in umbra mortis, & tamen cum omnibus suis radijs in cœlum permansit, & totus in terra affuit, & totus in Inferorum latebris emicuit, & nullibi suam plenitudinem reliquit, neque ob suum ad nos aduentum passus est diuisionem vel circumscriptionem. Quomodo autem hoc? neque mens nostra imbecillis cogitare, neque sermo explicare poterit, omnis enim creaturæ naturæ captum superat. Igitur gratias agit aduentui Saluatoris, dicens misericordiam Dei, & visitationem, & orientem ex alto apparuisse, ut ij, qui tenebris ignorantia inuoluti sunt, illustrentur, qui que sub imperio mortis iacent, in potestatem vitæ veniant, & qui mystico bello detinentur, viam pacis inueniant: nam ipse est pax nostra, & venit ad illustrandum Israel: non enim venit, nisi ad oues perditas Israelis ob prærogatiuam, quæ patribus promissa fuit, sed ubi Israelitæ recipere noluerunt, transtulit clarissimum sui luminis splendorem ad omnes gentes.

PRE-

SYMEONIS.

292

PRECATIO SYMEONIS. Luc. 2.

Nunc dimittis seruum tuum domine secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod paraasti ante faciem omnium populorum.

Introductus est Christus in templum, cū infans adhuc esset, & lac sugeret. Beatus autem Symeon vaticinādi gratia præditus, ipsum in vlnas recepit. Cœlesti verò lætitiæ plenus, Deum laudauit, dicens, Nunc dimittis seruum tuum Domine, & quæ sequuntur. Hoc enim Christi mysterium ante ipsam mundi commutationem præparatum est.

Lumen ad reuelationem gentium, & gloriā plebis tuæ Israel.

Exorta est lux his, qui in tenebris erant, & palantes ibant, & in manus Diaboli inciderant, vocati enim sunt à Deo, & patre, ut agnoscant eius filium, qui vera lux est. Cæterum in gloriam Israelis: quamuis enim nonnulli ex ipsis iniurij, & perfidi fuerunt, suamque mentem stultitiā plebam habuere; tamen reliquæ conseruatae fuerunt, & per Christum celebratae. Primitiæ autem horum fuerunt sacri discipuli, quorum gloriosus splendor totum orbem terrarum illustrauit. Præter-

Oo 3

ca

ORATIO

ea alio modo Christus dici potest Israelis gloria, quoniam ex ipsis ortus est secundum carnem, licet Deus omnium sit, & laudabilis in omnia sæcula. Amen.

Porrò Symeon benedicit Virgini sanctæ, vt quæ diuinæ voluntati subseruijt.

Deo autè nostro gloria in sæcula Amen.

*F. Maximilianus Beniamus Cremen-
sis Inquisitor legit, & vidit, & li-
centiam & facultatem
imprimendi dedit.*

FINIS.

ERRATA.

Indicium, lege Indicum. f. 17. p. 1. l. 10. Non, le-
ge verò. f. 32. p. 2. l. 17. In omnia, lege omnia in
f. 17. p. 1. l. 25. Exthalaret, lege exhalaret. f. 35. p.
2. l. 5. Vageri, lege. augeri. f. 17. p. 1. l. 26. Inspicbete,
le. inspiciente. f. 35. p. 2. l. 22. Olem leg. solem, f. 37.
p. 2. l. 18. Subministrabat, leg. subministrabat. f. 58.
p. 2. l. 25. Confirmatus, le. conformatus. f. 39. p. 1.
l. 6. Terræ. Et, le. terræ, & f. 41. p. 1. l. 3. Ofsicus, le
ge ofsibus. f. 42. p. 2. l. Cœli adduxit, lege cœli,
adduxit. f. 41. p. 1. l. 4. Quamrem, le. quamobrè. f.
43. p. 1. l. 26. Constituo, le. constituto. f. 44. p. 1. l. 1.
Curareuue, le. curaretur. f. 44. p. 1. l. 26. Gætalia, le.
genitalia. f. 45. p. 2. l. 19. Liberatq; leg. libera que.
f. 46. p. 1. l. 30. Apparuit, tulit, le. apparuit, quia tu-
lit. f. 53. p. 1. l. 26. Christiano, le. Christo. f. 54. p. 2. l. 7.
Illaque, le. illeque. f. 56. p. 2. l. 2. At, le. aut. f. 95. p. 1.
l. 3. indore, le. nidore. f. 61. p. 2. l. 2. Hemrod, le. Né-
rod. f. 66. p. 1. l. 30. Seb. le. sed. f. 78. p. 2. l. 7. fruteis,
le. frutetis. f. 80. p. 1. l. 30. Secutam, le. securū. f. 89.
p. 1. l. 23. Per, leg. pro. f. 91. p. 1. l. 15. fratrem, leg. fra-
tres. f. 92. p. 2. l. 30. Exoptabant, le. exoptabant.
f. 97. p. 1. l. 6. Ingenium, leg. ingenuum. f. 97. p. 2. l.
18. Veniam, le. vineam. f. 37. p. 2. l. 15. Omnia, le. no-
mina. f. 97. p. 1. l. 29. Promulganda, le. promulgā-
dam. f. 117. p. 1. l. 2. Peruicacitate, le. peruicacitatē.
f. 156. p. 2. l. 22. Vat, le. aut. f. 175. p. 2. l. 24. Debet. le.
debet. 179. p. 2. l. 8. Ij, le. js. f. 207. p. 1. l. 7. Exscalpen-
da, le. exsculpenda, f. 213. p. 1. l. 3. Alteram, le. alte-
ra. f. 213. p. 2. l. 7.

